

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

CİLT: 23 SAYI: 59 NİSAN - HAZİRAN 2023

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARİ DERGİSİ

Hakemli Araştırma Dergisi

Sahibi

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adına
Ahmet Abdullah SEZEN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Dr. Emre TÖRE

Yönetim ve İletişim

Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177. Sokak No: 10/A
Çankaya – ANKARA
e-posta: spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr
web: <http://dergipark.gov.tr/spcd>

Yayın Türü

Yaygın Süreli Yayın

ISSN

2148-9424

E-ISSN

2651-4265

Grafik Tasarım / Uygulama

Erkan USLU

Yapım

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık Ticaret İşletmesi
Ostim OSB Mahallesi 1256 Cadde No: 11 06374 Yenimahalle / ANKARA
Tel: 0312 354 91 31 (pbx) Faks: 0312 354 91 32 e-posta: bilgi@tdv.com.tr

Baskı Adedi

500

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'nde yayımlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.
© Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere kullanma ve çoğaltılma hakları sadece Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına aittir. Yazılı ön izin olmaksızın yazıların tamamının ya da bir bölümünün çoğaltılması yasaktır.

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi üç (3) ayda bir yayımlanır.

TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin tarafından dizinlenmektedir.

SOBIAD Index tarafından dizinlenmektedir.

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

CİLT: 23 SAYI: 59 NİSAN - HAZİRAN 2023

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

EDİTÖR

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ

EDİTÖR YARDIMCISI

Bengü ÇIKRIK ERKEN

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Mehmet Fatih AYSAN * Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel BOZKURT * İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Yücel BULUT * İstanbul Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nergis DAMA * Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Azize Aslıhan NİŞANCI * Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Merve ÖZAYDIN * Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK * İstanbul Üniversitesi

DANIŞMA KURULU

Prof. Dr. Emrah AKBAŞ * Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK * Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Deniz SEZGİN EMÜLER * Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Tuncay ERGENE * Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPİNAR * Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Emine Nilgün METİN * Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Emine ÖZMETE * Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Esra Burcu SAĞLAM * Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Senem ERTAN SAVAŞ * Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulkadir ŞENKAL * Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Hakan TÜRKÇAPAR * Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Betül ULUKOL * Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Prof. Dr. Sutay YAVUZ * Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

*Bu sayfada yer alan isimler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

BİLİMSEL YAZIŞMA

Makaleler ile ilgili tüm soru ve yazışmalarınız için:

Bengü ÇIKRIK ERKEN

e-posta:spcdergisi@bile.gov.tr

EDİTÖRDEN

Kıymetli Okurlarımız,

2023 senesinin ikinci sayısı olan 59. sayımızla yeniden karşınızdayız. Bu sayıda, beden eğitimi ve spor alanında yapılan görme engellilere yönelik araştırmalar, açık hava oyun parklarında riskli oyun, işçi aileler, engelli bireylerin bürokratik istihdamı, Türkiye’de değişen doğurganlık tercihleri, babaların çocuklarına yönelik algısı, çocuk evlerinde çalışan bakım elemanları gibi konulara dair yapılan çalışmalara yer veriliyor. Bu çalışmaları, politika yapıcılara, sahadaki uygulayıcılara, alana ve alanyazına yapacağı katkılar açısından önemsedüğimizi belirtmek istiyoruz.

Bu sayımızda 7 çalışmaya yer veriyoruz.

İlk çalışma Aykut ŞAHİN tarafından kaleme alınan “*Beden Eğitimi ve Spor Alanında Yapılan Görme Engellilere Yönelik Araştırmaların Sistemantik Bir Şekilde İncelenmesi*” isimli makaledir. Bu çalışmada, uluslararası dergilerde yayımlanan beden eğitimi ya da spor alanındaki görme engellilere yönelik araştırmaların sistemantik bir şekilde incelenmektedir. Analizlerde yapılan araştırmaların yıllara göre sayısal anlamda ve atıf satısına göre değişimleri ile birlikte, en önde gelen yazarlar, dergiler, üniversiteler ve ülkeler doküman sayısı, atıf sayısı ve toplam bağlantı güçlerine göre incelenmektedir. Ayrıca en çok atıf alan araştırmalara ait bazı istatistiksel bilgiler ve en çok kullanılan anahtar kelimelerin ilişkisel haritası sunulmaktadır. Bulgularda; görme engellilerin daha sağlıklı ve zinde olmaları, akrabalarıyla birlikte beden eğitimi derslerine katılabilmeleri, görme yetersizliklerine rağmen fırsat eşitliğine sahip

olmalarını konu edinen ve burada ortaya çıkan engelleri ortadan kaldıracak çözümler üreten araştırmaların alanyazında olduğu ifade edilmektedir.

“Açık Hava Oyun Parklarında Riskli Oyuna Çok Yönlü Bakış” isimli Nilgün CEVHER KALBURAN, Deniz KAHRİMAN PAMUK ve Yekta KOŞAN tarafından birlikte yapılan çalışma derginin ikinci makalesidir. Çalışmada açık hava oyun parklarının fiziksel özellikleri ve çocukların bu parklardaki oyun davranışları gözlemlenmiş; ayrıca yerel yönetimlerden bir yetkili ve ailelerle yapılan görüşmelerle riskli oyunların potansiyel ve uygulamadaki destekleyicileri incelenmektedir. Araştırma sonunda, oyun park alanlarında yüksek hız ve büyük yükseklik kategorilerindeki unsurların sıklıkla gözlemlendiği fakat riskli oyunlarda kullanılabilir tehlikeli unsur ve aletlerin neredeyse hiç gözlemlenemediği ifade edilmektedir. Oyun park alanlarında gözlemlenen ekipmanlara paralel olarak çocukların riskli oyunlarında da en sık yüksek hızda koşma ve yüksekliklerde sallanma/atlama gibi davranışların ortaya çıktığı bulunduğu bilgisi verilmektedir. Çalışmanın tüm paydaşların katılımıyla tasarlanan, tüm çocuklar için kapsayıcı ve erişilebilir olan, güvenli ve sağlıklı açık hava oyun parklarında çocukların riskli oyun fırsatlarının geliştirilmesi ile ilgili yapılacak bilimsel ve uygulamaya yönelik çalışmalara katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Derginin üçüncü makalesi “Sistem Kuramı Çerçevesinde Çalışma Yaşamının Aile Sistemi Üzerine Etkilerinin Değerlendirilmesi: İşçi Aileler Üzerine Nitel Bir Araştırma” ismiyle Rabia ERTEN tarafından yapılan çalışmadır. Bu çalışmada sistem kuramı çerçevesinde çalışma yaşamının aile sistemi ve aile ilişkileri üzerinde etkilerinin neler olduğunun anlaşılması amaçlanmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu Karaman ilinde ikamet eden ve buradaki fabrikalarda işçi olarak çalışan en az bir çocuğu olan 26 evli çift olmak üzere toplamda 52 kişi oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Derinlemesine mülakat ve kısmi katılımlı gözlem araştırmanın veri toplama teknikleridir. Yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların onayı alınarak görüşmelerde ses kaydı yapılmıştır. Kayıtlar dinlenerek yazıya geçirilmiş, elde edilen metinler kodlanarak tematik olarak analiz edilmiştir. Katılımcıların fabrikadaki çalışma yaşamlarına, eşleri ve çocuklarıyla ilişkilerine, çalışma yaşamının

aile ilişkileri üzerinde etkilerinin neler olduğuna dair bulgular elde edilmiştir. Buna göre katılımcıların çalışma yaşamlarının aile sistemi, eşler arası ilişkiler, ebeveyn-çocuk ilişkileri üzerinde önemli bir belirleyici olduğu ortaya konmaktadır.

Dördüncü çalışma Merve DURMUŞ tarafından kaleme alınan “*Engelli Bireylerin Bürokratik İstihdamının Sembolik Temsil Bağlamında Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Çalışma*” isimli makaledir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi desenlerinden fenomenoloji kullanılarak engelli bireylerin bürokratik temsiline sembolik etkileri ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu engelli istihdamında aktif görev almış bürokrat, siyasi, akademisyen ve sivil toplum kuruluşu üyelerini içeren 20 katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanan veriler içerik analiziyle analiz edilmiştir. Görüşmeler sonucunda elde edilen bulgularda, engelli bireylerin bürokratik temsiline literatürle paralel olarak “toplumun engellilere karşı önyargısını azaltma, rol model olma, bürokrasinin meşruiyetini sağlama/ vatandaş gözünde adil ve güvenilir bir yönetim algısı oluşturma ve temsilci bürokratların motivasyonunun artmasını sağlama” yönleriyle sembolik temsili sağladığını gösterdiği ifade edilmektedir.

Ayşe ABBASOĞLU ÖZGÖREN ve Ahmet Sinan TÜRKYILMAZ tarafından kaleme alınan “*Türkiye’de Değişen Doğurganlık Tercihleri: Pariteye Göre Analizler*” isimli İngilizce çalışma derginin beşinci makalesidir. Çalışmada, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA) verilerini kullanarak 1993-2018 dönemi için kadınların doğurganlık idealleri ve niyetlerindeki ve doğurganlık farkındaki değişimleri hem makro hem mikro düzeyde incelemek ve 2018 TNSA verisi kullanılarak halen evli kadınların doğurganlık niyetlerini, parite yani sahip olunan çocuk sayısına göre hem betimsel hem de lojistik regresyon yöntemiyle incelenmek hedeflenmektedir. Bulgulara göre 1993-2018 arası 25 yıllık dönemde ideal çocuk sayısı artarken, istenilen çocuk sayısı azalmıştır. Sosyoekonomik değişkenler ise çocuk sahibi olma niyeti ile anlamlı olarak ilişkili bulunmamıştır. Bu değişkenlerin bazıları birinci ve ikinci doğuma geçiş niyetinde anlamlı olarak bulunmuştur.

Derginin altıncı makalesi “*Babaların Çocuklarına Yönelik Algısı: İlk Babalık Deneyimleri*” ismiyle Ahmet EROL, Merve CANBELDEK ve Nesrin İŞİKOĞLU tarafından birlikte kaleme alınan çalışmadır. Bu çalışmada ilk kez baba olan erkeklerin babalık rolü kavramına yönelik algılarının incelenmektedir. Bulgulara göre katılımcıların baba olma nedenleri hayatın anlamı, hayal kurma, yenilik ve üretim ve evliliğin devamı ile yakından ilgilidir. Katılımcılar baba olacaklarını anladıklarında ve baba olduklarında sorumluluk, mutluluk, heyecan, kaygı, aidiyet ve şaşkınlık hissetmektedir. Ayrıca, içinde buldukları kültür babalık anlayışları üzerinde etkili olmaktadır. Erkeklerin babalık deneyimlerini, çocuğun bakımına katılma, ev işlerine yardımcı olma ve çocukla oyun oynama şeklinde açıkladıkları ifade edilmektedir.

Derginin son makalesi Esmâ İNCE KESER ve Haktan DEMİRCİOĞLU tarafından yapılan “*Çocuk Evlerinde Çalışan Bakım Elemanlarının Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin İncelenmesi*” isimli çalışmadır. Bu çalışmada çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarının psikolojik yönden iyi oluş düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma sonucunda, bakım elemanlarının psikolojik iyi oluş düzeylerinin, bakım elemanlarının yaşlarına, kendi çocuklarının duygusal ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığına, çocuklarıyla sorun yaşama sıklığına, geçmişte psikolojik destek alıp almadığına, sportif faaliyetlerine katılım sıklığına, çocuk gelişimi ve eğitimi konusundaki bilgi düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Bununla birlikte bakım elemanlarının psikolojik iyi oluş düzeylerinin, bakım elemanlarının çocuk evlerinde çalışma süresine, çocuk evindeki çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeylerine, çocuk evinde sorumlu oldukları çocuklarla sorun yaşama sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği ancak bakım elemanlarının psikolojik iyi oluş düzeylerinin, bakım elemanlarının cinsiyetine, eğitim düzeyine, kronik hastalığı olması durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bulgular alan yazın doğrultusunda tartışılarak öneriler sunulmuştur.

Çalışmaların faydalı olması temennisiyle iyi okumalar, selamlar...

Doç. Dr. Olgun GÜNDÜZ

Editör

İÇİNDEKİLER

- Beden Eğitimi ve Spor Alanında Yapılan Görme Engellilere Yönelik Araştırmaların Sistematik Bir Şekilde İncelenmesi**
A Systematic Investigation of Research on The Visual Impairments in The Field of Physical Education and Sports 217
Aykut ŞAHİN
Araştırma Makalesi
- Açık Hava Oyun Parklarında Riskli Oyuna Çok Yönlü Bakış**
A Versatile Perspective on Risky Play in Public Playgrounds 235
Nilgün CEVHER KALBURAN, Deniz KAHRİMAN PAMUK, Yekta KOŞAN
Araştırma Makalesi
- Sistem Kuramı Çerçevesinde Çalışma Yaşamının Aile Sistemi Üzerine Etkilerinin Değerlendirilmesi: İşçi Aileler Üzerine Nitel Bir Araştırma**
Evaluation of The Effects of Working Life on The Family System within The Framework of System Theory: A Qualitative Research on Worker Families..... 263
Rabia ERTEN
Araştırma Makalesi
- Engelli Bireylerin Bürokratik İstihdamının Sembolik Temsil Bağlamında Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Çalışma**
A Qualitative Study on The Evaluation of Bureaucratic Employment of Disabled People in The Context of Symbolic Representation 299
Merve DURMUŞ
Araştırma Makalesi
- Changing Fertility Preferences in Türkiye: Analyses by Parity**
Türkiye’de Değişen Doğurganlık Tercihleri: Pariteye Göre Analizler 321
Ayşe ABBASOĞLU ÖZGÖREN, Ahmet Sinan TÜRKYILMAZ
Araştırma Makalesi
- Babaların Çocuklarına Yönelik Algısı: İlk Babalık Deneyimleri**
Fathers' Perceptions of Their Children: First Experiences of Fatherhood 357
Ahmet EROL, Merve CANBELDEK, Nesrin İŞİKOĞLU
Araştırma Makalesi
- Çocuk Evlerinde Çalışan Bakım Elemanlarının Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin İncelenmesi**
Investigation of The Psychological Well-Being Levels of Care Staff Working in Child Homes..... 389
Esmâ İNCE KESER, Haktan DEMİRCİOĞLU
Araştırma Makalesi

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ALANINDA YAPILAN GÖRME ENGELLİLERE YÖNELİK ARAŞTIRMALARIN SİSTEMATİK BİR ŞEKİLDE İNCELENMESİ

Aykut ŞAHİN¹

Öz

Bu çalışmanın amacı uluslararası dergilerde yayımlanan beden eğitimi ya da spor alanındaki görme engellilere yönelik araştırmaların sistematik bir şekilde incelenmesidir. Bu amaçla Web of Science Core Collection veritabanındaki tüm indekslerde yayımlanmış araştırmalara ait verilere ulaşılmıştır. Elde edilen veriler “Excel” ve “txt” formatlarında indirilerek analiz edilmiştir. Analizlerde yapılan araştırmaların yıllara göre sayısal anlamda ve atıf satısına göre değişimleri ile birlikte, en önde gelen yazarlar, dergiler, üniversiteler ve ülkeler doküman sayısı, atıf sayısı ve toplam bağlantı güçlerine göre incelenmiştir. Ayrıca en çok atıf alan araştırmalara ait bazı istatistiksel bilgiler ve en çok kullanılan anahtar kelimelerin ilişkisel haritası sunulmuştur. Bu alanda ilk araştırmanın 1995, en fazla araştırmanın ise 2019 yılında yapıldığı belirlenmiştir. En çok atıf alan yazarın Justin Haegele A. isimli yazar olduğu, en çok atıf alan üniversitenin Old Dominion Üniversitesi olduğu ve son olarak en çok atıf alan ülkenin Amerika Birleşik Devletleri olduğu görülmüştür. Bu alanda öne çıkan derginin Adapted Physical Activity Quarterly olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak; görme engellilerin daha sağlıklı ve zinde olmaları, akranlarıyla birlikte beden eğitimi derslerine katılabilmeleri, görme yetersizliklerine rağmen fırsat eşitliğine sahip olmalarını konu edinen ve burada ortaya çıkan engelleri ortadan kaldıracak çözümler üreten araştırmaların alanyazında olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: *Beden Eğitimi, Spor, Görme Engelli, Çoklu Görme Yetersizliği*

¹ Arş. Gör., Munzur Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Beden Eğitimi ve Spor Bölümü, E-posta: aykutsahin@munzur.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3654-6550

ŞAHİN, A.(2023). Beden Eğitimi ve Spor Alanında Yapılan Görme Engellilere Yönelik Araştırmaların Sistematik Bir Şekilde İncelenmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23(59), 217-233. DOI:10.21560/spcd.vi.1089667

A SYSTEMATIC INVESTIGATION OF RESEARCH ON THE VISUAL IMPAIRMENTS IN THE FIELD OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS

Abstract

The aim of this study is to systematically examine the researches on the visually impaired in the field of physical education or sports published in international journals. For this purpose, the data of the researches published in all indexes in the Web of Science Core Collection database were accessed. The obtained data were analyzed by downloading in “Excel” and “txt” formats. The most prominent authors, journals, universities and countries were examined according to the number of documents, number of citations and total link strength, along with the changes in the studies made in the analyzes according to the years in numerical terms and according to the number of citations. In addition, some statistical information about the most cited studies and a relational map of the most used keywords are presented. It was determined that the first research in this area was done in 1995, and the most research in 2019. It was seen that the most cited author was Justin Haegele A., the most cited university was Old Dominion University, and lastly, the most cited country was the United States of America. It has been determined that the prominent journal in this field is Adapted Physical Activity Quarterly. As a result; It has been observed that there are studies in the literature that focus on the visually impaired being healthier and fitter, participating in physical education classes with their peers, having equal opportunities despite their visual impairment, and producing solutions to remove the obstacles that arise here.

Key Words: *Physical Education, Sports, Blindness, Multiple Visual Impairments*

GİRİŞ

Eğitimin temel ilkelerinden biri öğrencilerin eşit şartlarda öğretimden faydalanabilmesidir. Öğrenciler arasındaki bireysel farklılıklar eğitim-öğretimden eşit yararlanabilmenin önündeki engellerdendir. Bu bireysel farklılıkların oluşmasındaki en büyük nedenler arasında öğrencilerin bazı yetersizliklere ve engellere sahip olmasından kaynaklandığı ifade edilebilir. Nitekim eğitim politikalarına bağlı olarak öğretim programlarında önemli değişimler de yaşanmaktadır. Bu nedenle bu engellerin ortadan kaldırılabilmesi ve eğitimde yüksek verimliliğin sağlanması açısından tüm öğrencilerin aynı şekilde öğretim fırsatlarından yararlanabilmesi gerekmektedir. Herhangi bir yetersizliğe sahip olmayan bir öğrencinin okul ortamında öğretim süreçlerinden etkili bir şekilde yararlanması mümkündür. Ancak bazı fiziksel ya da zihinsel yetersizliklere sahip olan öğrencilerin normal bir öğrenciye göre daha dezavantajlı olduğu söylenebilir.

Çoklu görme yetersizliğine ya da görme engeline sahip olan öğrencilerin öğretim süreçlerinin sağlıklı öğrencilere göre daha farklı planlanması gerekmektedir. Bu öğrencilerin görme duyularında yaşadıkları kayıplar öğretim programlarında görsel unsurların devre dışı bırakılmasına ve ağırlıklı olarak işitsel veya dokunsal unsurların öne çıkmasına neden olmaktadır. Görme engelli öğrencilere yönelik eğitim hizmetleri, bu hizmetleri sağlama modeli de dâhil olmak üzere son yıllarda önemli ölçüde değişmiştir (Ajuwon ve Oyindade, 2008). Bu nedenle bilim adamları, görme engelli öğrencilere eğitim vermek için çeşitli hizmet sunum seçenekleri olduğunu ve her öğrencinin eğitim ihtiyaçlarına göre yerleştirmenin belirlenmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir (LaVenture, 2003). Görme engelli öğrencilere diğer öğrenciler ile benzer koşullarda fiziksel aktivite ve kapsayıcı bir yöntem bilim kullanarak ihtiyaçlarına uygun hedefler, içerikler ve etkinlikler sunabilmek oldukça önemlidir. Burada önemli faktörlerden bir diğeri de dersin içeriğidir. Beden eğitimi dersleri diğer derslerden içerik bakımından farklılaştığından beden eğitimi öğretmenlerinin farklı metodolojik yaklaşımları da kullanması gerekmektedir. Nitekim beden eğitimi derslerinin görme engelli okul çağındaki bireyler için önemi göz ardı edilemez niteliktedir (Haegele ve Lieberman, 2016).

Bir diğer yönüyle beden eğitimi ya da sporun sağlık açısından çocuklara, gençlere ve yetişkinlere sağladığı yararları bahsetmek gerekmektedir.

Fiziksel aktiviteye katılım, gençlerin sağlığını, zindeliğini ve esenliğini geliştirmenin ve sürdürmenin önemli bir parçasıdır. Küçük yaşta düzenli fiziksel aktivite, yaşam boyunca obezite, anksiyete ve depresyon gibi sağlık sorunlarının gelişme riskini azaltabilir (CDC, 2022). Görme engelli öğrenciler akranlarına göre fiziksel olarak daha az aktif olma eğiliminde olduklarından belirtilen sağlık sorunlarını yaşama risklerinin oldukça fazla olduğu ifade edilmiştir (Haegele ve Porretta, 2015). Görme engelli öğrencilerin eğitim kademelerinde ilerledikçe fiziksel olarak daha pasif duruma gelme eğiliminde oldukları da belirtilmiştir (Oh vd., 2004). Görme engelli öğrencilerin beden eğitimi derslerinde yapılan fiziksel aktivitelere katılımlarında daha az istekli oldukları ifade edilmiştir (Schedlin vd., 2012). Katılımın az olmasının nedeni görme eksikliğinden kaynaklanabilmektedir (Stuart vd., 2006). Görme engelli çocukların yaşamları boyunca optimal sağlığı korumak için düzenli fiziksel aktiviteye katılmaları gerekir. Fiziksel olarak aktif gençlerin yetişkin olarak aktif olma olasılığı daha yüksektir (Lieberman vd., 2013). Eşit fırsatların sağlanacağı ortamlar oluşturulduğunda görme engelli öğrencilerin akranlarıyla benzer beceri ve zindelik seviyelerine çıkma potansiyelleri bulunmaktadır (Blessing vd., 1993). Bu noktada görme engellilerin fiziksel aktivitelere katılımları konusunda bazı problemler saptanmıştır. Bunlar okulda veya okul dışında fırsat eşitsizlikleri, deneyimli beden eğitimi öğretmenlerin az sayıda olması ve ebeveynlerin çocuklarının yaralanmalarından korkması gibi problemlerdir (Perkins vd., 2013). Haegele ve Lieberman (2016) yaptığı çalışmada beden eğitimi öğretmenlerinin görme engellilere yönelik oluşturdukları uyarlanmış fiziksel aktiviteler için yeterli bilgiye ve doğrulanmış değerlendirmelere sahip olduklarını ortaya koymuştur. Buradan hareketle görme engellilere özel olarak uyarlanmış fiziksel aktiviteler için beden eğitimi dersleri kadar uygulayıcı konumunda olan öğretmenlerinde yeterlikleri önem taşımaktadır. Uyarlanmış beden eğitimi ve spor programları ile beden eğitimi öğretmenleri, olası çözümler için gerekli bir bağlantıdır ve görme bozukluğu olan çocuklarda fiziksel aktiviteyi teşvik eder. Bu öğretmenler, ebeveynlerin aktivitelerini değiştirmelerine yardımcı olabilir ve sadece çocuklar için değil, aynı zamanda aileleri için de mevcut fiziksel aktiviteler ve eğlence fırsatları konusunda aktif savunucular olabilirler (Chaapel vd., 2013).

Buradan hareketle detaylı alanyazın incelemesi sonucu görme engellilere özel olarak yapılmış beden eğitimi ya da spor alanındaki araştırmaların farklı

temalarla ilişkileri olduğu ortaya çıkmıştır. Bu alanların beden eğitimi ya da spor ile birlikte sağlığın korunması, mental zindelik, eğitsel çıktılar ve kaynaştırma gibi başlıkların olduğu belirlenmiştir. Bu kapsamda uluslararası alanda beden eğitimi ve spor alanında yapılmış görme engellilere yönelik araştırmaların gelişimlerini ve eğilimlerini ortaya koymak amacıyla sistematik bir inceleme amaçlanmıştır. Özellikle yapılan araştırmaların, yazarların, dergilerin, üniversitelerin ve ülkelerin atıf sayısına göre incelenmesi bu alanda nitelikli araştırmaların analiz edilmesine kolaylık sağlayacaktır. Bu anlamda çalışmamızın belirlenen alanda araştırma yapacak araştırmacılara katkı sağlayacağı görülmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada 1975-2022 yılları arasında “*Web of Science Core Collection (WoS)*” tarafından sağlanan bilimsel veriler kullanılarak beden eğitimi ya da spor alanlarında yapılmış görme engelliler konulu araştırmalar incelenmiştir. Bibliyometrik analiz yönteminin kullanıldığı çalışmamızda araştırmaların belirlenen kriterlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Bibliyometrik analiz araştırmacı tarafından belirlenen bir alanda kişiler veya kurumlar tarafından yapılmış araştırmaların ve bu araştırmalar arasındaki ilişkilerin nicel olarak analizidir (ULAKBİM, 2022). Alanyazında her geçen gün artan araştırma sayısı araştırmacıların takip edebilmesini zorlaştırdığından bilimsel araştırmaların bazı kriterlere göre bibliyometrik analiz ile listelenebilmesi oldukça önemlidir (Andrade vd., 2017).

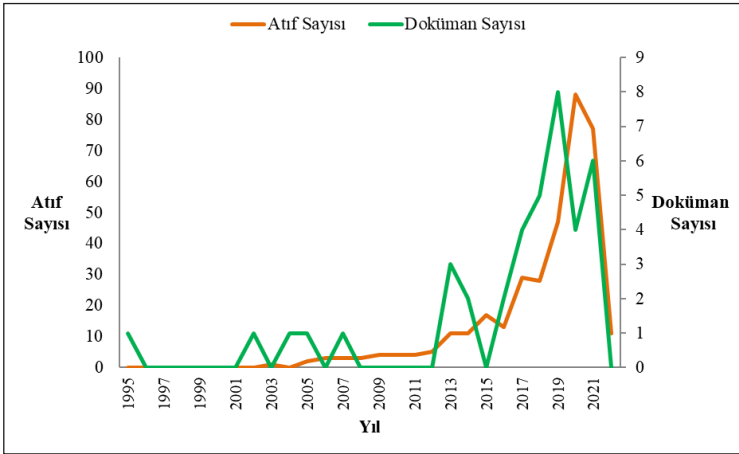
Çalışmamızda *Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED)*; *Social Science Citation Index (SSCI)*, *Emerging Sources Citation Index (ESCI)*, *Book Citation Index – Social Sciences & Humanities (BKCI-SSH)*; *Book Citation Index – Science (BKCI-S)*, *Conference Proceedings Citation Index - Social Science & Humanities (CPCI-SSH)* indekslerinde yayınlanmış toplam 39 araştırmaya ait verilere ulaşılmıştır. Bu çalışmada hem araştırmaların niteliği hem de verilerin kolay ulaşılabilir olması dolayısıyla WoS veri tabanı kullanılmıştır. Nitekim WoS veri tabanının dünyadaki en ünlü bilimsel atıf veri tabanı olduğu ifade edilmiştir (Wang vd., 2016).

Çalışmamızda belirlenen araştırma verilerine ulaşabilmek amacıyla arama sorgusu dizesinde anahtar kelimeler girilmiştir. Bu kapsamda [“Physical Education” OR “Sport” (Title) AND “Visual Impairments” OR “Blindness” (Title)]

şeklinde tarama yapılmıştır. Araştırma verileri “Excel” ve “Txt” olarak indirilerek analizler yapılmıştır. Taramada kullanılan terimler detaylı alanyazın incelemesi sonucu ortaya çıkan ortak kelimelere göre belirlenmiştir. Analizlerde yapılan araştırmaların yıllara göre sayısal anlamda ve atıf satısına göre değişimleri ile birlikte, en önde gelen yazarlar, dergiler, üniversiteler ve ülkeler doküman sayısı, atıf sayısı ve toplam bağlantı güçlerine göre incelenmiştir. Ayrıca en çok atıf alan araştırmalara ait bazı istatistiksel bilgiler ve en çok kullanılan anahtar kelimelerin ilişkisel haritası sunulmuştur.

BULGULAR

Çalışmada 1975-2022 yılları arasında yapılmış makale (N=37), bildiri (N=1) ve kitap (N=1) olmak üzere toplam 39 doküman incelenmiştir. Araştırmaların yıllara göre değişimleri incelendiğinde, ilk olarak 1995 yılında bu alanda araştırma yapıldığı görülmektedir (Şekil 1). Yıllara göre yapılan araştırmaların sayısı değişkenlik göstermiştir. Ancak en çok araştırmanın 2019 yılında yapıldığı görülmektedir. Atıf sayısına bakıldığında 2020 yılına kadar artarak devam etmektedir. 2021 yılında yapılan araştırmaların sayısındaki düşüş atıf sayısında da benzer şekilde düşüşe neden olmuştur.

Şekil 1. Araştırma Sayılarının ve Atıfların Yıllara Göre Değişimi

Çalışmamızda elde edilen verilere göre araştırmaların yazarlarının bu alanda yaptıkları yayın sayısı, aldıkları atıf sayısı ve toplam bağlantı güçleri incelenmiştir (Tablo 1). Çalışma kapsamında ilgili endekslerde en az 1 araştırmaya

sahip olan yazarlar arasından atıf sayısına göre ilk 10 yazar Tablo 1’de gösterilmiştir. Haegele Justin A., Lieberman Lauren J., Zhu Xihe, Cathy Houston-Wilson ve Kozub Francis M. beden eğitimi ve spor alanında görme engelliler konulu araştırmalar yapan yazarlar olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca Tablo 1’de yer alan yazarların yaptıkları araştırmalar incelendiğinde, bu alanda bilimsel araştırma yapacak araştırmacılara önemli katkılar sağladığı/sağlayacağı söylenebilir. Doküman sayısına göre bu alana en çok katkı sağlayan yazarlar Haegele Justin A. (N=19), Lieberman Lauren J. (N=11) ve Zhu Xihe (N=12) olduğu görülmektedir. Ayrıca bu yazarların atıf sayısına göre diğer yazarlara göre oldukça yüksek atıflara sahip oldukları belirlenmiştir. Toplam bağlantı güçlerine göre bakıldığından yine Haegele Justin A. bu anlamda öncülük etmektedir. Nitekim yapılan araştırmalardaki ortak yazarlıklara bakıldığında bu yazarın diğer yazarlarla oldukça fazla sayıda ortak araştırmalara sahip olduğu belirlenmiştir. Yazarın uyarlanmış beden eğitimi, uyarlanmış fiziksel aktivite, engelli, görme bozukluğu, otizm ve kaynaştırma alanlarında uzmanlaştığı belirlenmiştir. Bir diğer dikkat çeken yazar Lieberman Lauren J. ise engellilerde hareket çalışmaları programından mezun olarak bu alanda araştırmalar yapmaya devam etmiştir. Ayrıca Haegele Justin A. ile Zhu Xihe isimli yazarların aynı üniversitede görev yaptıkları dolayısıyla ortak araştırmalar yaptığı da belirlenmiştir.

Tablo 1. Yazar Sıralamaları (En Çok Atıf Alan İlk 10 Yazar)

Sıra	Yazar	Doküman Sayısı	Atıf Sayısı	Toplam Bağlantı Gücü*
1	Haegele Justin A.	19	191	17
2	Lieberman Lauren J.	11	142	2
3	Zhu Xihe	12	135	6
4	Cathy Houston-Wilson	1	87	0
5	Kozub Francis M.	1	87	0
6	Paula Conroy	2	31	0
7	Summer Davis	1	29	2
8	Luis Columna	2	28	0
9	Steven Holland K.	5	27	2
10	Amanda Yessick	2	23	17

*Toplam Bağlantı Gücü: Toplam bağlantı gücü özelliği, belirli bir araştırmacının diğer araştırmacılarla ortak yazarlık bağlantılarının toplam gücünü gösterir.

Çalışmamız kapsamında elde edilen verilere göre en çok atıf alan yazarların görev yaptıkları kurumların atıf sayısına göre sıralaması, makale sayıları ve toplam bağlantı güçleri Tablo 2’de verilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri’nde yer alan üniversitelerin sayısının oldukça fazla olduğu belirlenmiştir. Nitekim en çok atıf alan ilk 10 üniversite arasında 9 üniversitenin bu ülkeden olduğu görülmektedir. Tüm üniversiteler arasında bu oran %90 olarak tespit edilmiştir. Özellikle Old Dominion üniversitesinin gerek doküman sayısı (N=16), gerek atıf sayısı (N=161) gerekse de toplam bağlantı gücü (N=6) bakımından ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Bu üniversitede Haegele Justin A. isimli yazarın görev yaptığı belirlenmiştir. Suny College Brockport ise bu alanda ikinci sırada yer almaktadır. Benzer şekilde Amerika Birleşik Devletleri’nde yer alan üniversitede Lieberman Lauren J. görev yapmaktadır. Indiana üniversitesi atıf sayısına göre üçüncü sırada yer alan bir diğer üniversitedir. Ayrıca listede üniversite dışında bir okulun yer aldığı görülmektedir. Amerika’da bulunan bu okul bir görme engelliler okuludur. Bu okulda Marla Runyan isimli yazar görev yapmaktadır. Bu okulun listede yer alması “*Infusing the Expanded Core Curriculum into Physical Education for Children with Visual Impairments*” başlıklı araştırmanın aldığı atıf sayısından kaynaklanmaktadır (Haegele vd., 2014). Bu araştırmanın görme engelli öğrencilerin bağımsız hareketlerini destekleyebilmek amacıyla oluşturulan çekirdek müfredatı konu aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 2. Üniversite Sıralamaları (En Çok Atıf Alan İlk 10 Üniversite)

Sıra	Üniversite/Okul	Ülke	Doküman Sayısı	Atıf Sayısı	Toplam Bağlantı Gücü
1.	Old Dominion University	Amerika	16	161	6
2.	Suny College Brockport	Amerika	11	162	2
3.	Indiana University Bloomington	Amerika	2	87	0
4.	The Ohio State University	Amerika	4	42	2
5.	University of Northern Colorado	Amerika	2	31	0
6.	Syracuse University	Amerika	2	28	0
7.	State University of Campinas	Brezilya	1	13	0
8.	Kent State University	Amerika	1	12	0
9.	University of Louisiana at Lafayette	Amerika	1	12	2
10.	Perkins School for the Blind	Amerika	1	8	0

Araştırmaların yayınlandığı dergiler incelendiğinde bu alanda en etkin derginin “*Adapted Physical Activity Quarterly*” olduğu görülmüştür (Tablo 3). Bu alanda dergide 3 araştırma toplamda 111 atıf alarak ilk sırada yer almaktadır. Bu derginin engelli bireylerin fiziksel aktivitelere katılımlarını ve performanslarını artırmak için uyarlanmış aktivitelere odaklanan araştırmaları kapsam olarak belirlediği ifade edilebilir. Bu alanda ikinci sırada yer alan “*Research Quarterly for Exercise and Sport*” dergisi doküman sayısı bakımında ilk sırada yer almaktadır. Derginin egzersizle ve sporla ilgili olan ve insan hareketine odaklanan araştırmaları yayınladığı söylenebilir. Ayrıca görme engelliler konusunda özel olarak yayın yapan “*Journal Of Visual Impairment & Blindness*” ve “*British Journal of Visual Impairment*” dergileri de yayınladıkları araştırma sayılarına göre dikkat çekmektedir. Dergilerin Impact Factor verilerine göre sıralamasında “*Sport Education and Society*” dergisinin ilk sırada olduğu görülmektedir (N=4.119). Bu derginin ise sporla ilgili pedagoji, politika, sosyo-kültürel, egzersiz ve beden eğitimi konularında araştırmalara yer verildiği söylenebilir.

Tablo 3. Dergi Sıralamaları (En Çok Atıf Alan İlk 10 Dergi)

Sıra	Dergi Adı	Doküman Sayısı	Atıf Sayısı	Toplam Bağlantı Gücü	Impact Factor*
1	Adapted Physical Activity Quarterly	3	111	1	2.929
2	Research Quarterly For Exercise and Sport	7	65	0	2.500
3	Journal Of Visual Impairment & Blindness	6	41	0	0.798
4	European Physical Education Review	3	37	1	3.790
5	British Journal of Visual Impairment	4	24	3	2.100
6	Sport Education And Society	1	6	0	4.119
7	Journal of Physical Education Recreation and Dance	2	5	0	0.760
8	Curriculum Studies in Health and Physical Education	1	2	1	2.200
9	Sport in Society	1	2	0	1.725
10	Journal of Sports Medicine and Physical Fitness	1	1	0	1.637

*Impact Factor: Dergilerin internet sayfalarındaki 2020 yılı değerleridir.

Çalışmamızda incelenen araştırmaların ülkelere göre analizlerinde atıf sayısına göre ilk sırada Amerika Birleşik Devletleri gelmektedir (Tablo 4). Bu ülkenin beden eğitimi ya da spor alanların görme engelliler konulu araştırma sayısının 32, atıf sayısının 305 olduğu belirlenmiştir. Görme engellilerin beden eğitimi öğretimlerine odaklanan, uyarlanmış fiziksel aktiviteler ile kaynaştırma eğitimlerini araştıran yazarların ve üniversitelerin ağırlıklı olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu ifade edilebilir. Nitekim ülkede sadece engellilerin hareket ve performansları ile ilgili programların olduğu da bilinmektedir. Atıf sayısına göre ikinci sırada yer alan Brezilya'dır. Bu ülkede 3 araştırma 15 atıf alarak dikkat çekmektedir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'ne oranla oldukça geride olduğu söylenebilir. Ayrıca toplam bağlantı gücü verilerine bakıldığında bu alana araştırma yapan yazarların ülkeler arası bir ortak yazarlıklarının bulunmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 4. Ülke Sıralamaları

Sıra	Ülke	Doküman Sayısı	Atıf Sayısı	Toplam Bağlantı Gücü
1	Amerika	32	305	0
2	Brezilya	3	15	0
3	İrlanda	1	3	0
4	İngiltere	1	2	0
5	Polonya	1	1	0
6	Avusturya	1	0	0
7	Almanya	1	0	0
8	Rusya	1	0	0

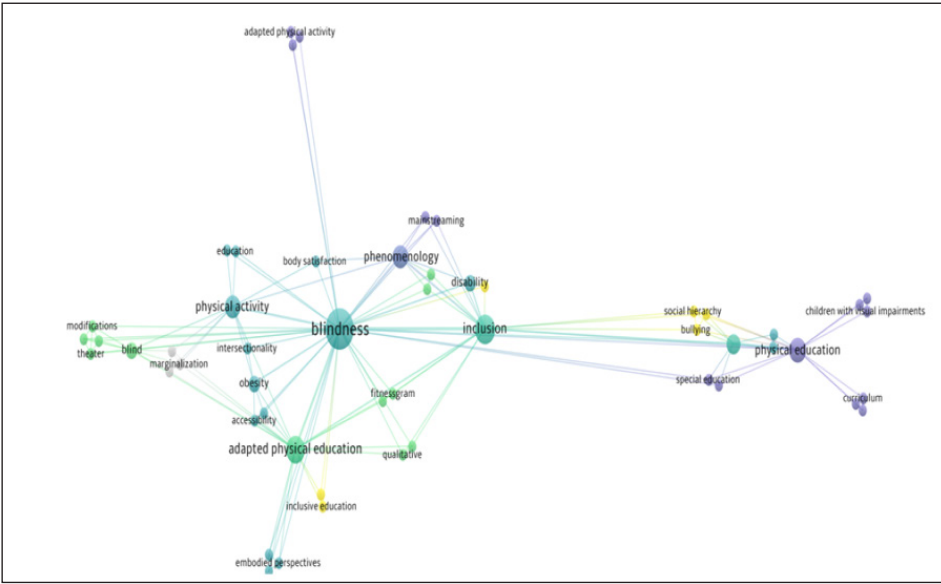
Çalışmamızda atıf sayısına göre ilk 10 sırada yer alan araştırmaların yayın yılları, toplam atıf sayıları, ortalama atıf sayıları ve son 5 yılda aldıkları atıflara ilişkin veriler verilmiştir (Table 5). En çok atıf alan araştırmanın 2002 yılında yapıldığı görülmektedir (N=87). Bu araştırmada görme engelli öğrenciler bulunan sınıfta bu öğrencileri beden eğitimi dersine dâhil etmek isteyen öğretmenlerin karşılaştıkları engelleri ortaya koymak amaçlanmıştır (Lieberman vd., 2002). Bir diğer araştırmada retrospektif yöntemle yetişkin görme engelli bireylerin geçmişte beden eğitimi derslerinde yaşadıkları sorunlar analiz edilmiştir. Bu araştırmada görme engelli öğrencilerin beden eğitimi derslerinde

kenara atılma, hareketi yapamaz ön yargısı ve akran iletişimde özsaygının yitirilmesi gibi duygular ana temalar olarak ortaya konulmuştur (Haegele ve Zhu, 2017). Görme engelli elit goalbol sporcularıyla yapılan araştırmada ise beden eğitimi ve sporun anlamı konusunda nitel bir araştırma ortaya konulmuştur. Bu araştırmada görme engelli sporcular beden eğitiminin merkezinde beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin yer aldığını, kaynaştırma problemlerinin olduğunu ve ders dışı zamanlarda da spor yapabilecek fırsat eşitliğinin sağlanması konularında görüşler ifade etmişlerdir (Haegele vd., 2017). Yakın dönemde yapılan diğer bir araştırmada yine benzer şekilde görme engelli bireylerin görüşleri doğrultusunda beden eğitimi derslerinin kapsayıcılıkları ve kaynaştırma durumları değerlendirilmiştir. Bu araştırmada da benzer olumsuz duyguların ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Nitekim bireyler olumsuz aidiyet duygusu ve yapılan fiziksel aktivitelerden kendini dışlanmış hissetme gibi görüşleri belirtmişlerdir (Haegele vd., 2019). Yapılan tüm araştırmaların görme engelli öğrencilerin görüşlerini dikkate alan nitel araştırma yöntemiyle retrospektif ya da fenomenolojik modelleri kullanmışlardır. Görme engellilerin bireysel okuma yapabilecekleri anket, ölçek gibi veri toplama yöntemlerini kullanmadıkları ortaya çıkmıştır. Bunun yerine ağırlıklı olarak görme engellilerin belirli bir konu hakkında görüşlerini almak amacıyla nitel yöntemler tercih edilmiştir.

Tablo 5. Yıllara Göre Araştırmaların Atf Sayıları (En Çok Atf Alan İlk 10 Araştırma)

Sıra	Doküman Adı	Yazar	Yayın Yılı	Toplam Atf Sayısı	Ortalama Atf Sayısı					
					2017	2018	2019	2020	2021	
1	Perceived barriers to including students with visual impairments in general physical education	Lieberman, J.; Houston-Wilson, C.; Kozub, FM	2002	87	4.14	11	7	8	11	2
2	Experiences of Individuals With Visual Impairments in Integrated Physical Education: A Retrospective Study	Haegele, Justin A.; Zhu, Xihe	2017	44	7.33	0	3	12	18	9
3	The meaning of physical education and sport among elite athletes with visual impairments	Haegele, Justin A.; Zhu, Xihe; Davis, Summer	2017	29	4.83	3	4	10	5	6
4	How Students with Visual Impairments Can Learn Components of the Expanded Core Curriculum Through Physical Education	Lieberman, Lauren J.; Haegele, Justin A.; Columna, Luis; Conroy, Paula	2014	20	2.22	3	2	1	4	4
5	Females With Visual Impairments in Physical Education: Exploring the Intersection Between Disability and Gender Identities	Haegele, Justin A.; Yessick, Amanda; Zhu, Xihe	2018	15	3.00	0	0	2	8	5
6	We can't do anything: The experiences of students with visual impairments in physical education classes in Brazil	Tanure Alves, Maria Luiza; Haegele, Justin A.; Duarte, Edison	2018	13	2.60	0	0	1	7	4
7	Understanding the Inclusiveness of Integrated Physical Education From the Perspectives of Adults With Visual Impairments	Haegele, Justin A.; Hodge, Samuel R.; Zhu, Xihe; Holland, Steven K.; Wilson, Wesley J.	2019	12	4.00	0	0	0	7	5
8	Paraeducator Support in Integrated Physical Education as Reflected by Adults With Visual Impairments	Haegele, Justin A.; Sato, Takahiro; Zhu, Xihe; Kirk, T. Nicole	2019	12	3.00	0	0	1	6	4
9	Training of Paraeducators for Physical Education for Children with Visual Impairments	Lieberman, Lauren J.; Conroy, Paula	2013	11	1.10	2	1	4	0	1
10	Missed opportunities: Adults with visual impairments' reflections on the impact of physical education on current physical activity	Yessick, Amanda; Haegele, Justin A.	2019	8	2.00	0	0	0	4	4

Şekil 2’de araştırmalarda kullanılan anahtar kelimeler ve ilişkisel haritası gösterilmektedir. Burada şekillerin büyüklüğü anahtar kelimenin kullanım sıklığına göre değişmektedir. Ayrıca renklerin koyudan açığa (mordan sarıya) doğru gitmesi de yıllara göre geçmişten günümüze doğru bir geçişin göstergesidir. Burada ortaya çıkan anahtar kelimelerde özellikle yakında dönemde “bullying” (zorbalık), “social hierarchy” (toplumsal tabakalaşma) ve “inclusive education” (kaynaştırma eğitimi) sıklıkla kullanılmıştır. Bunun dışında genel olarak kullanım sıklıklarına göre bakıldığında “blindness” (körlük), “physical education” (beden eğitimi) ve “inclusion” (kaynaştırma) kelimelerinin olduğu belirlenmiştir.

Şekil 2. En Çok Kullanılan Anahtar Kelimeler ve İlişkileri

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmamızda beden eğitimi ve spor alanında görme engellilere yönelik yapılmış uluslararası araştırmaların sistematik bir incelemesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda yapılan alanyazın incelemesi sonucunda elde edilen araştırmalara ait veriler analiz edilmiştir. İlk olarak yapılan analizlerde araştırmaların sayılarında ve aldıkları atıflarda yıllara göre ortaya çıkan değişimler şekil olarak sunulmuştur. Bu alanda ilk araştırmanın 1995 yılında, en fazla araştırmanın ise

2019 yılında yapıldığı belirlenmiştir. Atıf sayısının ise 2020 yılında en yüksek seviyeye ulaştığı görülmüştür.

Elde edilen veriler doğrultusunda ikinci analiz araştırmaların yazarları için yapılmıştır. En çok atıf alan ilk 10 yazarın sıralamasına göre Haegele Justin A., Lieberman Lauren J. ve Zhu Xihe bu alanda öncülük eden yazarlardır. Yazarların görev yaptıkları üniversitelerin atıf sayısına göre sıralamasında ise Old Dominion, Suny College Brockport ve Indiana Üniversiteleri'nin dikkat çektiği görülmüştür. Özellikle Haegele Justin A. isimli yazardan dolayı burada Old Dominion üniversitesi öne çıkmıştır. Dergilerin atıf sayısına göre yapılan sıralamasında doküman sayılarının, toplam bağlantı güçlerinin ve etki değerlerinin de verileri sunulmuştur. Burada en dikkat çeken derginin Adapted Physical Activity Quarterly dergisi olduğu belirlenmiştir. Bunun arkasından Research Quarterly For Exercise and Sport, Journal of Visual Impairment & Blindness ve European Physical Education Review dergilerinin geldiği görülmektedir. Etki değerine göre bakıldığında Sport Education and Society dergisinin diğer dergilere göre daha yüksek bir değere sahip olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmamızdan elde edilen araştırma verilerine göre atıf ve doküman sayısına göre alana en çok katkı yapan ülkenin Amerika Birleşik Devletleri olduğu görülmüştür. Nitekim hem en çok atıf alan yazarların, hem de en çok atıf alan üniversitelerin bu ülkede olduğu da belirlenmiştir. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer ülkelere oranla, görme engellilerin beden eğitimi ve spor alanındaki durumlarını inceleyen araştırmalar açısından, oldukça fark yaratan katkıları olduğu ifade edilebilir. Daha sonra çalışmamızda belirlenen alanda en çok atıf alan araştırmalar ve bu araştırmalara ait istatistiksel veriler sunulmuştur. Burada sunulan araştırmaların ağırlıklı olarak nitel yöntemlerin kullanıldığı araştırmalar olduğu görülmüştür. Bunun nedeni olarak görme yetersizliğine sahip bir örneklem grubu olduğu için daha çok sözel iletişimin merkezde olduğu görüşme teknikleri kullanılması söylenebilir. Son olarak çalışmamızda incelenen araştırmaların kullandıkları anahtar kelimelere göre ilişkisel bir haritası sunulmuştur. Bu anahtar kelimeler yıllara göre de bazı veriler ortaya koymaktadır. Burada sarı renkli anahtar kelimelerin 2020 yılı ve sonrası kullanıldığı, daha koyu renkler olan mor-yeşil gibi renklerin ise 2018 yılı öncesinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Şekillerin büyüklüğü kullanım

sıklıklarını göstermektedir. Nitekim “*blindness*”, “*inclusion*”, “*phenomenology*”, “*physical activity*”, “*adapted physical education*” ve “*disability*” gibi kelimelerin öne çıktığı görülmektedir.

Sonuç olarak; görme engellilerin daha sağlıklı ve zinde olmaları, akranlarıyla birlikte beden eğitimi derslerine katılabilmeleri, görme yetersizliklerine rağmen fırsat eşitliğine sahip olmalarını konu edinen ve burada ortaya çıkan engelleri ortadan kaldıracak çözümler üreten araştırmaların alanyazında olduğu görülmüştür. Çalışmamızda bu araştırmaların sistematik bir incelemesi yapılarak belirlenen alanda araştırma yapacak araştırmacılara katkılar sağlayacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Andrade, A., Dominski, F. H. and Coimbra, D. R. (2017). Scientific production on indoor air quality of environments used for physical exercise and sports practice: Bibliometric analysis. *Journal of Environmental Management*, 196, 188-200. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2017.03.001>.
- Ajuwon, P. M. and Oyinlade, A. O. (2008). Educational placement of children who are blind or have low vision in residential and public schools: A national study of parents' perspectives. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 102(6), 325-339.
- Blessing, D. L., McCrimmon, D., Stovall, J. and Williford, H. N. (1993). The effects of regular exercise programs for visually impaired and sighted schoolchildren. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 87(2), 50-52.
- CDC. (2022). Centers for Disease Control and Prevention 2022. Active People, Healthy Nation^{SM}. [<https://www.cdc.gov/physicalactivity/activepeoplehealthynation/index.html>]. (Erişim 07.08.2022).
- Chapel, H., Columna, L., Lytle, R. and Bailey, J. (2013). Parental Expectations About Adapted Physical Education Services. *The Journal of Special Education*, 47(3), 186-196. doi: <https://doi.org/10.1177/0022466912447661>
- Haegle, J. A. and Lieberman, L. J. (2016). The current experiences of physical education teachers at schools for blind students in the United States. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 110(5), 323-334.
- Haegle, J. A. and Porretta, D. L. (2015). Physical activity and school-age individuals with visual impairments: A literature review. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 32(1), 68 - 82. doi:10.1123/apaq.2013-0110
- Haegle, J. A. and Zhu, X. (2017). Experiences of individuals with visual impairments in integrated physical education: A retrospective study. *Research quarterly for exercise and sport*, 88(4), 425-435.
- Haegle, J. A., Hodge, S. R., Zhu, X., Holland, S. K. and Wilson, W. J. (2019). Understanding the inclusiveness of integrated physical education from the perspectives of adults with visual impairments. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 37(2), 141-159.
- Haegle, J. A., Lieberman, L. J., Columna, L. and Runyan, M. (2014). Infusing the Expanded Core Curriculum into Physical Education for Children with Visual Impairments. *Palaestra*, 28(3).
- Haegle, J. A., Zhu, X. and Davis, S. (2017). The meaning of physical education and sport among elite athletes with visual impairments. *European Physical Education Review*, 23(4), 375-391.
- LaVenture, S. (2003). The Individuals with Disabilities Education Act (IDEA): Past and present. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 97(9), 517-518

AÇIK HAVA OYUN PARKLARINDA RİSKLİ OYUNA ÇOK YÖNLÜ BAKIŞ

Nilgün CEVHER KALBURAN¹

Deniz KAHRİMAN PAMUK²

Yekta KOŞAN³

Öz

Çocukların oyunlarında risk almaları ve oyun alanlarında riskli ekipmanların bulunmasının gelişimsel faydaları giderek daha fazla araştırmaya konu olmaktadır. Özellikle şehirleşmeyle birlikte çocukların oyun tercihleri de değişiklik göstermektedir. Bu araştırma Türkiye'de bulunan bir büyükşehir belediyesine ait açık hava oyun parklarının riskli oyun olanaklarının gözlemler ve görüşmelerle derinlemesine incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında açık hava oyun parklarının fiziksel özellikleri ve çocukların bu parklardaki oyun davranışları gözlemlenmiş; ayrıca yerel yönetimlerden bir yetkili ve ailelerle yapılan görüşmelerle riskli oyunların potansiyel ve uygulamadaki destekleyicileri derinlemesine ortaya koyulmuştur. Araştırma sonunda, oyun park alanlarında yüksek hız ve büyük yükseklik kategorilerindeki unsurların sıklıkla gözlemlendiği fakat riskli oyunlarda kullanılacak tehlikeli unsur ve aletlerin neredeyse hiç gözlemlenemediği ortaya çıkmıştır. Oyun park alanlarında gözlemlenen ekipmanlara paralel olarak çocukların riskli oyunlarında da en sık yüksek hızda koşma ve yüksekliklerde sallanma/atlama gibi davranışların ortaya çıktığı bulunmuştur. Aileler ve yerel yetkili ile yapılan görüşmeler sonucunda; ekipmanlara karar verme süreçlerinin ve ailelerin riskli oyunlara yönelik görüşlerinin çocukların riskli oyunlarında rolü olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Açık Hava Oyun Parkı, Riskli Oyun, Durum Çalışması

¹ Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi, E-posta: nkalburan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0622-1480

² Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi, E-posta: denizkahrیمان@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7028-6097

³ Arş. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitimi, E-posta: yektakosan23@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9980-2246

CEVHER KALBURAN, N., KAHRİMAN PAMUK, D., KOŞAN, Y. (2023). Açık Hava Oyun Parklarında Riskli Oyuna Çok Yönlü Bakış. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23(59), 235-261. DOI:10.21560/spcd.vi.1117010

A VERSATILE PERSPECTIVE ON RISKY PLAY IN PUBLIC PLAYGROUNDS

Abstract

The developmental benefits of children taking risks in their play and the presence of risky equipment in playgrounds are increasingly being the subject of research. Especially with urbanization, children's play preferences also change. Through observations and interviews, this research aims to analyze the risky play opportunities of public playgrounds belonging to a metropolitan municipality in Turkey. Within the scope of the research, the physical characteristics of the outdoor playgrounds and the children's play behaviours in these parks were observed. In addition, the potential and practical supporters of risky games were revealed in depth through interviews with an official from local administrations and families. At the end of the research, it was revealed that the elements in the high speed and high height categories are frequently observed in the playgrounds, but the dangerous elements and tools that can be used in risky games are rarely observed. Parallel to the equipment observed in playgrounds, it was found that behaviours such as high-speed running and rocking/jumping at heights occur most frequently in children's risky games. As a result of interviews with families and local authorities; It is possible to say that the decision-making processes of the equipment and the views of the families on risky games play a role in the risky games of children.

Key Words: *Public Playgrounds, Risky Play, Case Study*

GİRİŞ

Oyun çocukların gelişimi ve öğrenmesi açısından anahtar rol oynayarak yaşamlarının önemli bir parçasını oluşturur. Bu nedenle çocukların özgürce seçimler yaparak, aktif şekilde kullanabileceği nitelikli oyun alanlarına gereksinimi bulunmaktadır. Dış mekânlar (açık hava) sunduğu oyun olanakları açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Ancak günümüzde giderek artan kentleşme çocukların açık havada oyun gereksinimlerinin karşılanması yönünden birtakım kaygıları beraberinde getirmektedir. Çocukların sağlıklı ve güvenli şekilde yeterince oynayabileceği oyun alanlarının azalması bu kaygılar arasında yer almaktadır.

Akyıldız (2020) kamusal açık alanlardan biri olarak oyun parklarının bireyleri bir araya getirmesi, toplumsal ve bireysel olarak kendilerini ifade etmelerini sağlaması ve günlük yaşamda sosyal etkileşimi arttırması açısından kentin en önemli mekânları olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca kentsel alanlarda çocuk oyun parkları kentte yeşil alan sistemine katkıda bulunurken diğer yandan çocukların gelişiminde destekleyici bir rol oynamaktadır (Yılmaz ve Bulut, 2002). Yao'a (2015) göre, oyun parkları ayrıca şehir sokaklarında oyun oynamanın çok tehlikeli olduğu kentsel ortamlarda yaşayan çocuklar için güvenli oyun olanakları sağlar. Oyun parklarında, oyun büyük ölçüde yapılandırılmamıştır ve dolayısıyla çocukların motor ve sosyal becerilerini geliştirmenin yanı sıra, öz-farkındalıklarını, hayal güçlerini ve risk algılarını geliştirme fırsatları da vardır (Moore, vd., 2022). Ayrıca, açık hava oyun parkları merak, kendiliğindenlik (spontane), erişilebilirlik ve katılım ile karakterize edilen eğlenceli davranışların gerçekleşmesini mümkün kılar (Slingerland, vd., 2020). Bu eğlenceli davranışlar doğal olarak riskler almayı ve mücadele etmeyi içeren oyunu temsil etmektedir. Sonuç olarak, açık hava oyun parkları kentsel alanlarda çocukların güvenli bir şekilde riskli oyunlar oynayabilecekleri önemli mekânlardır.

Fiziksel yaralanma riski barındıran ve belirsizlik içeren fiziksel oyun aktivitelerinin heyecan verici bir formu olarak tanımlanan riskli oyunlardaki riskler çocuk oyunlarının doğal bir özelliği olarak görülmektedir (Sandseter, 2007; 2009d; Little, 2010). Çocuklar oyunlarında çeşitli türlerde riskler almaktadırlar. Sandseter (2007), çocukların oyunlarında aldıkları risklerle ilgili gerçekleştirdiği araştırmada altı farklı riskli oyun kategorisi geliştirmiştir:

- (a) büyük yüksekliklerde oynama (ağaç, duvar, tırmanma merdiveni, maymun barı gibi);
- (b) yüksek hızda oynama (salıncakta sallanma, koşma, hızla bisiklet, kızak, paten vb kullanma gibi);
- (c) tehlikeli aletlerle oynama (bıçak, çekiç-çivi, halat gibi);
- (d) tehlikeli unsurların yakınında oynama (göl, dere, ateş gibi);
- (e) itiş-kakış oyunları oynama (boğuşma, güreşme gibi);
- (f) gözden kaybolma (yetişkin denetiminden uzaklaşma).

Riskli oyun oynamanın çocuklar için, kendini ve çevreyi tanıma (Little ve Wyver, 2008), riski değerlendirme ve yönetme (Gill, 2007; Sandseter ve Kennair, 2011; Lavrysen vd., 2015; Stephenson, 2003; Tremblay vd., 2015), korku ve endişelerle başa çıkma, dirençli olma (Harper, 2017; Sandseter, 2009b; Sandseter ve Kennair, 2011), fiziksel sağlık (Brussoni vd., 2015; Engelen vd., 2013) gibi pek çok gelişimsel faydası bulunmaktadır.

Bu gelişimsel faydaların gerçekleşmesinde çocuklara sunulan oyun ortamlarının özellikleri önemli bir role sahiptir. Çocukların gelişimlerini destekleyici bir fiziksel çevre, onların güvenli bir şekilde keşfetmesine, özgürce etkileşime girmesine, yeni şeyler denemesine, zorluklara girmesine ve riskler almasına izin verir (Little, 2010). Ancak Gerlach, Jenkins ve Hodgson (2019) tarafından yapılan bir araştırmada oyun alanı hizmet sağlayıcılarının, açık hava oyunlarındaki güvenlik riskleri konusunda endişe taşıdıkları bulunmuştur.

Çocukların riskli oyunu ile ilgili Türkiye’de yapılan araştırmalara bakıldığında, yetişkin görüşlerinin incelendiği çalışmalar (örn. Cevher-Kalburan ve İvrendi, 2016; Güler ve Demir, 2016; Karaca ve Aral, 2020; Yurt ve Keleş, 2021; Sicim-Sevim ve Bapoğlu-Dümenci, 2020) ve oyun alanlarının incelendiği çalışmalar (Banko vd., 2018, Moralı, 2019) ile birlikte öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilen bir deneysel çalışma (Cevher-Kalburan, 2015) olduğu görülmektedir. Ülkemizde oldukça yeni bir araştırma konusu olan riskli oyun ile ilgili gerçekleştirilmiş çalışmaların ortak önerilerinden biri, çocukların riskli oyunlarının geniş çalışma gruplarıyla, farklı yöntemlerden yararlanılarak, çeşitli açılardan incelenmesidir. Böylece, çocuklar için daha fazla ve daha nitelikli riskli oyun olanaklarının sağlanmasına yönelik çabaların bilimsel temelleri güçlenecektir. Bu anlayıştan hareketle bu çalışmada, çocuklar için açık hava

oyun parklarının sağladığı riskli oyunlar ile bu parklarda gerçekleşen riskli oyunların çoklu veri kaynaklarıyla incelenmesi amaçlanmıştır.

Riskli Oyunu Destekleyen Oyun Alanlarının Özellikleri

Riskli oyun çoğunlukla dış mekânda gerçekleşmektedir (Sandseter, 2012). Bu nedenle dış mekân oyun ortamının özellikleri, çocukların riskli oyunlar oynamalarını desteklemek açısından önemlidir (Little ve Sweller, 2015). Gibson'un sağlayıcılık kuramı, fiziksel çevrenin farklı eylemler ve davranışlar sağladığını öne sürmektedir (Gibson, 2014). Çevrenin sağlayıcılığı, bireyi belirli bir eylemi ya da eylemleri gerçekleştirmeye davet eden fiziksel özellikler olarak tanımlanabilir. Çocukların oyun oynadıkları fiziksel çevrenin özellikleri, onların bu çevrede sergiledikleri davranışları etkilemektedir. Başka bir ifadeyle, çevrenin özellikleri çocukların belirli oyun türlerini teşvik etmekte ve motivasyon oluşturmaktadır (Cevher-Kalburan, 2014a). Bununla birlikte çocuklar, çevrede neler yapabileceklerini bireysel özelliklerine göre algırlar. Dolayısıyla çevrenin aynı özelliği, farklı çocuklar için farklı davranışlar sağlayabilir. Örnek olarak, küçük bir çocuk için oturmayı sağlayan bir kütük, daha büyük veya becerileri daha gelişmiş bir çocuk için üzerine çıkıp dengede durmayı sağlayabilir (Little ve Sweller, 2015). Bu bağlamda, Heft (1988) çevrenin çocuğa sağladığı oyun davranışlarını detaylandırmıştır. Örneğin, düz ve pürüzsüz yüzeyler koşmayı ve bisiklet sürmeyi sağlarken; ağaçlar tırmanmayı ve ağaç dalları sallanmayı sağlamaktadır. Kytä (2004) ise çevrenin sunduğu olanakların (potansiyel sağlayıcılık) gerçekleşme sürecini incelemiştir. Kytä'ya göre çocuğun bireysel yeterlilikleri ve bu yeterliliklere ilişkin algılarının yanı sıra, içinde bulunulan kültürde algılanan davranış beklentileri ve yetişkinlerin izin verici, kısıtlayıcı veya teşvik edici yaklaşımları, çevrenin sunduğu sağlayıcılığın gerçekleşmesini etkilemektedir (Kytä, 2004; Sandseter, 2009a).

Dış mekân oyun alanları bağlamında, sağlayıcılık kuramı, ortamdaki belirli davranışsal tepkileri teşvik eden özellikleri incelemek için kullanılabilir (Little ve Sweller, 2015). Günümüzde çocukların oyun olanakları özellikle şehir merkezlerinde hızlı kentleşme ve trafik problemleri nedeniyle kısıtlanmaktadır (Cevher-Kalburan ve İvrendi, 2016). Bununla birlikte kaza ve yaralanmalar, tehlikeli yabancı ve kaybolma gibi endişeler (Little ve Eager, 2010; Little ve Wyver, 2008; Sandseter, 2009a) çocukların güvenli bir şekilde oyun

oynayabilecekleri oyun alanlarının önemini arttırmaktadır. Buradan hareketle, oyun alanlarının fiziksel özellikler açısından nasıl farklılaştığını ayırt etmeye ihtiyaç bulunmaktadır.

Lee (1999), oyun alanlarının fiziksel özelliklerini inceleyerek üç farklı oyun alanı türü geliştirmiştir: (1) geleneksel ekipmanlı oyun alanı, (2) çağdaş tasarımlı oyun alanı ve (3) doğal tasarımlı oyun alanı. Geleneksel oyun alanları, salıncaklar, kaydıraklar, tahterevalliler, atlıkarıncalar, kum havuzları ve maymun barları gibi geleneksel ekipmanları içerir. Çağdaş oyun alanları, mimarlar veya peyzaj mimarları tarafından tasarlanan estetik açıdan hoş düzenlemelerde, farklı yüksekliklerde ve farklı dokulara sahip yeni formlarda ekipmanlardan oluşur. Doğal oyun alanları ise, ahşap ve ip gibi malzemelerin kullanıldığı ormanlık, doğal alanları içeriyordu. Lee, çocukların doğal oyun alanlarında coşkuyla ve aktif bir şekilde oyunlar kurduklarını ve doğal oyun alanlarının çocuklara riskli ve zorlayıcı oyunlar sağladığını savunmaktadır. Bununla birlikte geleneksel oyun alanlarında ise, çocukların oyun dışı davranışlar (dolaşmak veya ayakta durmak gibi) sergilediğine ve risk almalarına fırsat vermeyen oyunlar oynadıklarına vurgu yapmıştır.

Benzer şekilde fiziksel ortamın çocukların davranışları üzerindeki etkisini inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır (Bourke ve Sargisson, 2014; Coleman ve Dymont, 2013; Fjørtoft, 2001; Fjørtoft ve Sageie, 2000; Gu, 2021; Jansson, 2015; Little ve Eager, 2010; Little ve Sweller, 2015; Sandseter, 2009a). Örnek olarak, Little ve Eager'ın (2010) okul öncesi dönem çocuklarıyla yaptıkları araştırmada, çocukların açık hava oyun parklarındaki oyun tercihleri ve oyun alanındaki malzemeleri kullanımları incelenmiştir. Araştırmada parklardaki ekipmanların, çok az risk içerdiği ve bu nedenle çocukların mevcut becerilerini geliştirme ve yeni beceriler öğrenmelerine çok az fırsat sağladığı bulunmuştur. Jansson (2015) tarafından gerçekleştirilen araştırmada kendi kendine meydan okumak, çocuklar tarafından oyun alanı ziyaretini özel ve anlamlı kılmamanın bir yolu olarak tanımlanmıştır. Meydan okumayı içeren oyun davranışlarının ise genellikle yükseklere tırmanma, yüksek seviyelerden atlama veya hızlı hareket etme gibi fiziksel zorluklar olduğu belirlenmiştir. Bourke ve Sargisson (2014) tarafından yapılan araştırmada Yeni Zelanda'da yeni inşa edilmiş bir oyun alanında oynayan çocukları incelemek için doğal gözlem

yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada 15 yaş altındaki ve her iki cinsiyetteki çocukların oyun alanında en popüler aktivitelerinin yüksek hız ve büyük yüksekliklerde oyunlar (sallanma, dönme ve tırmanma) olduğu belirlenmiştir. Bir başka araştırmada ise (Gu, 2021) Singapur'da 36 oyun alanında yapılan gözlemler sonucunda çocukların daha zorlu oyun öğelerini güçlü bir şekilde tercih ettikleri; oyun yüksekliği ve hızı, heyecanı artırmada ve bir seferde daha fazla çocuğun katılımında en etkili faktörler olduğu saptanmıştır.

Türkiye'de yapılan araştırmalar ise açık hava oyun parklarının çocukların oyunlarını desteklemek açısından yeterli düzeyde nitelikli olmadığını ortaya koymaktadır (Ayan ve Ulaş, 2015; Bal, 2005; Banko vd., 2018; Bulut ve Kılıçaslan, 2009; Cevher-Kalburan, 2014b; Duman ve Koçak 2013; Erdinç-Acar, 2017; Kuşuluoğlu, 2013; Memik, 2004; Öztürk-Samur ve İnal-Kızıltepe, 2018; Şişman ve Özyavuz, 2010; Türkan ve Önder, 2011). Örnek olarak, Metin (2003) yaptığı araştırmada, geleneksel çocuk parkı oyun ekipmanlarının çocukların fiziksel ve sosyal gelişimini sınırlı düzeyde karşıladığını, bilişsel ve duygusal gelişimine ise katkıda bulunmadığını saptamıştır. Duman ve Koçak'ın (2013) Konya'da gerçekleştirdikleri çalışmada oyun alanlarının sağladığı oyun çeşitliliğinin ve doğal materyallerin çok sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Banko ve diğ.'nin (2018) Ankara'daki açık oyun alanlarını inceledikleri çalışmada ise, oyun alanlarının riskli oyun sağlayıcılığı açısından yetersiz olduğu; oyun ekipmanlarının çocukların gelişimlerini çeşitli yönlerden destekleyecek nitelikte olmadığı; hatta bu ekipmanların bakıma ihtiyaç duyduğu ve bu nedenle tehlike arz ettiği belirlenmiştir.

Açık hava oyun alanlarından en iyi şekilde yararlanmak açısından yöneticilerin çalışmaları, kullanımı teşvik etmek ve elde edilecek faydaları artırmak için kullanıcıların ihtiyaçlarını yansıtmalıdır (Jansson, 2015). Kullanıcıların ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması oyun parklarının erişilebilirlik özelliğinin bir unsurudur. Atmakur-Javdekar (2015) oyun parklarına erişilebilirliği (1) oyun parkına yürüyerek ulaşılabilirlik; (2) çocukların farklılaşan becerilerine uygunluk olmak üzere iki ana kritere temellendirmiştir. Veitch ve diğerlerinin (2013) yaptığı araştırma, kullanıcılar yürüyerek ulaşılabilir olan açık hava parklarını diğer parklara göre daha sık ve daha uzun süreli ziyaret etmektedirler. Ayrıca oyun parkları farklı yaş gruplarına, gelişim özelliklerine,

farklı becerilere ve ilgilere sahip çocukların eşit şekilde kullanabilecekleri özellikler taşınmalıdır. Herkesi kapsayan ortamlar tasarlamak “evrensel tasarım” yaklaşımını gerektirmektedir. Evrensel tasarım tüm insanların yeteneklerinin genişliğini dikkate alacak şekilde kapsayıcı olmak ve sosyal katılım için doğru çevresel koşulları yaratmak ile ilgilidir (Moore vd., 2022). Bu bağlamda, evrensel tasarıma uygun oyun alanlarının tasarlanması, çocukların yetişkin müdahalesi olmaksızın farklı yaşlardaki çocuklarla rahat ve özgür şekilde oyun oynamasına fırsat yaratmaktadır (Tenikeci ve Cevher-Kalburan, 2021).

Türkiye’de oyun parklarındaki özelliklere ilişkin güvenlik ve tedbir yönergeleri, Avrupa Birliği Standartları kapsamında belirlenmiştir. Bunlar, oyun parkı ekipmanları için EN 1176, oyun ekipmanlarının üzerine kurulduğu zemin için ise, EN 1177 standartlarıdır (Yılmaz, 2019). Bununla birlikte, Çağlayan-Gümüş ve diğerleri (2018) hazırlamış oldukları “Çocuklar İçin Yapılı Çevrede Erişilebilirlik Rehberi”nde parkların, çocukların motor gelişimleri dikkate alınarak yaş grupları ve boylarına göre çeşitli oyun gruplarının farklılaştığı alanlar olarak tasarlanmasını önermişlerdir. Park oyuncaklarından güvenli şekilde düşme yüksekliğinin ve salıncakların salınım mesafesinin hesaplandığı formüllere de bu rehberde yer verilmiştir. Görüldüğü üzere, oyun alanı tasarımları çocukların oyunları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla, oyun alanlarının riskli oyunla ilgili sağladığı fırsatların, riskli oyun alanlarının özelliklerinin ve çocukların bu oyun alanlarında gerçekleştirdikleri riskli oyunların araştırılması, çocuklar için yüksek nitelikli oyun alanlarının geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına katkı sağlayabilir.

YÖNTEM

Bu araştırma, Türkiye’de bir büyükşehir belediyesine ait açık hava oyun parklarının riskli oyun olanaklarının çok boyutlu olarak değerlendirilmesini amaçlayan bir durum çalışmasıdır. Durum çalışmaları, araştırmacı kontrolünün değişkenler üzerinde olmadığı güncel olgu ve olayları, nasıl ve neden sorularını temel alarak, derinlemesine incelemeyi amaçlayan çalışmalardır (Yıldırım ve Şimşek, 2008; Yin, 2009). Ozan-Leylum, Odabaşı ve Kabakçı-Yurdakul (2017) durum çalışmalarını, eğitim araştırmalarındaki çeşitliliği çok yönlü ele alarak kuram ve uygulamayı etkileme olanağı sunduğu için değerli veri kaynakları olarak nitelemişlerdir. Crowe ve diğerlerine (2011) göre

durum çalışmasının, veri toplama yöntemi, veri toplama aracı ve veri analiz yöntemi açısından kesin sınırları yoktur. Birden fazla kaynaktan veri toplanarak derinlemesine incelemeye gereksinim vardır. Bu araştırmada, açık hava oyun parklarında hangi riskli oyun olanaklarının sunulduğunu/sağlandığını ve bu alanlarda hangi riskli oyun davranışlarının ortaya çıktığını, derinlemesine araştırmak için üçgenleme yöntemi kullanılarak dört farklı kaynaktan veri elde edilmiştir. Üçgenleme yönteminin tercih edilme nedeni riskli oyunun nasıl sunulduğu ve gerçekleştiği konusunda daha güçlü ve daha bütüncül bir bakış açısı sağlamasıdır (Lune ve Berg, 2017). Bu yöntemle, öncelikle oyun alanlarının fiziksel özellikleri gözlemlenmiştir; daha sonra belediye yetkilisi ve ebeveynlerle görüşülmüş ve çocukların açık hava oyun parklarında sergilediği riskli oyun davranışları gözlemlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Fiziksel özelliklerin gözlenmesi: Oyun parklarında potansiyel riskli oyun sağlayıcılığını incelemek için bir kontrol listesi kullanılmıştır. Kontrol listesi toplam 19 maddeden oluşmaktadır (ör. Tırmanmak mümkün mü? Yüksek hızda kontrolsüz koşmak mümkün mü? Kesici aletler: bıçak, testere, balta vb. var mı? gibi). Kontrol listesinde Sandseter'in (2007) belirlediği riskli oyun kategorileri (büyük yüksekliklerde oynama, yüksek hızda oynama, tehlikeli aletlerle oynama, tehlikeli unsurların yakınında oynama, itiş-kakış oyunları oynama ve gözden kaybolma) ve yine Sandseter'in (2009a) açık hava oyun ortamlarının riskli oyun sağlayıcılığını belirlemek amacıyla gerçekleştirdiği araştırmada geliştirdiği riskli oyun ortamlarının potansiyel sağlayıcılıklarını değerlendirmek için geliştirilen kategoriler esas alınmıştır. İlişkili formda potansiyel sağlayıcılar "var" ve "yok" olarak değerlendirilmiştir.

Çocukların riskli oyun davranışlarının gözlenmesi: Gerçekleşen riskli oyunu incelemek için 10 farklı parkta çocukların oyunları doğrudan gözlem yoluyla, alan notları alınarak gözlemlenmiştir. Alan notları gözlemlenen çocukların yaşı, cinsiyeti, oynadığı alan/ekipman ve sergilediği davranışların doğrudan yazılmasını içermiştir.

Belediye yetkilisi ile görüşme: Açık hava oyun parklarında potansiyel riskli oyun sağlayıcılığı bağlamında gerçekleştirilen yönetim ve bakım uygulamalarını incelemek üzere yarı-yapılandırılmış bir görüşme gerçekleştirilmiştir.

Görüşme sırasında kullanılan form, oyun parklarının tasarım süreci, bakım onarım çalışmaları, kullanıcı talepleri ve kazalar ile ilgili açık uçlu toplam sekiz sorudan oluşmaktadır.

Ebeveynler ile görüşme: Açık hava oyun parklarındaki riskli oyun fırsatları ve çocukların bu parklarda sergilediği davranışlar ile ilgili görüşlerini incelemek amacıyla gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış görüşmelerde 13 sorudan oluşan form kullanılmıştır. Formda yer alan sorular parka geliş zamanları, geçirdikleri süre, çocukların parkta tercih ettikleri oyun alanları, oyun sırasında sergiledikleri duygular ve kaza ve yaralanmalarla ilgili olarak sorulmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler iki aşamada toplanmıştır. İlk aşamada, gerekli resmi izinler alındıktan sonra, Akdeniz bölgesinde kozmopolit bir ilin Büyükşehir Belediyesi Park ve Bahçeler Genel Müdürlüğüne bağlı 234 açık hava oyun parkının fiziki özellikleri incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Potansiyel sağlayıcılığı değerlendirmek için yapılan bu incelemeler 3 ay boyunca yaklaşık 100 saat sürmüştür. Bu verilerin analizinde, her bir riskli oyun kategorisi için fiziksel özelliklerin frekansları SPSS 22 programı kullanılarak hesaplanmıştır.

İkinci aşama çocukların gözlenmesi, belediye yetkilisi ve ebeveynlerle görüşmeyi içermektedir. Oyun alanlarında sağlanan riskli oyun fırsatları açısından en az özelliğe sahip (n = 5) ve en fazla özelliğe sahip (n = 5) olmak üzere toplam 10 oyun parkında çocukların oyun davranışları gözlenmiştir. Çocukların riskli oyun davranışlarını değerlendirmek amacıyla yapılan gözlemler, oyun parklarının dolu olduğu zaman dilimlerinde (sabah 10.30-12.30 ve akşam 15.00-18.00), üç gün boyunca gerçekleştirilmiştir. Yaş aralığı 4-8 olan toplam 54 çocuğa (22 kız, 32 oğlan) ait 32 oturumda gerçekleşen toplam 160 dakika gözlem verisi elde edilmiştir. Gözlemler her defasında iki veya üç çocuğa odaklanılmış; her çocuk 5'er dakikalık aralıklarla bir ya da iki tur olmak üzere gözlenmiştir. Gözlenen çocuklar arasında geçiş yaparken yaklaşık 10 dakikalık ara verilmiştir. Gözlem sırasında tutulan öncelikle bilgisayar ortamına aktarılarak düzenli veri kaynakları haline getirilmiştir. Veriler betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Analiz sürecinde, araştırma verisi, Sandseter'in (2007) riskli oyun kategorileri esas alınarak kategorilere ayrılmış, her bir kategoride gözlenen benzer davranışlar alt kategorileri oluşturmuş ve frekansları belirlenmiştir.

Gözlemlenen çocukların araştırmaya katılmayı kabul eden ebeveynleri ile yapılan görüşmeler katılımcılarla birlikte belirlenen gün ve saatte bir araya gelinerek gerçekleştirilmiştir. Toplam 43 ebeveyn ile (17 anne, 6 baba, 13 büyükanne, 7 büyükbaba) yapılan bu görüşmeler, parklara yakın mesafelerdeki kafelerde yapılmıştır. Görüşmelerin her biri yaklaşık 30 dakika sürmüştür.

Son olarak belediye yetkilisi ile gerçekleştirilen görüşme Belediye ofisinde, yüz yüze yapılmıştır. Yaklaşık bir saat süren görüşme katılımcının izniyle ses kaydına alınmıştır. Hem belediye görevlisinin hem de ebeveynlerin onayıyla kaydedilen ses kaydı bilgisayar ortamında metne dönüştürüldükten sonra betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir.

Güvenilirlik ve Geçerlilik

Araştırma sürecinde güvenilirlik ve geçerliliği sağlamak için çeşitli yollar izlenmiştir. Araştırmanın tüm verileri makalenin birinci yazarı tarafından elde edilmiştir. Veriler iki yazar tarafından ayrı ayrı kodlanmıştır. Kodlayıcılar arası güvenilirlik analizi %96 bulunmuştur.

Gözlem sürecinde araştırmacıya bir stajyer eşlik etmiştir. Okul öncesi eğitimi öğretmen adayı (4. Sınıf) olan stajyer bilimsel araştırma yöntem ve teknikleri ve okul öncesi eğitimde araştırma projesi derslerini almıştır. Bunun yanı sıra gözlem teknikleri konusunda bir eğitim almasına olanak tanınmıştır. Bu eğitimde detaylı olarak gözlem süreci anlatıldıktan sonra, araştırmanın amacı açıklanmış, gözlem formları tanıtılmış, gözlemlerde dikkat edilmesi gereken etik konular açıklanmış, hem fiziksel özellikler hem de çocukların oyun davranışları ile ilgili gözlem süreci modellenmiş ve sorular yanıtlanmıştır. Daha sonra, her iki gözlemci tarafından iki senkronize pilot gözlem gerçekleştirilmiş ve sürecin uygun şekilde yürütüldüğünden emin olmak için doldurulan formlar ve gözlem notları birlikte incelenmiştir. Gözlemciler arası güvenilirliği sağlamak için Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği güvenilirlik formülü kullanılmıştır. Hesaplama sonucunda araştırmanın güvenilirliği fiziksel özellikler için %97 ve çocukların oyun davranışları için %95 olarak belirlenmiştir.

Gözlemler, ziyaretçileri etkilememek için uzaktan ve kamerasız şekilde yapılmıştır. Fiziksel özelliğe ilişkin gözlemler, hem fiziksel özelliklerin detaylı gözlenebilmesi hem de çocukların oyun davranışlarını etkilememesi açısından

ziyaretçilerin görece az olduğu hafta içi sabah saatlerinde gerçekleştirilmiştir. Çocukların oyunlarına ilişkin gözlemler ise, ebeveynlerinden sözlü onamları alındıktan sonra gerçekleştirilmiştir. Çocukların oyun davranışlarının gözlemcilerin varlığından etkilenmesini önlemek amacıyla, mümkün olduğunca oturarak gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde bulgular potansiyel sağlayıcılık ve gerçekleşen sağlayıcılık olmak üzere iki alt başlık altında sunulmuştur. Açık hava oyun parklarının fiziksel özelliklerinin gözlemi ve Belediye yetkilisi ile yapılan görüşmeden elde edilen bulgular potansiyel sağlayıcılık; çocukların riskli oyun davranışlarına ilişkin gözlemler ve ebeveynlerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular ise gerçekleşen sağlayıcılık olarak ele alınmıştır.

1. Potansiyel Sağlayıcılık: Fiziksel Ortam Gözlemi

Potansiyel sağlayıcılığı değerlendirmek amacı ile 234 açık hava oyun parkının fiziksel özelliklerinin gözlenmesi sonucu elde edilen bulgular Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Açık Hava Oyun Parklarında Riskli Oyunu Destekleyen Alanlar/Ekipmanlar

Kategoriler	Alt-Kategoriler	f	%
Büyük Yükseklikler	Tırmanma ve atlama olanağı		
	<i>Tırmanma duvarı</i>	2	
	<i>Halatlı tırmanma</i>	3	
	<i>Teleferik</i>	2	
	<i>Kaydırak*</i>	161	
	<i>Ağaç</i>	101	
	<i>Kayalar*</i>	96	20,75
	Yüksek objeler üzerinde dengede durma, sarkma/sallanma olanağı		
	<i>Tahterevalli</i>	91	
	<i>Yaylı oyun ekipmanları*</i>	25	
	<i>Dönence*</i>	12	
Yüksek Hız	Yüksek hızda sallanma olanağı		
	<i>Salıncak</i>	152	
	<i>Yaylı oyun ekipmanları*</i>	25	
	<i>Dönence*</i>	12	
	Yüksek hızda kayma olanağı		
	<i>Kaydırak*</i>	161	
	Yüksek hızda kontrolsüz koşma olanağı		
	<i>Yürüyüş Yolu*</i>	62	41,03
	<i>Bisiklet Yolu*</i>	6	
	<i>Taş yol</i>	18	
	<i>Çimenle kaplı alanlar*</i>	401	
	Yüksek hızda bisiklet, kaykay, paten sürme		
	<i>Yürüyüş Yolu*</i>	62	
	<i>Bisiklet Yolu*</i>	6	
	<i>Paten Sürme Alanı</i>	60	
Tehlikeli Aletler	Kesme aletleri: bıçak, testere, balta, vb.	2	0,26
	Bağlama aletleri: halat, ip, vb.	4	
Tehlikeli Unsurlar	Deniz kenarındaki büyük kayalıklar	21	
	Derin su veya buzlu su	20	1,91
	Ateş yakma alanı	4	
İtiş-Kakış	Güreşme/Boğuşma olanağı		
	<i>Çimenle kaplı alanlar*</i>	401	
	Çubuklarla vs. kılıç oyunu oynama olanağı		25,26
	<i>Kırılmış ağaç dalları</i>	98	
	<i>Uzun bitki sapları</i>	95	
Kaybolma/Gözden	Tek başına araştırma yapmaya gitme, yetişkin		
Uzaklaşma	gözetiminden uzaklaşma olanağı		
	<i>Sık çalılar</i>	68	
	<i>Geniş ağaçlar</i>	90	10,8
	<i>Arkasına geçilebilecek kayalar*</i>	96	

*Birden fazla riskli oyun kategorisi için değerlendirilmiştir.

Tablo 1'e göre, parkların sağladığı riskli oyun kategorileri arasında yüksek hız kategorisinin en fazla (%41,03), tehlikeli aletlerin ise en az (%0,6) bulunduğu tespit edilmiştir. Parkların sağladığı riskli oyun kategorileri arasında itiş-kakış oyunları olanağının ikinci sırada yer aldığı (%25,26); bunu sırayla büyük yükseklikler (%20,75), gözden uzaklaşma (%10,8) ve tehlikeli unsurlar kategorilerinin (%1,91) izlediği belirlenmiştir.

Her bir kategoride yer alan alanlar ve ekipmanlar incelendiğinde, parkların boğuşma-güreşme gibi itiş-kakış oyunları ile yüksek hızda koşarak oynama olanağı veren çimenle kaplı alanlara büyük oranda sahip olduğu görülmektedir. Parklarda çocukların bisiklet, kaykay, paten gibi araçlarla yüksek hızda oynayabilecekleri yollar ve alanlar bulunduğu gözlenmiştir. Yüksek hızda oyun ile ilgili sallanma ve koşma olanaklarının da parklarda büyük oranda yer aldığı tespit edilmiştir. İtiş-kakış oyunlarına olanak sağlayan taşınabilir ağaç dalları, uzun bitki saplarının bulunduğu alanlar da parklarda sıklıkla gözlenmiştir. Ayrıca çocukların yetişkin gözetiminden uzakta oynayabilecekleri sık çalılıklar, geniş ağaçlar ve büyük kayaların da parklarda en fazla görülen alanlar olduğu belirlenmiştir. Parkların büyük yükseklikler kategorisinde sağladığı olanaklar tırmanma ve atlama, dengede durma ve sarkma/sallanma olarak gözlenmiştir. Kaydıraklar hem tırmanma hem de kayma olanakları açısından büyük yükseklik ve yüksek hız kategorilerinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte parklarda tehlikeli unsurlar ile ilgili olarak su kenarı ve büyük kayalıklar en fazla gözlenen özellikler iken, tehlikeli aletler ile ilgili olarak kesme ve bağlama aletlerinin oldukça düşük oranlarda mevcut olduğu gözlenmiştir.

Potansiyel Sağlayıcılık: Belediye Yetkilisi ile Görüşme

Potansiyel sağlayıcılığı değerlendirmek için Belediye yetkilisi ile yapılan görüşmeden elde edilen bulgular Tablo 2' de sunulmuştur.

Tablo 2. Açık Hava Oyun Parklarında Gerçekleştirilen Yapım, Yönetim Ve Bakım Uygulamaları

Kategoriler	Alt kategoriler
Yapım süreci	<ul style="list-style-type: none"> -Planlama-tasarlama-inşa etme süreci: -Muhtarlık ve ilçe yönetimlerinden iletilen taleplerin değerlendirilmesi -Parkın kurulacağı alanın tespit edilmesi -Parkı kullanacak kitlenin talebine ve fiziki şartlara göre park modelinin seçilmesi -Ekibin oluşturulması (peyzaj mimarları, bahçıvan, temizlik personeli) -Göz önünde bulundurulan hususlar: -Yaş grubu özellikleri -Özel gereksinim gruplarının özellikleri -Ailelerin ihtiyaçları
Yönetim ve bakım süreci	<ul style="list-style-type: none"> - Temizlik - Tamir gerektirecek durumların tespiti - Yeni oyuncakların/materyallerin eklenmesi
Riskli oyun ve güvenlik koşulları	<ul style="list-style-type: none"> - Riskli oyunu geliştirmek amacı yok - Güvenlik standartları takip edilmekte - Yüksek riskli alanlar için uyarılar var

Tablo 2’de görüldüğü gibi, potansiyel sağlayıcılık ile ilgili belediye yetkilisi ile gerçekleştirilen görüşmeden elde edilen veriler 3 kategori esas alınarak analiz edilmiştir. Buna göre, parkların yapım sürecinde, talepler doğrultusunda planlanmalar gerçekleştirilmektedir. Fiziksel özellikler dikkate alınarak yapılan park alanının tespitinden sonra park modelinin belirlenmesi ve son olarak ekibin oluşturulması adımları izlenmektedir. Ekibin daha çok peyzaj mimarlarından oluştuğu, ancak bahçıvan ve temizlik personelinin de yapım sürecinde yer aldıkları ifade edilmiştir. Belediye yetkilisi, ayrıca, parkların kurulacağı alanların ve park modelinin belirlenmesinde alt yönetimlerden gelen taleplerin dikkate alındığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Her ilçe belediyesi kendi sınırları içerisindeki parklardan sorumlu olduğu için talepleri toplama onlara ve muhtarlara ait. Biz ilçeden bize gelen talepleri değerlendiriyoruz ve uygulamaya geçiyoruz.”

Parkların yönetim ve bakım süreçleri ile ilgili olarak ise, günlük periyotlarda temizlik işleminin yapıldığı belirtilmiştir. Yönetim ve bakım faaliyetleri

aynı zamanda tamir ve yeni oyuncak/materyal eklenmesini de içermektedir. Belediye yetkilisi bu sürecin hiyerarşik bir yapıda gerçekleştiğini şöyle ifade etmiştir:

“Tamir gerektirecek durum temizlik çalışanları tarafından amirlerine bildiriliyor, amirler bir üst birime gerekli tadilat için bildirim yapıyor... Benzer şekilde yeni bir oyuncak eklenmesi durumuna da talepler doğrultusunda ve kullanıcının çok fazla olması durumunda karar veriliyor. Birim daire başkanı, müdür, şef hiyerarşisi ile karar veriliyor.”

Açık hava oyun parklarında riskli oyuna yönelik olarak uygulamalara ilişkin olarak, Belediye yetkilisi bu konuda özel bir amaçlarının olmadığını belirtmiştir. Parkların güvenliği ile ilgili yalnızca AB standartlarının göz önünde bulundurulduğunu ifade eden Yetkili, ciddi yaralanmalar ile karşılaştıklarını da ifade etmiştir: *“Ciddi kazalarımız oldu. Ölüm, kırık, çukuk, küçük yaralanmalar, incinme gibi... Bunun için herhangi bir önlem alınmıyor.”* Bununla birlikte, dere ve deniz kenarı, büyük kayalıklar gibi yüksek risk teşkil eden alanlar için uyarıcı tabelalar asıldığını belirtmiştir.

2. Gerçekleşen Sağlayıcılık: Riskli Oyun Gözlemi

Açık hava oyun parklarındaki 54 çocuğun riskli oyun davranışlarının gözlenmesi sonucu elde edilen bulgular Tablo 3'te sunulmuştur:

Tablo 3. Çocukların Riskli Oyun Davranışlarının Frekans Dağılımı

Riskli Oyun Kategorileri	Riskli Oyun Davranışları	f
Yüksek Hız	Yüksek hızda sallanma	18
	Yüksek hızda kayma	23
	Yüksek hızda kontrolsüz koşma	15
	Yüksek hızda bisiklet sürme	4
	Yüksek hızda paten veya kayak ile kayma	7
Büyük Yükseklik	Tırmanma	20
	Sabit veya esnek yüzeylerden atlama	6
	Yüksek objeler üzerinde dengede durma	6
Tehlikeli Aletler	Büyük yüksekliklerden sarkma/sallanma	5
	Bağlama aletleri: halat, ip, vb.	4
Tehlikeli Unsurlar	Büyük kayalıklar	3
	Derin su veya buzlu su	3
İtiş-Kakış Oyunu	Boğuşma-güreşme	6
	Karşılıklı sopa, dal vb. ile oynama	2
Gözden Kaybolma	Tek başına gözden uzaklaşma	5
	Grup halinde yetişkin gözetiminden uzaklaşma	4

Tablo 3'e bakıldığında çocukların gözlenen riskli oyunları arasında en yüksek ortalamanın yüksek hız (f:67) ve büyük yükseklik (f:37) kategorilerine ait olduğu saptanmıştır. Her bir kategoride gerçekleşen oyun davranışları incelendiğinde ise, yüksek hızda kaymanın en çok gözlenen riskli oyun davranışı olduğu tespit edilmiştir (f:23). Ayrıca, büyük yüksekliklere tırmanma (f:20), yüksek hızda sallanma (f:18) ve yüksek hızda kontrolsüz koşma (f:15) davranışları diğerlerine göre daha fazla gözlenmiştir. Bununla birlikte, yüksek hız kategorisinde paten veya kaykay ile kayma (f:7) ve bisiklet sürme (f: 4) davranışları gözlenirken; çocukların büyük yükseklik kategorisinde ise atlama, dengede durma ve sarkma/sallanma davranışları sergiledikleri belirlenmiştir (f: 6, f: 6 ve f:5).

Çocukların itiş-kakış oyunları arasında en çok boğuşma-güreşme davranışları sergiledikleri gözlenirken (f: 6); tek başına veya 2 ya da 3 çocuğun birlikte oynarken yetişkin gözetiminden uzaklaşması şeklinde riskli oyun davranışları gözlenmiştir (f:5 ve f:4). Bunların yanı sıra, çocukların deniz kenarındaki büyük kayalıkların üstünde oyun (f: 3) ve derin / buzlu su kenarında oyun (f:3) davranışlarına ilişkin gözlemler tehlikeli unsurlar kategorilerinde yer alan oyun davranışları olarak gözlenmiştir. Son olarak, tehlikeleri aletler kategorisinde yalnızca halat, ip gibi bağlama aletleri ile oyun davranışı (f: 4) gözlenmiştir.

Gerçekleşen Sağlayıcılık: Ebeveynler ile Görüşme

Ebeveynlerle görüşmelerden elde edilen veriler 2 başlık altında toplanmıştır. Birincisi, parkları ziyaret etme sıklığı ve süreleri ve ikincisi çocukların parktaki oyun davranışlarına ilişkin görüşleri şeklindedir.

Parkları ziyaret etme sıklığı ve süreleri ile ilgili olarak, katılımcıların çocuklarını her gün (n:14); haftada 3-4 gün (n:9); haftada bir (n:14); iki haftada 1 (n:3) ve ayda 1-2 kere (n:4) parka getirdikleri anlaşılmaktadır. Katılımcılara hava koşulları tercihleri sorulduğunda ise katılımcıların neredeyse tamamı (n=42) sadece güneşli havalarda çocuklarını parka getirdiklerini ifade etmiştir. Sadece iki katılımcı yağmurlu havalarda da parka gittiklerini belirtmiştir.

Katılımcılara çocuklarınız parkta en çok ne yapmaktan hoşlanıyor diye sorulduğunda ise katılımcılar çoğunlukla çocukların parkta en çok sallanmayı

(f=26) ve kaymayı (f=21) sevdiğini söylemişlerdir. Bunun yanı sıra çocukların parkta koşmaktan (f: 15); arkadaşları ile oynamaktan (f:10); top oynamaktan (f:7) bitki ve hayvanları incelemekten (f:5) hoşlandıklarını ifade etmişlerdir. Çocukların parkta en çok kullandığı materyal ve sorulduğunda ise sırası ile salıncak (f:23); kaydırak (f:19); model oyuncaklar (f:5); kum havuzu (f:5) ve toprak alan (f:3) yanıtları alınmıştır.

Katılımcılara çocuklarınız parkta oynarken nasıl hissediyor diye sorulduğunda ise, ebeveynlerin nerdeyse tamamı çocuklarının mutlu olduğunu gözlemlediklerini söylemişlerdir. Ayrıca çocukların, heyecanlı (f:10) olduğu da ifade edilmiştir. Çocukların duygularının nedenlerine ilişkin özgür (f:9) ve sosyal olmaları (f:6) şeklinde ifadeler kullanan katılımcılar da olmuştur. Örnek olarak bir büyükanne: *“Burada çok mutlu çünkü parka geldiğimizde evde olduğundan daha fazla rahat edebiliyor, sürekli uyarmak zorunda kalmıyorum, istediği gibi oynuyor”* derken bir baba *“Oturduğumuz apartmanda pek yaşlıları yok, buraya her geldiğinde oynayacağı birileri oluyor, bu parka her zaman gelen bazı çocuklarla arkadaş oldu, sık sık denk geliyoruz ve birlikte oynuyorlar”* diyerek çocukların mutlu olma nedenlerini ifade etmişlerdir.

Çocukların oyunlarında müdahale ettikleri durumlar ile ilgili olarak kaygılarını dile getirmişlerdir. Bu konuda bir ebeveyn *“Genel olarak o mutlu olduğu için mutlu hissediyorum ama görmezsek, gözden kaybolursa veya birine vurduğunda, çok yüksek alanlara çıktığında, emniyetli alanlarda olsa bile bazen yaptığı davranışlar bizi kaygılandırıyor ve uyarmak zorunda kalıyorum”* derken başka bir ebeveyn de müdahale etmek zorunda olduğu ve onu kaygılandırıcı durumları şu şekilde dile getirmiştir: *“Bazen beklemeyi bilmeyen, kavgacı çocuklar geliyor. Birbirlerini itiyorlar, ben de bundan korkuyorum ve müdahale ediyorum. Bir de etrafta çok başıboş köpek var, onlar da zarar verir diye endişeleniyorum”*.

Açık hava oyun parklarında kaza ve yaralanma deneyimlerine ilişkin olarak, 12 ebeveyn çocuklarının parkta oynarken yaralandığını ifade etmiştir. Bu yaralanmaların dört tanesinin ciddi yaralanma (kol kırıklığı (f:2) ve kafa travması (f:2) olduğu rapor edilmiştir. Ancak katılımcıların hiçbiri gerek yaralanmalar gerekse parkta eksik gördükleri unsurlar için yetkili mercilerle görüşmeyi düşünmemiştir. Bunun nedeni sorulduğunda ise katılımcılar dikkate alınmayacağını düşündüğü için herhangi bir yetkili ile görüşmek istemediğini belirtmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Değişen yaşam alışkanlıkları, şehirleşmenin etkisiyle çocuklara sunulan oyun alanlarında değişim ve yetişkinlerin kaygılarıyla çocukların gelişimlerini destekleyen riskler aldıkları oyun fırsatlarına erişimleri yıllar içinde daha da azalmıştır. Bu araştırmada açık hava oyun alanlarının fiziksel özellikleri, çocukların bu oyun alanlarındaki oyun davranışları, ailelerin görüşleri ve bir belediye yetkilisinin oyun park alanlarının düzenlenmesi sürecine ilişkin açıklamalarıyla açık hava oyun parklarında riskli oyunlar derinlemesine incelenmiştir. Araştırmada, açık hava oyun alanlarının fiziksel ortamlarına yönelik ortaya çıkan bulgular oyun alanlarında en fazla yüksek hız olanağı sağlayan ekipmanların varlığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte oyun alanlarında çocukların riskli oyunlarını destekleyen tehlikeli unsurların ve aletlerin çok sınırlı olduğu bulunmuştur. Bu bağlamda çocukların gelişimi destekleyecek yararlı riskler alma ve zorlayıcı oyunlar kurma olanaklarının kısıtlı olduğu görülmüştür.

Bu araştırmada oyun alanlarının fiziksel ortam özellikleri Lee'nin (1999) geleneksel oyun ekipmanları kategorisiyle benzerlik göstermektedir. Oyun alanlarının fiziksel ortam özelliklerinin çocukların oyun türleri ve motivasyonları üzerinde etkili olduğu bilinmekle birlikte, alanyazında incelenen araştırmalarda da oyun alanlarının riskli oyun sağlayıcılığı açısından zengin olmadığı belirlenmiştir (Banko vd, 2018; Little ve Eager, 2010; Morali, 2019). Belediye yetkilisi ile yapılan görüşmeler sonucunda ortaya koyulan bulgular açık hava oyun parklarında bölgedeki taleplerin alt yönetimlere başvurularak değerlendirildiğini göstermektedir. Bu sürece eğitim uzmanlarının ve çocukların dâhil edilmemesi oyun parklarındaki ekipmanların zengin riskli oyun fırsatları sağlayacak nitelikte olmamasının sebeplerinden biri olabilir. Buna paralel olarak, Jansson'ın (2015) araştırmasında park çalışanlarının çocukların oyun alanı kullanımına bakış açılarını kısmen anladığı saptanmıştır. Oysa çocukların bakış açılarını sürece dâhil etmek çok önemli bir husustur ve kullanıcı ihtiyaçlarına uyum ve kullanıcı katılımı için bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilir.

Araştırma kapsamında çocukların riskli oyunlarının gözlemlenmesi sonucu elde edilen bulgular çocukların daha çok yüksek hız ve büyük yükseklik

kategorilerindeki riskli oyun davranışlarını sergilediklerini göstermiştir. Benzer şekilde yapılan diğer çalışmalarda da çocukların yüksek hız ve büyük yükseklik kategorilerinde riskli oyunlar tercih ettikleri belirlenmiştir (Bourke ve Sargisson, 2014; Gu, 2021, Jansson, 2015; Yurt ve Keleş, 2021). Bu durum park alanlarındaki oyun ekipmanlarının çocukları bu riskli davranışları almaya teşvik etmesiyle açıklanabilir. Nitekim aileler ile yapılan görüşmelerde de çocuklarının en fazla kayma, sallanma ve koşma davranışlarını sergilediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca riskli gördükleri gözden kaybolma, diğer çocuklarla boğuşma gibi riskli oyun davranışları karşısında çocuklarını uyardıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda, çocukların gözlemlenen riskli oyun davranışlarının temelinde hem yetişkin müdahalelerinin hem de oyun park alanlarında bulunan ekipmanların özelliklerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Birçok araştırmada yetişkinlerin çeşitli güvenlik kaygılarıyla çocukların riskli oyunlarını yararlı görseler bile desteklemedikleri belirtilmiştir (Cevher-Kalburan, 2014a; Deretarla-Gül, 2012; Şişman ve Özyavuz, 2010). Bunun yanı sıra, yetişkinlerin riskli oyuna yaklaşımlarında “risk” ve “tehlike” kavramlarını birbirinin yerine kullanmaları da etkili olabilmektedir (Cevher-Kalburan, 2015). Hâlbuki riskli oyunu teşvik etmek, çocukları tehlikeli durumlara yönlendirmek anlamına gelmemektedir. Riskli oyun olanağı sağlamada, öncelikle oyun ortamından tehlikeyi uzaklaştırarak güvenliği sağlamak esastır. Bununla birlikte, güvenliği sağlarken çocukların oyunlarında alabilecekleri riskleri en aza indirmek onların oyundan elde edeceği faydaları da azaltmaktadır. Hatta oyun alanındaki heyecan duyma ve mücadele etme fırsatlarını yok etmek, çocukların sıkılmalarına neden olarak kendilerini tehlikeye atacak şekilde davranışlar sergilemelerine yol açabilmektedir. Bu nedenle, oyun alanlarında odak noktası riski yok etmek değil, onu yönetmek olmalıdır. Sıfır risk beklentisi gerçekçi olmadığından ortamdaki riskler fayda perspektifinden değerlendirilerek yönetilmelidir (Brussoni vd., 2015; Gill, 2007; Harper, 2017; Little, 2010; Little ve Eager, 2010; Little ve Wyver, 2008). Bu bağlamda oyun alanları, kapsayıcı tasarımla, her çocuğun kendi beceri düzeyinde ve yaratıcılığını destekleyici çeşitli türde oyunlar oynayabileceği özgürlüğü sunmalıdır. Bunun yanı sıra, yetişkinlerin çocuğu tanıması, onun yeterliklerine inanması ve oyun oynamanın çocukların yaşamındaki önemi ve nasıl desteklenebileceği konusunda yeterli bilince sahip olması önem arz etmektedir.

Ailelerin neredeyse tamamının çocuklarını sadece güneşli havalarda park alanlarına götürdüğünü ifade etmesi çalışmanın bir diğer dikkat çekici bulgusudur. Ailelerin ifadeleriyle çocukların yılın büyük kısmında kapalı alanlarda zaman geçirdiği anlaşılmaktadır. Türkiye’de yapılan diğer araştırmalarda da çocukların dış mekân oyunlarının hava koşullarından etkilendiği bulunmuştur (Cevher-Kalburan, 2014b; Deretarla-Gül, 2012). Doğada sıklıkla ve düzenli olarak zaman geçirmenin gelişimsel faydaları düşünüldüğünde; sadece güneşli günlerde oyun park alanlarında olan çocuklar mevsimsel koşullara bağlı ortaya çıkabilecek risk durumlarını değerlendirme, yönetme ve tehlikelerden korunarak risk alma becerilerini geliştirecek deneyimler edinemeyebilirler.

Çocuklar doğaları gereği riskli oyunları oynamaya ve risk almaya isteklidirler. Nitekim riskli ekipmanların bulunmadığı durumlarda bile çocuklar oyunlarında risk durumları yaratabilmektedirler. Ancak Sicim-Sevim ve Bapoğlu-Dümenci’nin (2020) çalışmasında ebeveynlerin yaralanma endişesinin çocukların oyunlarında riskler almasını kısıtladığı belirlenmiştir. Buna karşılık MFarland ve Laird (2018), riskli oyun unsurlarının bulunduğu ve yetişkinin kontrollü teşvikinin olduğu riskli oyunlardaki yaralanmaların, çocukların aileleriyle evlerinde deneyimledikleri oyunlardaki yaralanmalardan daha hafif olduğunu savunmaktadır.

Açık hava oyun park alanlarının zengin riskli oyun ekipmanlarına sahip olmasının çocukların riskli oyun davranışlarını desteklemesindeki önemini ortaya koyan bu araştırma birtakım sınırlılıklara sahiptir. Farklı şehirlerde yer alan oyun parklarının ve geleneksel tasarım dışında (macera parkı, çağdaş tasarım gibi) özelliklere sahip oyun alanlarının gözlenmesinin karşılaştırmalı olarak incelenmesinin çocukların oyun davranışları ile fiziksel özellikler arasındaki ilişkiyi ortaya koymada etkili olacağı düşünülmektedir. Terada, Ermilova, ve Kinoshita (2018) macera oyun alanlarında çocukların diğer çocuklardan ve yetişkinlerden öğrenme, bir grup içinde zorlu ve maceralı oyunlarla karşılaşma ve oyunda giderek bağımsızlıklarını geliştirme gibi faydalar elde ettiklerini bulmuşlardır. Ayrıca Gerlach vd. (2019) oyun anlayışının gelişmesi ve açık havada riskli oyun üzerine düşünceye hâkim olan zorluklarla baş edilmesinde katılımcı tasarım çalışmalarının önemli bir katkı sağladığını

bildirmişlerdir. Bu açıdan, oyun parklarının tasarım ve yönetim süreciyle ilgili peyzaj mimarları, mühendisler, çocuk gelişimi ve eğitimi uzmanları gibi farklı profesyonellerin bakış açılarına yer verilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Bunun yanı sıra, çocukların oyun alanlarının sağladığı olanaklar ile ilgili görüşlerinin ve beklentilerinin dâhil edildiği araştırmaların alanyazına önemli katkıları olacaktır. Terada vd. (2018) toplumun farklı üyelerinin katıldığı atölye çalışmalarının çocuk oyunları ve oyun alanlarıyla ilgili endişeleri, bilgileri ve tasarım fikirlerinin paylaşarak paydaşların harekete geçmesi açısından önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bir oyun alanı yaratma süreci büyük ölçüde yetişkinlerin projeye dâhil olan çocuklarla ne kadar iyi çalıştığına bağlıdır. Aynı zamanda, kendi beceri ve bakış açılarına sahip sosyal aktörler olarak çocukların oyun alanlarının tasarımına ilişkin görüşlerini ifade etme temel hakları vardır (Schoeppich vd., 2021). Bunu sağlayarak, çocukların oyunlarında daha çeşitli türlerde ve düzeylerde riskler almalarının önündeki engellerin kaldırılması ve oyunun gelişimsel faydalarının toplumun her kesimi tarafından görülüp takdir edilmesinin mümkün olacağına inanılmaktadır. Bu çalışmanın, tüm paydaşların katılımıyla tasarlanan, tüm çocuklar için kapsayıcı ve erişilebilir olan, güvenli ve sağlıklı açık hava oyun parklarında çocukların riskli oyun fırsatlarının geliştirilmesi ile ilgili yapılacak bilimsel ve uygulamaya yönelik çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akyıldız, N. A. (2020). Kentleşme ve kentsel gelişim bağlamında açık kamusal alanların sürdürülebilir kentler açısından değeri. *Milli Folklor*, 16(125), 188-201.
- Atmakur-Javdekar, S. (2015). Children's Play in Urban Areas. In: Evans, B., Horton, J., Skelton, T. (Eds.) *Play, Recreation, Health and Well Being. Geographies of Children and Young People*. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-4585-96-5_3-1
- Ayan, S., ve Ulaş, M. (2015). The examination of playground equipments which are used in Turkey according to the models in developed countries. *Route Educational and Social Science Journal*, 2(3), 130-145.
- Bal, A. (2005). *Zonguldak kenti yeşil alan sistemindeki çocuk oyun alanlarının durumunun peyzaj mimarlığı ilkeleri açısından irdelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Mimarlık Tezi). Zonguldak Karaelmas Üniversitesi FBE, Zonguldak.
- Banko, Ç., Akdemir, K., Gemici, M., ve Sevimli-Çelik, S. (2018). Çocuk oyun alanlarının risk içeren oyunları desteklemesi açısından incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(3), 406-417.
- Bourke, T. M., and Sargisson, R. J. (2019). A behavioral investigation of preference in a newly designed New Zealand playground. *American Journal of Play*, 6(3), 370-391.
- Brussoni, M., Gibbons, R., Gray, C., Ishikawa, T., Sandseter, E. B. H., Bienenstock, A., ..., and Tremblay, M. S. (2015). What is the relationship between risky outdoor play and health in children? A systematic review. *International journal of environmental research and public health*, 12(6), 6423-6454.
- Bulut, Z., ve Kılıçaslan, Ç. (2009). An important principle to encourage self-reliance to child: playground safety. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 10(1), 81-90.
- Çağlayan- Gümüş, D., Karatağ, H., Feyzioğlu, G., Sayan, T., Ayanoğlu, S., ve Ateş, M. (2018). Çocuklar için yapılı çevrede erişilebilirlik rehberi. Uluslararası Yeşil Başkentler Kongresi 8-11 Mayıs 2018 / Konya, 1091-1097.
- Cevher-Kalburan, N. (2014a). Erken çocukluk döneminde riskli oyun. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 22(3), 943-960.
- Cevher-Kalburan, N. (2014b). Okul öncesi dönem çocuklarının dış mekânda oyun fırsatları ve ebeveyn görüşleri, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 113-135.
- Cevher-Kalburan, N. (2015). Developing pre-service teachers' understanding of children's risky play. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 15(3), 239-260. <https://doi.org/10.1080/14729679.2014.950976>
- Coleman, B., and Dyment, J. E. (2013). Factors that limit and enable preschool-aged children's physical activity on child care centre playgrounds. *Journal of Early Childhood Research*, 11(3), 203-221.
- Crowe, S., Cresswell, K., Robertson, A., Huby, G., Avery, A., and Sheikh, A. (2011). The case study approach. *BMC medical research methodology*, 11(1), 1-9.

- Deretarla Gül, E. (2012). Ailelerin çocuk bahçelerine ve çocuk bahçelerindeki materyallere bakış açılarının incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 261-274.
- Duman, G., ve Koçak, N. (2013). Çocuk oyun alanlarının biçimsel özellikleri açısından değerlendirilmesi (Konya ili örneği), *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 64-81.
- Engelen, L., Ferreira, I., Stehouwer, C. D., Boutouyrie, P., and Laurent, S., (2013). Reference intervals for common carotid intima-media thickness measured with echotracking: relation with risk factors. *European heart journal*, 34(30), 2368-2380.
- Erdinç-Acar, H. (2017). *Çocuk oyun alanlarında güvenlik: İstanbul Fatih ilçesi örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Namık Kemal Üniversitesi FBE, Tekirdağ.
- Fjørtoft, I. (2001). The natural environment as a playground for children: The impact of outdoor play activities in pre-primary school children. *Early childhood education journal*, 29(2), 111-117.
- Fjørtoft, I., and Sageie, J. (2000). The natural environment as a playground for children: Landscape description and analyses of a natural playscape. *Landscape and urban planning*, 48(1-2), 83-97.
- Gerlach, A. J., Jenkins, E., and Hodgson, K. (2019). Disrupting assumptions of risky play in the context of structural marginalization: A community engagement project in a Canadian inner-city neighbourhood. *Health & Place*, 55, 80-86.
- Gill, T. (2007). *No fear: Growing up in a risk averse society*. (pp. 24-39). London: Calouste Gulbenkian Foundation.
- Gu, L. (2021) A post-occupancy playground study: relation between user behaviour and design parameters. *Journal of Urban Design*, 26(6), 746-763.
- Güler, B. İ., ve Demir, E. (2016). Okul öncesi öğretmenlerinin riskli oyunlara yönelik görüş ve algıları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(02), 97-118.
- Harper, N. J. (2017). Outdoor risky play and healthy child development in the shadow of the “risk society”: A forest and nature school perspective. *Child & Youth Services*, 38(4), 318-334.
- Heft, H. (1988). Affordances of children’s environments: A functional approach to environmental description. *Children’s environments quarterly*, 5(3), 29-37.
- James, J. G. (2014). The theory of affordances (1979) In Gieseking, J. J., Mangold, W., Katz, C., Low, S., Saegert, S (Eds.), *The people, place, and space reader* (pp. 56-60). New York: Routledge.
- Jansson, M. (2015) Children’s perspectives on playground use as basis for children’s participation in local play space management, *Local Environment*, 20(2), 165-179.
- Karaca, N. H., ve Aral, N. (2020). Anne babaların çocukların oynadıkları riskli oyun ile ilgili görüşlerini etkileyen etmenlerin incelenmesi. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 72-86.

- Kuşuluoğlu, D. D. (2013). *İstanbul Kadıköy ilçesindeki çocuk oyun alanlarının nitel ve nicel açıdan değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İTÜ FBE, İstanbul.
- Kyttä, M. (2004). The extent of children's independent mobility and the number of actualized affordances as criteria for child-friendly environments. *Journal of environmental psychology*, 24(2), 179-198.
- Lavrysen, A., Bertrands, E., Leyssen, L., Smets, L., Vanderspikken, A., and De Graef, P. (2017). Risky-play at school. Facilitating risk perception and competence in young children. *European Early Childhood Education Research Journal*, 25(1), 89-105.
- Lee, S. H. (1999). The cognition of playground safety and children's play—A comparison of traditional, contemporary, and naturalized playground types. In M. L. Christiansen (Ed.), *Proceedings of the international conference of playground safety*. Pennsylvania: Pennstate University.
- Little, H. (2010). Risk, challenge and safety in outdoor play: Pedagogical and regulatory tensions. *Asia-Pacific Journal of Research in Early Childhood Education*, 4(1), 3-24.
- Little, H., and Eager, D. (2010). Risk, challenge and safety: Implications for play quality and playground design. *European Early Childhood Education Research Journal*, 18(4), 497-513.
- Little, H., and Sweller, N. (2015). Affordances for risk-taking and physical activity in Australian early childhood education settings. *Early Childhood Education Journal*, 43(4), 337-345.
- Little, H., and Wyver, S. (2008). Outdoor play: Does avoiding the risks reduce the benefits?. *Australasian Journal of Early Childhood*, 33(2), 33-40.
- Lune, H., and Berg, B. L. (2017). *Qualitative research methods for the social sciences*. Pearson.
- McFarland, L., and Laird, S. G. (2018). Parents' and early childhood educators' attitudes and practices in relation to children's outdoor risky play. *Early Childhood Education Journal*, 46(2), 159-168.
- Memik, N. H. (2004). *An evaluation of the changing approaches to children's play spaces* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). ODTÜ FBE, Ankara.
- Metin, P. (2003). *The effects of traditional playground equipment design in children's developmental needs* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). ODTÜ FBE, Ankara.
- Miles, M. B., and Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage.
- Moore, A., Boyle, B., and Lynch, H. (2022). Designing for inclusion in public playgrounds: a scoping review of definitions, and utilization of universal design, *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*. 1-13. <https://doi.org/10.1080/17483107.2021.2022788>
- Ozan-Leymun, Ş., Odabaşı, H. F., ve Kabakçı-Yurdakul, I. (2017). Eğitim ortamlarında durum çalışmasının önemi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 369-385.

- Öztürk-Samur, A., ve İnal-Kızıltepe, G. (2018). Aydın ilindeki çocuk oyun alanlarının incelenmesi, *Social Sciences Research Journal*, 7 (1), 31-46.
- Sandseter, E. B. H. (2007, January). *Risky play among four-and five-year-old children in preschool*. Paper presented at Vision into practice: Making quality a reality in the lives of young children, Dublin, Ireland. 248-256, Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2022, https://www.researchgate.net/publication/236986863_Risky_play_among_four-_and_five_year_old_children_in_preschool
- Sandseter, E. B. H. (2009a). Risky play and risk management in Norwegian preschools-A qualitative observational study. *Safety Science Monitor*, 13(1), 2.
- Sandseter, E. B. H. (2009b). Characteristics of risky play. *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*, 9(1), 3-21.
- Sandseter, E. B. H. (2009c). Affordances for risky play in preschool: The importance of features in the play environment. *Early childhood education journal*, 36(5), 439-446.
- Sandseter, E. B. H. (2009d). Children's expressions of exhilaration and fear in risky play. *Contemporary issues in early childhood*, 10(2), 92-106.
- Sandseter, E. B. H., and Kennair, L. E. O. (2011). Children's risky play from an evolutionary perspective: The anti-phobic effects of thrilling experiences. *Evolutionary psychology*, 9(2). <https://doi.org/10.1177/147470491100900212>
- Schoeppich, A., Koller, D., and McLaren, C. (2021). Children's right to participate in playground development: A critical review. *Children, Youth and Environments*, 31(3), 1-25. Erişim Tarihi: 3 Ekim 2022, <http://www.jstor.org/action/showPublication?journalCode=chilyoutenvi>.
- Sicim-Sevim B., ve Bapoğlu-Dümeni S.S., (2020). Çocukların riskli oyunla ilgili algıları ile ebeveyn tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 5(1), 1-15.
- Şişman, E.E., ve Özyavuz, M. (2010). Çocuk oyun alanlarının dağılımı ve kullanım yeterliliği: Tekirdağ örneği, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 7(1), 13-22.
- Slingerland, G., Lukosch, S., Comes, T., and Brazier, F. (2020). Exploring design guidelines for fostering citizen engagement through information sharing: Local playgrounds in The Hague. *EAI Endorsed Transactions on Serious Games*, 6(1), 1-19.
- Stephenson, A. (2003). Physical risk-taking: dangerous or endangered?. *Early Years*, 23(1), 35-43.
- Tenikeci, Z., ve Cevher-Kalburan, N. (2021). Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin açık hava oyun parklarına ilişkin görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 22(1), 87-112.
- Terada, M., Ermilova, M., and Kinoshita, I. (2018). Why do we need adventure playgrounds in rural areas? The revitalization project of Ishikawa, Fukushima. *Children, Youth and Environments*, 28(2), 159-174.

- Tremblay, M. S., Gray, C., Babcock, S., Barnes, J., Bradstreet, C. C., Carr, D., ..., and Brussoni, M. (2015). Position statement on active outdoor play. *International journal of environmental research and public health*, 12(6), 6475-6505.
- Türkan, E. E., ve Önder, S. (2011). Balıkesir kenti çocuk oyun alanlarının irdelenmesi. *Te-kirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 8(3), 69-80.
- Veitch J., Ball K., Crawford D., Abbott G., and Salmon J. (2013). Is park visitation associated with leisure-time and transportation physical activity? *Preventive Medicine*, 57(5), 732-734.
- Yao, K. (2015). *Playground Utilization: A Study on urban, community and neighborhood park playgrounds in Manhattan, Kansas*. (Unpublished Master's Thesis), Kansas State University. Kansas.
- Yılmaz, S., ve Bulut, Z. (2002). Kentsel mekânlarda çocuk oyun alanları planlama ve tasarım ilkeleri, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 33(3), 345-351.
- Yılmaz, Z. (2019). *Özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin açık hava oyun parklarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi EBE, Denizli.
- Yin, R. K. (2009). *Case study research: Design and methods* (5th Ed.). SAGE publications.
- Yurt, Ö., ve Keleş, S. (2021) How about a risky play? Investigation of risk levels desired by children and perceived mother monitoring, *Early Child Development and Care*, 191(5), 749-759.

SİSTEM KURAMI ÇERÇEVESİNDE ÇALIŞMA YAŞAMININ AİLE SİSTEMİ ÜZERİNE ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: İŞÇİ AİLELER ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA*

Rabia ERTEN¹

Öz

Araştırma kapsamında sistem kuramı çerçevesinde çalışma yaşamının aile sistemi ve aile ilişkileri üzerinde etkilerinin neler olduğunun anlaşılması amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Karaman ilinde ikamet eden ve buradaki fabrikalarda işçi olarak çalışan en az bir çocuğu olan 26 evli çift olmak üzere toplamda 52 kişi oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Derinlemesine mülakat ve kısmi katımlı gözlem araştırmanın veri toplama teknikleridir. Yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların onayı alınarak görüşmelerde ses kaydı yapılmıştır. Kayıtlar dinlenerek yazıya geçirilmiş, elde edilen metinler kodlanarak tematik olarak analiz edilmiştir. Katılımcıların fabrikadaki çalışma yaşamlarına, eşleri ve çocuklarıyla ilişkilerine, çalışma yaşamının aile ilişkileri üzerinde etkilerinin neler olduğuna dair bulgular elde edilmiştir. Katılımcıların çalışma yaşamlarının aile sistemi, eşler arası ilişkiler, ebeveyn-çocuk ilişkileri üzerinde önemli bir belirleyici olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: çalışma yaşamı, fabrika, aile sistemi, işçi

* Bu çalışma yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: rabia.erten@iuc.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4825-4232

ERTEN, R.(2023). Sistem Kuramı Çerçevesinde Çalışma Yaşamının Aile Sistemi Üzerine Etkilerinin Değerlendirilmesi: İşçi Aileler Üzerine Nitel Bir Araştırma. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23(59), 263-297. DOI:10.21560/spcd.vi.1126405

EVALUATION OF THE EFFECTS OF WORKING LIFE ON THE FAMILY SYSTEM WITHIN THE FRAMEWORK OF SYSTEM THEORY: A QUALITATIVE RESEARCH ON WORKER FAMILIES

Abstract

Within the scope of the research, the aim of this research is to understand the effects of working life on the family system and family relations within the framework of systems theory. It consists of a total of 52 people, 26 married couples with at least one child residing in the province of Karaman and working as workers in the factories there. Qualitative research method was used in the research. In-depth interview and partial observation are data collection techniques of research. Interviews were conducted using semi-structured interview forms. With the consent of the participants, the interviews were audio recorded. The recordings were listened to and transcribed. The texts were coded and analyzed thematically. Findings on the working life of the participants in the factory, their relationships with their spouses and children, and the effects of working life on family relations were obtained. It has been determined that the working life of the participants is an important determinant on the family system, spousal relations, and parent-child relations.

Key Words: *working life, factory, family system, worker*

GİRİŞ

Toplumun bir alt sistemi olan aile sosyal, kültürel, ekonomik anlamda pek çok sistemle ilişki halindedir. Bu çalışma kapsamında aile dinamiklerine bütüncül bir bakış açısı kullanılarak yaklaşılmaya çalışılmıştır. Bu bakış açısının oluşmasında sosyal bilimler alanında parça-bütün ilişkisini kurmamızı sağlayan sistem kuramı yardımcı olmuştur. Araştırma kapsamında sistem kuramı çerçevesinde çalışma yaşamının aile sistemi ve aile ilişkileri üzerinde etkilerinin neler olduğunun anlaşılması amaçlanmıştır.

Çalışmanın katılımcılarını Karaman ilinde gıda üzerine üretim yapan fabrikalarda işçi olarak çalışan en az bir çocuğu olan 26 evli çift toplamda 52 kişi oluşturmaktadır. Saha araştırmasında Karaman'ın seçilmesinin nedeni şehirde Organize Sanayi Bölgesi'nin bulunması, başta gıda olmak üzere pek çok fabrikanın yer alması ve bununla birlikte işçi nüfusunun fazla olmasıdır. Ulusal alanyazına bakıldığında sanayileşmenin yoğun olduğu şehirlerde işçileri ve onların aileleriyle ilişkilerine değinen çalışmalar mevcuttur (Yazıcı, 1992; Demirelek, 2004; Çevik ve Yiğit, 2009; Güllü, 2014). Diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada yer alan ailelerde eşlerin ikisi de fabrika sistemi içinde yer almaktadır. Görüşmeler eşlerin ikisiyle de ayrı ayrı yapılarak gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde bir yol izlenmesinin sebebi ise hem eş, hem çalışan hem ebeveyn rolleri olan katılımcıların aile dinamikleri ve çalışma yaşamı-aile etkileşimlerinin öznel bir yerden anlaşılması istenmesidir.

Genel anlamda çalışma yaşamı özelde ise bir işyeri olarak fabrika katılımcıların ve ailelerinin ilişkide olduğu önemli bir parçadır. Dolayısıyla aile dinamiklerinin anlaşılması noktasında çalışma yaşamının dâhil edilerek bir değerlendirme yapılması önemli bulunmuştur. Araştırmada katılımcıların çalışma yaşamlarının içinde yer aldıkları aile sistemi ve aile üyeleriyle ilişkileri üzerinde etkileri var mı? Varsa nasıl etkileri olmaktadır? sorularına cevap aranmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak yapılan derinlemesine mülakatlar katılımcıların deneyimleri üzerinden aile ve çalışma yaşamı ilişkisine dair detaylı bilgilere ulaşılmasını sağlamıştır.

Bu çalışmada öncelikle çalışmanın dayandığı kuramsal zemin hakkında bilgi verilmiş, ardından çalışmanın yöntemine ve bulgularına yer verilmiş, son olarak da bulgular ilgili literatüre dayanarak tartışılmış ve yorumlanmıştır.

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Sistem Kuramı

Sistem kuramı ile ilgili ilk fikirler Ludwig Von Bertalanffy tarafından biyoloji alanında ortaya atılmıştır. Bertalanffy fiziksel, sosyolojik, biyolojik özelliklerine bakılmaksızın sistem kuramının genel ilkelerinin farklı alanlarda da kullanılabileceğini belirtmiştir. Etkileşimli parçaları olan herhangi bir varlığı anlamak için bir zemin sağlayan bu fikirler genişleyerek biyoloji dışındaki alanlarda da uygulanmıştır. Birbirine bağlı olanı anlamayı içeren ve bütünsel bir bakış açısı sunan sistem kuramı, sosyal bilimler alanında da aile, topluluk ve örgütler gibi sosyal sistemlerin nasıl işlediği ve birbirleriyle nasıl etkileşimlerde bulduklarını anlama ve açıklama noktasında yardımcı olmaktadır (Von Bertalanffy, 1969, s.33; Langer and Lietz, 2015, s.28).

Sistem birbirleriyle etkileşim halinde olan parçalardan oluşan bir bütün olarak ifade edilmektedir. Sistem düşüncesi bir sistemin süreçlerini ve ilişkilerini gözeterek sistemi oluşturan parçaların özelliklerinin incelenmesinde ve parçaların bir araya gelmesiyle oluşan bütünün anlamaya çalışılmasında yardımcı olur. Sistem kuramının en önemli noktası karşılıklı ilişkiler kavramıdır. Parçaların her birinde ortaya çıkan değişiklik diğer parçaları etkilemektedir. Büyük sistemin parçası olan daha küçük sistemlerde ortaya çıkan bir değişiklik diğer sistemleri ve büyük sistemi etkilemektedir. Aynı şekilde daha büyük sistemde olan değişikliklerden alt sistemler de etkilenmektedir (Straussfogel and Schilling, 2009, s.151; Suppes and Wells, 2013, s.45).

Sistem ve alt sistem kavramlarıyla birlikte; denge durumu, açık ve kapalı sistem, girdi, çıktı, entropi, ters entropi, geri bildirim ve sınırlar sistem kuramının diğer belli başlı kavramlarını oluşturmaktadır. Girdi bir sistemin diğer sistemlerden aldığı bilgi veya enerjiyi ifade ederken, çıktı sistemin diğer sistemlere aktardığı enerji ve bilgi olmaktadır. Entropi bir sistemin dağılması anlamına gelirken, ters entropi bunun tersi olarak sistemin büyümesi ve gelişmesini ifade etmektedir. Geri bildirim bir sistemin kendi durumu hakkında kendi içindeki alt sistemlerden veya dışarıdaki kaynaklardan bilgileri alması olarak açıklanmaktadır (Zastrow ve Kirst- Ashman, 2007, s.12-14). Sistemlerin denge durumunda kalmaya ihtiyaçları vardır. Denge halinde olan sistem hedeflerine erişebilme noktasında sağlıklı bir süreç izler. Sistemler amaçlarına

ulaşma noktasında zorluklarla karşılaşabilirler ve denge halinde olma durumlarını kaybedebilirler. Bu durumda sistemin tekrar denge haline getirilmeye çalışılması önemli olmaktadır. Her sistemin diğer sistemlerle arasında bir sınır bulunmaktadır. Sistemin açık ya da kapalı olmasıyla ilişkili olarak, sınırlar geçirgen daha az geçirgen ya da dışarıdan gelen mesajlara karşı daha dirençli olabilirler (Teater, 2014, s.22). Dışarıdan bilgi akışının sağlandığı sistem açık bir sistem olarak ifade edilirken, dışarıyla arasında katı sınırları bulunan sistem kapalı sistem olarak ifade edilir. Açık sistemlerin çevre ile aralarında karşılıklı bir ilişki söz konusudur, çevreden etkilenirler ve çevreyi etkilerler. Kapalı sistemlerin çevreyle ilişkiye geçmelerine engel olan katı sınırları vardır. Bu durum onların izole olmalarına, geri bildirim alamamalarına ve sistemlerinde değişiklik veya düzenleme yapamamalarına neden olur (Goldenberg et al., 2017, s.97).

Aile Sistemi

Sistem kuramı *“aileyi çevresiyle ve birbirleriyle ilişki ve etkileşim içinde bulunan parçaların oluşturduğu dinamik bir bütün olarak ele alır.”* (Mavili, 2004). Sistem kuramının sunduğu bu perspektif ailenin değerlendirilmesi, sorun ve ihtiyaçlarının anlaşılması konusunda araştırmacılara detaylı bir inceleme yapma imkânı sağlamaktadır. Sistem kuramına göre bir sistemin özelliklerini oluşturan parçalar arasındaki etkileşimlerdir. Parçalar birbirlerinden izole bir şekilde değerlendirildiğinde sistemin özellikleri tam olarak anlaşılabilir. Sistemik bakış aileyi değerlendirirken tek bir bireye ve onun davranışına odaklanmak yerine bireyler arası ilişki örüntülerini görmeyi amaçlar (Nichols, 2017, s.54). Bireylerin aile içindeki ve dışındaki davranışları, ilişkileri ailenin diğer üyelerini ve aile dinamiklerini etkilemektedir. Sistem kuramının; *“bütün, parçalarının toplamından daha büyüktür. Sistem, hiyerarşik bir yapıda düzenlenmiş alt sistemlerin bir derlemesidir. Sistemler, dengeyi sürdürmek için kendi kendini dengeleyen mekanizmaları uyarlar. Sistemler, çevresel koşullara uyum sağlama ve değişme kapasitesine sahiptir”* şeklindeki bu genel ilkeleri ailelerle çalışırken yol gösterici olmaktadır (Gladding, 2019, s.31-34).

Bireyler alt sistemlerden oluşan büyük bir sistem içinde yaşamlarını sürdürürler. Her alt sistemin üstünde daha geniş bir sistem mevcuttur. Birey ailenin aile de toplumun alt sistemidir. Aile hem kendi içinde bireylerden oluşan bir

sistemdir hem de çevresindeki kişiler ve kurumlarla birlikte bir sistemin bütünü oluşturmaktadır. Eğer sistemlerden birinde problem olursa bu diğer sistemi de etkileyecektir. Ailenin bir bireyinde ortaya çıkabilecek bir sorun diğer aile bireylerini etkileyebilir ya da ailenin dışında gelişen olaylar aile sistemini etkileyebilir (Fennel and Weinhold, 1989; akt. Nazlı, 2016). Aileyi etkileyen unsurlar iç ve dış etkenler olarak ifade edilebilir. İç faktörler; aile üyelerinin birbirleriyle ilişkileri, yaş, cinsiyet, üyelerin rolleri, dış faktörler; sosyo-ekonomik durum, sosyal politikalar, kültürel yapı olarak ifade edilmektedir (Dallos and Draper, 2000; akt. Miller, 2006, s.155).

Ailenin karı-koca, ebeveyn-çocuk gibi alt sistemleri bulunmaktadır. Alt sistemler nesil farklılıklarına (anne ve baba), cinsiyete (anneler ve kızları), ilgi alanlarına (entelektüel ilgi alanı), işleve (bakım veren ebeveyn) göre oluşabilir (Minuchin, 1974, akt. Goldenberg et al.,2017, s.95). Aile sisteminde “ebeveyn-çocuk” ailenin parçası olan bir alt sistemi ifade ederken, aynı şekilde “ebeveyn-çocuk” alt sistemi de birey alt sisteminden oluşmaktadır. Alt sistem kendisinden daha büyük bir sistemin parçasıdır fakat daha küçük bir sistem olarak hareket edebilmektedir. Çalışılmakta olunan ana sistemin ve ana sistemi oluşturan alt sistemlerin belirlenmesi sistem kuramının önemli özelliklerinden biridir (Teater, 2014).

Eş, ebeveyn ve kardeş olarak nitelenen alt sistemler ailenin yaygın olan üç alt sistemidir. Ailede temel olan ilişki eşler arası ilişkidir. Eşlerin oluşturduğu alt sistem; cinsellik, bir konu üzerinde konuşup karar alma, geleceğe dair planlar yapma gibi etkinliklerin sürdürülmesini sağlamaktadır. Bu sistemde yaşanabilecek olumsuzluklar tüm aileyi etkileyebilir. Eş alt sisteminde çiftlerin birlikte nasıl karar aldığı, geleceği nasıl planladıkları, çatışmaları nasıl yönettikleri, birbirlerinin ihtiyaçlarını nasıl karşıladıkları önemli olmaktadır. Sağlıklı bir eş alt sisteminde çiftler birbirleriyle tatmin edici ilişkiler kurmuş, gelişmek için birbirlerine destek olmuşlardır. Anne ve babanın oluşturduğu ebeveyn alt sistemi; çocuk bakımı, çocukların yetiştirilmesi, ihtiyaçlarının karşılanmasından sorumlu olan sistemdir. Ebeveyn alt sistemine katılan çocuk sosyalleşmeyle ilgili ilk becerilerini geliştirir ve burada kazandığı becerileri arkadaş gruplarına, okuldaki ilişkilerine taşıyabilir. Bazı ailelerde ebeveynler ebeveyn alt sistemindeki sorumluluklarını diğer akrabalar veya kurumlarla paylaşabilirler.

Eş, ebeveyn ve kardeş alt sistemleri devamlı olarak birbirlerinden etkilenirler ve aralarında dinamik bir ilişki bulunur. Kardeşlerin oluşturduğu kardeş alt sistemi; çocuklar arasında paylaşımın oluşması, iş birliğinin artması, konuşma becerilerinin gelişmesini sağlamaktadır (Zastrow and Krist-Ashman, 2016; Nazlı, 2016; Goldenberg et al., 2017, s.95)

Aile bir sistem olarak değerlendirildiğinde etkileşimler aile sistemi bağlamında incelenmelidir. Aile üyeleri birbirlerinin davranış ve duyguları üzerinde etkilidir. Her ailenin etkileşimleri bağlamında bir yapısı bulunmaktadır. Her ailenin ihtiyaçlarına yanıt verecek belirli davranış biçimleri bulunmaktadır (Strong et al., 2011, s.48). Aile beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlarının yanı sıra aynı zamanda daha iyi koşullarda varlığını sürdürmek, aile üyelerinin birbirleriyle sosyal ve duygusal anlamda daha iyi bir etkileşim örüntüsü içinde olması için çaba göstermektedir. Sistemin bu amaçlarına ulaşması için yiyecek, su, konut, danışmanlık gibi enerji türlerine ihtiyacı vardır (Robbins, et al., 2012, s.40).

Aile amacı olan bir sistemdir. Genellikle ailelerin hedefi aile olarak kalmaya devam etmektir. Aileler bazı durumlarda değişime karşı direnç gösterebilirler de her aile sistemi zaman içinde değişmektedir. Sağlıklı bir aile kendisini korumak için çevreye uyum sağlar ve değişir. Aile üyeleri yaşlandıkça, çocuklar dünyaya geldikçe, aile üyelerinden bazıları evden ayrıldıkça aile değişime uğrar. Aile kendisini sürekli yeniden yapılandırır. Varlığını devam ettirmek ve kendini korumak için çaba gösterir. Bu süreç dengeyi bozan iç ve dış kuvvetler ile dengeleyici kuvvetlerin etkileşim halinde olduğu dinamik bir süreci ifade etmektedir (Strong et al., 2011, s.48; Goldenberg et al., 2017, s.92). Aileler kendi ihtiyaçlarını veya onlardan beklenen çevresel talepleri karşılamak için değişirler ve kendilerini yeniden yapılandırır. Güçlü kalan aileler yaşanan değişimler karşısında kendini düzenleyen, işlevsel üye etkileşimleri olan ve eğitim, dini, çalışma gibi sosyal sistemlerle de olumlu bir şekilde etkileşime giren ailelerdir (Gladding, 2019, s.61).

Aile sistemi kendisine ulaşan girdileri fark eder ve buna yönelik tepkiler geliştirerek işlevselliğini sürdürmeye çalışır. İşlevselliğini devam ettiren aile sistemi ilişkide olduğu tüm sistemlerle destek, bilgi paylaşımı, değişim hususlarında etkileşimde bulunur. Çıktı ise ailenin kendisi dışındaki diğer sistemlere

aktarmış olduğu bilgi, davranış veya iletişim olarak tanımlanmaktadır. Ev içinde yapılan veya evin dışında yapılan işler bir çıktı olarak değerlendirilmektedir. Aile bireylerinin yaşamlarını sürdürmek için yiyecek, giyecek gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaları da ekonomik bir çıktıdır. Aile sisteminde girdiler ve çıktılar arasında denge olmalıdır. Eğer bu denge bozulursa ailenin fonksiyonları sağlıklı bir şekilde çalışmaz, bu da aile içi ilişkileri etkiler (Mavili, 2004; Zastrow and Krist- Ashman, 2007, s.139).

Geri bildirim sistemin geçmiş performansının çıktılarını sistemin düzeninde değişiklik veya düzenleme yapmak için tekrar sisteme dâhil ederek sistemin varlığını devam ettirmesini sağlayan dairesel mekanizmalardır. Geri bildirim ailenin dışındaki sistemlerden aileye, aileden aile dışındaki sistemlere veya aile sisteminde yer alan bir alt sistemden ailedeki diğer üyelere yönelik olabilir. Geri bildirimler olumlu veya olumsuz özellikler gösterebilir. Olumsuz geri bildirimler sistemin eski haline gelmesi için gerekli olan değişikliklerin yapılması için uyarıda bulunur. Olumlu ve olumsuz geri bildirimler iyi veya kötü olarak nitelendirilemez. Ailenin istikrarı ve devamlılığı için ikisi de gerekli olmaktadır. Aile sisteminde zaman içinde üyelerin yaşlanması, evden ayrılması, eşlerin boşanması, aile içinde çeşitli düzensizliklerin, çatışmaların, kopmaların ortaya çıkması sistem kuramının entropi kavramıyla açıklanabilirken; tam tersi aileye yeni üyelerin katılması, koşulların iyileştirilerek eşler arası çatışma durumunun giderilmesi, iletişimin güçlenmesi gibi büyüme ve gelişme içeren durumlar da negatif entropi kavramıyla ifade edilebilir. Aile açısından bakıldığında hiçbir sistem tamamen açık veya kapalı özelliğe sahip değildir. Tamamen açık olmaları halinde dışarıdaki dünyadan ayrı bir varlık olarak nitelenemezler; tamamen kapalı olmaları ise dış çevreyle iletişim halinde olamamalarına ve zaman içinde varlıklarını sürdürememelerine neden olur. Açıklık ve kapalılık arasında bir denge hali izleyen aileler dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı kendilerini korurken aynı zamanda çevreyle arasında bir uyum sağlamaya çalışır (Zastrow and Krist- Ashman, 2007, s.139-140; Goldenberg et al., 2017).

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; algı, çevre ve süreçle ilgili olmak üzere üç alanda araştırmacıya veri toplama imkânını sunar. Nitel araştırmanın çalışmada kullanılmasının en önemli sebebi; araştırılan konu bağlamında kişilerin algılarına, sosyal çevrelerine ve yaşadıkları süreçlere ilişkin detaylı bilgilere ulaşmak istenilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.45-46).

Araştırma Sahası ve Araştırma Grubu

Araştırma Karaman il merkezinde yürütülmüştür. Araştırma grubunu; Karaman ili Merkez ilçesinde ikamet eden fabrikalarda işçi olarak çalışan en az bir çocuk sahibi olan 26 evli çift olmak üzere toplamda 52 kişi oluşturmaktadır. Katılımcılara nitel çalışmalarda kullanılan amaçsal örneklem ve kartopu örneklem yöntemlerinden yararlanılarak ulaşılmıştır. Çalıştıkları fabrikalar değerlendirildiğinde 10 farklı fabrikada çalışan katılımcılarla görüşülmüştür. Fakat katılımcılardan hiçbirine fabrikalar üzerinden iletişime geçilerek ulaşılmamıştır. Araştırmacının kendi yaşadığı mahalledeki ya da uzun yıllardır Karaman'da ikamet eden diğer mahallelerde yaşayan sosyal çevresinden tanıdıklarının yönlendirmesiyle bazı katılımcılara ulaşılmıştır. Ulaşılan katılımcılar daha sonrasında kendi tanıdıkları işçi çiftlere de araştırmacıyı yönlendirmiş, bazı katılımcılara bu şekilde ulaşılmıştır. Hiçbir katılımcıyla öncelikle araştırmacı bizzat iletişime geçmemiş, araştırmacıyı yönlendiren kişiler öncelikle katılımcılara ulaşmış, çalışmayı anlatmış ve araştırmacıyla irtibat kurmayı kendi iletişim bilgilerinin araştırmacıya verilmesini kabul etmelerinden sonra araştırmacı katılımcılarla iletişim kurmuştur. İlk iletişim telefonda kurulmuş sonrasında yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Saha araştırması 2017 yılının Ocak-Mart ayları arasında tamamlanmıştır.

Araştırmanın Veri Toplama Teknikleri ve Veri Toplama Araçları

Nitel araştırma; kişilerin kendi hayatlarını ve yaşadıkları dünyayı nasıl yorumladıklarını, olaylara nasıl anlam yükledikleriyle ilgilenir. Nitel araştırmada katılımcının bakış açısı ve beyanları esastır (Merriam, 2013, s.13-14). Algı, süreç ve çevreyle ilgili bilgilere ulaşmak için, nitel çalışmada kullanılan veri toplama tekniklerinden yararlanır. Bu çalışmanın saha araştırması sürecinde nitel veri toplama tekniklerinden; derinlemesine mülakat ve kısmi katılımlı gözlem teknikleri kullanılmıştır.

Veri toplama araçları olarak araştırmacı tarafından hazırlanan çalışma hayatı, aile, aile içi ilişkiler ve sosyal çevreyle ilgili 34 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ve sosyodemografik bilgilerin yer aldığı kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Derinlemesine mülakatların yanı sıra bir diğer nitel veri toplama tekniği olan kısmi katılımlı gözlemden de yararlanılmıştır. Bir araştırma tekniği olarak gözlem; kişileri, aileleri, olayları içinde buldukları sosyal çevre içinde, sosyal koşulları göz önünde bulundurarak inceleme imkânı sunar. Kısmi katılımlı gözlemden araştırmacı katılımcıların yaşadığı çevrede uzun süre bulunmaz ve bütün faaliyetlerine katılmaz (Kümbetoğlu, 2015, s.128-130). Araştırmacı 2014 Aralık-2017 Haziran zaman dilimleri içerisinde Karaman ilinde ikamet etmiştir. Bu durum araştırmacıya hem gözlem yapma imkanı hem de katılımcılara ulaşma noktasında kolaylık sağlamıştır. Çalışmanın bir fikir olarak belirmesi sürecinden saha çalışmasının bittiği zamana kadar araştırmacı katılımcıların yaşadıkları mahalleler, çalıştıkları fabrikaların bulunduğu Karaman Organize Sanayi Bölgesi, servis bekledikleri duraklar, çocuklarının okulları, kendi evleri ve bazı katılımcıların akrabalarının evleri gibi sosyal ve fiziksel çevreler içinde bulunarak gözlem yapma ve bazı faaliyetlerine katılma imkanı bulmuştur.

Katılımcıların kendilerini rahat hissettikleri onların uygun gördüğü mekânlarda görüşmelerin gerçekleştirilmesi gözlem yapma olanağını da olumlu anlamda etkilemiştir. 46 katılımcıyla kendi evlerinde, 2 katılımcıyla bir akrabasının evinde, 4 katılımcıyla ise çocuklarının okulunda görüşmeler yapılmıştır. Okulda görüşme yapılan 2 katılımcının ayrıca evlerine de gidilmiş ve eşleriyle orada görüşülmüştür. Toplamda 24 ailenin evlerine gidilmiş ve evlerde en az 30 dk. en fazla ise 3 saat bulunulmuştur. Görüşmeler çift olarak değil 52 katılımcıyla ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler katılımcıların uygun olduğu saatlerde yapılmıştır. Bu saatler bazen gece vardiyasından çıkıp sabah eve geldikleri zamanlarda, bazen akşam işten geldikleri zamanlar, bazen ise tatil günlerinde pazar günleri olmuştur. Çalışma saatlerine göre ayarlanan bu görüşmelerde araştırmacı katılımcıların işe gelme ve gitme süreçlerine, çocukları ve eşleriyle ilişkilerine, komşu ve akrabalarıyla yaptıkları bazı etkinliklere tanıklık etme ve katılma imkanı bulmuştur.

Araştırmanın Veri Analizi

Derinlemesine mülakatlarda katılımcıların onayı doğrultusunda ses kaydı yapılmıştır. Verilerin ham dökümü yapıldıktan sonra elde edilen metinler okunmuş ve analizi yapılarak temalar oluşturulmuştur. Araştırma öncesinde yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorularla ilintili olarak düşünülen temalara saha araştırması sürecinde elde edilen bilgiler doğrultusunda yeni temalar eklenmiştir. Araştırma sonunda ana temalar ve alt temalar oluşturulmuş, görüşmecilerin söylediklerine bağlı kalınarak anlatılar yer almış ve yorumlanmıştır.

Etik hususlar

Çalışma için İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'na başvurulmuş ve etik onay alınmıştır. Araştırmanın saha süreci boyunca katılımcılarla yapılan görüşmelerden önce sözlü onam alınmış ve ses kaydı bu onamdan sonra yapılmıştır. Katılımcıların gerçek isimleri çalışmada kullanılmamış, katılımcılara kod isimler² verilmiştir.

BULGULAR

1. Sosyodemografik Bilgilere Ait Bulgular

Kadın katılımcılar 25-52 yaş aralığında, erkekler ise 26-56 yaş aralığındadır. Katılımcılardan 37'si ilkokul, 9'u ortaokul ve 6'sı ise lise mezunudur. Fabrikada çalışan işçiler arasında konum farklılıkları vardır. İşçiler kendi arasında düz işçi ve vasıflı işçi (usta işçi, ustabaşı, vardiya şefi, çavuş³) şeklinde ayrılmaktadır. Araştırmaya katılan katılımcıların 33 tanesi düz işçi, 3 tanesi vardiya şefi, 3 tanesi çavuş ve 13 tanesi usta işçi olarak fabrikadaki konumunu ifade etmiştir. Fabrikada vasıflı işçi olarak çalışan kişiler genelde erkek işçilerdir. Katılımcı çiftlerin bir özelliği de çocuk sahibi olmalarıdır. Araştırma grubunda en az 1 en fazla 5 çocuğu olan çiftler yer almaktadır.

Araştırma grubunda yer alan her ailede en az bir eş vardiyalı çalışmaktadır. Görüşme yapılan 26 ailenin 23'ünde eşlerin ikisi de fabrikada vardiyalı

² Çalışmanın türetildiği yüksek lisans tezinde katılımcılara asıl isimlerinin dışında başka isimler verilerek onların alıntılarına yer verilmiştir. Bu çalışmada görüşmeciler için sadece G1, G2, G3, ... şeklinde bir kullanım yapılmıştır.

³ Katılımcılar fabrikalarda bir grup kadın işçiden sorumlu kişi olarak görev yapan kadın işçiler için bu unvanın kullanıldığını belirtmişler ve konuşmalarında da bu tabiri kullanmışlardır.

çalışmakta; 3 ailede eşlerden biri sadece gündüz çalışmakta diğer eş ise vardiyalı çalışmaktadır.

Vardiya döngüsü ise günde 8'er saatten 3 vardiya ya da 12'şer saat olmak üzere günde 2 vardiya şeklinde ilerlemektedir. Vardiya döngüleri belli zaman aralıklarında değişmektedir. Örneğin bir işçi bir hafta 08:00-16:00 vardiyasında çalışırken diğer hafta 16:00-00:00 vardiyasına dönebilmektedir. Vardiya döngüleri fabrikanın çalışma sistemlerine göre değişmektedir. Araştırma grubunda 24 kadın işçi ve 7 erkek işçi 8'er saat olan vardiya döngüsü içinde yer alırken; 17 erkek işçi 12'şer saat olan vardiya döngüsü içinde yer almaktadır. Sadece 1 kadın işçi gece vardiyası içinde yer almamakta, onun vardiya döngüsü 2 şekilde değişmektedir. Vardiya döngüsü içinde yer almayan; 1 kadın işçi sadece 08:00-16:00, 2 erkek işçi ise 08:00-20:00 olmak üzere tek vardiya şeklinde çalışmaktadır.

Katılımcıların tümü gıda sektöründe üretim gerçekleştiren fabrikalarda çalışmaktadır. Çalıştıkları fabrikaların isimleri kendilerine sorulmamıştır. Fakat fabrika isimlerini paylaşmakta sakınca görmeyen işçilerin anlatıları değerlendirildiğinde 10 farklı fabrikada çalışan katılımcılarla görüşülmüştür.

2. Çalışma Yaşamı

2.1. Katılımcıların Bir İş Gününü

Günlerinin önemli bir kısmı fabrikada geçen katılımcılar bir iş günlerini genel olarak; işe gitmek için yola çıkma, işyerine geliş ve işe başlama, banyo saati⁴ (15-20 dk), yemek yeme (30 dk), banyo saati (15-20 dk) ve işten çıkış şeklinde ifade etmişlerdir.

“Sabah işte gidiyoruz. Biz sivil gidiyoruz iş kıyafetlerimizi orda giyiyoruz. Sabah işte 6 buçuk gibi servis gidiyor 7'de iş başı yapıyoruz. İş kıyafetini giyiyoruz herkesin tesisi ayrı ayrı; 10 kişi, 15 kişilik tesislerimiz var. Tesisimiz çalışıyorsa elemanlarımızla birlikte gidiyoruz saat 9-10 gibi banyo saatleri var; 15-20 dakika. İşte tuvalet ihtiyacı veya sigara kullananların ayrı bölünmeleri var orda sigara kullanıyorlar. Saat 11, 12, 1'e doğru yemek saatleri var; yarım saat. Yemek işte; yemekhanede erkek bayan iki bölme şeklinde, isteyen istediği şekilde alıp

⁴ Katılımcıların tümü fabrikada gün içinde kendilerine verilen mola sürelerini ifade etmek için “banyo saati” tabirini kullanmışlardır.

iyor. İşte 8 saatlik saatte 1 buçuk 2 gibi gene banyo saati var; 15 dakikalık. İsteyen istediği şekilde namazına gidiyor yani ustalar o yönden şey yapmıyor ama dakika; bir form var gidiş geliş saatleri yazılıyor bunu takip ediyor ustalar (...) Servisler aynı iş kıyafetlerimizi çıkartıp dolaplarımıza asıyoruz ordan evimize geliyoruz servislerle.” (G37, Kadın,28, Düz İşçi)

İşçilerin 12 veya 8 saat çalışmalarına, çalıştıkları fabrikanın çalışma sistemine, vardiya döngülerine, fabrika içinde çalıştıkları birime ve konumlarına bağlı olarak bu genel iş akışında değişiklikler olabilmektedir. Katılımcıların ifadelerinde bu farklılıklar olsa da genellikle tümü iş yerindeki saatlerini yoğun bir şekilde çalışarak geçirdiklerini ifade etmişlerdir.

“Çalışarak. Yarım saatlik yemek zamanın var. Onun haricinde 15 dk. Sabah-tan sonra bir de öğleden sonra 15 dk. Sigara ve yahut da molan var. Onun haricinde yoğun bir şekilde koşturursun. Yoğun bir şekilde, tempolu, hiç durmadan, stresli, aşırı stresli.” (G2, Erkek, 47, Vardiya Şefi)

2.2. Fabrikada Çalışmanın Zorlukları/Olumsuz Yönleri

Genel itibarıyla fabrikanın zorlukları/olumsuz yönlerini beyan ettikleri görüşlerde katılımcılar fabrikanın bir özelliğine değinip “şu noktası olumsuz, zor” dememişler; konuşmalarının başında fabrikada çalışmanın başlı başına zor bir şey olduğunu sıklıkla ifade vurgulamışlardır.

“Olmaz mı? Kolaylığı var mı mesela? Zor her şey sıkıntı. Biz daha önce eşimin fabrikasında beraber çalışıyorduk şimdi değişik fabrikaya geçtim. Bir yıldır orda çalışıyorum. Çok zor. Önceki fabrikama göre bu fabrika daha çok zor, her şey sıkıntı. Her yönünden her şey sıkıntı.” (G43, Kadın,34, Düz İşçi)

Bu genel ifadelerin yanı sıra erkek ve kadın katılımcıların söylemlerinde ortak olarak vardiya döngüsünün değişmesi ve özellikle gece vardiyasında çalışmak bir zorluk olarak ifade edilirken, erkekler 12 saat çalışmanın, kadın katılımcılar ise; ayakta çalışmanın kendileri için bir zorluk olduğunu belirtmişlerdir.

2.2.1. Vardiyalı Çalışmak

Belli zaman aralıklarında işçilerin vardiya döngülerinin değişmesi onların uyku, yemek ve aile üyeleriyle birlikte olma zamanlarının da değişmesi demektir. Bu durum bir zorluk olarak ifade edilmiştir.

“Olumsuz yönleri.. Misal vardiya değişiyor ya geceden gündüze. Misal uykusuz. Ona alışmaya bitiyor zaten o vardiya, uykusuz kalıyor.” (G6,Kadın, 39, Usta İşçi)

“Zorlukları var. Vardiye sıkıntısı. Mesela 1 hafta birine şey yapıyorsun 1 hafta birine hani biraz hayatın hani aslında biraz kolaylaştırıyor biraz zorlaştırıyor.” (G21,Kadın, 40, Düz İşçi)

Vardiya her hafta düzenli bir şekilde değişirken bazı zamanlar ise katılımcılar vardiya değişikliği yapılmadan birkaç hafta aynı vardiyada kaldıklarını ifade etmişlerdir. Yani işçiler fabrikadaki şartlara göre bazı zamanlarda üst üste 2-3 hafta boyunca sadece gece vardiyasında veya sadece gündüz vardiyasında çalışabilmektedirler. Kendi alıştıkları vardiya sisteminin değişmesi onları olumsuz anlamda etkileyebilmektedir.

“Yeri geliyor birkaç hafta dönmediği oluyor yeri geliyor bir ay gece geldiğimiz oluyor bu da yıpratıcı oluyor (...) Mesela her hafta dönüyor ama olur ya mesai oluyor mal yetişmediği zaman bir ay dönmediği kadar oluyor(...)” (G49,Kadın, 28, Düz İşçi)

2.2.2. Gece Vardiyası

Haftalık vardiya sisteminin düzenli değişmemesinin yanı sıra katılımcılardan vardiyalı olarak çalışanlar en çok gece vardiyasında zorluk çektiklerini belirtmişlerdir. Gece vardiyası onlar için uykusuz bir şekilde çalışmak anlamına gelmektedir. Anlatılarında gündüz uyusalar bile yine de geceleri gündüz çalıştıkları gibi çalışmadıklarını bedenlen ve zihnen yorgun olduklarını kendilerini hâlsiz hissettiklerini belirtmişlerdir.

“Gece çok zor. Orda dinlenmeden gittiğin zaman orda çok kötü oluyor mesela. İş verimi olmuyo hiç. Sana söylenenleri zaten anladığın yok. Beynin bi yerde duruyor. Ne konuşulanları ne yapılanları. Yaptığın iş mesela hani paketleme yapıyor ya; paketleme yaparken beynin bi yerde duruyor, artık yaptığın işin sen bile farkında değilsin uyumadan gidersen burdan, dinlenmeden gidersen gece vardiyası çok sıkıntılı.” (G27, Kadın, 43, Düz İşçi)

Gece saat 23:00’da yola çıkıp fabrikaya gitmek için servis bekleyen işçiler başta çocukları ve çevrelerindeki kişilerden farklı bir şey yapmakta bu farklılık da onları duygusal anlamda etkileyebilmektedir.

“Mesela vardiya, gece vardiyası çok zor. Yatmadan, ondan sonra işe mesela gece gidiyon gece; tam herkesin yatak vakti, yatacağı vakit, gezmeden geleceği vakit sen işe gidiyon. Orda da zor mesela anlaşılamıyon arkadaşlarıyla, işte sıkıntı oluyor, patronlardan laf duyuyon çok sıkıntı anlatamam yani o kadar çok.” (G27,Kadın, 46, Düz İşçi)

Gece vardiyasında kişilerin uykusuz olması olabilecek iş kazaları için bir risk içermektedir. Gece uyku problemi yaşayan kişiler bir iş kazası yaşamaktan tedirgin olmaktadır. İşçiler uykusuzluğun çok tehlikeli bir şey olduğunu makinanın başında uyuyakalan işçilerin makinaların ellerine ve parmaklarına zarar verebileceğini ifade etmişlerdir.

“Yarın mesela gecedeyim ben. Uykusuz. Uykunu alamadın mı işte ilk önce panik atarsan elimi mi kapıracam, bir şeyler mi olacak diye korkuyorsun. Hepsi oluyor yani. Yani evdekini işe götürmeyecen iştekinin eve getirmeyecen derler ya ama öyle olmuyor. Bazen evdeki de işe gidebiliyor işteki de eve gelebiliyor yani.” (G11,Kadın, 46, Düz İşçi)

“Makine işte o da tehlikeli. Mesela daha dikkatsiz oluyor. Dikkatsiz olduğun zaman elin; mesela ben bir iki defa elimi sıkıştırdım makineye biri de 4-12 vardiyasındaydı biri gece vardiyasındaydı. Gece 3 saatte uyusan gündüz gittiğin zaman vücut daha dinç oluyor yani.” (G22, Erkek, 45, Vardiya Şefi)

Gece vardiyasında bazı işçiler uykusuzluğun yanı sıra sağlık problemleri de yaşayabilmektedir.

“Yani gece vardiyası. Mesela; ben bir gün uyumayım, uykusuz gidiyim hastalanırım. Ve yahut da midem.. Dediğim gibi ben önceden hiç mide sıkıntısı çekmezdim. Fabrikaya gittim, midem gece vardiyasında sürekli midem ağrıyor o sıkıntım oldu benim.” (G21,Kadın, 40, Düz İşçi)

2.2.3. 12 Saat Çalışmak

12 saat çalışan erkek katılımcılar bu durumun kendilerini ve ailelerini olumsuz anlamda etkilediğini belirtmişlerdir. 12 saatlik çalışma süresinin çalıştıkları fabrikanın çalışma sistemine, fabrikadaki iş yoğunluğuna ve çalıştıkları birime bağlı olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların aile ve sosyal yaşamlarının bu durumdan son derece olumsuz etkilendiği anlatılarından anlaşılmaktadır.

“Fabrikada çalışmanın her yönü zor. Hiçbir kolaylığını ben şey yapamıyorum yani. Biz mesela şu anda erkekler 12 saat çalışıyor. 12 saat çalışmak demek; bizim gel git 2 saatimiz de öyle gidiyor yani. 14 saat. 24 saatte 10 saat bir zamanımız var bizim. İşte onu da sen düşün yani. 10 saatte eve gelirsin; çocukla mı ilgilenirsin, kendi istirahat mı yaparsın, yemek mi yersin, dışardaki işlerini mi halledersin?” (G44, Erkek, 35, Usta İşçi)

“(...) İşin durumuna göre yoğun olursa, adam eksik olursa 12 saat çalışıyoruz (...)Ne zamanlar diyeyim? Nisanda başlar temmuz, ağustosa kadar. O zaman işler biraz yoğun oluyor, ondan sonra 8 saate dönüyor.” (G20, Erkek, 26, Usta İşçi)

2.2.4. Ayakta Çalışmak

Görüşme yapılan katılımcılardan erkeklere kıyasla daha çok kadınlar ayakta çalışıyor olmalarını fabrikanın zorluğu olarak nitelendirmişlerdir. Kadın katılımcıların çoğunluğu fabrikada 8 saat boyunca ayakta durarak çalıştıklarını bu durumun kendilerini olumsuz anlamda etkilediğini ifade etmişlerdir. Fiziksel anlamda bel ağrısı, romatizma gibi sağlık problemleri olan işçiler için ayakta çalışmak sağlıklarını tehdit eden bir unsur olmaktadır.

“Benim sıkıntım; belden dolayı sıkıntım çok. Ayakta çalışıyoruz sürekli ayakta duruyoruz, 8 saat boyunca ayaktayız. İşte belim çok ağrıyor, dayanamıyorum bazen. Günde içtiğim haplar haddini geçiyor o da böbreklere sıkıntı veriyor. Geçen içtim 3 gün kendime gelemedim. Böbreklerimde, artık sancıdan nefes alamaz hâle geldim, böbreğe vurdu.” (G39, Kadın, 40, Düz İşçi)

3. Çalışma Yaşamı ve Aile Sistemi

3.1. İşten Sonra

İşçi kadınlar genel itibarıyla işten çıktıktan sonra eve geldiklerini, ev işi yaptıklarını ve çocuklarla ilgilendiklerini tüm bunları yaptıktan sonra ise uyuduklarını ifade etmişlerdir. Ev işi diye kast ettikleri eylemler; kirli çamaşır temizliği, ütü yapma, bulaşık temizliği, yemek yapma, genel ev temizliği gibi işlerdir. Ev işlerinden sonra ise çocuklarıyla ilgilendiklerini söylemişlerdir.

“Evet, yani mesela 4-12 gitsem bile işe yorgun gidiyorum. Saat 3’te işe gidiyorum ama sabah kalkıyorum çocukları okula gönderiyorum. İşte ev temizliyorum. Tekrar geliyorlar yemek yediriyorum. Bulaşık topluyorum çamaşır. Saat 3

te işe gidiyorum. Hani hiç dinlenmeden işe gitmiş oluyorum. Yani geceden de aynı belli bi saate kadar uyuyup belli bi saate kalkıp o evi temizlemek zorundasın. Yemek yapmak zorundasın. Bunların hepsini tekrar tekrar yapmak zorundasın yani.” (G25, Kadın, 29, Düz İşçi)

Erkek işçilerin çoğunluğu işten çıktıktan sonra dinlendiklerini, uyduklarını, çocuklarıyla ilgilendiklerini, ev içinde ve ev dışında halledilmesi gereken işler varsa onları yaptıklarını söylemişlerdir. Bazı soruların cevaplarında olduğu gibi bu soruya verilen cevaplarda da 12 saat çalışan erkek işçiler yorulduklarını, işten sonra geriye çok fazla bir zamanlarının kalmadığını dile getirmişlerdir.

“Yatıyoruz desem doğru olur yani. Yani işte çalıştığın gündüz veya geceye göre değişiyor bu yani. Genelde evin işleri diyelim, yani eve bağlı dışarda olan işler veya evdeki işler veyahut da çocuklar yani. Başka hafta içi herhangi bir şey yapıyoruz diyemem. Ha değişiyor yani bazen işin oluyor gidiyon çarşıya, başka bir yere gidiyon. Bazen gece çalıştığında gündüz tamamen uykuya feda ediyon.” (G44, Erkek, 35, Usta İşçi)

3.2. Çalışma Yaşamının Eşler Arası İlişkiyi Etkileme Durumu

Genel itibarıyla eşlerin büyük bir çoğunluğu fabrikada çalışmanın ilişkilerini olumsuz anlamda etkilediğini söylemişlerdir. Eşlerin vardiyalı bir şekilde çalışıyor olmaları ve bir eşin vardiya döngüsünün diğer eşten farklı olması ilişkilerini etkileyen önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

“Etkiliyor tabii. Vardiya denk gelmiyor işte. Şimdi mesela ben gece gidiyorum, eşim 3’te gidecek işe. O yüzden etkiliyor yani. Göremiyom, oturup konuşamıyom şöyle bi 2-3 saat, 3-4 saat konuşamıyorum. Ancak bir hafta sonu, haftasonları da 2-3 saat; bir pazarım eşimle, diğer günlerim yok. Yani bir haftanın 6 günü yok.” (G20, Erkek,, 26, Usta İşçi)

Eşlerin vardiyalarının birbirlerinden farklı olması evde bütün ailenin bir arada vakit geçirmesini de etkilemekte, bu durum da huzursuzluğa yol açabilmektedir.

“Ya vardiyalar ayrı olduğu zaman bazen insanın siniri bozulabiliyor. Hani ben geliyorum o olmuyor, o geliyor ben olmuyorum. Bazen akşam yemeklerini beraber yemiyoruz. Çocuklarla tek başıma yiyorum. Bu şekilde bana sıkıntı oluyor...” (G25, Kadın, 29, Düz İşçi)

Önceki yıllarda işçilerin anlatımlarına göre 2011 yılına kadar kadınlar da fabrikalarda 12 saat çalışmak durumunda kalmışlardır. Uzun yıllar fabrikada çalışan kişiler bu durumu da hatırlatmakta ve bu durumun evliliklerde çok daha olumsuz sonuçlara yol açtığını vurgulamışlardır.

“Tabii etkiliyor. Ya 12 saat çalışıyorum dediğim gibi, bundan ziyade Pazar mesaisi koyuyorlar. Yeri geliyor ayda bir sefer görüyön. Pazar günü de çalıştın, birbirini görmekte zorlanıyorsun. Ha şurada bayanlar bir 3-4 senedir 8 saat. Önceleri hep 12 saatti. Bi de pazarları çalışırdık. Çok aileler dağıldı, çok yuvalar yıkıldı. Böyle birbirini görmeye görmeye.” (G4, Erkek 37, Düz İşçi)

Fabrikada gün içinde yaşanan gerginliklerden dolayı eşlerin evde de bu durumu yansıttıkları için ilişkilerinin olumsuz anlamda etkilendiğini söyleyen katılımcılar da olmuştur. Fabrikada işçilerin yaşadığı stres, sıkıntı evde eşler arası ilişkiyi de etkilemektedir.

“İster istemez. Ne bileyim bir ayağı bir ayağı tutmuyor. Bakarsın şeker gibi, hani sinirsiz. Bazı zaman işyerinde biriyle tartışır, atıyorum gelir eve yansır bana yansır. Yansımaz mı? Aynı şekilde ben de aynı. Geçen mesela oturuyorduk böyle konuşmaya bile zamanımız olmuyor. Eşim 8’de gelecek mesela az sonra yemek yicek, çay iç zaten yatma saati geliyor.” (G43, Kadın, 34, Düz İşçi)

3.3. Çalışma Yaşamının Ebeveynlerin Çocuklarıyla İlişisini Etkileme Durumu

Katılımcıların hemen hemen hepsi fabrikada çalışıyor olmanın çocuklarıyla ilişkilerini olumsuz anlamda etkilediğini söylemişlerdir. İşten sonra gelip dinlenme ihtiyacı duydukları için veya evin işlerini de yapmak zorunda oldukları için zaman sıkıntısı yaşamakta ve özellikle çocuklarına vakit ayırmakta güçlük çekmektedirler.

“Her yönüyle etkiliyor ya. Demin ben ne dedim; ben bu çocukları siz gelmeseydiniz en fazla göreceğim bir saatti bak. Bir saat. Bu çocuk sabah okula gitti. Ben kırk beş geçe geldim. Bu çocuk okula gitti. Şimdi ben bu çocuğu, ben nasıl zaman geçireyim şey yapıyım? Ben bu çocuğu görmüyom ki çocuğu nasıl şey yapıyım? Çocuklarla zaman geçiremiyorsun. Arada kaçamak bi pazar günü yapabilirsen anca pazar günü. Pazar günü olmazsa hani göremiyorsun.” (G34, Erkek, 36, Usta İşçi)

Anne ve babalar işin verdiği yorgunluk nedeniyle veya iş yerinde yaşadıkları stres ve gerginliklerden kaynaklı sebeplerden dolayı evde çocuklarıyla sağlıklı bir şekilde iletişim kuramamakta, ister istemez iş yerinde yaşadıklarını çocuklarına yansıtabilmektedirler.

“Ya orda mesela; sana canım sıkılır, geliyon çocuk bi şey diyor; çocuğun dediği kafana girmiyor, girse bile bağırıveriyon. Ekmeği yiyip, çayını içip, vurup kafanı yatıyon. Zaten sabah beş buçukta kalkıyon. Namaza kalkıyon, namazı kılıp durağa çıkıyon. Gördüğüm saat belli işte. Dur hadi saat 10’a kadar dur. Kaç saat görceñ yani? 2-2,5 saatte ne görseñ ne göreceñ yani? Ya yeri geliyor çocuğun adını unutuyon. Zor ya (...)” (G40, Erkek, 35, Düz İşçi)

Gece vardiyasında ebeveynler evde olmazsa çocuklar tedirginlik korku gibi duygular yaşayabilmektedir. Gündüzleri evde ebeveynleri olmadığı zaman da özellikle okul çağındaki çocuklar öğleden sonra okuldan çıktıkları zaman eve geldiklerinde problem yaşayabilmekte, canları sıkılabilmektedir. Ayrıca öğle arası okuldan geldiklerinde evde yemek hazır değilse çocuklar yemek konusunda problem yaşayabilmektedirler.

“Şimdi şöyle söyleyeyim; hafta dönüyor ya evin içinde çocuk korkuyor gece vardiyasında oldun mu. Mesela atıyom gece saat 12’de gitsen çocuk tedirgin oluyor evde. Yalnız kalıyorlar. Şimdi biz gece vardiyasına dönünce mecbur yalnız kalıyorlar.” (G8, Erkek, 40, Düz İşçi)

Katılımcılar ebeveynin evde olmadığı zamanlar da özellikle küçük yaştaki çocukların duygusal olarak bu durumdan olumsuz anlamda etkilenebildiklerini ifade etmişlerdir. G49 evde çoğu zaman yalnız kalan 5 yaşındaki çocuğu üzerinden bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Çok etkiliyor tabii. İlgilenemiyorum çocuğumla. İnsan çocuğunu dört dörtlük terbiyeli bir şekilde yetiştirmek ister, ilgilenmek ister ee ben yatıyorum çocuk bu sefer yalnızlıktan kafayı yiyecek kendi başına. Mesela bu hafta ben gündüzdeyim babası gecede. Babası gelecek uyuyacak; o yanında kendi başına oturacak oynuyacak, yemeğini kendi yiyecek kendi kendini idare edecek. Bu sefer çocuk sıkılıyor evin içinde, psikolojisi bozuluyor çocuğun küçük yaşta. Yani düşünseñ kendi başına babası uyuduğu için çok ses de yapmayacak. Kendi başına işte bulduğunu yiyecek ona göre. Ha ben yapıp gidecem ama ona göre yiyecek. Çocuk kendi kendine idare edecek.” (G49, Kadın 28, Düz İşçi)

Anneler babalardan farklı olarak başka bir konuya da değinmişlerdir. Anneler hem fabrikada geceli gündüzlü çalışmakta hem de eve geldiğinde temizlik, yemek, bulaşık gibi ev işlerini yapmak mecburiyetinde kalmaktadır. Ev ve iş yerindeki işlerin birlikte yürütülmesi ise annelerin çocuklarıyla geçireceği vakti etkilemektedir.

“Çok etkiliyor. Ya ben çok yorgun geliyorum mesela. Ben geldikten sonra çocuklarıma o kadar çok vakit ayıramıyorum. Kapıdan geldin mi zaten onlar boynuna sarılıyor. Bir sarılıyom ondan sonra yemeğidi, bulaşığidi, çocuklarla ilgilenemiyorsun yeterince. Evinde olsan yani çok güzel ilgilenin çocuklarla. Aslında ilgileniyorum ama yorgun geliyorum hâliyle napayım? Yemeğidi, işiydi zaten anca. İkincin geliyorum farzet; yemek, bulaşık, akşam bir çay içiyon saat zaten 10'a geliyor. Ondan sonra da zaten benim vücut... O yüzden yatıyorum ondan sonra onlar da biraz şey yapıyor, kırılıyor aslında ama. Büyük oğlum daha çok içerli” (G9,Kadın, 38, Düz İşçi)

3.4. Çocukların Bakımı

Çocukların yaşlarına göre katılımcıların çocuk bakımı konusundaki pratikleri değişkenlik göstermektedir. Genellikle okul öncesi dönemde olan 3-6 yaş arasındaki çocuklar bakıcıya ya da bir akrabanın yanında kalmakta, biraz daha büyük olanlar evde yalnız kalmaktadır. Yaşları küçük de olsa evde yalnız kalmak durumunda olan çocuklarla ilgili ifadeler de anlatılarda yer almıştır.

3.4.1. Kendi Kendilerine Bakıyorlar

10 yaş ve üzeri çocuğu olan ebeveynler çocuklarının kendi kendilerine evde kalabildiklerini, ebeveynleri evde olmadığı zamanlarda çocuklarının ihtiyaçlarını kendilerinin karşılayabildiğini dile getirmişlerdir. Yine de geceleri akıllarının çocuklarında kaldığını, ev içinde çocuklarının yaşadığı bir sorun olup olmadığı konusunda tereddütler yaşadıklarını da paylaşmışlardır. G9'un 20, 14 ve 13 yaşlarında üç çocuğu vardır, kendisi beş yıldan beri fabrikada çalışmaktadır.

“Kendi kendilerine. Kimse. Benim çocuklarım hep kendi kendilerine büyüdüler. Kendi kendilerini idare ettiler (...)” (G9,Kadın, 38, Düz İşçi)

Yaşları küçük de olsa bazı ailelerin çocukları mecburen evde yalnız kalabilmektedir. Bunun nedenlerinden birini çiftlerin aynı şehirde çocuklarıyla

ilgilenecek akraba veya yakınlarının olmaması oluşturmaktadır. Fabrikada çalışmak için Karaman'ın köylerinden ve civar şehirlerden (Mersin'in Mut ve Silifke ilçeleri, Konya ve ilçeleri) göç eden katılımcılar bulunmaktadır. Bu durum da yakın akrabalarından uzak olmalarına ve onların desteğini alamamalarına yol açmaktadır. Çocukların yalnız kalmasının bir diğer nedeni de maddi problemlerden dolayı ailelerin çocuklarını özel kreşlere gönderememeleri oluşturmaktadır. Mersin'den Karaman'a fabrikada çalışmak için göç eden G33 ve G34 çifti şimdi 10 yaşında olan çocuklarının yaklaşık 3 yaşından beri evde tek başına kaldığını söylemişlerdir.

“Buna (oğlu) bakan olmadı. O zaman kiradaydık biz. 2 yaşını biraz geçinceye kadar ev sahibimgil baktı. Ondan sonra o yürüdü; sağa sola çıkmaya, balkona çıkmaya başladı. Ondan sonra ev sahibim biz bakamayacaz dediler. Biz de bu evi aldık. Ordan onlar da biz bakamayacaz deyince. Ordan işte biraz köye gönderdik. 4 ay mı 5 ay mı köyde kaldı. Onda da vardiyamız ayrıldığında getiriyorduk. Vardiyamız beraber olduğunda götürüyorduk. Aldık geldik. Zaten hiç bi yerde kalmıyordu ilk. Kimsenin yanında. Orda bi şey dövdüler mi ne yaptılar baya bi çocuk şey yaptı çekti onu. Kimsenin yanında kalmazdı. Ben tuvalete giriyim benle beraber girerdi tuvalete. Beni koyup gidecekler diye. Ondan sonra işte eve koyduk. Evde durdu(...)3 yaşına gelik değildi.”(G33, Kadın, 34, Çavuş)

“Kadın; 3 yaşında çocuğunu eve kitleyip gidiyor bak. Duyuyorum yani, orda çok kadınlar diyor yani. Çaresizim diyor, napacam diyor? Çok duyuyorum bayanlardan (...)”(G46, Erkek, 46, Düz İşçi)

3.4.2. Akraba Desteği

Çocuk bakımı konusunda ailelerin en önemli destekçileri; anneanne, babaanne, hala ve teyze gibi yakın akrabaları olmaktadır. Özellikle anneanne ve babaannenin çocuk bakımı konusunda yardımcı olduğu pek çok aile ile karşılaşmıştır.

“Eşim de gittiği zaman; annem babamgil aşağı katta oturuyor, onlar şey yapıyor. Bazen kaynanam şey yapıyor bakıyor. Kendileri artık büyüdüler. Zaten eşimle ayrı ayrı vardiyelerimiz 8-4 gidiyorum, 4-12 gidiyor. Evde kalıyorlar 1 saat kendileri idare edebiliyorlar. Yarım saat yarım saat sonra ben geliyorum, eşim gidiyor o şekilde idare ediyoruz.” (G26, Erkek, 35, Düz İşçi)

Burada dikkat çeken noktalardan biri de küçük yaşta bakıma ihtiyacı olan çocukların birden fazla bakım verenle muhatap olmak durumunda kalmalarıdır. G47'nin oğlu 14 aylıktır ve oğlu 7 aylıkken tekrar çalışmaya başlamıştır.

“Kız kardeşim, Kız kardeşim var iki tane onlar bakıyor annem bakıyor. Üçü idare ediyor.” (G47, Kadın, 28, Çavuş)

3.4.3. Köye Bir Akraba Yanına Gönderme

Bazı ailelerin çocuk bakımı konusunda destek aldıkları akrabaları mesafe olarak onlara uzak olabilmektedir. Özellikle Karaman'a göç etmiş aileler küçük çocuklarını köydeki veya geldikleri memleketteki yakın akrabalarının yanına gönderme gibi bir yol izleyebilmektedirler.

5,5 yaşında bir çocuk annesi G37'nin oğlu 1,5 yaşından beri köyde babaannesinin yanında kalmakta, eşi ve kendisi ancak haftasonları çocuklarını görme imkânı bulabilmektedir.

“1,5 yaşına kadar beraberdik. Doğum izni, sonra küçük diye eşimle görüştük napalım; biraz büyüsün diye işten çıkmak zorunda kaldım. 6 ay bir ara verdim. 18 aylıkken falan çalışayım dedim en azından sigortam ilerlesin. İşte eşimin annesi de ben bakayım çalış dedi. Hala onların yanında 5,5 yaşında şu an kayınvalidemgil bakıyor. Pek çocuğumla bir vakit geçiremedim. Hatta aramızda böyle belki yakın olsaydı biraz daha bağımız kuvvetli olurdu misal. Şunu yapma dediğim zaman beni dinlemiyor ama babaannesi der, dedesi der işte yapma dediği zaman, onların lafını dinliyor. O yönden bir kopukluğumuz var.” (G37, Kadın, 28, Düz İşçi)

Çocuklarını köyde yakın bir akraba yanına gönderen anne ve babalar onları görme konusunda çok daha fazla sıkıntı yaşamaktadırlar. Pazar mesaisi olduğu zaman veya kış aylarında hava şartlarından dolayı köye gidemedikleri zamanlar olmaktadır. Ayrıca kendilerine ait bir arabalarının olmaması da istedikleri zaman köye gitmelerini engellemektedir

“-Büyük çocuğum köyde ablamda kalırdı, onu hiç görmezdim, o daha rezillik yaşadı.

-Ne zamanlar görüyordunuz?

- Onu haftada bir, ayda. Köy olunca bir hafta gitsek, bir hafta gitmezdik. Bazen çok pazar mesaisi olurdu, zorlardı. Bir ay göremediğimiz günler olurdu.

Dokuz aylıkken işe başladım, komşum bakıyordu. 1.5 yıl komşum baktı. Ondan sonra ablama götürdüm. Bakıcıya para veriyordum o zaman, işte ablam sağolsun para almadı. Anaokuluna başlayana kadar kaldı. Anaokulunda getirdim.4 yıl falan kaldı işte.” (G5,Kadın, 35, Düz İşçi)

3.4.4. Bakıcı Bakıyor

Görüşme yapılan ailelerin bazıları yaklaşık 300 lira civarında bir meblağ karşılığında çocuklarıyla bakıcının ilgilendiğini söylemişlerdir. Bu bakıcı genelde komşu veya civardaki ev hanımı olan kadınlar olmaktadır. Ebeveynler gündüz yoksa çocuk gündüz bakıcı da kalmakta gece yoksa çocuğa bakıcı gece bakmaktadır. Anne ve babalar evde oldukları zamanlarda çocuğunu bakıcıdan alıp eve getirdiklerini, işe giderken de bakıcıya götördükleri söylemişlerdir. Her ne kadar işten sonra eve gelmiş olsalar da eve yorgun gelmekte ve uykuya ihtiyaçları olmaktadır. Dolayısıyla işten geldikleri an hemen çocuklarını bakıcıdan alamamakta biraz dinlendikten sonra almaktadırlar. Bu durum da çocuklarını az görmelerine neden olmaktadır.

“ - Zaten onlar (iki büyük çocuğu) okula gidiyor ötekine bakıcıya verdik, bakıcıya baktırıyoz. Normal bir evde bakıyor. Onun da eşi çalışıyor kendi çalışmıyor; ev kadını, iki tane çocuğu var.

-Gece de kalıyor mu orada?

-Tabii şimdi kaldığı zaman da olur. Dedim ya biraz önce; mecbur çalışmak zorunda kaldığın zaman, kaldığı da oldu tabii ki. Mesela karda kışta getirmediğin zaman oluyor kaldı. Niye? Çocukların geleceği için.” (G42,Erkek, 37, Düz İşçi)

G5 ve eşi G6 ile yapılan görüşme onların evinde saat 16.00 civarında başlamıştır. Araştırmacı görüşmeyi yaparken küçük çocukları bakıcıdan gelmiş ve babası çocuğunu yaklaşık bir saat gördükten sonra saat 18.00 civarı tekrar işe gitmiştir. Kendisi de bu durumu şu şekilde ifade etmiştir.

“12 saat çalışıyon. Sabah geliyon, yatıyon. Akşam kalkıyon, çay içiyon, sonra işe gidiyon. Görmüyon. Yarım saat görürsen görürsün, görmezsen o da yok (...) Evet o da bir yere gitmezse tabii. Sabah geldim ben, şu anda yeni kalktım (saat 16.30 civarı) daha hiç gördüğüm yok birini. (G6, Erkek, 39, Usta İşçi)

3.4.5. Kendi Aramızda Dönüşümlü Bakıyoruz

Vardiyaları aynı zamana denk gelmeyen bazı aileler çocuklarıyla nöbetleşe bir şekilde ilgilendiklerini ifade etmişlerdir. Bu sayede anne evde yoksa baba, baba evde yoksa anne evde olmakta ve çocuklarıyla daha fazla ilgilenme imkânı bulabilmektedirler.

“Kendimiz baktık. 10 ay kadar bir kayınvalidem baktı. Ama hep kendimiz baktık yani. Mesela eşim gidiyor, ben geliyordum. Vardiyalı. O da 12 saattı ben de 12 saattim. O şekilde büyüttük. Ben sürekli gece çalıştım bu arada. 8-9 yıl gece çalıştım. Çocuklara bakmak için. Okula gidiyorlardı mesela. Kahvaltı yapacaklar, öğlen gelecekle, yemek yiyecekler. Okula gidecekler. Onları takip etmek için gece çalıştım.” (G1, Kadın, 43, Çavuş)

Bu noktada şöyle bir problem ortaya çıkmaktadır. Ebeveynlerin biri işe giderken diğeri de işten gelirken arada 1, 1,5 bazen 2 saatlik bir zaman dilimi olmaktadır. Bu zaman diliminde ebeveynlerin ikisi de evde bulunmamakta çocuk yalnız kalmaktadır. Her ne kadar uzun bir zaman olmasa da yine de küçük yaştaki bir çocuğun bu şekilde evde yalnız kalması risk içermekte ve tehlikelere kapı aralamaktadır.

“Mesela sabah ben gidiyorum 7’de gidiyorum babası 8’de geliyor. Bir buçuk saat kendi başına kalacak sabah evde. Ona da işte insanın akli kalıyor evde. Bi şey mi olacak, yangın mı çıkacak, tüp mü patlayacak şu mu olacak, bu mu olacak? İnsanın aklına geliyor.” (G49, Kadın, 28, Düz İşçi)

3.4.6. Yurtta Kalıyor

Ortaokul ve lise çağındaki çocuklar için başvuru olan yöntemlerden birisi de yurt olmaktadır. Anne ve babalar çocukları hem derslerini düzenli yapar hem de evde yalnız kalmak yerine daha güvenli bir yerde kalır düşüncesiyle çocuklarının bakımı için böyle bir yol izlemektedirler.

“-Şimdi okul açıldıktan sonra yurda verdim, yurda gidecek. (Görüşme yarı yıl tatilinde yapılmıştır. Aile 2. dönem için böyle bir planlama yapmıştır.) Evde yalnız kalınca dersiyile ilgilenemiyor. Biz isteyken sabah uyanıp işe gidemiyor, okula gidemiyor. Yurda verdim. Yurttan okuluna gelip gidecek. Yurtta kalacak.

-Kalacağı yurt nerede, burada mı?

-Köyde.

-Okul nerede?

-Okul burda. Köyden servisle getirip götürüyorlar. Arkadaşları var.

-Ne kadar sürüyor yol?

-10-15 dakika. Yakın köy. Burada .....ya (şehir merkezinde bir yurt) verecektim ama kendi orayı istedi. Arkadaşlarım orda diye. Ben de oraya gönderdim. İşte evde de bu sene çok düşük geldi dersleri. Bu okulu yakın ya sürekli öğlenleri eve gelecek zaten, akşamları yatmaya. Yani sürekli bir ay görmeme şansımız olmayacak. Hafta sonları eve gelecek. Sadece akşamları yurda gidecek. Öğlen yemeğine de gidecek mesela ben gündüz çalışırken eve geldiğinde yemek yok. O zamanlar da yurda gidecek. 4-12 çalıştığım zamanlarda öğlenleri evde olurum. Gidip gelebilir yani okuldayken eve gelip gidebilir. Camı sıkıldığında arada evde kalabilir.” (G5, Kadın, 35, Düz İşçi)

Aileler için çocuklarının yurttan kalması güvenli bir durum olarak algılanmaktadır. Bu durum sadece ortaokul çağındaki çocuklar için geçerli değildir. Anne babalar çocuklarının yaşı büyük olsa da yine de evde yalnız kalmasından yurttan kalmasını daha uygun görmekteyler. G51 eşiyile birlikte vardiyalı çalışmakta ve bazen ikisi de geceleri evde olmamaktadır. Kendisi, çocuğu liseye giderken yurttan kalmasının daha uygun olduğunu şu şekilde aktarmıştır:

“Şimdi şöyle bir şey var; biz evde olmadığımız için yurttan kalması daha şey. Genelde orda gözlem altında oluyor, burda ne oluyor? İkimiz de gittiğimiz zaman kendi başına kalıyor, napacağını bilemiyorsun. Ben bi düşündüm; burda evde kalsa, bir de tam ergenlik çağı olunca orda daha gözlem altında olur şeyini yaptım. Yani hiç olmazsa hocaları zaten direkman arıyorlar.” (G51, Kadın, 43, Düz İşçi)

3.5. Anne ve Baba İsteyken Çocuklar Neler Yapıyor?

Okul çağında çocuğu olan aileler bu konuda genelde; “çocuklar okula gidiyor” cevabını vermiştir. Çocukların okulda olmaları ailelere güven vermektedir. Okulda ne yaptıklarını bilmediklerini söyleseler de en azından gittikleri belli bir yer olması aileler için önemli olmaktadır. Çocuklar hafta içi sabahleyin evden çıkmakta ve en erken öğleden sonra 15.00-15.30 civarı (ilkokul çağı için) eve gelmektedirler. Lise çağında olan çocuklar için bu vakit biraz daha geç olmaktadır. Gün içinde telefon ebeveynlerin çocuklarıyla iletişimlerini sağlayan önemli bir teknolojik araç olmaktadır.

“Okula gidiyor, ne iş yaptığını bilmiyorum. Yani okula gidiyor diyoruz da nereye gidiyor, nâpıyor bilmiyoz yani misal bazen. O yüzden aradığımda ulaşım diye hepsine telefon aldık. Anca öyle ulaşım sağlarsın, başka iletişimin yok.” (G10,Erkek, 46, Düz İşçi)

Usta, ustabaşı, çavuş veya vardiya şefi dışında çalışan işçilerin fabrikada telefon kullanmaları yasaktır. Gün içinde bazı ebeveynler bundan dolayı çocuklarıyla iletişim kuramamakta, onlardan haberdar olamamaktadır.

“(...)Eve geldikten sonra haberdar olabiliyorum telefon götürmek yasak oraya, fabrikada. Eve geldikten sonra kayınvalideme; işte ne yaptılar ne ettiler öyle haberdar edebiliyorum. Geldikten sonra kendilerine soruyorum şimdi. Naptınız oğlum nereye gittiniz?” (G35,Kadın 30, Düz İşçi)

Ebeveynler çocuklarının dışarı çıkmasına engel olmak için eve İnternet bağlatmakta veya çocuklarına tablet gibi teknolojik araçlar alma yoluna başvurabilmektedir. Bu şekilde çocuklarının evde daha güvenli olacağını düşünmektedirler.

“Valla hiç bilmiyorum. Okula gidip geliyor. Bilgisayar, ders, İnternet onlarla zaman geçiriyorlar.” (G31,Kadın, 39, Çavuş)

“Giderken dışarı çıkmayın bak işte şunu alın bunu alın. Ben çıkmasınlar diye mesela; meyvedir alır gelirim. Onlar sıkılmasın evde diye komşudan İnternet bağlattım. Oyun oynasınlar evde. Çünkü burası sanayi ortamı (evin olduğu çevreyi tarif ediyor) hep erkek dolu. İster istemez insanın akli hep evde kalıyor. Kendi bu evin içinde dövüş bağırs geçinip gidiyorlar işte. İkiz gibiler, aralarında bir yaş var. Kendi kendilerine büyüdüler.” (G9,Kadın, 38, Düz İşçi)

Televizyon da çocukların vakitlerini geçirmek için kullandıkları teknolojik araçlardan biridir.

“Normalde televizyon izlemesini falan sınırlandırdık, yani engel olamıyoruz ister istemez. Mesela şey diyor çocuk; evde yalnız diyor bana işte ben televizyon izleyecem baba diyor, yok izleme diyemiyon. İşte sen zaten iştesin, çocuk zaten sıkılmış, bir şeyler yapmak istiyor. Daha düne kadar evin önünde kar doluydu. Şimdi belki dışarı çıkıp oyna diyebiliyoruz önce onu da diyemiyorduk.” (G44, 35, Usta İşçi)

3.6. Aile Üyelerinin Birlikte Zaman Geçirme Durumları

Katılımcılar, aile üyelerinin hepsinin bir arada oldukları zamanlardan bahsederken diğer günlerden ziyade genelde pazar gününden bahsetmişlerdir. Eğer pazar günleri de fabrikaya gidiyorsa işçiler, yani mesai yapıyorlarsa; bazen pazar günleri de birlikte vakit geçirmeleri mümkün olmamaktadır. Yine de pazar günü birlikte vakit geçirmek için işlerini ayarlama noktasında çözümler geliştirmeye çalışmaktadırlar.

“Bu pazar geçirciz. Denk geldiği vakit geçirmeye çalışırız. Her işi bırakırız, çocuklarımıza... Eşim dedi mesela mesaiye gitmeyeceksin ben de gitmeyecem bu hafta çocuklarımıza ayırcaz böyle denk gelmez diye. Genelde pazar. Hafta içi görüşemiyoruz.” (G43, Kadın,34, Düz İşçi)

Ailelerin bazı pazarlar birlikte vakit geçirememelerinin bir sebebi de gece vardiyasından çıkıp sabah eve gelmeleridir. Böyle olduğu zamanlarda ebeveynler dinlenmek istedikleri için ailenin birlikte zaman geçirmesi pek mümkün olmamaktadır.

“Gece vardiyası iyi olmuyor işte. Mesela ben daha bugün sabah geldim yani (görüşme pazar akşam yapılmıştır). Mesela pazarın harap olmuş oluyor. Bugün mesela ben daha sabah saat sekiz buçukta geldim buraya. Sekiz buçukta gelmekle akşam gelmenin bir şeyi yok mu? Arada nerdeyse 8 saat daha var yani. Pazarın harap olmuş oluyor bir günün gidiyor. Gece vardiyası olduğu zaman öyle oluyor.” (G51,Kadın, 43, Düz İşçi)

Pazar günü haricinde aile üyelerinin hepsinin birlikte zaman geçirebildiği vakitler anne ve babanın vardiyalarının aynı denk geldiği zamanlar olmaktadır. Yani anne ve baba ikisi de o hafta sabah gidip akşam geliyorlarsa, akşam çocuklar da evde olduğu için birlikte vakit geçirmeleri mümkün olmaktadır.

“Zaman zaman olur. Yani eşimle vardiyalarımızın uyduğu saatlerde olur. Başka şartlarda da zor yani. İşin açığı çok zor yani beraber kahvaltı yapmak, beraber yemek çok zor. Sadece akşamları yemekleri o da denk gelirse zaten.” (G32, Erkek, 35, Usta İşçi)

3.7. Yıllık İzinler

Yıllık izinler aile üyelerinin birlikte vakit geçirebileceği, tatil yaptıkları, dinlenebileceği zaman dilimleri olarak düşünülebilir. Fakat katılımcıların

anlatılarından anlaşıldığı kadarıyla bu zaman dilimleri tam olarak “tatilde olmak” anlamına gelmemektedir. Görüşme yapılan işçi ailelerden çok az aile yıllık izinlerinde şehir dışında tatil yaptıklarını söylemişlerdir. Karaman; Mersin, Antalya gibi sahil şehirlerine yakın bir ildir. Dolayısıyla arabası olan aileler şehrin coğrafi konumundan bu şekilde faydalanabilmektedir.

“Tatil günlerimde de işte; davetli oluyoz, ya da birilerini davet ediyoz, ya da çocukları gezmeye götürüyo. Yıllık izinleri yazın alıyom; denize götürüyom çocukları, şehir dışına, Taşucu’na gittik bu sene. Kalıyoz bir iki gün. Fazla kalamıyoz da. Yine de çocukların bir işte gönlünü alıp geliyoz.” (G5, Kadın, 35, Düz İşçi)

Yıllık izinlerde birkaç günlüğüne şehir dışına çıkabilen ailelerin yanı sıra çoğu aile bu şekilde bir yıllık izin geçirmemektedir. Şehir dışındaki tatiller hem onların sahip olmadığı bir maddi gücü gerektirmekte hem de diğer yapılacak işler yüzünden mümkün görünmemektedir. Yıllık izinlerini genellikle evlerinde geçirdiklerini söyleyen katılımcılar da olmuştur.

“Yıllık izinde evde geçiriyoruz. Kalkıp da Antalya’ya ve yahut da başka bir yere tatile gidemiyoruz. Karadeniz’i gezmeye gidemiyoruz. Neden? Geçim sıkıntısı, düşük maaş.” (G38, Erkek, 32, Usta İşçi)

“Yıllık izinlerde genellikle evde olurum. Yani bir bayanın evi her tarafı temizlik ister. Sürekli yapamadığım için onları yaparım. Yani öyle bir hiç denizdir, tatildir bir hayatım olmadı.” (G9, Kadın, 38, Düz İşçi)

Genel itibarıyla ailelerin çoğu; fabrika dışındaki işlerine göre yıllık izinlerini almaya çalışmaktadırlar.

“Anne hasta olur, baban hasta oluyor atıyorum iş oluyor bir işe gidiyorsun çalışıyorsun yıllık izinlerinde. Bi şey olduğu zaman alıyoruz. Geçen çocuk hastalandı, annesi yıllık izini kullandı. Bir hafta hastanede kaldı çocuk bir hafta başında kaldı.” (G42, Erkek, 37, Düz İşçi)

“Yıllık izin zaten işi ayarlıyoruz; ya ağacın toplama zamanı oluyor. Ya bakım zamanı oluyor. Yıllık izinide o zaman alıyoz zaten. Yine aynı bahçe işiyle geçiyor.” (G34, Erkek, 36, Usta İşçi)

İşçiler yıllık izinlerini her zaman istedikleri zamanlarda alamamaktadır. Fabrikadaki işe göre fabrika yönetimi yıllık izinlerini işin daha az yoğun olduğu zamanlarda verebilmektedir. İşçiler yıllık izinlerini kullanma konusunda özgür hareket edemebilmektedirler.

“Ya işte bize yaz tatilinde falan vermezler yıllık izini. Bayram aralarında da vermezler. Anca böyle işler az olduğu zaman verirler. Kışın işte bu bahar döneminde önce, şimdi verirler. Yazın falan vermezler yıllık izini. Mesela denize gitçeksek ya rapor alırsız o şekilde mecbur rapor alır o şekilde gideriz (...) ben istediğim zaman çıkamıyorum. Onlar istediği zaman çıkarıyorlar.” (G25, Kadın, 29, Düz İşçi)

3.7.1. Yıllık İzinlerde Ek İş Yapan İşçiler

Bazı katılımcılar yıllık izinlerinde başka işlerde çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Buna sebep olarak; aldıkları maaşın yetmediğini gerekçe olarak göstermişlerdir.

“Sigortamız yoktu, işte hamallıkta çalışırken sigortamız yoktu. Sigorta olmayınca şimdi. Şimcik çalışan arkadaşlarımız var da, hâlâ ben de hâlâ ben hamallıkta çalışırım bu arada (...) Yıllık iznim hep buğday pazarında çalıştım. Hiçbir gün olsun da ben bu senede çalışmıyım; bi tatile gideyim veyahut bir yere gideyim demedim şimdiye kadar.” (G24, Erkek, 50, Vardiya Şefi)

“-Valla yıllık izinlerde şimdiye kadar hep çalıştım(...)Yüzde doksanında çalışmışım yani. İnşaatta.” (G46, Erkek, 46, Düz İşçi)

Yıllık izinlerde, tatillerde hatta vardiyalı çalışırken geriye kalan vakitlerde evlere temizliğe giden G11 hem fabrikada çalıştığını hem de bu şekilde başka bir işte çalışarak günlerinin geçtiğini anlatmıştır.

“-Ev temizliğine gidiyorum (...)Gece haftasını bayanlarım zaten bilir, 4-12 ile gündüzleri iş çıkışı giderim, günler uzadı ya artık, gündüzleri de iş çıkışı giderim.

-Yıllık izinlerinizi nasıl geçirirsiniz?

-Çalışarak geçiririm ben. “(G11, Kadın, 46, Düz İşçi)

Yıllık izinlerde çalışmak için tarlaya giden kadın katılımcılar da deneyimlerini paylaşmıştır. Kadın işçiler yevmiye karşılığında tarlada çalışmakta genelde elma toplamaya gitmektedirler.

“Mesela bazen geçen sene falan evvelki sene tarlaya gittim denk getmiyordu o sıralarda önü de bayramdı. Yıllık izin aldım hem ordan işledi hem tarlaya gittim bir hafta işte yani öyle değerlendiriyoruz.” (G35, Kadın, 30, Düz İşçi)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Katılımcıların fabrikadaki çalışma yaşamlarının kendilerini fizyolojik, duygusal ve sosyal olarak olumsuz anlamda etkilediğine dair sonuçlar elde edilmiştir. İşçilerin vardiyalı bir şekilde çalışıyor olmaları olumsuz etkileri oluşturan en büyük faktör olarak öne çıkmaktadır. Üçlü ve ikili vardiya sisteminde çalışmaları ve vardiya döngülerinin genellikle haftalık olarak değişmesi fizyolojik anlamda uyku ve beslenme rutinlerinde düzensizlikler yaşamalarına sebep olmaktadır. Bununla birlikte gece vardiyasında uykusuzluğun neden olduğu dikkatsizlik, odaklanamama problemleri işçilerde yaşanabilecek iş kazaları için tedirginlik oluşturmaktadır. Bu durum duygu durumlarını da etkilemektedir. Kahramanmaraş'ta tekstil fabrikasında vardiyalı çalışan işçilerle yapılan çalışma sonunda, vardiyalı çalışan işçilerin uyku sürelerinin, duygu durumları ve beslenme alışkanlıklarını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. İşçilerin %69'u vardiyalı çalışmanın uyku kalitesini etkilediğini düşünmektedir. Uyku saati süresi azaldıkça duygu durum bozukluklarının arttığı tespit edilmiştir (Müftüoğlu ve Parlakyiğit, 2020). Fabrikada vardiyalı çalışanlarda gündüz uykululuğu ile anksiyete ve depresyon ilişkisinin araştırıldığı başka bir çalışmada gündüz uykululuğu riski tespit edilen kişilerde anksiyete düzeyi yüksek bulunmuştur (Varol Saraçoğlu ve ark., 2015). Denizli ilinde tekstil sanayisinde vardiyalı bir şekilde çalışan kadın işçiler üzerinde yapılan çalışma, vardiyalı çalışmanın uyku kalitesini bozduğunu ortaya çıkarmıştır (Toker Uğurlu, 2014). İşçilerin çoğunluğu gündüz uyumakla gece uyumak arasında çok büyük bir fark olduğunu belirtmişlerdir. Gündüz ne kadar uyusalar da gece uykusunun yerini tutmadığını sıklıkla belirtmişlerdir. Vardiyalı çalışanlarla yapılan bir diğer çalışma kapsamında çalışanların sabit gündüz vardiyasında uyku kalitelerinin daha yüksek olduğunu sonucuna ulaşılmıştır (Akyol Güner, 2010). Gece vardiyasından eve gelen işçiler gündüzleri de zamanlarının büyük bir bölümünü dinlenerek geçirmektedir. Dolayısıyla gece vardiyası işçilerin sosyal hayatlarını da etkilemektedir. Kazancı Yabanova (2016) tarafından yapılan çalışmada çalışanların sosyal hayatla etkileşimini olumsuz anlamda etkileyen vardiyanın gece vardiyası olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İş Kanunu'na göre “işin niteliği ve üretimin arttırılması gibi nedenlerle fazla çalışma yapılabilir. Fazla çalışma haftalık 45 saati aşan çalışmalardır.” Erkek katılımcıların çoğunluğunun bu şekilde çalıştığı anlaşılmıştır. Fakat yine aynı

kanunda, “fazla çalışma için işçilerin onayının alınması gereklidir” ibaresi de bulunmaktadır.⁵ Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre; 12 saat çalışan işçilerin hiçbiri bu kadar süre çalışmayı onaylamamaktadır. Fakat ekonomik sebepler, başka bir yerde çalışma ihtimallerinin düşük olması, sosyal güvence gibi sebeplerden dolayı fabrikada çalışmayı kabul eden katılımcılar; 12 saatlik çalışma sistemini de kabul etmek durumunda kalabilmektedir” “Ya bir şekilde seni zorunlu bırakıyorlar yani. Normalde işe girerken diyor zaten özel şirket olduğu için; bizim iş yerimiz 12 saat çalışıyor. Biz istemediğimiz takdirde 12 saat çalışcağımız diye şey oluyor. Biraz kabul ediyor ister istemez. Artı bizim şu durumumuz da var; şu anda bazı borçlarımız da olduğu için yani ben şu anda 8 saat çalışmayı istiyorum ama maddi yöne şey yaptığın zaman 12 saat de istiyorum yani. Ama işte ne bileyim bazı sıkıntılarını atlatan bir kişi kesinlikle 12 saat istemez yani.” (G44, Erkek, 35, Usta İşçi). Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere bahsi geçen onay verme işçilerin gönüllü olarak yaptıkları bir şey olmaktan ziyade mecbur kaldıkları bir şey olmaktadır.

Kadın işçiler erkek işçilere kıyasla 8 saat çalışmakta fakat kadın işçiler hem fabrika işini hem de ev işini birlikte yapmak zorunda kalmaktadırlar. Yemek yapmak, bulaşık yıkamak, temizlik yapmak gibi eylemler evde kadınların üstlendiği eylemlerdir. Dolayısıyla kadın işçilerin işten sonra evle ilgili olan işleri yapmaları kendileri ve aile üyelerine vakit ayırmalarını engellemektedir. Karaman’da Güllü (2014) tarafından fabrikada çalışan kadın işçilerle yapılan çalışmadaki sonuçlar da kadın işçilerin gündelik hayatlarıyla ilgili bu araştırma kapsamında bulunan bulguları desteklemektedir. Çalışan kadınlarla yapılan başka bir çalışmada ev işlerinin genellikle kadın tarafından gerçekleştirildiği belirtilmiştir (Fidan, 2005)

Fabrika, katılımcıların çalışma mekânı olsa da ekonomik şartlardan dolayı bazı katılımcıların yıllık izinlerinde de kısa süreli inşaat, temizlik, bağ-bahçe gibi işlerde çalıştıkları görülmektedir. Amasya Organize Sanayi Bölgesi’nde çalışan işçilerle yapılan bir çalışmada; katılımcıların sadece %1,1’i yıllık izinlerinde tatile gittiklerini, %63,6’sı evde geçirdiğini, %24,4’ü ise tarım alanında kısa süreli işlerde çalışarak geçirdiklerini ifade etmişlerdir (Çevik ve Yiğit, 2009).

⁵ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4857.pdf>

Çalışma yaşamı ve koşullarının katılımcıların aile ilişkileri üzerinde etkileri olumsuz olmaktadır. Özellikle vardiyalı çalışıyor olmak bu durumun en önemli belirleyicisi olarak öne çıkmaktadır. Vardiyalı çalışmanın iş-aile çatışması ile ilişkisinin, konuyla ilgili 1990-2017 yılları arasında yapılan araştırmaların analiz edilmesi yoluyla ortaya konduğu bir sistematik derleme çalışmasında; günlük çalışma deneyimine sahip olanlara kıyasla vardiyalı bir şekilde çalışanların daha fazla iş-aile çatışması yaşadığı tespit edilmiştir (Wöhrmann et al., 2020). Katılımcıların vardiyalı çalışma sistemleri onların yaptıkları işe ve işyerlerine karşı olumlu bir tavır içinde olmalarını da engellemektedir. İşyerindeki bu tatminsizlik aile ilişkilerine de yansımaktadır. Bir diğer çalışmada; dönüşümlü vardiyalarda çalışan katılımcıların sabit vardiyada çalışan katılımcılara göre işlerine karşı daha olumsuz bir tutum içinde oldukları, sabit vardiyadaki katılımcıların daha yüksek iş tatmini, mesleki etkinlik ve daha az işten ayrılma niyetleri içinde oldukları tespit edilmiştir (Demerouti et al., 2004).

Eşlerin vardiyalı çalışıyor olmaları aralarındaki ilişkiyi olumsuz etkilemektedir. Bir eş gece çalışmaya giderken bir eş gündüz gidebilmekte ve bazen günlerce birbirlerini göremedikleri zamanlar olmaktadır. Bu durumdan işçilerin kendileri de son derece rahatsızlık duymaktadır. Bu bulgu; literatürle benzerlik göstermektedir. Gıda ve tekstil sanayiinde vardiyalı çalışan 117 kadın işçi ile yapılan bir çalışmada vardiyalı çalışmanın eş ile ilişki noktasında sorun oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır (Demirbilek, 2004). Vardiyalı çalışan kadınlarla yapılan başka bir çalışmada; düzensiz çalışma sisteminden dolayı katılımcılara göre en temel sorun eş ve çocuklarıyla vakit geçirememelerinden dolayı aile ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır (Tatar, 2018). Sağlık çalışanlarıyla yapılan bir çalışmada; sabah vardiyasında çalışanların dönüşümlü vardiyalarda çalışanlara göre evlilik doyumlarının daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir (Ghorbani Aliabadi et al., 2020).

Çalışma yaşamının olumsuz etkileri ebeveyn-çocuk ilişkisi üzerinde de görülmektedir. Ebeveynler çocuklarıyla yeterince ilgilenemediklerini sıklıkla beyan etmişlerdir. Çocukların bakımı ebeveynlerin problem yaşadıkları bir alandır. Bazı katılımcıların küçük yaşta çocuklarının bakımı için büyükanne, teyze gibi akrabalarından destek aldıkları görülmektedir. Yapılan bir çalışmada kadın çalışanların %53,1'i çocuk bakımı için aile büyüklerinden destek

aldıklarını ifade etmişlerdir (Fidan, 2005). Fakat aynı şehirde akraba desteği bulamayan katılımcıların çocuklarını aile büyüklerinin yaşadığı köylere ya da şehirlere göndermeleri, evde yalnız bırakmaları ya da kendilerinin dönüşümlü olarak bakımlarını sağlamaları çocukların sosyal, duygusal gelişimi ile ebeveyn-çocuk ilişkisini olumsuz etkileyen yollar olmaktadır. En az bir çocuğu ve eşi ile yaşayan %28'i vardiyalı bir şekilde çalışan 2,391 katılımcıyla gerçekleştirilen bir çalışmada; vardiyalı çalışmanın iş-aile çatışması ile arasında daha yüksek bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Hainess III et al., 2008). Okul çağındaki çocuklar gündüzleri okul sistemi içinde yer almakta, bu bir derece daha güvenli bir ortamda bulunmaları anlamına gelmektedir. Ebeveynler geceleri evde yalnız kalan çocukları için endişe duyabilmektedir. 8-14 yaş arası çocukları olan kadınların düzenli olarak akşam vardiyası ya da düzenli olarak gündüz vardiyası içinde hemşire olarak çalıştığı 55 çift geliri aileyle yapılan bir araştırmada; düzenli olarak akşam vardiyasında çalışan kadınlar düzenli olarak gündüz vardiyasında çalışan kadınlara göre daha fazla iş-aile çatışması yaşadığını bildirmişlerdir. (Barnett et al., 2008).

Sonuç itibariyle fabrikadaki çalışma sistemi işçi ailelerin kendi içinde ve çevresiyle uyum içinde yaşaması önünde bir engel teşkil etmektedir. Aile bireyleri ailenin dengesini ve bütünlüğünü sağlamak için kendi stratejilerini üretmek durumunda kalmaktadır. Fakat bu baş etme yolları da yine çeşitli problemler yaşamalarına yol açmaktadır. Bu anlamda değerlendirildiğinde bireylere ve onların içinde buldukları sistemlere bakışta daha bütünsel perspektiflere ihtiyaç vardır. Bu çalışma özelinde bakıldığında ise çalışma sisteminde yapılacak iyileştirmeler aile ilişkilerinin de daha sağlıklı sürdürülmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akyol Güner, T. (2010). *Çalışma Yaşamında Vardiya Çalışması ve Uyku ile İlgili Özelliklerin Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Zonguldak Karaelmas Üniversitesi SBE, Zonguldak.
- Ghorbani Aliabadi, E., et al. (2020). Effect of Shift Work on Marital Satisfaction of Employees of Jiroft University of Medical Sciences in 2018, *Archivos Venezolanos de Farmacología y Terapéutica*. 39 (7), 853-862.
- Barnett, R.C., Gareis, K.C., Brennan, R.T. (2008). Wives' Shift Work Schedules and Husbands' and Wives' Well-Being in Dual-Earner Couples With Children A Within-Couple Analysis. *Journal of Family Issues*, 29 (3), 396-422.
- Çevik, O., Yiğit, A.M. (2009). İşçilerin Sosyal ve Çalışma Hayatlarına Dair Bir Araştırma: Amasya Organize Sanayi Bölgesi Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 221-235.
- Demerouti, E., Geurts, S., Bakker A., Euwema, M. (2004). The Impact Of Shiftwork On Work--Home Conflict, Job Attitudes And Health. *Ergonomics*, 47(9), 987-1002.
- Demirbilek, T. (2004). Vardiyalı Çalışmanın Kadının Aile ve Sosyal Yaşamına Etkisi, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 4 (7), 77-98.
- Fidan, F. (2005). Çalışan Kadının Sorunu: Çatışan Roller Sorumluluklar Beklentiler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 32, 185-201
- Gladding, S. T. (2019). *Family Therapy: History, Theory and Practice* (6. Baskı). USA: Pearson.
- Goldenberg, I., Stanton, M., Goldenberg, H. (2017). *Family Therapy: On Overview* (10. baskı). USA: Cengage Learning.
- Güllü, İ (2014). *Gofretin İşçileri, İşçi Kadının Dini ve Sosyal Hayatı: Karaman OSB Örneği*. Ankara: Sonçağ Yayınları
- Haines III, Victor Y., Marchand, A., Rousseau V., Demers, A. (2008). The Mediating Role Of Work-To-Family Conflict İn The Relationship Between Shiftwork And Depression. *Work & Stress*, 22(4), 341-356.
- Kazancı Yabanova, E. (2016). *Gece Vardiyasının İşçileri Üzerinde Yarattığı Fizyolojik, Psikolojik, Sosyolojik ve İş Kazası Etkilerine İlişkin Bir Alan Araştırması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi SBE, Çanakkale.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyoloji ve Antropolojide Niteliksel Yöntem*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Langer, C.L., Lietz, C.A. (2015). *Applying Theory To Generalist Social Work Practice*. USA: Wiley.
- Mavili, A. (2004). Aile Terapisinde Sosyal Hizmet Yaklaşımı. *Aile ve Toplum*, 2 (7), 1-10.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (S. Turan, Çev). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Miller, L. (2006). *Counselling Skills for Social Work*. London: SAGE Publications.

- Müftüoğlu, S., Parlakyığıt, A. (2020). Vardiyalı Çalışan İşçilerin Fiziksel Aktivite, Duygudurumu ve Beslenme Alışkanlıkları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(1), 10-21.
- Nazlı, S. (2016). *Aile Danışmanlığı*. (12. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Nichols, M.P. (2017). *Family Therapy Concepts and Methods* (12. Baskı). USA: Pearson.
- Robbins, Susan P., Chatterjee, P., Canda, E. (2012). *Contemporary Human Behaviour Theory: A Critical Perspective For Social Work* (3. Baskı). USA: Pearson.
- Straussfogel, D., Von Schilling, C. (2009). Systems Theory, Kitchin, R., Thrift, N. (Ed.), *International Encyclopedia of Human Geography* (ss. 151-158).
- Strong, B., Devault C., Cohen, T.F. (2011). *The Marriage and Family Experience, Intimate Relationships in a Changing Society*. USA: Thomson
- Suppes, M.A., Wells, C.C. (2013). *The Social Work Experience: An Introduction to Social Work and Social Welfare* (6.Baskı). USA: Pearson.
- Şimşek, H., Yıldırım, A. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık.
- Tatar, T. (2018). *Vardiyalı Çalışmanın Kadın Çalışanların İş-Yaşam Dengesi Üzerine Etkisi: Sakarya İlinde Güvenlik Sektöründe Bir Araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya.
- Teater, B. (2014). *An Introduction to Applying Social Work Theories and Methods* (2. Baskı), USA: Open University Press.
- Toker Uğurlu, T. (2014). *Kadın Tekstil İşçilerinde Vardiyalı Çalışmanın Uyku ve Ruhsal Durum Üzerine Etkileri* (Tıpta Uzmanlık Tezi). Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Pamukkale.
- Varol Saraçoğlu, G., Tokuç, B., Doğan, S., Çelikkalp, Ü., Saraçoğlu, A. (2015). Seçilen İki Fabrikada Vardiyalı Çalışanlarda Gündüz Uykuluğuna Bağlı Anksiyete ve Depresyon Riski. *Türk J Public Health*, 13(3), 206-216.
- Von Bertalanffy, L. (1968). *General Systems Theory: Foundation, Development, and Application*. New York: Braziller.
- Wöhrmann, A.M., Müller, G., Ewert, K. (2020). Shift Work and Work-Family Conflict: A Systematic Review. *Sozialpolitik.Ch*, 3, 1-26.
- Yazıcı, E. (1992). *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Karabük'te İşçi Ailesi*, Ankara: İmaj Yayınları.
- Zastrow, C., Kirst-Ashman K. (2007). *Understanding Human Behavior and The Social Environment* (7.Baskı), USA: Thomson Brooks/Cole.

İnternet kaynakları

İş Kanunu, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4857.pdf>, Erişim Tarihi: 4 Haziran 2022.

ENGELLİ BİREYLERİN BÜROKRATİK İSTİHDAMININ SEMBOLİK TEMSİL BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK NİTEL BİR ÇALIŞMA*

Merve DURMUŞ¹

Öz

Toplumu oluşturan bütün demografik grupların bürokrasiye yer almasıyla daha cevap verilebilir bir kamu hizmeti sağlanacağını ileri süren temsili bürokrasi teorisinin türlerinden olan sembolik temsil, temsilci bürokratların hiçbir çaba sarf etmese dahi kendi gruplarına faydası olacağını ileri sürmektedir. Bu savdan hareketle mevcut araştırma engelli bireylerin kamu kurumlarında istihdamının sembolik temsil bağlamında değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu kapsamda çalışmada nitel araştırma yöntemi desenlerinden fenomenoloji kullanılarak engelli bireylerin bürokratik temsilinin sembolik etkileri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu engelli istihdamında aktif görev almış bürokrat, siyasi, akademisyen ve sivil toplum kuruluşu üyelerini içeren 20 katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanan veriler içerik analiziyle analiz edilmiştir. Görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular engelli bireylerin bürokratik temsilinin literatürle paralel olarak “toplumun engellilere karşı önyargısını azaltma, rol model olma, bürokrasinin meşruiyetini sağlama/ vatandaş gözünde adil ve güvenilir bir yönetim algısı oluşturma ve temsilci bürokratların motivasyonunun artmasını sağlama” yönleriyle sembolik temsili sağladığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: *Temsili Bürokrasi, Sembolik Temsil, Engelli Bireylerin Kamu Sektöründe İstihdamı*

* Çalışma “*Temsili Bürokrasinin Türkiye Örneğinde Uygulanabilirliği: Engelli Bireyler Kapsamında Bir Araştırma*” isimli yayınlanmamış doktora tezi kapsamında yapılan araştırma sonuçlarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

¹ Arş. Gör. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-posta: mervedurmus4190@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2468-3972.

DURMUŞ, M.(2023). Engelli Bireylerin Bürokratik İstihdamının Sembolik Temsil Bağlamında Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Çalışma. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23(59), 299-319. DOI:10.21560/spcd.vi.1082506

A QUALITATIVE STUDY ON THE EVALUATION OF BUREAUCRATIC EMPLOYMENT OF DISABLED PEOPLE IN THE CONTEXT OF SYMBOLIC REPRESENTATION

Abstract

Symbolic representation, which is one of the types of representative bureaucracy theory, which claims that a more responsive public service will be provided with the participation of all demographic groups that make up the society in the bureaucracy, argues that even if the representative bureaucrats make no effort, they will benefit their own groups. Based on this statement, the present research aims to evaluate the employment of people with disabilities in public institutions in the context of symbolic representation. In this context, the symbolic effects of the bureaucratic representation of disabled individuals were tried to be revealed by using phenomenology, one of the qualitative research method designs. The study group of the research consists of 20 participants, including bureaucrats, politicians, academics and members of non-governmental organizations, who took an active role in the employment of the disabled. The data collected by the semi-structured interview technique in the research were analyzed with content analysis. The findings obtained as a result of the interviews showed that the bureaucratic representation of the disabled individuals, in parallel with the literature, provides symbolic representation in terms of “reducing prejudice against minority groups, being a role model, ensuring the legitimacy of the bureaucracy / providing a fair and reliable administration perception in the eyes of the citizens and increasing the motivation of the representative bureaucrats”.

Keywords: *Representative Bureaucracy, Symbolic Representation, Employment of Disabled People in the Public Sector*

GİRİŞ

Kamu hizmeti sunmakla görevli olan örgütler olarak bürokrasiler, politika yapıcıların oluşturduğu politikaları uygulamakla görevlidirler. Böylece politikacılar kuralları koyarken bürokratlar bunları uygulamakla yükümlüdür. Ancak zamanla bürokratların üstün teknik bilgileri onları politika yapıcılar karşısında nüfuzlu hale getirmiş, bu durum da alınan kararların halk nezdinde meşruiyetini zedeleyerek devlete olan güveni yıpratmıştır (Kennedy, Butz, Lajevardi, ve Nanes, 2017: 84; Nicholson-Crotty ve Miller, 2012: 348). Bununla birlikte, siyasi denetim mekanizmalarının mevcut sorunu çözmedeki yetersizlikleri, devletin meşruiyet ve güven krizini çözme noktasında yetersiz kalmış ve bu sorunu çözmek için yeni yollar aranmaya başlanmıştır. Bu çözüm önerilerinden biri olarak temsili bürokrasi, bütün sosyal grupların bürokraside temsil edilmesini sağlayarak en azından bürokrasinin demokratikleşmesini ve böylece toplumun bütün gereksinimlerini göz önünde bulunduran meşru ve güvenilir bir devlet algısı sağlayacak bir mekanizma olarak öne sürülmüştür (Subramaniam, 1967: 6; Larson, 1973: 85; Krislov, 1974: 4; Meier, 1975: 527).

İlk defa 1944 yılında Kingsley tarafından kuramsal temelleri atılan temsili bürokrasi, zamanla geliştirilerek önemli bir teori haline getirilmiştir. Öncelikle politikacılara sadık elit bir bürokrat sınıf hedefi güden teori, Mosher (1968) tarafından geliştirilerek bütün sınıfların temsilini kapsayıcı bir anlama bürünmüştür. Bu bağlamda temsili bürokrasi aslında toplumun bütün bileşenlerini kucaklayan bir insan kaynakları politikası olarak ifade edilebilir (Durmuş, 2021: 70)

Diğer yandan temsili bürokrasi kamu hizmetlerinin cevap verebilirliği ve yönetimin demokratikleştirilmesi açısından da önemli bir teoridir. Bu bağlamda temsili bürokrasi kamu bürokrasisini biçimlendiren bürokratik gücün, kamu kurumlarındaki çalışanların halkın belirli niteliklerini yansıttığı oranda kamu hizmetlerine daha cevap verebilir ve demokratik ilkelere daha uygun bir şekilde kullanılabilceğini ileri sürmektedir (Farazmand, 2010: 206; Rourke 1978: 396).

Temsili bürokrasi teorisi iki varsayımdan hareket etmektedir. Bunlardan ilki toplumsallaşma süreci boyunca aynı sosyal gruplardan gelen insanların paylaştığı ortak değerlerdir (Long 1952; Meier, 1975; Mosher 1968). İkincisi

ise bürokratların karar alma aşamasında kendi değerlerini maksimize etme çabasından ortaya çıkan “bürokratlar benimsediği değerlerle hareket eder” varsayımdır (Meier and Morton 2015: 99). Dolayısıyla temsili bürokrasiye göre bürokratlar sosyalleşme süreçlerinde benimsedikleri değerleri karar alma aşamasına yansıtmaya çalışmakta ve böylece kamu hizmeti sunma noktasında ister istemez kendi gruplarına fayda sağlamaktadırlar.

Hizmet dağıtımını ile politika yapımında kaliteyi artırma ve bürokrasinin cevap verebilirliği ile toplumsal içerikliğini geliştirme açısından büyük bir potansiyeli bulunan temsili bürokrasinin (Agocs, 2012: 3) aktif, pasif ve sembolik temsil olmak üzere üç türü bulunmaktadır. Mosher öncelikle temsili bürokrasinin iki farklı türü olduğunu ifade etmiş ve bunları pasif ve aktif temsili bürokrasi olarak ikiye ayırmıştır. Buna göre pasif temsil bürokrasinin toplumun bütün kökenlerinin sayısal karşılığını, aktif temsil ise bu temsilci bürokratların aktif bir şekilde kendi gruplarının ihtiyaç ve beklentileri için çalışmasını ifade etmektedir (Mosher, 1968: 19). Diğer bir deyişle pasif temsil “bir şey yapmaktan ziyade bir şey olmak (Pitkin, 1967: 209)” olarak ifade edilirken, aktif temsil bürokratların “temsil ettiği varsayılan grupların çıkar ve istekleri için yaptığı baskı (Mosher, 1968: 27)” olarak tanımlanmaktadır.

Son yıllarda yapılan araştırmalar azınlıkta bulunan bürokratların hiçbir çabada bulunmasalar dahi kamu kurumlarındaki varlıklarıyla bile bazı sembolik etkiler oluşturduklarını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda üçüncü bir temsili bürokrasi türü olarak “sembolik temsil” ileri sürülmüştür (Gade and Wilkins 2013; Meier and Nicholson-Crotty 2006; Riccucci, Van Ryzin, and Lavena 2014; Riccucci, Van Ryzin ve Li, 2015; Theobald and Haider-Markel 2009). Buna göre sembolik temsil yalnızca yeteri oranda pasif temsilin sağlandığı bir bürokrasinin bile bürokratlar herhangi bir eylemde bulunmasa dahi vatandaşlara fayda sağlayacağı mantığından hareket etmektedir. Günümüzde oldukça ilgi çeken ve teorinin en güncel çeşidi olan sembolik temsilin işleyişini gösteren “Sembolik Temsil Kanalı” Riccucci ve Van Ryzin (2017: 22), tarafından olarak şu şekilde açıklanmıştır:

Şekil 1: Sembolik Temsil Kanalı (Riccucci ve Van Ryzin, 2016)

Şekil 1'e göre dezavantajlı grupların bürokratik temsiline sağlanması ile vatandaşların devlete güven ve meşruiyet algısı yükselmekte ve böylece kamu hizmetlerini yerine getirmede bürokratlarla iş birliği yapma istenci artmaktadır. Böylece vatandaşlar önemli politika çıktılarının üretiminde bürokratlarla iş birliğine girmektedirler (Andrews ve diğerleri, 2005: 492; Meier ve Nicholson-Crotty 2006: 851; Theobald ve Haider-Markel 2009: 410; Gade ve Wilkins 2012: 269; Riccucci ve Van Ryzin, 2014: 539). Dolayısıyla yeterli oranda bürokratik temsil sonucu vatandaşlarda güven ve meşruiyet algısının artması ile bürokratların hiçbir çaba göstermeden, kendi kökenlerinin de üretime katılımıyla ihtiyaç ve beklentileri karşılayan politika çıktıları üretilebileceği ifade edilebilir. Riccucci ve Van Ryzin (2017: 21) pasif anlamda nitelikli bir bürokratik temsiline yerine getirilmesi ile ortaya çıkan sembolik temsiline faydalarını şu şekilde sıralamışlardır:

- “Temsili bürokrasi kamu örgütlerinde çeşitliliği artırarak toplumsal eşitliği de artırabilir,
- Hizmet ettiği halkın temsilcisi olan bürokrasiler, vatandaşların devlete güvenini artırabilir ve demokratik amaçların başarılmasını destekleyebilir
- Meşruiyet ve güven üzerindeki etkileriyle temsiliyet, vatandaşların devletle iş birliği yapmasını ve uyumlu olmasını sağlayarak önemli politika çıktılarının birlikte üretilmesini sağlayabilir
- Kamu kurumlarında kadın ve diğer azınlıkların sayılarının artırılması, bürokratik hesap verebilirliği sağlayabilir.”

Mevcut çalışma dezavantajlı grupların bürokratik temsiline sembolik temsil kapsamında analiz edilmesi amacıyla engelli bireyler örneğinde yapılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın problemi, “Engelli bireylerin bürokratik temsiline sembolik etkileri bulunmakta mıdır?” şeklinde ifade edilebilir. Araştırmanın probleminin derinlemesine analiz edilmesi amacıyla teoriden yararlanılarak alt problemler oluşturulmuştur:

- Engelli bireylerin bürokraside istihdam edilmesi toplumun engellilere karşı önyargısını azaltır mı?

- Bürokraside istihdam edilen engelli bireyler kendi gruplarına rol model teşkil eder mi?
- Engelli bireylerin bürokraside istihdam edilmesi iş görme motivasyonlarını artırır mı?
- Engelli bireylerin bürokraside istihdam edilmesi vatandaş nezdinde meşru, adil ve güvenilir bir bürokrasi algısı oluşturur mu?

Çalışmanın bu denli güncel niteliği haiz bir konuyu ele alması sebebiyle hem ulusal hem de uluslararası literatüre katkı sunacağı ifade edilebilir. Ayrıca çalışma grubu olarak temsili bürokrasi teorisi kapsamında şimdiye kadar ne ulusal ne de uluslararası literatürde ele alınmamış olan engelli bireylerin seçilmesi çalışmaya ayrı bir önem katmaktadır.

1. Metodoloji

Metodoloji bölümünde araştırmanın yöntemi, örnekleme, veri toplama araçları ile verilerin analiz süreçleri hakkında bilgi verilecek ve bulgular sunulacaktır.

1.1. Araştırmanın Yöntemi

Temsili bürokrasi teorisi kapsamında mevcuttaki araştırmaların çoğu nicel araştırma yöntemleri kullanılarak yapılmış ve bu durum da elde edilen çıktılarının etkilenme sebeplerine yönelik bilgi verme noktasında literatürde bir eksiklik oluşturmuştur (Kennedy, Bishu ve Heckler, 2020: 1101). Bu eksiklikten hareketle çalışma “araştırmacıların diğer insanların anlayış ve algılarından pay almalarına ve insanların günlük yaşamlarını nasıl yapılandırıp anlam verdiklerini keşfetmelerine olanak sağlayan (Berg ve Lune, 2019: 20)” nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Böylece konunun uzmanlarının görüş ve önerileri ışığında Türkiye’de engelli bireylerin bürokratik temsilinin sembolik etkileri daha iyi anlaşılmasına çalışılmıştır.

Diğer yandan çalışma bağlamında nitel araştırma yöntemi desenlerinden fenomenoloji kullanılmıştır. Bu desen, insanların yaşamları boyunca karşılaştığı fakat detaylı bir şekilde bilgi sahibi olmadığı veya üzerinde çok düşünülmeyen olguları (örneğin; olay, deneyim ya da durum gibi) derinlemesine analiz eden bir nitel araştırma desendir (Yıldırım, 1999: 9). Temelleri 18. Yüzyıla

dayanan ve ilk defa bir bilim dalı olarak Edmund Husserl tarafından geliştirilen fenomenoloji (Jasper, 1994: 310), “insanların yaşanmış deneyimleriyle ilgilenmekte, deneyimin nasıl bilinçliliğe dönüştüğüne atıfta bulunmaktadır (Van Manen, 1990: 9)”.

Oldukça felsefik görülen ve araştırmalara uygulanmakta zorlanılan Husserl’in fenomenoloji metodu Giorgi tarafından geliştirilerek “betimleyici fenomenolojik araştırma metodu (the descriptive phenomenological method)” adı altında daha sistemli ve bilimsel bir hale getirilmiştir (Giorgi, Giorgi ve Morley, 2012: 179). Giorgi bu metodu dört aşama altında toplamıştır. Şekil 2’de Giorgi’nin betimleyici fenomenolojik araştırma metodunun aşamaları görülmektedir. Buna göre ilk aşama olan parantezleme aşamasında araştırmacı kendi inanış ve önyargılarını parantez içine alır. Diğer bir aşama olan “fenomenolojik redüksiyon” aşamasında veriler en baştan okunarak anlam birimleri belirlenir. “İmgesel varyasyon” aşamasında oluşturulan anlam birimleri yapısal temalara dönüşür. Son aşamada ise anlam ve özler sentez haline getirilir (Giorgi, 2009: 121-137).

Şekil 2. Betimleyici Fenomenolojik Araştırma Metodu

Bütün bunlardan hareketle mevcut çalışma, nitel araştırma desenlerinden betimleyici fenomenolojik araştırma vasıtasıyla, engelli istihdamı konusunda alanında uzman olan bürokrat, siyasi, STK üyesi ve akademisyenlerin öznel yaşantı ve tecrübeleri ışığında engelli bireylerin bürokratik temsiline sembolik etkilerine yönelik duygu düşünce ve algılarını araştırmak amacıyla yapılmıştır.

1.2. Çalışma Grubu

Araştırmada amaçlı örnekleme tekniklerinden kartopu yöntemi kullanılmıştır. Bunun sebebi, nitel araştırmanın doğasından kaynaklı olarak evrene genelleme yapılması yerine bireylerin durumlarının derinlemesine bir şekilde incelenmesinin hedeflenmesi ve bu hedef doğrultusunda konu ile ilgili yoğun bilgi ve deneyimi olan bireylerin seçilebilmesidir (Bernard, 2017: 147).

Bu kapsamda engellilerin kamu sektöründe istihdamı mevzusunda uzmanlığı bulunan “bürokrat, siyasetçi, sivil toplum kuruluşu üyesi ve akademisyenlerin” bilgi ve tecrübesine başvurulmuş, sorulara yanıt bulmak üzere bilhassa engelli bireyler için en önemli alanlardan sosyal hizmet ve eğitim alanında hizmet eden kişiler tercih edilmiştir. Araştırma toplam 20 katılımcı ile yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcılar, bilgileri gizli kalacak şekilde kodlarla ifade edilmiştir. Bu kapsamda katılımcılar, bürokratlar “B”, siyasiler “S”, akademisyenler “A” ve sivil toplum kuruluşu mensupları “STK” şeklinde kodlanarak, sayıları kadar örneğin “B1, B2, B3... şeklinde numaralandırılmıştır.

1.3. Veri Toplama Aracı ve Analizi

Mevcut çalışma kapsamında öncelikle teoriden elde edilen bilgiler ışığında “bürokratlar ve toplumun elit üyeleri gibi zamanını etkin bir şekilde kullanmak zorunda olan kesimlere yönelik araştırmalarda çok iyi sonuçlar verdiği belirtilen” (Bernard, 2017: 147) yarı yapılandırılmış görüşme soruları oluşturulmuştur. Oluşturulan sorular uzman görüşüne sunulmuş ve uzmanlardan geri dönüşler neticesinde yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca hazırlanan soruların güvenilirliği ve anlaşılabilirliği test edilmek amacıyla pilot uygulama yapılmak üzere araştırmanın örneklemini oluşturan birkaç katılımcı ile önceden görüşülmüştür. Görüşme esnasında ses kaydı için izin alınmış ve katılımcılarla ortalama 55 dakika süren görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin geçerlik ve güvenilirliğine yönelik alınan önlemler Tablo 9’da detaylı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışma Kapsamında Dikkat Edilen Geçerlik ve Güvenilirlik Önlemleri

Geçerlik	İç geçerlik	Uzman Görüşün alınması Katılımcı teyidi Uzun süreli etkileşim Doğrudan alıntı Veri çeşitlemesi
	Dış geçerlik	Veri toplama aracı ve sürecinin açıklanması Veri analiz sürecinin açıklanması Çalışma grubunun özelliklerinin açıklanması Amaçlı örnekleme Çalışma grubunun seçim şeklinin belirtilmesi Çalışmanın uygulama sürecinin betimlenmesi Kullanılan yöntemin seçim gerekçesinin açıklanması Geçerlik ve güvenilirlik önlemlerin açıklanması Katılımcı sayısı
Güvenilirlik	İç güvenilirlik	Kayıt cihazı kullanılarak veri kaybının önlenmesi Bulguların yorum yapılmadan nakledilmesi
	Dış güvenilirlik	Verilerin sonuç kısmında uygun şekilde tartışılması Veriler arasında tutarlılığın kontrol edilmesi

Yapılan görüşmelerin doyum noktasına başka bir ifade ile “yeni bilgi, iç görü veya anlayışın artık ortaya çıkmayacağını anlaşıldığı noktaya” (Merriam, 2018: 175) eriştiği fark edildiğinde deşifreleri yapıp analiz aşamasına geçilmiş içerik ve betimsel analiz birlikte kullanılmıştır. Bu kapsamda Giorgi’nin (2012: 9-11) betimleyici fenomenolojik araştırma metoduna başvurulmuştur. Bununla birlikte verilerin analizinde MAXQDA 2020 nitel veri analizi programından da faydalanılmıştır. Görüşmeler deşifre edilip metin haline getirildikten sonra veriler satır satır kodlanmış, elde edilen anlamlı birimler kategorilere, kategoriler ise temalara dönüştürülmüştür.

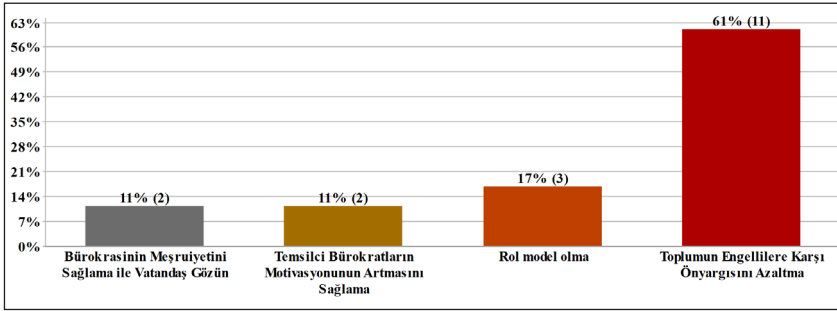
2. Bulgular ve Tartışma

Engelli bireylerin sembolik temsiline yönelik bulgulara dair kodlama örnekleri Tablo 13’te görülmektedir.

Tablo 2. Engellilerin Sembolik Temsiline Yönelik Bulgulara İlişkin Kodlama Örnekleri

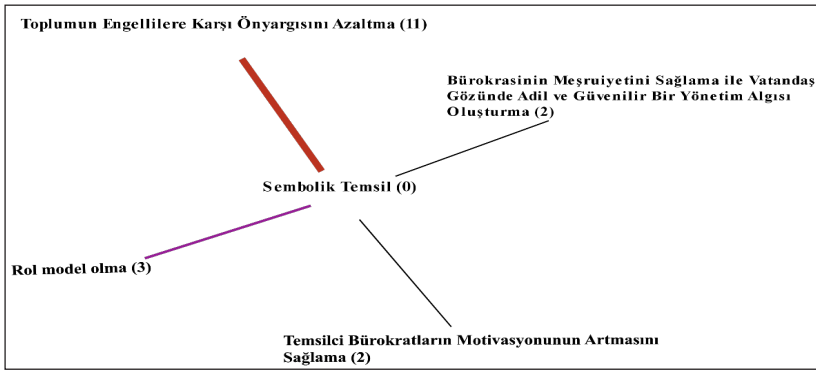
Açık Kodlama	Kategori (Eksensel Kodlama)	(Seçici Kodlama) Tema
<p>“Engelli bireylerin istihdamı aslında toplumun bakış açısıyla doğrudan ilişkilidir. Toplumun önyargılarını aşmasını sağlar. Örneğin, işitme engelli öğretmen de yapabiliyormuş görme engelli öğretmen de yapabiliyormuş şeklinde takdir edici duygular gelişir. Yine okullarımızda işitme engelli milli sporcu yani milli atlet öğretmenlerimiz de var. Hatta bir öğretmen hem milli sporcu hem de öğretmen. Televizyonlara da çıkıyor. Böylece toplum tarafından takdir edildiği, toplum tarafından kabul gördüğü, değer verildiği somut şekilde görülüyor. Bu tarz başarılı engellilerin bürokraside olması onlara karşı olan önyargıyı azaltıyor.” (B5)</p>	Toplumun Engellilere Karşı Önyargısını Azaltma	Engellilerin Sembolik Temsili
<p>“Ben öğretmen olduğumda öğrenciler bakıyor görme engelli bir öğretmen var onlar da rol model alıyorlar. Bir de sonuçta yaşayan bilir onların psikolojisinden daha iyi anlıyorum. Benim sayemde bir sürü engelli genç üniversite mezunu olmuştur” (B9)</p>	Rol model olma	
<p>“Bürokraside, özellikle üst düzey pozisyonlarda, yani karar alıcı konumda istihdam edilen engelli bireyler, engelli vatandaşların bakış açısını değiştiriyor idareye karşı. Daha meşru olarak algılanıyor alınan kararlar ve uygulamalar.” (B4)0</p>	Bürokrasinin Meşruiyetini Sağlama ve Vatandaş Gözünde Adil ve Güvenilir Bir Yönetim Algısı Oluşturma	
<p>Bürokraside yer alan engelli bireylerin, kendi gruplarına yönelik karar alma süreçlerinde yer almaları, onlara daha çok motivasyon sağlıyor. Sonuçta kendilerinin de parçası oldukları engelli gruplarının sorunlarını çözme konusuna bizzat dâhil ediliyorlar.” (S2)</p>	Temsilci Bürokratların Motivasyonunun Artmasını Sağlama	

Engelli bireylerin bürokratik temsiline sağlanması ile ortaya çıkacak sembolik temsile yönelik bulgulardan elde edilen kategorilerin frekans değerleri Şekil 2'den görülebilmektedir. Buna göre *engellilerin sembolik temsili* teması altında dört adet kategori oluşmuş, bunlardan en çok vurgulananı “*toplumun engellilere karşı önyargısını azaltma*” kategorisi olmuştur. Bunu “*rol model olma*” kategorisi takip etmiştir. En az vurgulanan kategoriler ise “*bürokrasinin meşruiyetini sağlama ile vatandaş gözünde adil ve güvenilir bir yönetim algısı oluşturma*” ve “*temsilci bürokratların motivasyonunun artmasını sağlama*” kategorileri olmuştur.

Şekil 3: Engellilerin Sembolik Temsiline Yönelik Elde Edilen Kategorilerin Yüzdelere İlişkin Grafik

Şekil 3'teki görselde ise renklerin ve tema ile kategoriler arasındaki bağlantıya işaret eden çubuk şeklindeki simgelerin kalınlıklarının kategorinin frekansının azlık veya çokluk değerine göre değişiklik gösterdiği görülmektedir.

Şekil 4: Engellilerin Sembolik Temsiline İlişkin Kod Teori Modeli Görseli

Toplumun Engellilere Karşı Önyargısını Azaltma

Engelli bireyler toplumda muhtaç kimseler olarak algılanmakta bu durum da onların istihdam edilmesini zorlaştırmaktadır. Engelli bireylere karşı olan bu bakış açısı kamuda istihdam edilmeleriyle yıkılmaya başlamıştır (Şen, 2018: 128). Bu durumun özellikle nitelikli engelli bireylerin göz önünde bulunarak kendilerine karşı olan iş göremez algısını yıkmalarından kaynaklandığı ifade edilebilir.

Literatür kapsamında diğer azınlık gruplarına yönelik yapılan çalışmalar, azınlık gruplarının bürokraside yer almasının hiçbir faaliyette bulunmasalar kendi gruplarına karşı ön yargıyı azalttıklarını ortaya koymuştur. Örneğin Lim (2006) ve Meier vd. (1999) yaptıkları çalışmada dezavantajlı grupların bürokraside yer almasının hiçbir faaliyette bulunmasalar bile önyargıları azalttığını bulmuştur.

Bu araştırmada da literatürle paralel bulgular elde edilmiştir. Katılımcılardan bazılarının engelli bireylerin bürokratik temsiline kendilerine karşı olan önyargıyı azalttığına ilişkin beyanları aşağıdaki gibidir:

“Engellinin illa kendi alanında çalışarak kendi grubuna fayda sağlayacağı düşülmemelidir. Örneğin Tarım Bakanlığı’nda çok iyi bir tarım uzmanı engelli vardır, Ziraat Mühendisi kökenlidir ve alanındaki işini çok iyi yapıyordur. İşini iyi yaparak aslında engellilik alanına dolaylı yoldan katkı yapıyordur... Doğrudan engellilerle ilgili şunu yapalım bunu yapalım demesine gerek yok zaten katkı vermesine yol açıyor. Çünkü engellilerin kötü imajını siliyor, onlara karşı işe yaramaz algısını kaldırıyor. Adeta engelliler de yapabiliyormuş algısının sembolü oluyor.” (B6)

“Şimdiye kadar engellinin algılanış biçimi yardım üstüne sadaka üstüne oldu. İşte mesela hafız olmuş görme engellinin eline para sıkıştırmışlar, mevlit olmuş okutmuşlar eline para sıkıştırmışlar, sokakta yürürken biri gelmiş elinize para sıkıştırmış bir süre öyle gitmiş hep yardım eksenli sonrasında da devlet üstünden bu yardımlar devam etmiş. Engellilik yardıma muhtaç kavramı üzerinden tanımlanmış. Engelliler hak eksenli olmaya başlayınca işler değişti. Yardım değil de daha çok para kazanma hakkımız olduğu ortaya çıktı. Böylece kendimizi göstermeye, ekonomik olarak iyileşmeye başlayınca bize karşı olan muhtaç algısı da yıkılmaya başladı.” (B7)

Ayrıca elde edilen bulgular, bürokraside istihdam edilen engelli bireylerin oluşturdukları farkındalıkla iş arkadaşlarında da algı değişikliği meydana getirdiğini göstermiştir. Bu duruma ilişkin katılımcı B10 şu ifadede bulunmuştur:

“Ben kurumda çalışmaya başladıktan sonra kurumdakilerin engellilere karşı bakış açısı değişti. Benim çalıştığım insanlarla başka bir engelli dediğinde çok rahat çalışır çünkü artık engelinin yapabileceğine inanıyorlar. Bakın bu çok önemli bir şey. Mesela ben Fatma Şahin ile çalıştım. Fatma Şahin gitti benden sonra bir engelli ile daha çalıştım Gaziantep’te çalıştım hani bu yönetimin bakış açısını değiştiriyor tabii ki.” (B10)

Rol Model Olma

Engelli bireylerin bürokratik temsilinin bir diğer faydasının da rol model olma noktasında olduğu görülmüştür. Bu durum literatürle de benzerlik göstermektedir. Örneğin Atkins ve Wilkins (2013) yaptıkları çalışmada azınlıkta bulunan gruplara mensup öğretmenlerin kendi kökenlerinden gelen öğrencilere rol model olduklarını ve bu öğrencilerin daha başarılı olduklarını bulmuşlardır.

Bu çalışmada da benzer bulgular ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda bazı katılımcıların ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Ben öğretmen olduğumda öğrenciler bakıyor görme engelli bir öğretmen var onlar da rol model alıyorlar. Çünkü kendilerinden birini görmek onlara umut aşıyor.” (B10)

“Ben öğretmen olduğumda öğrenciler bakıyor görme engelli bir öğretmen var onlar da rol model alıyorlar. Bir de sonuçta yaşayan bilir. Onların psikolojisinden daha iyi anlıyorum. Mesela ders esnasında 60-70 kişilik sınıflar oluyordu. Her sınıfta birkaç tane olduğu için direkt isimleriyle hitap ediyordum. O zaman hoşlarına giderdi. Mesela mantık dersi vardı. Sınıfta az görenler vardı özellikle direk onu tahtaya çıkarıyordum bayağı uğraşırdım öğrenciler sıkılırdı ama devam ederdim birlikte öğreneceğiz derdim ve öyle dersi sevdirirdim. Yani onların nasıl zorlanacağını, nereden zorlanacağını daha rahat kestiriyordum kendim de yaşadığım için. Mesela benim elimden ne kadar görme engelli öğrenci geçtiysen ya öğretmen olmuştur ya da çok başarılı çocuklar olmuşlardır.” (B9)

Ayrıca yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgular, bürokraside istihdam edilen engelli bireylerin sadece kendi kökenlerine değil iş arkadaşlarına da rol model teşkil ettiğini göstermiştir. Katılımcı B7 bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“Öyle ki engelliler çalışıyor güzel işler çıkarıyor da sen niye çıkaramıyorsun diye engelsizlere hesap sorma durumuna dahi geldi olay yani. Baktığımızda onların fırsatları sizden daha fazla ama buna rağmen sizin kadar verimli olamıyorlar. Böyle bir rekabetle çıkmaya başladı.” (B7)

Bürokrasinin Meşruiyetini Sağlama ile Vatandaş Gözünde Adil ve Güvenilir Bir Yönetim Algısı Oluşturma

Bürokrasinin meşru bir şekilde algılanması vatandaş ile devlet arasında güvene dayalı ilişkinin tesisi için oldukça önemlidir. Temsili bürokrasi literatürü bürokratik temsilin meşruiyet sağlama ve vatandaşla bürokrasi arasında güven tesis etme açısından bir mekanizma olarak kullanılabileceğini ileri sürmektedir (Meier ve Stewart, 1991: 1). Örneğin Cuellar Jr. ve Vega (2007) yaptıkları çalışmada federal hükümetin mesleki eğitim programlarında hispanik öğrencilerin sayısının artmasının, onların da devlet kurumlarında istihdam edilebilme umutlarını artırmış ve böylece yönetimin adil ve güvenilir olduğuna dair algıları oluşmaya başlamıştır.

Engelli bireyler kapsamında yapılan bu çalışmada da literatürle paralel bulgular elde edilmiştir. Buna yönelik katılımcıların ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Bürokraside, özellikle üst düzey pozisyonlarda, yani karar alıcı konumda istihdam edilen engelli bireyler, engelli vatandaşların bakış açısını değiştiriyor idareye karşı. Daha meşru olarak algılanıyor alınan kararlar ve uygulamalar.” (B4)

[...] Şimdi Adalet Bakanlığı’ndaki hâkimler savcılar engellilerin hâkim savcı olmasına karşılar hatta demişler ki sen engelli birisi tarafından yargılanmak ister misin? Ben de dedim ki asıl böyle diyen bir adam tarafından yargılanmak istemem, ben zaten engelliler tarafında yargılanmak isterim. Anlatabildim mi şimdi? Mesela ben engelli olarak diyelim ki birisini mahkemeye verdim. Benim ne çaktığımı bu adam anlamaz ki... Böylece bizim gözümüzde bürokrasinin hiçbir meşruiyeti kalmıyor. Yani engelliler hâkim savcı olmasın, adalet bürokrasisinde yer almasın diyorlar. Ben de şöyle diyorum; kardeşim şu an adli sistemden

memnun musunuz? Sonuca baktığımızda Türkiye’de %90’ın üzerinde vatandaş adalet sisteminden memnun değil. Sonuçta bu durum engellilerin eseri değil engelsizlerin yaptığı da ancak bu kadar memnuniyet sağlıyor demek ki. Dolayısıyla beni engelli hâkimlerin yargılamasını tercih ederim meşru olarak algılamam açısından.” (S1)

Temsilci Bürokratların Motivasyonunun Artmasını Sağlama

Temsili bürokrasi literatürü azınlık grupların bürokraside istihdamının motivasyon açısından da iyi bir mekanizma olarak kullanılabileceğini ileri sürmektedir. Örneğin Selden vd. (1998), karar alma ve uygulama yetkisi bulunan azınlık bürokratların, kendilerinden temsil beklentisi bulunduğu zaman işlerini daha motive yapmalarını sağladığını bulmuşlardır.

Engelli bireylerle yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgular da literatürle benzer sonuçlar göstermektedir. Bu kapsamda bazı katılımcıların ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Bürokraside yer alan engelli bireylerin, engellilere yönelik karar alma süreçlerinde yer almaları onlara daha iyi motivasyon sağlıyor. Kendilerinin de parçası oldukları engelli gruplarının sorunlarını çözme noktasında odaklanmaları bu konuda sürekli yenilikçi ve girişimci olmalarını sağlıyor.” (S2)

“Bürokraside yer almam kendime olan güvenimi artırdı. Öğretmenliğe başladığım ilk zamanlar kaç defa çantamı toparlayıp gitme teşebbüsünde buldum ama sonraki yıllarda gittikçe kendime güvenim de geldi böylece daha çok çalışma hevesi geliyor deneyim sahibi oluyorsun. Yani kendini geliştiriyorsun kendine olan saygın artıyor. Düşünsenize hep ezilmişsin ailen tarafından horlanmışsın, dışarda horlanmışsın. Üniversiteye hazırlandığın zamanlar bile kimse sormaz hangi bölümü kazanacaksın diye çünkü kimse güvenmez. Ben de dolayısıyla kendime hiç güvenmedim. Ama sonunda ben öğretmen olduğumda ayrı bir havam oldu. O zaman insanlarda sana olan bakış açısı hemen değişiyor. Selam vermeyenler selam veriyor daha bir farklı muamele görüyorsun. Çalışan bir engelli üretiyorsa farklı oluyor Motivasyon da artıyor demek yapabiliyormuşum diyorsun.” (B9)

SONUÇ

Bürokrasinin demokratikleştirilmesine yönelik çabalar uzun zamandır gündemdeki yerini korumaktadır. Özellikle temsili demokrasinin işlevsizliği, teknik üstünlükleri sayesinde bürokratların politika oluşturma süreçlerinde siyasiler üzerinde artan güçleri ve böylece halkın rıza bölgesinde yer almayan, meşruiyetini kaybetmiş ve elit bir sınıfın hakimiyetine girmiş bürokratik yapılanma zamanla araştırmacıları kamu kurumlarının nasıl daha demokratik bir hale getirilebileceği konusunda çareler aramaya sevk etmiştir.

Demokratik olmayan, bütün vatandaşları kucaklamayan, kapsayıcı politikalar üretmeyen, hizmet ettiği halka karşı mesafeli ve sonuç olarak cevap verebilir olmaktan uzak bir bürokrasi imajı aynı zamanda vatandaşların devlete olan güvenini de zedelemektedir. Bilhassa dezavantajlı olarak tanımlanan kesimler seslerini politika yapıcılara duyuramamaktan ve kendilerini de ilgilendiren bu süreçlere dâhil olamamaktan yakınmaktadırlar. Özellikle çalışmanın da örnekleme olan engelli vatandaşlar bu süreçlere dâhil olamamaktan dolayı kendilerini dışlanmış hissetmekte ve devlete olan güvenleri sarsılmaktadır.

Bu gibi bürokrasiye dair oluşan olumsuz algıların yıkılması, bürokrasinin meşruiyetinin sağlanması ve devlete olan güvenin tesis edilmesi için pek çok teori ileri sürülmüştür. Bu teorilerden biri olan temsili bürokrasi, kamu kurumlarının bütün demografik kökenlerden bireylerin istihdam edilmesiyle demokratikleştirilmesini bütün bu sorunlara çözüm önerisi olarak sunmaktadır. Öyleki temsili bürokrasi, bürokraside istihdam edilen dezavantajlı grupların hiçbir çaba göstermeseler dahi kendi gruplarına yarar sağlayabileceğini ileri sürmektedir. Bu varsayım temsili bürokrasi türlerinden sembolik temsilin nüvesi oluşturmaktadır.

Çalışma da bu varsayımdan hareketle engelli bireylerin bürokratik temsiline sembolik etkilerinin bulunup bulunmadığının araştırmak üzere yapılmıştır. Literatürle paralel bulgular elde edilen çalışmada engellilerin sembolik temsili teması “*azınlık gruplarına karşı önyargıyı azaltma, rol model olma, bürokrasinin meşruiyetini sağlama/ vatandaş gözünde adil ve güvenilir bir yönetim algısı oluşturma ve temsilci bürokratların motivasyonunun artmasını sağlama*” olmak üzere dört kategori altında toplanmıştır. Dolayısıyla bürokrasinin vatandaş nezdindeki pejoratif algısının kırılması noktasında “güven tesis etme,

meşruiyet sağlama, dezavantajlı gruplara karşı ön yargıyı yıkma” gibi fonksiyonları sayesinde etkin bir mekanizma olarak kullanılabilmesi ifade edilen sembolik temsilin (Durmuş, 2021), engelli bireylerin bürokraside istihdamıyla ortaya çıkacağı ifade edilebilir.

Engelli bireyler iş görme bakımından önyargıyla yaklaşılacak kesimlerden biridir. Onlara karşı yöneltilen muhtaçlık algısı ve iş yaşamında dışlanmaları, potansiyellerini ortaya çıkarmalarını ve kendilerini kanıtlamalarını ve böylece önyargıları yıkılmalarını engellemektedir. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular engellilerin bürokrasideki temsiline kendilerini kanıtlamaları açısından bir fırsat sunduğunu belirtmiştir. Özellikle nitelikli engellilerin istihdamı ve bunların işlerini iyi yapması kendilerine karşı yöneltilen işe yaramaz algısını ortadan kaldırmaktadır. Emeğinin karşılığında para kazanmaya başlayan engellilerin muhtaç bireyler olduğuna dair kötü imaj silinebilmektedir. Dolayısıyla bürokraside yer alan engelliler işlerini iyi yaptığı sürece kendi gruplarına aktif bir şekilde katkı sunmasalar dahi sembolik temsil vasıtasıyla gruplarına yönelik önyargıların yıkılmasını sağlayabileceklerdir.

Bununla birlikte, çalışma kapsamında elde edilen bulgular engelli bireylerin bürokratik temsiline kendi gruplarına rol model olma açısından da etkili olduğunu göstermiştir. Örneğin görme engelli okullarında bulunan görme engelli öğretmenler öğrencilerinin kendilerini örnek aldıklarını ve hayata daha umutla bakarak başarılı olma konusunda çabaladıklarını söylemişlerdir. Ayrıca kendi iş arkadaşlarının da azimlerini örnek alarak işlerine daha ilgili davrandıklarını belirtmişlerdir.

Öte yandan çalışmanın bulguları engelli bireylerin bürokratik temsiline aynı zamanda vatandaşların bürokrasiyi daha meşru, adil ve güvenilir bir şekilde algılamalarını sağladığını göstermiştir. Özellikle karar alıcı pozisyonlarda istihdam edilen engelliler, vatandaşların kendilerine yönelik alınan kararlarda talep ve beklentilerinin yansıtılacaklarını yani seslerini duyurabileceklerini düşünmektedirler. Bu şekilde oluşan algı engelli bireyler gözünde yönetimin daha meşru, adil ve güvenilir bir hale gelmesini sağlamaktadır.

Çalışmada elde edilen bulgular kendilerine sorumluluk ve takdir yetkisi verilen engelli bireylerin daha motive olduklarını ortaya koymuştur. Özellikle kendi gruplarına yönelik alınan kararlarda masada kendilerinin de var olması

daha istekli ve hevesli bir şekilde sorunları çözmeye odaklandıklarını göstermiştir. Kendilerine olan güvenlerini ve saygılarını artırmış ve üreten bir birey olduklarını hissettikleri için daha istekli ve azimli olmuşlardır. Sonuç olarak engelli bireylerin bürokratik temsilinin sembolik etkilerinin var olduğu açıkça görülmektedir. Bürokraside istihdam edilen engelli bireyler hem gruplarına hem kendilerine ve dahi iş arkadaşlarına olumlu sembolik etkilerde bulunabilmektedir.

Araştırmanın bulguları, engelli bireylerin bürokratik temsilinin gruplarına yarar sağlama açısından etkin bir mekanizma olabileceğini göstermiştir. Bu durum ise yeteri oranda engelli birey istihdam edildiği takdirde gerçekleşecektir. Ancak engelli bireylerin kamu görevlisi olarak istihdam edilmesinin önünde bazı engeller bulunmaktadır. Bu engellerden biri bürokrat olmak için gerekli olan yükseköğrenim görme koşulunu yerine getirme oranının engelli bireylerde oldukça düşük olması noktasındadır. Dolayısıyla bu sorunun aşılabilmesi için engelli bireylerin hem akademik hem de mesleki eğitim süreçlerini sorunsuz bir şekilde tamamlayabilecekleri mevzuat düzenlenmeli ve fiziki koşullar yerine getirilmelidir. Ayrıca engelli bireylerin kendi grupları lehine politika oluşturabilmesi için karar verici pozisyonlarda yer alması gerekmektedir. Bu kapsamda engelli bireylerin üst düzey bürokraside yer almasının önündeki engeller kaldırılmalı ve gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Öte yandan engellilerin hem toplumun hem iş arkadaşlarının hem de rol model olacakları diğer engelli bireylerin nezdinde olumlu bir algı oluşturabilmesi açısından azimli, istekli, yetenekli ve görevin gerektirdiği nitelikleri haiz engelli bireylerin istihdam edilmesi gerekmektedir. Göstermelik olarak ve niteliksiz engelli bireylerin istihdam edildiği yerlerde engelli bireylere karşı önyargıların körüklenebilme ihtimali yüksektir. Bununla birlikte iş yerlerinde yeterli bilgiye erişim ve fiziki ortam düzenlemelerinin yapılması gereklidir. Böylece engelli bireyler daha iyi performans göstererek kendilerine yönelik algıları olumlu yöne çevirme ve sembolik etkileri artırma fırsatı bulabilecektir.

KAYNAKÇA

- Agocs, C. (2012). Representative Bureaucracy? Employment Equity İn The Public Service of Canada. Retrieved from the Canadian Centre for Policy.
- Andrews, R. (2005). Representative Bureaucracy, Organizational Strategy, and Public Service Performance: An Empirical Analysis of English Local Government. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 15(4), 489–504. <https://doi.org/10.1093/jopart/mui032>
- Atkins, D. N. and Wilkins, V. M. (2013). Going Beyond Reading, Writing, And Arithmetic: The Effects of Teacher Representation on Teen Pregnancy Rates. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 23(4), 771–790. <https://doi.org/10.1093/jopart/mut001>
- Berg, B. L. and Lune, H. (2019). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Asım Arı (çev. Ed.). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Bernard, H. R. (2017). *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Maryland: Rowman & Littlefield
- Cuéllar, A. and Vega, A. (2007). Hispanic Association of Colleges and Universities National Internship Program: A Means Toward Achieving a Representative Bureaucracy. *Journal of Hispanic Higher Education*, 6(1), 89–100. <https://doi.org/10.1177/1538192706295376>
- Durmuş, M. (2021b). Sembolik Temsil Bağlamında Bürokrasinin Geleceğine Yönelik Bir Değerlendirme. *Sinop Üniversitesi Boyabat İİBF Dergisi*, 1(1), 81-94.
- Farazmand, A. (2010). Bureaucracy and Democracy: A Theoretical Analysis. *Public Organization Review*, 10(3), 245-258.
- Gade, D. M. and Wilkins, V. M. (2013). Where Did You Serve? Veteran Identity, Representative Bureaucracy, and Vocational Rehabilitation. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 23(2), 267–288. <https://doi.org/10.1093/jopart/mus030>
- Giorgi, A. (2012). The Descriptive Phenomenological Psychological Method. *Journal Of Phenomenological Psychology*, 43(1), 3-12.
- Jasper, M. A. (1994). Issues in Phenomenology for Researchers of Nursing. *Journal Of Advanced Nursing*, 19(2), 309–314. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.1994.tb01085.x>
- Kennedy, A. R., Bishu, S. G. and Heckler, N. (2020). Feminism, Masculinity, and Active Representation: A Gender Analysis of Representative Bureaucracy. *Administration & Society*, 52(7), 1101–1130. <https://doi.org/10.1177/0095399719888470>
- Kennedy, B. A., Butz, A. M., Lajevardi, N. and Nanes, M. J. (2017). *Race and Representative Bureaucracy in American Policing*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-53991-1>
- Kingsley, J. D. (1944). *Representative Bureaucracy*. Yellow Springs, Ohio: Antioch Press.
- Krislov, S. (1974). *Representative Bureaucracy*. New Jersey: Englewood Cliffs.
- Larson, A. D. (1973). Representative Bureaucracy and Administrative Responsibility: A Reassessment. *Midwest Review of Public Administration*, 7(1), 79-89.

- Lim, H.-H. (2006). Representative Bureaucracy: Rethinking Substantive Effects and Active Representation. *Public Administration Review*, 66(2), 193–204. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2006.00572.x>
- Long, N. E. (1952). Bureaucracy and Constitutionalism. *American Political Science Review*, 46, 808-818.
- Meier, K. J. (1975). Representative Bureaucracy: An Empirical Analysis. *American Political Science Review*, 69(2), 526–542. <https://doi.org/10.2307/1959084>
- Meier and Morton 2015: 99)
- Meier, K. J. and Nicholson-Crotty, J. (2006). Gender, Representative Bureaucracy, and Law Enforcement: The Case of Sexual Assault. *Public Administration Review*, 66(6), 850–860. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2006.00653.x>
- Meier, K. J. and Stewart, Jr. (1991). *The Politics of Hispanic Education: Un pas pa'lante y dos pa'tras* Albany: SUNY Press.
- Meier, K. J., Wrinkle, R. D. and Polinard, J. L. (1999). Representative Bureaucracy and Distributional Equity: Addressing the Hard Question. *The Journal of Politics* 61(4), 1025-1039.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma. Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Selahattin Turan (Çev. Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mosher, F. (1968). *Democracy and the Public Service*. New York: Oxford University Press.
- Nicholson-Crotty, J. and Miller, S. M. (2012). Bureaucratic Effectiveness and Influence in the Legislature. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 22(2), 347–371. <https://doi.org/10.1093/jopart/mur054>
- Pitkin, H. (1967). *The Concept of Representation*. California: University of California Press.
- Riccucci, N. M. and van Ryzin, G. G. (2017). Representative Bureaucracy: A Lever to Enhance Social Equity, Coproduction, and Democracy. *Public Administration Review*, 77(1), 21–30. <https://doi.org/10.1111/puar.12649>
- Riccucci, N. M., van Ryzin, G. G. and Lavena, C. F. (2014). Representative bureaucracy in policing: Does it increase perceived legitimacy? *Journal of Public Administration Research and Theory*, 24(3), 537–551. <https://doi.org/10.1093/jopart/muu006>
- Riccucci, N. M., van Ryzin, G. G. and Li, H. (2016). Representative Bureaucracy and the Willingness to Coproduce: An Experimental Study. *Public Administration Review*, 76(1), 121–130. <https://doi.org/10.1111/puar.12401>
- Rourke, F. E. (1978). *Bureaucratic Power in National Politics: Readings*. Little, Brown.
- Selden, S. C., Brudney, J. L. ve Kellough, J. E. (1998). Bureaucracy as a representative institution: Toward a reconciliation of bureaucratic government and democratic theory. *Representative bureaucracy: Classic readings and continued controversies*, 134-154.
- Subramaniam, V. (1967). Representative Bureaucracy: A Reassessment. *American Political Science Review*, 61(4), 1010–1019. <https://doi.org/10.2307/1953403>

- Şen, M. (2018). Türkiye’de Engellilere Yönelik İstihdam Politikaları: Sorunlar ve Öneriler. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8(2), 129–152.
- Theobald, N. A. and Haider-Markel, D. P. (2009). Race, Bureaucracy and Symbolic Representation: Interactions Between Citizens and Police. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 19(2), 409–426. <https://doi.org/10.1093/jopart/mun006>
- Van Manen, M. (1990). *Researching Lived Experience: Human Science For An Action Sensitive Pedagogy*. London: Althouse Press.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23, 7–12.

CHANGING FERTILITY PREFERENCES IN TÜRKİYE: ANALYSES BY PARITY

Ayşe ABBASOĞLU ÖZGÖREN¹

Ahmet Sinan TÜRKİYILMAZ²

Abstract

The aim of this study is to examine changes in fertility ideals and intentions of women and fertility gap at both macro and micro level for the 1993-2018 period using data of Turkey Demographic and Health Surveys (TDHS), and to analyze fertility intentions of currently married women by parity, i.e. number of children ever born, using 2018 TDHS data employing descriptive and logistic regression methods. According to the findings, while ideal number of children increased in the 25-year period, intended number of children decreased. Although fertility gap is positive when using conventional TFR, it is negative when adjusted TFR is used, meaning actual fertility is greater than ideal or intended number of children. There has been an increase in the level of pronatalism in Türkiye recently, but it would be wrong to conclude that this is reflected in intentions and behaviors. Our multivariate findings covering all parities show that age and child-related variables are important determinants of women's fertility intention. Additionally, region, mother tongue and use of contraceptive methods are important. Socioeconomic variables, however, were not found to be significantly associated with birth intention. Some of these were found to be significant in intention for progression to first- and second-births.

Key Words: *Fertility, Ideal fertility, Intended fertility, Fertility gap, Total fertility rate, Tempo adjusted total fertility rate, Türkiye, TDHS*

¹ Assist. Prof. Dr., Hacettepe University, Institute of Population Studies, Department of Demography, E-mail: ayse.ozgoren@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6106-4839..

² Prof. Dr., Hacettepe University, Institute of Population Studies, Department of Social Research Methodology, E-mail: aturkyil@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2783-932X

ABBASOĞLU ÖZGÖREN, A., TÜRKİYILMAZ, A. (2023). Changing Fertility Preferences in Türkiye: Analyses By Parity. *Journal of Social Policy Studies*, 23(59), 321-355. DOI:10.21560/spcd.vi.1247658

TÜRKİYE'DE DEĞİŞEN DOĞURGANLIK TERCİHLERİ: PARİTEYE GÖRE ANALİZLER

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA) verilerini kullanarak 1993-2018 dönemi için kadınların doğurganlık idealleri ve niyetlerindeki ve doğurganlık farkındaki değişimleri hem makro hem mikro düzeyde incelemek ve 2018 TNSA verisi kullanılarak halen evli kadınların doğurganlık niyetlerini, parite yani sahip olunan çocuk sayısına göre hem betimsel hem de lojistik regresyon yöntemiyle incelemektir. Bulgulara göre 1993-2018 arası 25 yıllık dönemde ideal çocuk sayısı artarken, istenilen çocuk sayısı azalmıştır. Doğurganlık farkı geleneksel TDH kullanıldığında pozitif olmasına rağmen, düzeltilmiş TDH kullanıldığında negatif olmaktadır, yani gerçekleşen doğurganlık, ideal veya istenilen çocuk sayısına kıyasla daha fazladır. Yakın zamanda Türkiye'de pronatalizm seviyesinde bir artış olmuştur, ancak bunun niyet ve davranışlara yansıdığı sonucuna varmak yanlış olacaktır. Tüm pariteleri kapsayan çok değişkenli bulgularımız ise yaş ve çocukla ilgili değişkenlerin kadınların çocuk sahibi olma isteğinin önemli belirleyicileri olduğunu göstermiştir. Ayrıca bölge, anadil ve gebeliği önleyici yöntem kullanımı önemli belirleyicilerdir. Sosyoekonomik değişkenler ise çocuk sahibi olma niyeti ile anlamlı olarak ilişkili bulunmamıştır. Bu değişkenlerin bazıları birinci ve ikinci doğuma geçiş niyetinde anlamlı olarak bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Doğurganlık, İdeal doğurganlık, İstenilen doğurganlık, Doğurganlık farkı, Toplam doğurganlık hızı, Zamanlamaya göre düzeltilmiş toplam doğurganlık hızı, Türkiye, TNSA*

INTRODUCTION

Fertility preferences is an umbrella term that encompass several concepts such as fertility ideals, intentions, desires, expectations and aspirations. Fertility preferences is a hypothetical concept which may or may not be reflected in fertility outcomes, and the outcome varies depending on which concept is used. Among the concepts, realization of intentions is more likely (for ex. Schoen, et al., 1999); while fertility ideals —when measured accurately— reflect the degree of pronatalism in the society. Fertility gap, which is the difference between hypothetical and actual fertility, on the other hand, can be a basis for various population and family planning policies. However, before making any policy inferences, the measures and definitions used should be accurately selected and the technical assumptions should be clearly stated. For all these reasons, it is important to study fertility preferences with the right methods. The aim of this study is to make an accurate demographic analysis of fertility preferences and the fertility gap in Türkiye, to reveal their recent changes by using 1993, 1998, 2003, 2008, 2013 and 2018 Turkey Demographic and Health Surveys (TDHS) data, and to analyze the determinants of future fertility intentions by the number of children (parity). To the best of our knowledge, the only study where similar indicators were calculated was Abbasoğlu Özgören et al.'s (2022), which was a chapter in UNFPA and HUIPS's report in Turkish. In this study at hand, the actual fertility indicators and multivariate analyses are improved. Furthermore, Gemicioğlu et al. (2019), estimated mean number of total intended number of children for currently married women pooling 2008 and 2013 TDHS surveys data. However, the research questions and method of the study at hand is totally different, where different assumptions are used and the indicators are re-calculated covering more years and all women in some parts.

Recently, there have been changes in the fertility preferences in Türkiye. One of the most noteworthy findings of 2013 TDHS and 2018 TDHS is the change in ideal number of children. Ideal number of children, which was 2.4 in 1993, increased to 2.7 in 2013 and 2.8 in 2018. Among currently married women, this level has reached 3.0 by 2018. In terms of ideal fertility, 2-child norm was prevalent in 1990s whereas in 2010s almost 3-child norm was reached and this development needs to be analyzed further. Another important

development was the change in the share of women who want to limit their childbearing. This share was around 60% until 2008 TDHS, whereas declined to 47% at the time of 2013 TDHS. Although this proportion increased to 53% in 2018, the proportion of women who want to limit childbearing has not returned to its 2008 level (Abbasoğlu Özgören et al., 2022; HUIPS 1994; 1999; 2004; 2009; 2014; 2019). Considering that the total fertility rate has recently stabilized at 2.3 according to the TDHS data, this increase in hypothetical fertility preferences has led to an increase in the fertility gap, when measured in its simplest form. However, as will be shown in this study, when more detailed and accurate calculations are made, it is seen that the fertility gap (hypothetical-actual fertility) is not positive but negative on the contrary.

The “3 child policy” (*Hürriyet*, 7 March 2008) first mentioned by then Prime Minister Recep Tayyip Erdoğan in March 2008 and the pronatalist policies that were put on the public agenda later on³ may have an impact on the increase in fertility preferences in Türkiye. Although an impact evaluation of these policies is not within the scope of this study, we think that the backdrop of such policies provides justification for studying trends in fertility preferences in the country.

The next section explains the concepts related to fertility preferences and presents selected literature on the subject. In the following chapter, the data and method used in the study are detailed. Later, there are the results of the trends in fertility preferences including the period 1993-2018 with both macro and micro approaches and multivariate analysis of the future fertility plans. The last chapter presents the discussion, conclusion and suggestions for future work.

---

³ Some of these policy documents are: the Tenth Five-Year Development Plan (2014-2018) (MoD, 2014); the plan of action of January 2015 by the Ministry of Development and Ministry of Family and Social Policies titled, “Family and Dynamic Population Structure Conservation Program” (MoD and MoFSP, 2015), and the Eleventh Five-Year Development Plan (2019-2023) (Presidency of the Republic of Türkiye, Presidency of Strategy and Budget, 2019).

LITERATURE REVIEW⁴

Concepts of Fertility Preferences

Ideal Fertility

The term “ideal number of children” was first introduced in 1936 by George Gallup with a poll question designed to measure attitudes towards fertility and population growth: “What do you think is the ideal number of children for a family to have?” (as cited in Philipov and Bernardi, 2012). As seen, the concept of an ideal is ambiguous by nature, and fertility ideals may reflect either the best number of children or the best living conditions for a family. During the post-Second World War baby boom, the ideal number of children in the U.S. did not deviate greatly from actual fertility and ideal number was used as a measure of expected fertility. However, as actual fertility later started to decline, becoming much more divergent from ideal fertility, this interpretation was left out and the idea of using attitudes towards fertility ideals as an indicator of future behavior was generally abandoned (*ibid*). In the 1960s, the expression “ideal number of children” was interpreted as family-size norms, or societal norms about the number of children in a family. The question of ideal fertility may reflect personal or societal ideals based on its formulation. A personal ideal is anchored to the respondent’s specific family situation, whereas in societal ideal the reference point is the average family. The concept of “fertility ideal” is useful as it provides insight into social norms, tests theories of microlevel fertility decision-making, and can assist in the evaluation of theories of fertility decline (Ray et al., 2018). Moreover, fertility ideals may be associated with actual fertility albeit to a lesser extent compared to other concepts of fertility preferences.

Intended Fertility

In 1955, a fertility intention question was designed for the first National Fertility Survey in the U.S. in order to gather information that would improve population forecasts (Westoff and Ryder, 1977 as cited in Philipov and Bernardi, 2012). Respondents of reproductive age were asked whether they intended to have more children, and if so, how many.

⁴ In this section, compilations of Abbasoğlu Özgören et al. (2022) are used.

Two main types of fertility intentions are studied in the literature: Lifetime intentions and short-term intentions. Short-term intentions cover intentions to have a child in 2- or 3-years' time and provide a more accurate picture of actual fertility as expected. Another differentiation in fertility intentions can be made between quantum intentions (intended family size) and parity progression intentions (intentions to have a/another child). Quantum intentions are synonymous to lifetime intentions while parity-progression intentions can be restricted to a specified time frame (Balbo et al., 2013).

Contrary to the interchangeable use of fertility ideals and fertility intentions in many studies, the two are indeed different concepts (Chen and Yip, 2017; Philipov and Bernardi, 2012). Fertility ideals or desires refer to preferred number of children when barriers to childbearing are ignored (Miller, 2011; Miller and Pasta, 1993; 1994; 1995), while fertility intentions reflect the existence of a plan of action, constrained by socioeconomic circumstances (Miller, 2011). Hence total intended number of children are expected to be lower than the ideal number of children. Theoretically, ideal and intended number of children are linked (Liefbroer et al., 2015).

Fertility Gap

The concept of the “fertility gap” was first used in the 1950s and 1960s when the ideal number of children measure exceeded actual fertility. Later, as a measure of hypothetical fertility, intended or expected number of children replaced the ideal number of children. Fertility gap has been used to legitimize the need for policies. However, its measurement is directly dependent on the way hypothetical and actual fertility are measured (Philipov and Bernardi, 2012; see Equation 1). For this reason, it is important to measure and interpret the fertility gap accurately when making policy implications.

$$\text{Fertility gap} = \text{Hypothetical fertility} - \text{Actual fertility} \quad (\text{Eqn. 1})$$

Actual fertility is commonly calculated as the total fertility rate (TFR). Total fertility rate is defined as the average number of live births a woman would have through her reproductive age if she were subject, throughout her life, to the age-specific fertility rates observed in a given year or period. Its calculation assumes that there is no mortality. It is computed by the summation of

the series of age-specific fertility rates constituting the fertility schedule and it represents a synthetic measure of fertility (Demopædia, 2021). As seen, total fertility rate (TFR) is a period measure. In fertility measures and changes, two dimensions are observed: tempo and quantum. TFR is a quantum measure that is affected by timing changes. Timing changes in fertility affect TFR which is a period measure. For instance, although the total number of children a woman will have may not change, she may postpone her fertility in times of an economic crisis or a pandemic. In such case, mean age at childbearing would change and TFR would decline albeit temporarily. However, *tempo adjusted fertility* clears these tempo distortions, reflects the *quantum* dimension, and is more stable through time. It should be noted that tempo adjusted TFR is also a period measure and not a cohort one.

According to Lutz (2007), if one wishes to compare desired fertility to a period fertility measure, s/he should use tempo adjusted TFR, which clears the tempo (i.e., timing) effects, and represents the fertility level at which births were not postponed to later ages or did not take place at earlier ages. Similar suggestions were made by Sobotka and Lutz (2010), Liefbroer et al. (2015) and Philipov and Bernardi (2012).

Another comparison would be between a cohort's intended number of children in their prime reproductive years and their actual completed fertility but this comparison has more data requirements, refers to an earlier period and offers similar conclusions with adjusted period analyses (see Sobotka and Lutz, 2010 and Beaujouan and Berghammer, 2019 for examples of the cohort approach).

A comparison of period and cohort perspectives is made by Philipov and Bernardi (2012: 518-519), who argue that “*Under the cohort perspective, actual fertility is measured with the observed completed number of children, but in this case living conditions are not consistent. Under the period perspective, the TFR and the adjusted TFR can be compared with the hypothetical fertility, under one and the same set of living conditions... The cohort perspective might be applied when information about future fertility is needed, while the application of the period perspective is preferable for the inference of policy-relevant implications because both components of the gap are measured under one and the same living conditions*”.

Hence, to obtain policy relevant implications, in this study at hand, we use the period perspective in our analyses, using TFR and adjusted TFR to measure actual fertility although a cohort analysis is also possible using TDHS series.

Selected Empirical Literature

This section presents important empirical studies that influenced our study and that analyze fertility preferences in Türkiye.

Chen and Yip (2017) analyzed declining fertility preferences indicators of currently married women using 2012 KAP (Knowledge, Attitude and Practice) survey data for Hong Kong. Chen and Yip's (2017) study is important for its similarity to our study at hand (see Section on Methodology). Chen and Yip (2017) have found that fertility intentions and their determinants differ by actual parities in the context where ideal number of children is below 2-child norm. Marital life satisfaction, household income, good communication with husbands regarding childbearing are found to be positively associated with first-birth intentions while part-time employment of women is negatively associated with second-birth intentions. The factors that are negatively associated with third-birth intentions, on the other hand, are women's full-time employment and gender inequality in the division of housework. Another important finding of this study is that an influential determinant of birth intention is ideal number of children. Ideal fertility is found important especially in the first- and second-birth intentions.

Studies on fertility preferences in Türkiye are relatively small in number but recent. First of these studies is Çağatay et al.'s (2015), which analyze the factors associated with changes of decisions for women who want to limit childbearing or are indecisive about their intention to have another child. According to the results of this study which uses 2013 TDHS data, some 33% of currently married women would change their intention in favor of childbearing. Logistic regression analyses suggested that the most common determinants of this decision change were the gap between ideal and actual number of children and the sex composition of living children. Also analyzed were the determinants of childbearing intentions among currently married women in different age groups. Similar determinants were found to be significant in these models, too. Later, Eryurt (2018) analyzed the trends in TFR and ideal number

of children in Türkiye from 1963 to 2013 with a descriptive methodology. He pointed out differentials in TFR, mean ideal number of children, and the fertility gap between subgroups of female population. Another important study is of Gemicioğlu et al.'s (2019). Similar to Schoen et al. (1999), in this study, the importance of fertility intention in actual fertility predictions was emphasized and its empirical effect was shown. 2008 and 2013 TDHS data were pooled and for the first time, the total intended number of children was calculated for currently married women. Finally, the study of Abbasoğlu Özgören et al. (2022), which was published in Turkish as a HUIPS and UNFPA book chapter involves detailed analyses on fertility preferences in Türkiye covering the period of 1993-2018. Abbasoğlu Özgören et al. (2022) estimated various indicators of fertility preferences (ideal, intended fertility and some fertility gap indicators) for the period of 1993-2018 considering several dimensions for the first time and analyzed birth intentions of currently married women regardless of parity dimension, employing multivariate logistic regression model using 2018 TDHS data. Abbasoğlu Özgören et al.'s (2022) study is a first in that it calculates the total intended number of children for both all and currently married women using all TDHS separately, and is one of the few studies that considers fertility preferences as an output variable.

The study at hand, differently from Abbasoğlu Özgören et al.'s (2022), improved estimations of tempo adjusted TFR with up-to-date methods and differentiated multivariate analyses in terms of actual parity of women. In this sense, the multivariate analysis method of this study is similar to Chin and Yip's (2017) model (see Section on Methodology).

DATA AND METHODOLOGY

Data

Data on fertility preferences are primarily obtained from demographic surveys. In Türkiye, the Turkey Demographic and Health Survey (TDHS) series provide valuable information related to fertility preferences. In this study, data from all TDHS surveys to date are used, including the 1993, 1998, 2003, 2008, 2013, and 2018 TDHS datasets. TDHS samples, which are representative at the national level, were designed with a weighted, multi-stage, stratified cluster sampling approach. In general, two main questionnaires were applied in these

surveys: The Household Questionnaire and Woman's Questionnaire. The Woman's Questionnaire collected information from eligible women aged 15-49 in these households. The definition of eligibility differed over time. Before 2013 TDHS, only ever-married women were included for the core Woman's Questionnaire⁵, and since the 2013 TDHS all women including never married women are covered. Informed consent was obtained from respondents before application of each questionnaire.

In TDHS, information on fertility preferences were collected with the following questions:

Ideal number of children:

"If you could go back to the time you did not have any children and could choose the exact number of children to have in your whole life, how many would that be?" For those with no living children, the question was *"If you could choose the exact number of children to have in your whole life, how many would that be?"*.

Women who were not sterilized and whose partners were not sterilized were asked their fertility intentions in the forms of both the parity progressions and quantum intentions:

The parity progression intention: "Would you like to have (a/another) child, or would you prefer not to have any (more) children?" (was asked with a different version for currently pregnant women).

Quantum intention: To the ones who answered "Yes" to the question above "How many more children would you like to have in the future?" (was asked with a different version for currently pregnant women).

Timing of the intended birth: "How long would you like to wait from now on, before the birth of (a/another) child?" (was asked with a different version for currently pregnant women).

Methodology

In this study, both descriptive macro level analyses and analysis of fertility intentions with a multivariate method at the micro level were carried out.

⁵ except in 1998 TDHS, where never-married women were also included.

While IBM SPSS Statistics 21 version was used in descriptive analyses, Stata/MP 14.1 program was used in multivariate analysis.

In the macro analyses, we included all women including both never married and ever married ones, while in the other analyses, we used women who are currently married. The analytical sample has changed according to the indicator and analysis used, and the relevant notes are given below the tables/figures.

Details of the methods used in the different stages of the analyses are described below.

Estimation of Total Intended Number of Children

In this section, the assumptions used in calculating the total intended number of children are explained in detail. As stated in section of the Selected Empirical Literature, the total intended number of children for Türkiye was first estimated by Gemicioğlu et al. (2019) who pooled 2008 and 2013 TDHS data only for currently married women. Abbasoğlu Özgören et al. (2022), on the other hand, calculated the total intended number of children for both all women including never married women and currently married women, using all TDHS data separately, thus providing a trend analysis. This study at hand is based on the approach and assumptions of Abbasoğlu Özgören et al. (2022).

Total intended number of children is calculated as follows:

Total intended number of children = Actual number of children + Intended number of children (Eqn. 2)

For some women groups, it is necessary to make assumptions when calculating (Eqn. 2). These groups of women and our assumptions are as follows:

(1) *Undecided women*: It is an important issue how women who are undecided about intending to have another child in the future will be handled in the calculation of the intended number of children. Morgan (1982) argues that indecisive answers bring important information for measuring fertility preferences and therefore should not be excluded. In the Fertility and Family Surveys (FFS), it was assumed that those with uncertain expectations were likely to have unrealized fertility goals, hence they should have been added to the answer “no” (i.e. no birth intention) (as cited in Philipov and Bernardi,

2012). Using different approaches, Sobotka (2009) calculated the total intended number of children for Austria as three different variants, with varying assumptions about undecided women: (1) medium variant (if a range is specified, the midpoint of the range; if no such range is provided, it is assumed that the respondents want no more children), (2) high variant (excludes all undecided respondents but includes the ones who specified a range), (3) low variant (the assumption that women who are undecided about how many children they intend to have in the future do not want any more children regardless of whether they specify a range or not). According to Sobotka's (2009) findings, similar to Morgan's (1982) study, excluding undecided women from analysis (high variant) leads to biased and less likely outcomes⁶. On the other hand, the low variant gives results very close to the eventually achieved family size for women (Sobotka, 2009).

Based on all these findings, we assumed that the intended number of children, which is the second component of equation (2), as "0" for women who answered "undecided/don't know" to the question of whether they want to have other children in the future. Women who want to have children in the future but do not give numerical answers when asked about the number (God knows, it doesn't matter, etc.) were excluded from the analysis in the calculation of the total intended number of children.

(2) *Women who are unable to conceive:*

(2.a) *(Sterile) Women who had tubal ligation or hysterectomy operation:*

In almost all studies, sterile women, mainly those who had been sterilized for contraceptive purposes, have been included in the analyses and "0" additional intended number of children is assumed for them (Erfani, 2017; Morgan, 1982; Ryder, 1976; Westoff, 2010). Women sterilized for medical reasons rather than contraceptive reasons (for instance women who had hysterectomy operation), were excluded in Ryder's study (1976). Since such a differentiation of sterilization is lacking in most surveys, general practice is to include sterile women in the analysis and assume a "0" intended number of children for

⁶ Gemicioglu et al. (2019) excluded women who were undecided, unable to conceive, and did not answer the question. Gemicioglu et al.'s (2019) calculation of the total intended number of children differs from our study due to its different assumptions.

them, i.e. the total intended number of children for these women is equal to the number of children they already have.

(2.b) *Infecund women:*

In TDHSs, infertile women were not asked about their fertility intentions, but these questions may be asked in surveys in other countries (Beaujouan, 2013). As Beaujouan (2013: 44) notes, “*considering that infecund people intend no child assumes that they have renounced having any child, which is not necessarily true (as persons aged 20–39 who know that they cannot have a child are mostly those who have already tried and thus originally wanted to have children). On the other hand, considering that their intentions are the same as the intentions of the others (by ignoring infecund persons in the calculations, for instance,) would not take account of the fact that they have probably corrected their intentions downwards.*”. Morgan (1982) recommends the inclusion of infecund women along with the assumption that they intend to have “0” additional children, and Erfani (2017) also includes infecund women, but assumes “unsure” intention for these women. Considering all these approaches, in our analysis, we include infecund women and assume “0” intended number of children for them, and we apply the same approach for sterile women.

(3) *Currently pregnant women:*

We also made the choice to include pregnant women and considered pregnancies as follows: In calculating the intended number of children, the second component is the actual number of children including current pregnancies. However, when used as an explanatory variable, the actual number of children included number of ever-born children, and not current pregnancies. Therefore, we assumed current pregnancies would directly affect fertility intentions, but not actual fertility since birth has not yet been realized.

Estimation of the Adjusted Total Fertility Rate

As mentioned before, in the calculation of total fertility rate (TFR), a synthetic cohort approach is applied, where information is collected from different cohorts of women. As Adalı (2016) notes, “*TFR is a quantum measure that is subject to tempo distortions. A tempo distortion is defined as an undesirable inflation or deflation of a period quantum or tempo indicator of a life-cycle*

event that results from a rise or fall in the mean age at which the event occurs. (Bongaarts and Feeney, 2008) .... Due to tempo effects, the use of TFR may not be very representative of the real level of fertility women are performing.” (Adalı, 2016: 43).

As mentioned before, tempo adjusted TFR, which clears the tempo (i.e., timing) effects, should be used when making comparisons of fertility preference indicators with period fertility measures (Lutz, 2007).

The method used to estimate adjusted total fertility rate in this study is the method of Bongaarts and Feeney (1998) (B-F adjustment). Adalı (2016) applied this method to 1998 and 2003 TDHS data. We follow a similar approach to calculate the tempo adjusted TFR. In adjustment of TFR, adjustment of birth order specific TFRs is needed as mean age of childbearing (MAC) is a weighted average of mean age at childbearing for births of each order (Adalı, 2016; Bongaarts and Feeney, 1998):

$$MAC = MAC_1w_1 + MAC_2w_2 + MAC_3w_3 + MAC_{4+}w_{4+} \text{ where } w_i = \frac{TFR_i}{TFR} \quad (\text{Eqn. 3})$$

Then annual change in the mean age at childbearing is calculated after defining a period on which the adjustment is required:

$$\frac{x_t - x_{t+a}}{a} = r \quad (\text{Eqn. 4})$$

where mean age at childbearing is denoted as x, and r is the annual change in the mean age at childbearing.

Then tempo adjusted TFR is calculated as:

$$AdjTFR = \frac{TFR}{1-r} \quad (\text{Eqn. 5})$$

According to Bongaarts and Feeney (1998):

$$AdjTFR_i = \frac{TFR_i}{(1-r_i)} \quad (\text{Eqn. 6})$$

where i= 1, 2, 3... as birth orders.

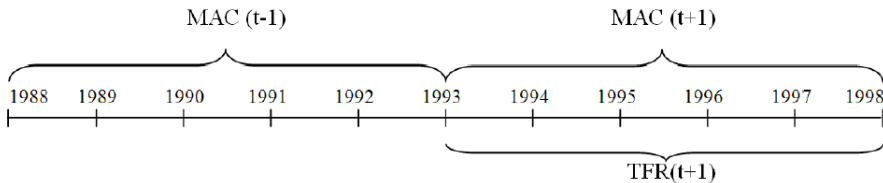
Hence:

$$AdjTFR = \sum AdjTFR_i \quad (\text{Eqn. 7})$$

To ensure stability of estimates, as in Adalı (2016), we estimate 5-year TFRs. Time periods for adjustment are selected as in Lesthaeghe and Willems (1999) and Adalı (2016), which use the difference in mean ages at childbearing of two successive periods, use it to adjust the TFR of the latter period. The following periodization scheme is used to calculate adjusted TFR for 1998 TDHS. Similar periodization is applied for each TDHS:

Figure 5. The time periods used for the adjustment of TFR adopted to TDHS-1998

Figure 1. The Time Periods Used for The Adjustment of TFR Adopted to 1998 TDHS

Source: Adalı (2016: 49)

The calculations to derive at adjusted TFR values using all TDHS surveys data are presented in Table 1 and Table 2. These values are used as actual fertility indicators and compared to hypothetical measures of fertility preferences in the Results section.

Table 1. Birth Order Specific B-F Adjustments for TFR, Türkiye 1993-2003

	Birth order	MACi (t+1)	MACi(t-1)	ΔMACi	1-ri*	TFRi(t+1)	AdjTFRi(t+1)	Tempo effect
		(A)	(B)	(C)=(A-B)	(D)=1-(C)/5	(E)	(F)=(E)/(D)	(E)-(F)
1993 TDHS	1	22.50	22.21	0.29	0.94	0.74	0.78	-0.04
	2	25.29	23.88	1.40	0.72	0.65	0.90	-0.25
	3	27.11	25.69	1.42	0.72	0.39	0.55	-0.16
	4	28.53	27.99	0.54	0.89	0.24	0.26	-0.03
	5	30.06	29.62	0.44	-	0.16	0.16	-
	6	31.56	31.70	-0.13	-	0.12	0.12	-
	7	33.58	33.78	-0.20	-	0.10	0.10	-
	8+	36.35	35.90	0.44	-	0.20	0.20	-
	TFR(t+1)					2.59	3.07	
1998 TDHS	1	22.87	22.42	0.45	0.91	0.82	0.90	-0.08
	2	25.63	24.91	0.71	0.86	0.71	0.82	-0.12
	3	27.66	27.18	0.48	0.90	0.41	0.46	-0.04
	4	29.33	28.22	1.11	0.78	0.23	0.29	-0.07
	5	30.39	30.45	-0.07	-	0.13	0.13	-
	6	32.62	31.69	0.93	-	0.10	0.10	-
	7	33.03	32.55	0.49	-	0.07	0.07	-
	8+	36.83	36.19	0.64	-	0.16	0.16	-
	TFR(t+1)					2.62	2.93	
2003 TDHS	1	22.99	22.81	0.19	0.96	0.73	0.76	-0.03
	2	25.97	25.54	0.43	0.91	0.63	0.69	-0.06
	3	28.53	27.84	0.69	0.86	0.39	0.45	-0.06
	4	30.12	28.87	1.25	0.75	0.21	0.28	-0.07
	5	30.83	29.89	0.94	-	0.12	0.12	-
	6	31.67	30.94	0.73	-	0.08	0.08	-
	7	32.56	32.24	0.32	-	0.06	0.06	-
	8+	36.44	35.89	0.55	-	0.13	0.13	-
	TFR(t+1)					2.35	2.57	

* Birth order specific annual change in the mean age at childbearing, r_i , is assumed to be “0” for birth orders of over 4, i.e. TFR_i is not adjusted for birth orders of over 4 since MAC values are not stable for these birth orders.

Table 2. Birth Order Specific B-F Adjustments for TFR, Türkiye 2008-2018

	Birth order	MACi (t+1)	MACi(t-1)	Δ MACi	1-ri*	TFRi(t+1)	AdjTFRi(t+1)	Tempo effect
		(A)	(B)	(C)=(A-B)	(D)=1-(C)/5	(E)	(F)=(E)/(D)	(E)-(F)
2008 TDHS	1	23.87	23.17	0.70	0.86	0.72	0.84	-0.12
	2	26.69	26.15	0.54	0.89	0.62	0.69	-0.07
	3	29.34	28.94	0.40	0.92	0.36	0.39	-0.03
	4	30.62	29.78	0.84	0.83	0.20	0.24	-0.04
	5	31.45	31.01	0.44	-	0.10	0.10	-
	6	32.61	31.32	1.29	-	0.06	0.06	-
	7	33.68	<i>Est. did not converge</i>	..	-	0.04	0.04	-
	8+	36.50	36.81	-0.31	-	0.07	0.07	-
	TFR(t+1)					2.17	2.43	
2013 TDHS	1	24.69	23.91	0.78	0.84	0.78	0.93	-0.14
	2	27.28	26.84	0.44	0.91	0.77	0.84	-0.07
	3	30.42	29.21	1.21	0.76	0.38	0.50	-0.12
	4	31.48	30.22	1.26	0.75	0.16	0.21	-0.05
	5	32.19	32.52	-0.33	-	0.07	0.07	-
	6	33.94	31.94	2.00	-	0.05	0.05	-
	7	34.44	34.12	0.33	-	0.02	0.02	-
	8+	34.12	36.48	-2.36	-	0.04	0.04	-
	TFR(t+1)					2.28	2.67	
2018 TDHS	1	24.97	24.35	0.62	0.88	0.79	0.90	-0.11
	2	27.76	27.22	0.54	0.89	0.77	0.87	-0.09
	3	30.24	29.62	0.62	0.88	0.50	0.57	-0.07
	4	31.47	30.87	0.60	0.88	0.20	0.22	-0.03
	5	32.77	33.10	-0.33	-	0.08	0.08	-
	6	33.16	34.73	-1.57	-	0.03	0.03	-
	7	35.72	35.07	0.65	-	0.02	0.02	-
	8+	37.52	35.81	1.71	-	0.03	0.03	-
	TFR(t+1)					2.43	2.73	

* Birth order specific annual change in the mean age at childbearing, r_i , is assumed to be "0" for birth orders of over 4, i.e. TFR_i is not adjusted for birth orders of over 4 since MAC values are not stable for these birth orders.

Multivariate Analyses

In the last part of our study, we analyze fertility intentions by parity using 2018 TDHS data. Our binary dependent variable takes the value of “1” when women answered “yes” to the parity progression intention question of “*Would you like to have (a/another) child, or would you prefer not to have any (more) children?*”. For those respondents who answered “no” or were indecisive, sterile or infecund, the dependent variable takes the value of “0”. As covariates: age, urban/rural place of residence, region, educational level, household wealth level, employment status, mother tongue, contraceptive use, health insurance, sex composition of children, experience of child death and ideal number of children are used. The analyses were carried out for all parities, and separately for each parity/transition. In our multivariate analyses, we take into account the complex sample design.

RESULTS

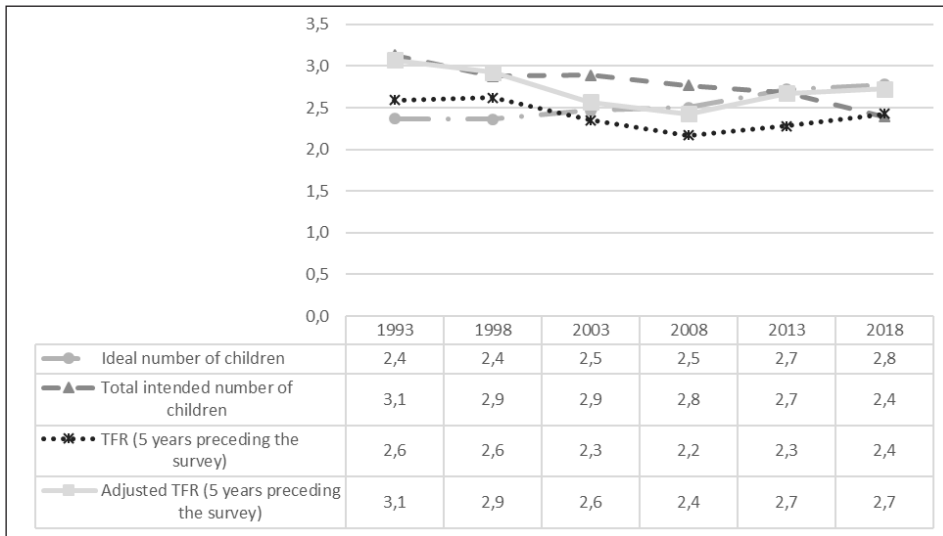
In this section, trends in fertility preference outcome variables are presented first, namely fertility ideals and intentions both in macro (for all women including never married) and micro (for currently married women) perspectives. Comparisons are also made using adequate actual fertility indicators where fertility gap is calculated. Finally, we present our multivariate logistic regression analyses on childbearing intention of women by parities using 2018 TDHS, which provides information on probable near-future outcomes.

1. Trends in Fertility Ideals, Intentions and the Fertility Gap, 1993-2018

1.1. Macro Perspective

Figure 2 presents macro indicators related to (personal) ideal number of children and intended number of children of all women age 15-49 in Türkiye from 1993 to 2018. As previously mentioned, average ideal number of children has been increasing over time, with an increase of 0.4 from 2.4 in 1993 to 2.8 in 2018. Meanwhile, the intended number of children has been declining, going from 3.1 to 2.4 over 25 years. Intended number of children had exceeded ideal number of children until 2013. The two-child norm has become a three-child norm, whereas intended number of children has declined from the level of 3.1 to 2.4. Actual fertility indicators also showed a declining trend, where TFR dropped and stabilized at a level above replacement level, at 2.4. Tempo

adjusted fertility rate, which removes the effect of fertility postponement related to temporary period effects, has also been declining albeit showing a slightly increasing trend recently. As expected, adjusted TFR is always above the conventional TFR. The difference between tempo adjusted and unadjusted TFR was also in decline until 2013, indicating that timing effects on fertility have been declining.

Figure 2. Average Ideal, Intended and Actual Number of Children of Women Age 15-49, Türkiye 1993-2018

Note: Non-numeric responses were excluded in the calculation of ideal and intended number of children.

Figure 3, which can be derived from Figure 2, presents the fertility gap between 1993 and 2018. As stated earlier, a comparison between hypothetical fertility and actual TFR can be misleading since ideal or intended fertility has both a cohort and a period dimension, whereas TFR is a distorted period measure. Although the fertility gap is positive or “0” when intended fertility and TFR are compared; the gap becomes negative when adjusted TFR is used as a measure of actual fertility. A positive fertility gap can be interpreted as an unmet need for children, whereas a negative gap may indicate an unmet need for family planning. Although the gap in absolute terms was declining until 2018, when a comparison is made with the adjusted TFR, the gap increased in

magnitude in 2018. This is in line with the increase in unmet need for family planning seen in the 2018 TDHS. In summary, when we look at the fertility gap, although conventional measure is positive or “0”, a comparison between adjusted TFR indicates a negative gap by 2018, i.e., excess actual fertility compared to ideal or intended number of children.

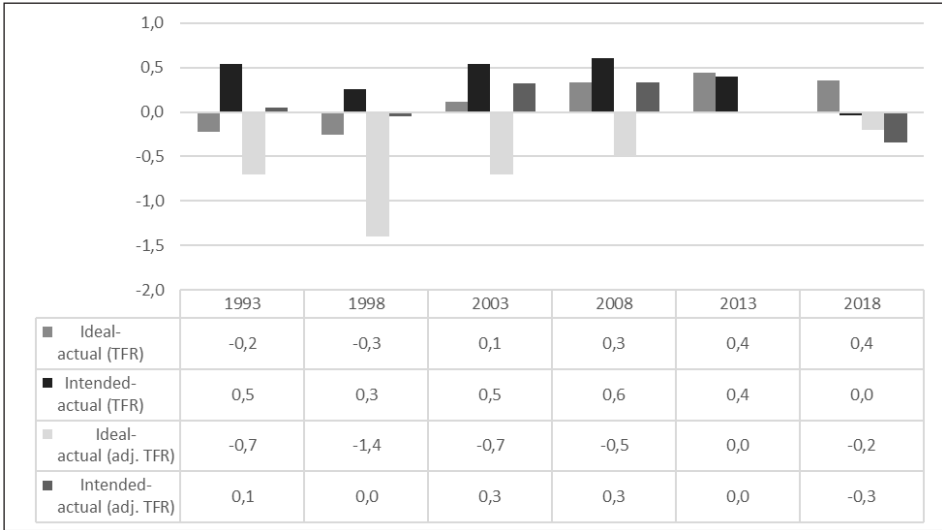

Figure 3. Fertility Gap of Women Age 15-49, Türkiye 1993-2018

Note: Non-numeric responses were excluded in the calculation of ideal and intended number of children.

1.2. Micro Perspective

Table 3 presents the trends in the mean values of ideal and intended number of children and fertility gap for each survey year covering only currently married women. Mean ideal number of children increased from 2.4 to 3.0 between 1993 and 2018. That said, mean intended number of children has declined from 3.5 to 2.9 for currently married women. Both the difference between ideal fertility and actual fertility (i.e. number of children ever born) and intended fertility and actual fertility have increased in time. However, the upper part of Table 3 includes women of all reproductive ages and covering women who have not completed their reproductive period when measuring family size with children ever born can be misleading. Hence the lower part of the Table covers women of ages 40-49. Differently from the macro perspective,

mean difference between hypothetical and actual fertility is positive in the year of 2018 for currently married women. The difference is much smaller for intended fertility compared to ideal fertility.

Table 3. Average Ideal, Intended and Actual Number of Children and Fertility Gap of Currently Married Women Age 15-49, Türkiye 1993-2018

	1993	1998	2003	2008	2013	2018
Women of age 15-49						
Mean ideal number of children	2.39	2.47	2.53	2.54	2.86	2.97
Mean intended number of children	3.47	3.22	3.12	2.94	2.91	2.89
Mean number of children ever born (CEB)	3.03	2.76	2.64	2.49	2.32	2.37
Mean (ideal-CEB)	-0.61	-0.24	-0.11	0.07	0.55	0.60
Mean (intended-CEB)	0.43	0.46	0.41	0.46	0.59	0.52
Women of age 40-49						
Mean ideal number of children	2.53	2.64	2.62	2.68	2.99	3.15
Mean intended number of children	4.77	4.39	3.72	3.46	3.13	2.98
Mean number of children ever born (CEB)	4.74	4.33	3.66	3.40	3.04	2.88
Mean (ideal-CEB)	-2.17	-1.62	-1.01	-0.69	-0.03	0.28
Mean (intended-CEB)	0.03	0.06	0.03	0.05	0.09	0.10

Note: Non-numeric responses were excluded in the calculation of ideal and intended number of children.

Table 4 shows the distribution of fertility desires and fertility intentions of women at different actual parities based on the 2018 TDHS. The diagonal cells in Table 4 present the percentages where ideal number of children exactly matches actual number of children. Among those at parity 0, only 1.4% reported that their ideal number of children was “0”, while 42% reported their ideal fertility was “2”. Almost all of these women (99%) had not yet realized their ideal fertility, and 86% stated that they intended to have children in the future. For women with parity “1”, 90% had not reached their ideal fertility, whereas this share declines as actual parity increases. 60% of women with parity of “1” intend to have another child in the future. Among women with parity “2”, 42% realized their two-child ideals and 17% of these women intend to progress to the third child in the future.

However, as noted previously, ideal number of children is a hypothetical level of completed fertility that reflects the level of pronatalism. Hence, this difference between ideal and current number of children should not be used as policy justification. The gap is large in most settings.

It is more probable that fertility intentions, especially short-term intentions, are realized. As expected, fertility intention has an inverse relationship with child parity, as shown in the bottom two rows of Table 4. In other words, as the number of children increases, the share of women who intend to have another child declines.

These results emphasize the need for a parity-specific analysis.

Table 4. Ideal Number of Children and Childbearing Intention Among Currently Married Women at Different Parities, Türkiye, 2018

Ideal parity	Actual parity					
	0	1	2	3	4	5+
0	1.4	1.8	1.4	1.6	1.3	4.8
1	8.8	8.1	3.4	3.2	2.1	1.2
2	41.9	49.3	41.5	18.7	21.3	17.2
3	25.2	27.5	30.0	38.1	11.8	16.9
4	15.3	10.5	20.7	28.8	50.3	27.8
5+	7.5	2.9	3.0	9.6	13.3	32.1
Total	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Ideal ≤ Actual	1.4	9.9	46.2	61.6	86.7	100.0
Ideal > Actual	98.6	90.1	53.8	38.4	13.3	0.0
Intend to have a child	86.0	60.0	17.3	9.7	4.8	0.0
Not intend	12.6	30.1	36.4	28.6	8.5	0.0

2. Multivariate Parity-Specific Analyses on Parity Progression Intention of Women, 2018

Characteristics of women in our analytical sample, i.e. percent distribution of currently married women by the dependent variable and covariates used in the multivariate analyses, are presented in Table 5. When we look at the dependent variable, it is seen that 72% of women intend to have another child in the future. Women who do not intend to have birth or are undecided about intention or sterile or infecund women, on the other hand, constitute 28%

of the sample. Among explanatory variables, distribution by ideal number of children indicates that proportion of women who desire to have two children in ideal conditions is 34%, while 59% of women desire to have 3 or more children. In the previous section on the micro perspective, it was calculated that ideal number of children has reached 2.97 for currently married women by the year of 2018, i.e. ideally, 2-child norm has evolved to 3-child norm among currently married women. The findings in Table 5 also reveal this development in a different way.

The most important covariates used are parity (number of children ever born) and age of women. 34% of women have two children, while 7% of women are childless, put differently 7% of women never had live birth. Age distribution of currently married women indicates that the share of women in adolescence is low as expected.

Other covariates are type of place of residence, region, completed level of education, household wealth level, employment status by coverage, mother tongue, contraceptive use at the time of the survey, health insurance, sex composition of children and experience of child death of woman.

Table 5. Percent Distribution of Currently Married Women by Variables, Türkiye 2018

	Percentage (%)	Unweighted number
Intention to have a(nother) child		
Yes	71.8	3,713
No*	28.2	1,443
Ideal number of children		
0	1.7	82
1	4.3	229
2	34.2	1,726
3	28.2	1,462
4+	31.1	1,627
Missing	0.6	30
Total children ever born		
0	7.1	358
1	19.3	931
2	35.2	1,735
3	21.9	1,162
4+	16.7	970
Age group		

15-19	1.2	69
20-24	8.5	437
25-29	15.3	801
30-34	19.2	1,010
35-39	20.8	1,057
40-44	18.9	941
45-49	16.2	841
Type of place of residence		
Urban	77.7	3,661
Rural	22.3	1,495
Region		
West	43.5	1,540
South	12.8	649
Central	21.3	1,050
North	5.3	638
East	17.1	1,279
Education completed		
No educ./prim. incomp.	12.1	730
Primary	39.9	2,061
Secondary	16.9	889
High school or higher	31.2	1,476
Household wealth level		
Low	34.7	2,140
Middle	42.8	2,040
High	22.6	976
Employment		
Non-emp./never emp.	71.4	3,701
Employed with soc. sec.	16.5	768
Employed without soc. sec.	12.1	687
Mother tongue		
Turkish	78.3	3,925
Kurdish	15.9	957
Other	5.7	274
Contraceptive use		
No method	30.2	1,566
Traditional	21.0	1,130
Modern	48.9	2,460
Health insurance		
No	9.4	532
Yes	90.5	4,621
Missing	0.1	3

Sex of child		
Only boy	22.7	1,155
Only girl	19.0	920
Both sex	51.2	2,723
Does not have children	7.1	358
Ever experienced child death		
Not experienced	86.4	4,427
Yes experienced	6.5	371
Does not have children	7.1	358
Total	100.0	5,156

*Indecisive and sterile or infecund women are in this category.

As mentioned before, parity is a very crucial variable in fertility intention (Chen and Yip, 2017). Therefore, our multivariate models are designed both for all parities (Model 1) and for each parity separately (Model 2, 3, 4, and 5) (for a similar application see Chen and Yip, 2017). In parity-specific analyses, the dependent variable is the intention for parity progression of a specific order. For instance, analyses for women with one child investigate intention to progress from first to second birth.

In Table 6, binary logistic regression results as odds ratios and significance levels are presented. Differently from others, in the first model, number of children ever born is included among explanatory variables. According to Model 1 results, where all currently married women with no child and with all parities are covered, women of age 30+ are less likely to have another birth compared to women of age 25-29. The intention to have a child, which decreases linearly with age, also decreases with parity. Childless women are 6.2 times more likely to intend to have birth compared to women with one child. Again, these women are 96% less likely to have birth intention compared to women with 3 children. While there is no difference in fertility intention among women in urban versus rural settlements, region leads to significant differences. Women living in the East and South have higher tendency for fertility intention compares to women living in the West. Socioeconomic variables (educational level, household wealth level and employment status) do not provide significant odds ratios. When we look at mother tongue, Kurdish women are 1.3 times more likely to have birth intentions compared to Turkish women. Not using any contraceptives is positively associated with birth intention. Current

use of contraception variable is significant, where non-user women are 1.6 times more likely to have birth intention compared to women using modern methods. While health insurance is not a significant factor associated with birth intentions, children-related and fertility preference variables such as sex composition of existing children, child death experience and ideal number of children are significantly associated. Having only male or only female child(ren) and having had experienced child death are positively related to have an intention for another birth. As expected, ideal number of children is also associated with birth intention. Women who have pronatalist norms are more likely to intend to have another birth in the future.

When we look at childless women (Model 2), in addition to significant variables in Model 1, household wealth level, employment status and health insurance also have significant explanatory power. Birth intention peaks among married women of age 15-19 and odds ratio of the age group of 30-34 is higher than that of 25-29. Above age 40, the tendency declines considerably. Childless women living in rural areas are 2.8 times more likely to have birth intention than those living in urban areas. Although the urban/rural variable does not have a significant odds ratio, the region variable indicates some spatial differences. Childless women living in the Eastern region are 7.1 times more likely to have birth intention compared to women living in the Western region. For childless women, the higher the welfare level, the higher the intention to have children. Nonemployed women are 5.2 times more likely to have childbearing intention than women employed with social security coverage. When looking at the mother tongue, there is no significant difference between Turkish and Kurdish women, while women with other mother tongues such as Arabic are 4.3 times more likely to plan to have children compared to Turkish women. Married women with health insurance are 6.1 times more likely to have birth intention than those who do not. Ideal number of children is associated with intention to have birth, albeit not linearly. Women whose ideal number of children is over 2 have higher tendency to have birth intention. Women whose ideal number of children is one, on the other hand, have a lower intention to have birth than women with ideal number of children of 2.

When intention to have a second child among married women with one child are analyzed, different variables are found to be significant but with the

expected way of association (Model 3). For example, as age increases, the tendency to have second birth intention decreases. While spatial variables have insignificant explanatory power, education and household wealth level are found to be associated with the intention to have children in the expected way. Secondary school graduate women are 1.8 times more likely to have intention to advance their parity level than women with high school or higher education. Having intention to have a second child is more likely among women with low or middle household wealth level than women with high wealth level. Employment status, on the other hand, does not appear to be a significant socioeconomic variable in explaining the intention to have a second child. Women who do not use contraception and have health insurance are more likely to have the intention of having a second child. Ideal number of children also significantly affects the transition to the second child; as the ideal number of children increases, the tendency to progress to the second child increases.

Less number of variables were found to be significant in the two-to-third-child transition intention model (Model 4). As in the previous models, the tendency to have a child decreases as age increases and the intention to have a third child is more common in the East region than in the West. Not using contraception and the ideal number of children are positively associated with the intention to progress to the third birth. It is an interesting finding that women with an ideal number of children of “0” are 8 times more likely to intend to have a third child than women with an ideal number of children of “2”. The categories of education, household wealth level, employment status, mother tongue, health insurance, sex composition of children and child death experience do not have significant odds ratios.

Considering our final model, the third-to-fourth birth progression intention (Model 5), the variables found to be significant are age, region, child death experience, and ideal number of children. As in the previous models, the tendency to have an intention to progress to a fourth child decreases as age increases. Women living in the Eastern or Northern regions are more likely to have an intention to have a fourth child than women living in the West region. Women who had experienced child death are 5.6 times more likely to have a fourth child than those who had not. Women with an ideal number of

children of 4 or more are 13.4 times more likely to intend to have a fourth child than women with an ideal number of children of “2”.

Table 6. Odds Ratios of Logistic Regressions: Childbearing Intention of Women at Different Parity Levels, Türkiye 2018

	Model (1) Childbearing intention For all parities	Model (2) Childbearing intention (parity 0à1)	Model (3) Childbearing intention (parity 1à2)	Model (4) Childbearing intention (parity 2à3)	Model (5) Childbearing intention (parity 3à4)
Age group					
15-19	1.205	2.583	3.953	0.117	..
20-24	1.223	0.922	0.849	1.632	6.166***
25-29 (ref.)	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
30-34	0.640***	1.878	0.613	0.621**	0.994
35-39	0.284***	0.330	0.240***	0.269***	0.322***
40-44	0.100***	0.073***	0.106***	0.078***	0.064***
45-49	0.023***	0.101***	0.018***	0.025***	0.020***
Total children ever born					
0	6.221***				
1 (ref.)	1.000				
2	0.114***				
3	0.044***				
4+	0.013***				
Type of place of residence					
Urban (ref.)	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Rural	1.007	2.837	0.871	0.887	1.231
Region					
West (ref.)	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
South	1.335*	3.238	1.208	1.378	1.163
Central	0.995	2.949	0.879	1.168	0.808
North	1.203	0.612	1.400	0.954	2.120*
East	2.069***	7.083**	1.463	2.188***	2.530**
Education completed					
No educ./ prim. incomp.	1.019	1.063	1.457	0.636	1.442
Primary	0.902	0.371	1.132	0.724	1.263
Secondary	1.128	1.251	1.774*	0.887	1.131
High school or higher (ref.)	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000

CHANGING FERTILITY PREFERENCES IN TÜRKİYE: ANALYSES BY PARITY
Ayşe ABBASOĞLU ÖZGÖREN, Ahmet Sinan TÜRKYILMAZ

Household wealth level					
Low	1.254	0.093**	1.388	1.275	2.463
Middle	1.185	0.691	1.478*	0.894	2.165
High (ref.)	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Employment					
Non-emp./ never emp.	1.006	5.223**	0.834	1.118	2.165
Employed with soc. sec. (ref.)	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Employed without soc. sec.	0.795	1.202	0.770	0.886	1.793
Mother tongue					
Turkish (ref.)	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Kurdish	1.309*	0.970	1.224	1.404	0.975
Other	1.176	4.262*	1.313	0.997	0.822
Contraceptive use					
No method	1.594***	0.538	1.629*	1.842***	1.509
Traditional	1.091	0.651	1.074	1.291	0.605
Modern (ref.)	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Health insurance					
No (ref.)	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Yes	1.145	6.131**	2.224**	0.781	1.141
Sex of child					
Only boy	1.339*		1.182	1.162	0.760
Only girl (ref. in Model 3)	1.359*		1.000	1.227	1.708
Both sex (ref.)	1.000			1.000	1.000
Ever experienced child death					
Not experienced (ref.)	1.000		1.000	1.000	1.000
Yes experienced	2.646***		1.000	4.530	5.646***
Ideal number of children					
0	0.284	1.000	0.065***	7.927***	4.458

1	0.214***	0.246*	0.042***	0.703	1.653
2 (ref.)	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
3	2.920***	2.551	1.684**	13.564***	1.001
4+	6.738***	1.656	1.725	17.035***	13.404***
Constant	1.305	6.297	4.070	0.009***	0.044***
Number of obs.	5,156	354	926	1,735	1,158
F-test	23.327	3.344	6.507	9.812	7.319
Prob > F	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

DISCUSSION AND CONCLUSION

This study analyzed the trends in fertility preferences in Türkiye, namely, changes in fertility ideals and fertility intentions using data from six TDHS between 1993 and 2018. Fertility gap was also analyzed, taking into account different actual fertility indicators at the macro level, as well as at the micro level. Finally, determinants of birth intention by parity were analyzed employing multivariate logistic regression method for the most recent data from the 2018 TDHS.

Our findings indicate that the ideal number of children has been increasing over the 25-year period of 1993-2018, whereas the intended number of children has been declining on average. We have discussed how fertility gap, which is measured as the difference between ideal or intended fertility and actual fertility, can be misleading when actual fertility is taken as total fertility rate. However, if actual fertility is measured with tempo adjusted total fertility rate, the results are more valid to derive at inferences. Although the ideal versus actual fertility gap increased according to the conventional TFR indicator, it declined in absolute terms when adjusted TFR is used. Moreover, the gap has been mostly negative, indicating that actual fertility exceeded ideal fertility (when a comparison is made with adjusted TFR). Intended fertility is more likely to be realized as behaviors compared to ideals as suggested in both theoretical and empirical studies. Hence, the intended-actual gap could be a better indicator. Intended-actual gap has been smaller when adjusted TFR is used, and has been negative by 2018 indicating that adjusted TFR exceeded

intended number of children for 2018. This indicates that there is no excess demand for children compared to actual fertility, but rather pronatalism has been increasing in Türkiye in terms of “personal ideals” only.

Compared to the studies on fertility gap in Europe (for example Sobotka and Lutz, 2010; Philipov and Bernardi, 2012; Beaujouan and Berghammer, 2019), which find positive fertility gap in almost all findings independent of the period or cohort perspective used, we find a negative gap for Türkiye. This is an expected finding as fertility levels in Europe is much lower compared to Türkiye.

Changes in mean ideal and intended number of children at the micro level in Türkiye are also noteworthy. Mean ideal number of children has been increasing while mean intended number of children has been declining. This indicates a discrepancy between ideals and expectations among women. Considering that expectations are more likely to be realized, a declining trend in actual fertility rates has also been explained by this change in fertility intentions. At the micro level, hypothetical-actual comparison provided further information and highlighted the necessity of parity-specific analyses.

Looking at the overall models of birth intentions, it is seen that the age of the woman, the number of children (in Model 1) and the ideal number of children are the most important explanatory variables. Looking at the spatial variables, it is seen that region rather than urban/rural settlement variable is significant in the models. Especially women living in the Eastern region are more likely to plan to have another child. Socioeconomic variables such as educational level, employment status and household wealth level are not significantly explanatory in most models. Some of these variables were found to be significant only in progression to first-child and second-child models. Our finding of negative but insignificant association of employment with birth intentions is in line with that of Chen and Yip (2017) on Hong Kong. Health insurance ownership also emerges as a significant variable in these models. Not using any contraceptive method is positively associated with birth intentions in most models. Sex composition of children and experiencing child death are both significant only in Model 1, while child death is significant in progression to fourth birth model.

Our study has policy implications:

- Before making any inferences from analyses on fertility preferences, the measures and definitions used should be clearly investigated. There has been an increase in the level of pronatalism in Türkiye, however it would be wrong to conclude that this is reflected in intentions and behaviors.
- Based on the literature, one of the appropriate fertility gap measures to derive at policy inferences is intended fertility minus adjusted TFR. Based on this measure, the gap is negative in Türkiye suggesting excess fertility over ideal and intended fertility. Put differently, alternative measures of fertility gap suggest that actual fertility indeed exceeds desired and intended fertility at the macro level in the country.
- To influence birth intentions via socioeconomic variables seems not to be realistic since intentions are significantly associated with biodemographic variables related to women and their children such as age, parity, experience of child death, and etc. rather than human capital variables.

As regards to future works, the changes in fertility ideals in Türkiye are an interesting issue to analyze further, but how women in the “undecided” category will be treated in future analyses is a critical question. Methodological approaches to handling undecided women should be considered and studied in more detail. Another future study would be analysis of the fertility gap in Türkiye following a cohort approach using TDHS series. Such a study would contribute methodologically to the former part of this study at hand.

REFERENCES

- Abbasoğlu Özgören, Yayla Enfiyeci, Z., and Türkyılmaz, A. S. (2022). Türkiye’de Doğurganlık Tercihleri: İdealler, Niyetler ve Doğurganlık Farklarındaki Eğilimler. In *Üreme Sağlığı Konularında Tematik Analizler 1993-2018*. HÜNEE ve UNFPA Türkiye Ofisi. Ankara: Emsal Matbaası. YAYIN NO: NEE-HÜ.22.01. ISBN: 978-975-491-527-3.
- Adalı, T. (2016). Tempo Effects on Period Fertility in Turkey: A Study from Turkey Demographic and Health Surveys. *Turkish Journal of Population Studies*, 30 (1), 43–54. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/nufusbilim/issue/22958/245703>. Accessed on 03.02.2023.
- Balbo, N., Billari, F. C., and Mills, M. (2013). Fertility in Advanced Societies: A Review of Research. *Eur J Population*, 29, 1–38. doi:10.1007/s10680-012-9277-y.
- Beaujouan, E. (2014). Counting how many children people want: The influence of question filters and pre-codes. *Demográfia*, 56(6), 35–61.
- Beaujouan, E. and Berghammer, C. (2019). The Gap Between Lifetime Fertility Intentions and Completed Fertility in Europe and the United States: A Cohort Approach. *Popul Res Policy Rev* 38, 507–535 (2019). <https://doi.org/10.1007/s11113-019-09516-3>. Accessed on 07.05.2023.
- Bongaarts, J. and Feeney G. (1998). On the quantum and tempo of fertility. *Population and Development Review*, 24, 271–291.
- (2008). The quantum and tempo of life-cycle events. In: Barbi, E., Vaupel, J.W., Bongaarts, J. (eds) *How Long Do We Live?*. Demographic Research Monographs. Springer, Berlin, Heidelberg. doi: 10.1007/978-3-540-78520-0_3.
- Çağatay, P., Saraç, M., İlyas, İ.E., and Türkyılmaz, A.S. (2015). Chapter 5: Fertility Preferences in Turkey. In *2013 Turkey Demographic and Health Survey Further Analysis*. Ankara: Hacettepe University Institute of Population Studies, Turkish Republic Ministry of Development and Turkish Scientific and Technological Research Council.
- Chen, M. and Yip, P.S.F. (2017). The Discrepancy Between Ideal and Actual Parity in Hong Kong: Fertility Desire, Intention, and Behavior. *Popul Res Policy Rev*, 36(4), 583–605. doi: 10.1007/s11113-017-9433-5.
- Demopædia. *Multilingual demographic dictionary, Second Unified Edition*, English volume, 2nd edition. 10. Retrieved from http://en-ii.demopaedia.org/wiki/Total_fertility_rate. Consulted the June 7, 2021.
- Erfani A. (2017). Low Fertility Intention in Tehran, Iran: The Role of Attitudes, Norms And Perceived Behavioural Control. *Journal of biosocial science*, 49(3), 292–308. doi:10.1017/S0021932016000109.
- Eryurt, M. A. (2018). Fertility transition and fertility preferences in Turkey. In *Family Demography in Asia*, Gietel-Basten, S., Casterline, J., Choe, M. K. (Eds). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing. doi:10.4337/9781785363559.00029.

- Gemicioğlu, S., Şahin, H, and Er, E. (2019). Türkiye’de Doğurganlık Analizi: Gelecekteki Doğurganlık Tercihlerinin Önemi. *Sosyoekonomi*, 27(41), 223-234. doi: 10.17233/sos-yoekonomi.2019.03.11
- HUIPS (Hacettepe University Institute of Population Studies) (1994). *Turkey Demographic and Health Survey 1993*. Ankara: Hacettepe University Institute of Population Studies, Ministry of Health and Macro International Inc.
- (1999). *Turkey Demographic and Health Survey 1998*. Ankara: Hacettepe University Institute of Population Studies, Ministry of Health General Directorate of Mother and Child Health and Family Planning and Macro International Inc.
- (2004). *Turkey Demographic and Health Survey 2003*. Ankara: Hacettepe University Institute of Population Studies, Ministry of Health General Directorate of Mother and Child Health and Family Planning, State Planning Organization and European Union.
- (2009). *Turkey Demographic and Health Survey 2008*. Ankara: Hacettepe University Institute of Population Studies, Ministry of Health General Directorate of Mother and Child Health and Family Planning, Turkish Republic Prime Ministry Undersecretary of the State Planning Organization, Turkish Scientific and Technological Research Council.
- (2014). *2013 Turkey Demographic and Health Survey*. Ankara: Hacettepe University Institute of Population Studies, T.R Ministry of Development, T.R. Ministry of Health, Turkish Scientific and Technological Research Council.
- (2019). *2018 Turkey Demographic and Health Survey*. Hacettepe University Institute of Population Studies, T.R. Presidency of Turkey Directorate of Strategy and Budget and TÜBİTAK, Ankara, Turkey.
- Hürriyet*, 7 March 2008, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/8401981.asp>
- Lesthaeghe, R. and Willems, P., (1999). Is Low Fertility a Temporary Phenomenon in the European Union? *Population and Development Review*, 25, p. 211–228.
- Liefbroer, A. C., Klobas, J. E., Philipov, D., and Ajzen, I. (2015). Reproductive decision-making in a macro-micro perspective: A conceptual framework. In *Reproductive decision-making in a macro-micro perspective*, Philipov, D., Liefbroer, A. C. and Klobas, J. E. (Eds.), (pp. 1–15). Springer. doi:10.1007/978-94-017-9401-5_1.
- Lutz, W. (2007). Adaptation versus mitigation policies on demographic change in Europe. *Vienna Yearbook for Population Research*, 19–26. doi:10.1553/populationyearbook2007s19
- Miller, W. B. (2011). Differences between fertility desires and intentions: implications for theory, research and policy. *Vienna Yearbook of Population Research*, 9, 75–98.
- Miller, W. and Pasta, D. J. (1993). Motivational and nonmotivational determinants of child-number desires. *Population and Environment*, 15, 113–138.
- (1994). The psychology of child timing: A measurement instrument and a model. *Journal of Applied Social Psychology*, 24, 221–250.

- (1995). Behavioral intentions: Which ones predict fertility behavior in married couples? *Journal of Applied Social Psychology*, 25, 530–555.
- Ministry of Development (MoD). (2014). *The Tenth Development Plan (2014–2018)*. Ankara: Ministry of Development.
- Ministry of Development (MoD) and Ministry of Family and Social Policies (MoFSP) (2015). *The Tenth Development Plan: 2014-2018, Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı Eylem Planı [Family and Dynamic Population Structure Conservation Program]*. Ankara: Ministry of Development.
- Morgan, P. S. (1982). Parity-specific fertility intentions and uncertainty: The United States, 1970 to 1976. *Demography*, 19(3), 315–334.
- Philipov, D. and Bernardi, L. (2012). Concepts and operationalisation of reproductive decisions implementation in Austria, Germany and Switzerland. *Comparative Population Studies*, 36(2–3), 495–530.
- Presidency of the Republic of Türkiye, Presidency of Strategy and Budget. (2019). *The Eleventh Development Plan: 2019-2023*. Ankara: Presidency of Strategy and Budget.
- Ryder, N. B. (1976). The Specification of Fertility Planning Status. *Family Planning Perspectives*, 8(6), 283–290. doi:10.2307/2134407.
- Schoen, R., Astone, N.M., Kim, Y.J., Nathanson, C.A., and Fields, J.M. (1999). Do Fertility Intentions Affect Fertility Behaviour?, *Journal of Marriage and Family*, 61(3), 790–799.
- Sobotka, T. (2009). Sub-replacement fertility intentions in Austria. *European Journal of Population*, 25(4), 387–412. doi: 10.1007/s10680-009-9183-0.
- Sobotka, T. and Lutz, W. (2010). Misleading policy messages derived from the period TFR: Should we stop using it? *Comparative Population Studies*, 35(3): 637-664. doi:10.4232/10.CPoS-2010-15en.
- Westoff, C. F. (2010). *Desired Number of Children: 2000-2008*. DHS Comparative Reports No. 25. Calverton, Maryland, USA: ICF Macro.
- Westoff, C. F. and Ryder, N. B. (1977). The predictive validity of reproductive intentions. *Demography*, 14(4), 431-453.

BABALARIN ÇOCUKLARINA YÖNELİK ALGISI: İLK BABALIK DENEYİMLERİ

Ahmet EROL¹

Merve CANBELDEK²

Nesrin İŞİKOĞLU³

Öz

Bu araştırmanın amacı, ilk kez baba olan erkeklerin babalık rolü kavramına yönelik algılarının incelenmesidir. Çalışma nitel araştırma geleneklerinden olgu bilim (fenomenoloji) kapsamında yürütülmüştür. Çalışmaya ilk kez babalık deneyimi yaşayan Türkiye'nin güneybatısında bulunan bir üniversitede öğretim elemanı olarak çalışan altı babalar katılmıştır. Veriler üçlü görüşme metodu dikkate alınarak yarı yapılandırılmış görüşme protokolü aracılığıyla elde edilmiştir. Gerçekleştirilen birinci görüşmede katılımcıların yaşamlarına odaklanılmış, onları daha iyi tanımak ve deneyimlerini belirlemek amacıyla hazırlanan çeşitli sorular sorulmuştur. İkinci görüşmede katılımcıların deneyimlerinin detayları, ayrıntıları hakkında sorular hazırlanmış ve görüşme gerçekleştirilmiştir. Üçüncü görüşmede ise katılımcıların deneyimlerinden ne anlatmak istedikleri ve onların deneyimleri hakkında düşünmeleri istenmiş ve bu doğrultuda görüşme sonlandırılmıştır. Veriler içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Bulgulara göre katılımcıların baba olma nedenleri hayatın anlamı, hayal kurma, yenilik ve üretim ve evliliğin devamı ile yakından ilgilidir. Katılımcılar baba olacaklarını anladıklarında ve baba olduklarında sorumluluk, mutluluk, heyecan, kaygı, aidiyet ve şaşkınlık hissetmişlerdir. Ayrıca, içinde buldukları kültür babalık anlayışları üzerinde etkili olmuştur. Erkekler babalık deneyimlerini çocuğun bakımına katılma, ev işlerine yardımcı olma ve çocukla oyun oynama şeklinde açıklamışlardır. Bu sonuçlar ilk kez baba olan erkeklerin deneyimlerini ve çocuklarına yönelik algılarını anlamamıza katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İlk babalık deneyimi, babalık algısı, babalar, çocuklar.

¹ Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, E-posta: ahmete@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7538-952X

² Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, E-posta: mcanbeldek@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3100-2220

³ Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, E-posta: nisikoglu@pau.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7010-302X

EROL, A., CANBELDEK, M., İŞİKOĞLU, N. (2023). Babaların Çocuklarına Yönelik Algısı: İlk Babalık Deneyimleri. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23(59), 357-387. DOI:10.21560/spcd.vi.1218406

FATHERS' PERCEPTIONS OF THEIR CHILDREN: FIRST EXPERIENCES OF FATHERHOOD

Abstract

The aim of this study is to examine the perceptions of first-time fathers toward the concept of fatherhood. The study was carried out within the scope of phenomenology, one of the qualitative research designs. The participants, who worked as lecturers at a university located in the southwest of Türkiye, had only one child and experienced fatherhood for the first time. The data were obtained through a semi-structured interview protocol, considering the triple interview method. In the first interview, the participants' lives were focused on, and various questions were asked to get to know them better and determine their experiences. In the second interview, questions about the details of the participant's experiences were prepared, and the interview was held. In the third interview, the participants were asked to think about what they wanted to tell from their experiences, and the interview ended accordingly. The data were analyzed using the content analysis method. According to the findings, the reasons for becoming a father are closely related to the meaning of life, daydreaming, innovation, production, and the continuation of marriage. Participants felt a responsibility, happiness, excitement, anxiety, belonging, and surprise when they realized they were going to be fathers and became fathers. In addition, the culture they live in has had an impact on their understanding of paternity. Men explained their fatherhood experiences as participating in the care of the child, helping with housework, and playing games with the child. These results contribute to our understanding of first-time fathers' experiences and their perceptions of their children.

Keywords: *First fatherhood experience, fatherhood perception, fathers, children*

GİRİŞ

Benim babalara en büyük tavsiyem; hayata karşı dimdik durmaları ve sorumluluk sahibi olmaları. Babalık fırtınalı bir denizde gemi olmaya benzer, ne kadar gel git olursa olsun, ne kadar okyanus, fırtına ne kadar azgın olursa olsun baba dimdik durmalı... En zor anlarda bile metanetlerini, sakinliklerini koruyarak, ben buradayım mesajını vermeli çocuğa. Ayrıca en büyük tavsiyem eşini çok sevmesi. Bir babanın çocuğuna yapacağı en büyük iyilik çocuğun annesini çok sevmektir.

(Ali)

Toplumun en küçük birimi, çekirdeği veya temel yapıtaşı olarak tanımlanan aileye çocuğun ya da çocukların katılmasıyla bir erkek, baba olma durumunu veya babalık rolünü üstlenmektedir (Güler, 2012; Özyürek ve Tezel Şahin, 2012; Yılmaz, 2004). Baba kavramı “*çocuğu olan erkek*”, babalık kavramı ise “*baba olma durumu*” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Babalık zaman içinde tarihsel değişikliklere uğramış olsa bile büyük ölçüde sosyal olarak inşa edilmiştir (Lamp, 2010). “Babalık” kavramı farklı kültürlerde ebeveynlikle ilişkili günlük uygulamaları kapsamakta ve en genel ifadeyle çocuğu beslemek ve ona bakmanın da dahil olduğu geniş ebeveynlik işlevlerini içermektedir (Onyeze-Joe, O’Neill ve Godin, 2022). Babalık, Türk kültüründe istenilen bir durumdur (Kağıtçıbaşı, 1996). Dolayısıyla erkeklerin yaşam tecrübelerinden biri olan babalık duygusunun eşinin hamile kaldığını öğrendiği zaman başlaması gerektiği vurgulanmaktadır (Dodson, 2000; Karaköse ve Karaköse, 2013; Saygılı ve Çankırılı, 2014). Erkekler baba olacağını anladığında veya baba olduğunda; sevinç, mutluluk, heyecan, endişe, korku, kaygı gibi tarifi imkânsız, karmakarışık, anlatılmaz ve baba olamayan birinin anlayamayacağı duygular yaşayabilmekte ve yeni rolüne alışması zaman alabilmektedir (Çıldır, Karakoç ve Karaca, 2014; Goldman, 2003; Nar, 2009).

Değişen toplumsal hayat ve değer yargularıyla beraber çocukların hayatında, babaların önemi daha da anlaşılır hale gelmiştir. Özellikle günümüzde annelerin çalışma hayatına girmesinden dolayı çocuklar babalarına sanıldığından aksine çok daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak çocukların babaya olan

ihtiyacından babaların büyük bir kısmının ve toplumun farkındalığı sınırlıdır (Kağıtçıbaşı, 1999; Onyeze-Joe, O'Neill ve Godin, 2022). Unutulmaması gereken ise her çocuğun babasının bir parçası ve onun izlerini taşıdığıdır. Babaların çocukla iletişimi, onu kabullenmesine göre taşıdığı bu izler bazı değişiklikler gösterebilmektedir. Bu açıdan erkeklerin baba olmadan önce baba olmayı sindirmiş ve kabullenmiş olmaları çocukların sağlıklı bir şekilde toplumsal yapıya dâhil olmaları açısından önemlidir.

Babaların tutum ve davranışları çocuklar tarafından olumsuz olarak algılanırsa çocuğun benlik kavramı bu algılamadan olumsuz bir şekilde etkilenebilmektedir (Albukrek, 2002; Nar, 2009). İyi bir babalık özelliği ise doğuştan getirilen bir yetenek ya da beceri değildir (Güngörmüş-Özkardeş, 2015). Geleneksel olarak iyi babalık; çocuk ve aileye iyi olanaklar sağlama özellikle ekonomik koşulları oluşturma olarak kabul edilirken daha yakın zamanlarda bu durum değişerek iyi babalığın çocuğunu sosyal ve duygusal olarak destekleyen özellikleri içermesi gerektiği vurgulanmaktadır (Lamb, 2010). Günümüzde iyi baba olma sabır, sevgi, kendine güven ve anlayışlı olma gibi duygusal özellikleri ve yanı sıra çocuğun bakım ve eğitimiyle ilgili temel bilgi ve becerileri sergilemeyi kapsamaktadır (Dodson, 2000; Saygılı ve Çankırılı, 2014; Güngörmüş Özkardeş, 2015). Çocuk yetiştirmede annelerin rolü, sorumlulukları ve görevleri olduğu gibi babalarında çocuğuna karşı sorumlulukları ve görevleri bulunmaktadır (Özcebe, Küçük Biçer, Çetin, Yılmaz ve Zakirov, 2011).

Baba olmak üzerine psikososyal gelişim teorisi bir bağlam sunmaktadır. Erikson psikososyal gelişim teorisinde gelişimin her döneminde olumlu ya da olumsuz sonuçlanan temel psikolojik bir çatışma olduğunu ifade etmektedir (Erikson, 1963). Psikososyal gelişim teorisinde her dönemin bir görevi vardır ve bireyden söz konusu gelişim dönemindeki görevleri tamamlaması beklenmektedir (Hamachek, 1988). Psikososyal gelişim teorisi çeşitli dönemler altında incelenirken çalışmamıza üretkenliğe karşı durgunluk dönemi yol gösterici niteliktedir ve genellikle baba olmak isteyen erkeklerin içinde bulunduğu bir dönemdir. Bu dönem bireylerin hem evlilik hem de ebeveynlik anlamında üretkenliğini de içerir. Bu evrede bireyler çalışmayı, üretmeyi veya verimsizlik, durağanlığı deneyimler (Erikson, 1963; Fleming, 2004). Bu dönemde diğer insanlara bağlılık, aile ile ilişkiler geliştirmek ve gelecek nesillere rehberlik

etmek önemlidir. Bireyler bu dönemde topluma katkı sağlayıcı davranışlar, yaptıkları iş, ortaya koydukları fikirler bağlamında üretkenliğe hizmet ederler. Üretkenlik baba olmayı da içeren geniş bir kavramdır. Eğer bu dönemde bireyler üretkenliği yeterince geliştiremezlerse durgunluğa girebilmektedir (Burger, 2006; Maree, 2021).

1.1. Çocukların Yaşamında Babaların Yeri

Baba ile çocuk arasındaki bağı anlamak için, çocuğun gelişimi üzerindeki çevresel faktörleri açıklayan biyoeolojik model önem kazanmaktadır. Biyoeolojik modele göre çocuğun gelişimi birbiri ile etkileşimde olan ve bir dizi iç içe geçmiş sistemde yaşanan deneyimlerden etkilenmektedir (Bronfenbrenner ve Morris, 2006). Bu sistemlerden çocuğun ailesi, sınıfı, öğretmeni gibi en yakın çevresiyle yaşadığı deneyimleri kapsayan mikrosistem bizim çalışmamıza bakış açısı sunmaktadır (Degol ve Bachman, 2015). Söz konusu modele göre babalar çocuk en yakın çevresinde yer almaktadır. Bu çocukların gelişimi için önemli bir bağlamdır.

Babaların çocukları üzerindeki etkileri incelendiğinde, erkek çocuklar için babanın varlığı, cinsel kimliklerini geliştirmeleri ve cinsiyetlerine uygun davranmayı öğrenerek kendi benliklerini oluşturmaları açısından önemlidir (Çağdaş, 2002; Zeybekoğlu, 2013). Bu doğrultuda erkek çocukların sağlıklı cinsel kimlik geliştirmeleri için babalarıyla zaman geçirmeleri ve duygusal iletişimde bulunmaları gerekmektedir. Aile içerisinde sadece erkek çocuklar için değil aynı zamanda kız çocukları içinde baba figürü bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır (Trawick-Swith, 2013). Kız çocukları babalarına bakarak karşı cinse nasıl tepkide bulunacaklarını ve erkeklerin de kendi hemcinslerine nasıl davrandıklarını gözlemlemektedir. Bu açıdan babalar kız ve erkek çocuklarıyla etkileşim halinde olduklarında çocukları ile hassas bağlar kurmaktadır (Zeybekoğlu, 2013; Saygılı ve Çankırılı, 2014, Trawick-Swith, 2013). Aile içerisinde baba faktörü çocuğun, sosyal becerileri daha çabuk öğrenmesine katkı sağlamasının yanında sosyal hayatta arkadaşlık ilişkileri kurmasında belirleyici bir etkidir (Lieberman, Doyle ve Markiewicz, 1999). Örneğin; babalarını daha sıcak, şefkatli ve yardım sever algılayan okul öncesi eğitim dönemi çocukları eşyalarını arkadaşlarıyla daha kolay paylaşmakta ve daha az saldırgan davranışlar göstermektedirler (Güngörmüş-Özkardeş, 2015). Babalarıyla

erken dönemlerde yakın ilişki kuran çocukların, kendine güvenen, araştıran, sorgulayan, sorumluluk alan, çocuklar olduğu belirlenmiştir (Saygılı ve Çankırılı, 2014). Babanın çocuğuna karşı tutum ve davranışları utangaçlık, çekingenlik, liderlik özelliği ve arkadaşlık gibi bazı kişilik özelliklerini etkileyebilmektedir (Güngörmüş-Özkardeş, 2015). Baba ile annenin uyumlu birlikteliği çocuğa olumlu şekilde yansımakta ve her anlamda sağlıklı bireylerin yetişmesi mümkün olmaktadır.

Babalık ve çocuk yetiştirme sadece çocuğun gelişimi için değil aynı zamanda bir erkek için de doyurucu bir deneyimdir (Dodson, 2000). Bu doyum babanın aile ve çocukla ilgili konularda karar verme sürecine katılımıyla yakından ilgilidir (Russell ve Radojevic,1992). Başka bir ifade ile babanın çocuğu hakkında söz sahibi olması onun baba olma doyumunu ve algısını doğrudan etkileyebilmektedir. Lawhon, (1997) ebeveynlik doyumunun da çocuğun gelişimini etkilediğini ifade etmektedir. Aynı zamanda babalık rolünü çocuğu ile ilgilenmek ve onun bakımına katılmak olarak algılayan baba çocuğunun hayatına daha fazla ortak olmaktadır (Kuzucu, 2011). Bu katılım da çocuğun bilişsel gelişimini etkilemekte ve ortaya çıkabilecek davranış problemlerini azaltmaktadır (Nugnet, 1991; Amato ve Rivera,1999). Ayrıca bir araştırmada babaların bebek bakımına katılmaları ve bebeğe ayrılan zamanında babalık rolünü ve doyumunu etkilediği belirtilmektedir (Kuruçırak, 2010). Tüm bu süreçte her erkek için olumlu babalık rolü algısından söz etmek ise mümkün değildir. Bir erkeğin uygun babalık rolüne hazır olmaması ve çocuğu hakkındaki olumsuz algısının ardında birçok sebep bulunabilir. Kendi babalarının daha uygun babalık rolüne sahip olmaması, babalık öncesinde daha az sosyal fırsatlara sahip olmaları, babalık rolü ile ilgili kurumsal desteklerinin az olması veya olmaması, anne baba arasında yaşanan çatışmalar, toplumsal desteğin yetersizliği ve baba çocuk iletişiminin, etkileşiminin kalitesizliği, erkeklerin babalık rolü algısını olumsuz olarak etkileyebilmektedir (Seçer, Çeliköz ve Yaşa, 2007).

1.2. Çalışmanın Önemi

Karşılıklı etkileşimin yoğun olarak yaşandığı aile ortamında birçok faktör çocuğun yeterlilik düzeyini etkileyebilmektedir. Ancak günümüze kadar yapılan çalışmalarda hep bakım gereksinimini karşılaması yönünden anne- çocuk

ilişkinde önem verilmiş baba- çocuk ilişkisi, babaların çocuk algısı gibi çalışma konuları ikinci planda kalmıştır (Altun, 2023; Çağdaş, Arslan, Erbay ve Orçan, 2010). Son zamanlarda yapılan araştırma bulguları doğrultusunda babanın da çocuk için, çocuğunda baba için oldukça önemli olduğu görüşü araştırmaları bu eksene kaydırmıştır (Gözübüyük ve Özbey, 2020; Paquette ve diğ., 2023; Stover ve diğ., 2023). Bu gelişme ve değişimlere uygun olarak baba figürü çocukların her anlamda gelişimlerine ve eğitimlerine katkıda bulunmaya başlamıştır (Çağdaş, 2002; Gander ve Gandiner, 2001). Özdal ve Aral, (2006) baba yoksunu olan çocukların ailesiyle birlikte yaşayan çocuklara göre durgunluk ve sürekli kaygılarının daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Gülay-Ogelman ve Erol (2014) çalışmalarının sonuçlarında babaların annelere göre daha fazla çocukların psikolojik sağlamlıklarını etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Albukrek, (2002) baba çocuk ilişkisi ve çocuğun benlik kavramı üzerine yaptığı çalışmada babaların olumlu ve olumsuz algısının çocukların benlik kaygısını etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Maridaki Kassotaki (2000) kırsal alanda ve şehir merkezinde bulunan babalara “çocuğun doğumundan önce ve sonra hazırlıklar”, “çocuğun oyununa katılım ve günlük çocuk bakım için çeşitli görevler” gibi konularda kendi algılamaları hakkında sorular sorulmuş ve şehir merkezinde bulunan babaların daha çok bu faaliyetlere katıldığını belirlenmiştir. Marissa ve Ishaq (2012) çalışmalarında lise öğrencilerinin akademik başarıları ile babaların rolü arasındaki ilişkiyi ölçmüşler ve öğrencilerin başarıları ile babaların rolü arasında anlamlı bir ilişki bulmuşlardır.

Yapılan araştırmalar babalık rolü algısında babanın sosyo ekonomik özelliklerinin etkili olduğunu ortaya koymuştur. Babanın sosyo kültürel özellikleri arasında yer alan ilk kez baba olma yaşı, babanın öğrenim durumu, geliri, sahip olduğu çocuk sayısı, çalışıp çalışma durumları ile aile yapısı, eşlerinin eğitim durumu ve işi, çocuğun cinsiyeti (Poyraz, 2007) çocuk sahibi olmayı isteme durumu gibi değişkenlerinin babalık rolü algısı ile anlamlı ilişkiler saptanmıştır (Deleş ve Kaytez, 2020; Gültekin Akduman ve Türkoğlu 2013; Kuruçırak ve Kulakaç, 2014; Poyraz, 2007; Seçer, Çeliköz ve Yaşa 2007; Özkardeş ve Arkonaç, 1998; Şahin ve Demiriz, 2014; Telli, 2014). Öte yandan babanın mesleği (Poyraz, 2007), kendi babalarıyla olan ilişkilerinin niteliği (Telli, 2014), çocuğun cinsiyetinin (Deleş ve Kaytez, 2020; Şahin ve Demiriz, 2014)

ise anlamlı düzeyde etkilemediği belirtilmektedir. Çocuğun cinsiyetinin babalık rolüne etkisi ile ilgili sonuçlarda ise görüş birliği bulunmaktadır.

Genel olarak alanyazın değerlendirildiğinde yapılan araştırmaların babaların sosyo kültürel özelliklerinin etkilerine odaklandığı ve daha çok nicel ilişkisel araştırma deseniyle gerçekleştirildikleri görülmektedir. Yapılan yurtiçi alanyazın taramasında ilk kez baba olan erkeklerin çocuklarına yönelik algılarının incelendiği bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Babaların, çocuklar için önemi ve değişen babalık anlayışı düşünüldüğünde babaların ilk çocuk deneyimlerini ve çocuklarını hakkındaki düşünce ve algı biçimlerini ele alan bu çalışmanın alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, ilk kez baba olan erkeklerin babalık kavramına yönelik algılarını incelemek ve bu algıları etkileyen etmenleri ortaya koymaktır.

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

İlk kez baba olan erkeklerin babalık algılarını derinlemesine betimlemek ve deneyimlerine yükledikleri anlamları incelemek amacıyla yapılan bu araştırma nitel araştırma yöntemiyle yürütülmüştür. Nitel araştırma derin, ayrıntılı ve detaylı alanlarda derinlemesine bilgi almak için elverişlidir (Creswell, 2013; Patton, 2014). Araştırmada, ilk kez babalık olgusunu daha ayrıntılı ve derinlemesine olarak ele alabilmek fenomenoloji deseni seçilmiştir. Fenomonolojik araştırmalar günlük deneyimlerin anlamı ve doğası hakkında derinlemesine bir anlayışı elde etme imkânları sunmaktadır (Merriam, 2013; Patton, 2014).

2.2. Katılımcılar

Bu araştırmanın katılımcıları kartopu-zincir örnekleme yoluyla belirlenen altı babadan oluşmaktadır. Kartopu örneklemede; çok fazla bilgi elde edilebilecek kişilere veya durumlara ulaşmak için görüşme yapılan kişilere, toplumda iyi konumda bulunan insanlara kim veya kiminle görüşülmesi gerektiğinin sorulması, bu doğrultuda ulaşılan kişilerle görüşülmesi ve sürecin tekrarlanarak kartopunun büyümesi şeklinde ifade edilmektedir (Patton, 2014). Kartopu örnekleme seçimi yöntemiyle seçilecek olan katılımcıların bazı ölçütler taşıması gerekmektedir. Bu doğrultuda 1) İlk kez baba olma ve 2) Çocuğunun/bebeğinin 0-3 yaş aralığında olması katılımcıları belirlenirken ölçüt olarak

tanımlanmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin güneybatısında bulunan bir üniversitesinde öğretim elemanı olarak görev yapan altı baba araştırmancının çalışma grubunu oluşturmuştur. Katılımcıların tamamı lisansüstü eğitim mezunudur ve yaşları 35-45 arasında değişmektedir. Katılımcılar eğitim fakültesi, fen fakültesi, insan ve toplum bilimleri fakültesi, mühendislik fakültesi ve tıp fakültesinde görev yapmaktadır. Bütün katılımcılar ilk kez baba olma deneyimi yaşamışlardır. Mesleki kıdemleri 5-15 arasında değişmektedir. Baba olmayı kendileri istemiştir ve planlı bir süreçle baba olduklarını ifade etmişlerdir. Babaların hepsi evlendikten uzun bir süre (yaklaşık 4 yıl) sonra baba olmaya karar verdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların bu bağlamı göz önüne alınarak çalışma bulgularının yorumlanması önemsenmektedir.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri katılımcılarla bireysel olarak yapılan yarı yapılandırılmış görüşme protokolü ile toplanmıştır. Araştırmada kullanılan görüşme protokolü Seidman (2006) üçlü görüşme metodu dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme protokolleri araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Görüşme protokolü ilk olarak bir uzmana gösterilmiş ve gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra asıl uygulamaya başlamadan önce iki katılımcı ile pilot bir çalışma yapılmıştır. Böylelikle hem soruların anlaşılabilirliği ölçülmüş hem de asıl uygulamadan önce bir deneyim kazanılmıştır. Gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra görüşme protokolü katılımcılarla uygulanmıştır. Bu aşamada yeterli kişiye ulaşılmaya çalışılmış ve veri toplama işlemi belli bir doygunluğa ulaşmaya kadar devam etmiştir. Birer hafta aralıklarla her bir katılımcıyla üç farklı görüşme yapılmıştır. Katılımcılarla yapılan birinci görüşmede katılımcıların yaşamlarına odaklanılmış ve onları daha iyi tanımak ve deneyimlerini belirlemek amacıyla hazırlanan yedi adet açık soru sorulmuştur (Örneğin; *Neden baba olmak istediniz? Biraz bahsedebilir misiniz, Babalık sorumlulukları nelerdir? Örnekler vererek açıklayabilir misiniz?*). İkinci görüşmede katılımcıların deneyimlerinin detayları, ayrıntıları hakkında sorular hazırlanmış ve sohbet bu şekilde devam etmiştir. Bu aşamada toplam 11 soru yer almıştır (Örneğin; *Baba olacağınızı öğrendiğiniz zaman ne hissettiniz? Biraz bahsedebilir misiniz, Baba olmak sizce nasıl bir duygu anlatabilir/tarif edebilir misiniz?*). Üçüncü görüşmede ise katılımcıların deneyimlerinden ne anlatmak istedikleri ve

onların deneyimleri hakkında düşünmeleri istenmiş ve bu doğrultuda görüşme sonlandırılmıştır. Bu aşamada katılımcılara toplam 6 soru yöneltilmiştir (Örneğin; *Böyle bir babalık deneyiminin senin için anlamı nedir? Bir çocuğun var ve her şey düşündüğünüzde gelecek için nasıl bir baba olacağınız düşünüyorsunuz?*). Görüşme sorularında veri zenginliğini artırmak ve katılımcıların görüşlerini derinleştirmek için araştırmanın akışına uygun olarak bazı sonda olarak nitelendirilen sorular ilaveten sorulmuştur. Sondalar detaylar hakkında daha çok soru sormak, açıklama yapmalarını istemek veya örnekler almak üzere düzenleme sağlamaktadır (Merriam, 2013). Görüşmenin bazı aşamalarında deneyimi tam olarak yansıtabilme amacıyla neden, niçin gibi sorularla araştırmanın veri kalitesi sağlanmaya çalışılmıştır. Görüşmeler katılımcıların çalışma ofislerinde yapılmış, ortalama 25 ile 37 dakika arasında sürmüş ve ses kayıt cihazı yardımıyla kaydedilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Yarı yapılandırılmış görüşme yoluyla elde edilen verilerin analizi içerik analizi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi; nitel metnin tekrar eden kelimeler ve temalar doğrultusunda taranması ve hacimli olan nitel materyali olarak temel tutarlılıklarını ve anlamlarını belirlemeye yönelik herhangi bir nitel veriyi indirgeme ve anlamlandırma gibi bir boyut olarak ifade edilmektedir (Patton, 2014). İçerik analizi doğrultusunda ilk olarak kodlama yapılmış ve bu kodlamalar aracılığıyla temalara ulaşılmıştır (Merriam, 2014). Bu doğrultuda çalışmada küçük notlar şeklinde kodlamalar oluşturulmuştur. Örneğin; Hüseyin: *“Herhalde mutluluğu çoğaltmak adına, hayata bir amaç, bir hedef koymak, hayatımıza bazı şeylerin değiştiğini hissetmek adına, hayatımızı biraz daha anlamlandırmak adına çocuk yapıyoruz.”* İfadesi “hayatına anlam katma” ile açıklanmaya çalışılmıştır. Tekrarlanan kodlamaların bir araya getirilmesiyle de temalar (kategoriler) meydana gelmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Fenomenolojik araştırmalarda veri analizi; kasıtlı ayıklama, yaratıcı varyasyon ve sezgisel araştırma şeklinde üçe ayrılmaktadır. Bu araştırmada yaratıcı varyasyonu kullanılmıştır (Merriam, 2014). Bu doğrultuda veri analizinde verilerden kodlamalar, kodlamalardan temalara ulaşılarak tümevarımsal bir yöntem kullanılarak soyutlama yapılmıştır. Öncelikle bütün görüşme belgelerini transkript edilmiştir. Transkriptler okunmuş ve deneyimle ilgili her ifade

belirlenmiştir. İlgili fenomene ilişkin tüm değişkenler listelenmiştir. Ardından araştırma fenomeni ile ilgisiz değişkenleri çıkartılmış ve örtüşen değişkenler belirlenmiştir. Daha sonra aynı anlama gelen değişkenler gruplanmış ve anlam birimleri oluşturulmuştur.

Temalar uzun bir aradan sonra tekrar okunmuş ve yeni temalar elde edilmiştir. Bunun bir nedeni çalışmada 3'lü görüşmenin kullanılmasıdır. Görüşme aralıkları uzun tutulmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmaya başlanmış ve çalışmada yeteri katılımcıya ulaşamadığı için veri toplama süreci zamana yayılmıştır. Eski temalar ile yeni temaları karşılaştırılmış ve uyum sağlamayan temalar silinmiştir (Türk kültüründe baba olmak). Bazı ana temalar alt tema olarak ifade edilmiştir (hayatın anlamı, üçü bir arada: mutluluk, heyecan, kaygı). Yeni temalar belirlenmiştir (neden baba olmalıyım? baba olmak ne hissettiriyor). Daha sonra fenomenin kavramsal bir çerçevesi oluşturulmuş ve dört tema ile ifade edilmiştir. Ayrıca analiz süreçleri sonucunda elde edilen temalar bulgular kısmında başlıklar halinde sunulmuş ve alanyazındaki diğer çalışma bulguları ile tartışılmıştır. Bir diğer noktada ulaşılan temaların aktarılabilirdiği için dış bir uzmana metinler iletilmiş ve tema kod çıkarması istenmiştir. Uzmanın ulaştığı tema ve kodlar ile kendi ulaştıklarımızı çapraz karşılaştırarak inandırıcılık bağlamını güçlendirmeye çalıştık.

2.5. İnandırıcılık ve Aktarılabilirlik

Araştırmada inandırıcılık ve aktarılabilirliği sağlamak için farklı stratejiler izlenmiştir. İlk olarak araştırmaya katılımcıların belirlenmesinde amaçlı örneklem ve gönüllülük esasına uyulmuş ve ayrıca katılımcılar gerçek isimleri verilmeden takma isimle araştırmaya katılmıştır. Araştırmanın inandırıcılığını artırmak amacıyla izlenen diğer bir strateji ise derin uzun süreli etkileşim, odaklı veri toplama, uzman incelemesi ve katılımcı doğrulamasıdır (Merriam, 2014; Patton, 2015). Bu doğrultuda veriler her bir katılımcı ile üçlü görüşme yoluyla derinlemesine toplanmıştır. Analiz aşamasında yoğun ve zengin tanımlamalara ve doğrudan katılımcı alıntılara yer verilmiştir. Nitel çalışmalarda nicel çalışmalar gibi genellenebilirlik amaçlanmadığından çalışma bulguları ayrıntılı olarak betimlenerek okuyan bireylerin kendi durumlarına yansıtılabilmeleri ve transferleri kolaylaştırılmıştır.

Katılımcılardan elde edilen veriler yazarlar dışında iki uzman araştırmacı aracılığıyla da analiz edilmiş ve veriler ayrıntılı olarak betimlenmiştir. Çalışmada kodlama ve tema oluşturmayı farklı zamanlarda yapılmış daha sonra yapılan analizleri benzerlik ve farklılık açısından incelenmiştir. Böylelikle kodlayıcılar arasındaki uyumun çapraz kontrolünü yapılmış ve koordinasyon sağlanmıştır. Araştırmanın güvenilirlik hesaplaması için Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği güvenilirlik formülü kullanılmıştır: Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı). Elde edilen sonuç doğrultusunda araştırmanın güvenilirliğinin %93 olduğu saptanmıştır. Miles ve Huberman (1994)'a göre içsel tutarlılık olarak belirtilen kodlayıcılar arasındaki görüş birliğinin en az %80 olması beklenmektedir. Bulgular, zengin ve detaylı betimlemeler çerçevesinde ele alınmış ve örneklerle desteklenmiştir. Bu noktada elde edilen temalar alanyazın çerçevesinde değerlendirilmiş ve tartışılmıştır.

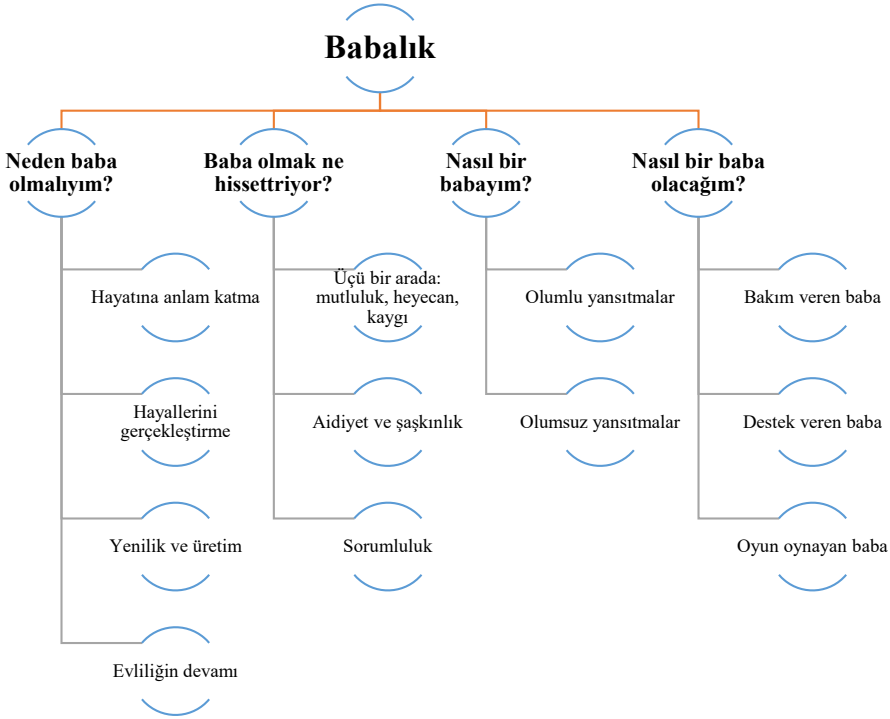
2.6. Araştırmacıların Rolü ve Etik

Çalışmaya başlamadan önce öncelikle üniversiteye bağlı sosyal ve beşerî çalışmalar etik kurulundan onay alınmıştır. Ayrıca katılımcılardan sözlü-yazılı onay alınmış ve görüşmeleri ses kaydına alınacağı iletilmiştir. Çalışmadan istedikleri zaman ayrılacakları ve cevaplamak istemedikleri sorular hakkında konuşmayacakları belirtilmiştir. Veri toplama sürecinde mümkün olduğunca nesnel şekilde görüşmenin gerçekleşmesi sağlanmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların davranış ve sözlerinin yargılamamasına ve onlarda beklenti oluşturulmamasına dikkat edilmiştir. Bulgulara yönelik katılımcı kontrolünün sağlanması, araştırma süreci boyunca yapılan gözlemler, araştırmacının yanlılığını belirtmesi (araştırmacılar verilerin toplanmasında ve çözümlenmesinde bir araç görevi üstlenmişlerdir), belirli bir süre katılımcılar ile buldukları ortamda vakit geçirilmesi, araştırma verilerinin farklı bir araştırmacı tarafından da kontrol edilmesi (görüş birliği) gibi inanılabilirlik geçerliğini gösteren noktalara dikkat edilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Bu çalışmada, ilk kez baba olan erkeklerin çocuklarına yönelik algıları ve ilk babalık deneyimleri incelenmiştir. İçerik analizi sonucunda dört tema ortaya çıkmıştır: 1) *neden baba olmalıyım?* 2) *baba olmak ne hissettiriyor?* 3) *nasıl bir baba olacağım: kültürel babalık* ve 4) *nasıl bir babayım? babalık deneyimi*.

Neden baba olmalıyım teması hayata anlam katma, hayallerini gerçekleştirme, yenilik ve üretim, evliliğin devamı alt temalarından oluşurken; baba olmak ne hissettiriyor? teması, sorumluluk, üçü bir arada: mutluluk, heyecan, kaygı ve aidiyet ve şaşkınlık alt temalarından oluşmuştur. Nasıl bir baba olacağım? teması ise olumlu yansıtımlar ve olumsuz yansıtımlar alt temalarını içermektedir. Son tema olan nasıl bir babayım? babalık deneyimi teması ise bebeğin bakımına katılan baba, ev işlerine yardım eden baba ve çocuğuyla oynayan baba alt temalarını içermektedir. Ortaya konulan temalar ve alt temalar katılımcıların görüşleri ile desteklenerek aşağıda sunulmuştur. Şekil 1 elde edilen temaları ve alt temaları simgelemektedir.

Şekil 1. İlk Babalık Deneyimi Algıları.

3.1. Neden Baba Olmalıyım?

Araştırmaya katılan babalar dört temel nedenle baba olmayı istediklerini ifade etmişlerdir. Bunları; (1) hayatına anlam katma, (2) hayallerini gerçekleştirme, (3) yenilik ve üretim ve (4) evliliğin devamı olarak tanımlanmıştır. Belirtilen bu nedenler katılımcı babaların baba olma duyguları ve düşüncelerini ortaya koymaktadır. Öncelikle erkekler neden baba olmak istediklerini hayata anlam katma ile açıklamışlardır.

Hayatına anlam katma. Katılımcı babalar çocuk sahibi olmayı düşünmelerinin temel nedeni olarak çocuğun hayatlarına anlam katacağına inandıklarını dile getirdiler. Örneğin Cemal aşağıdaki ifadeleriyle bebeğı doğduktan sonra yaşaması için bir neden bulduğunu belirtti.

Cemal: “Baba olunca hayatın, yaşamın anlamını ve yaşamam için bir neden olduğunu anlamaya başladım. Çocuğum olunca hayatımın yeni bir anlam kazandığını fark ettim. Baba olmak hayattan daha farklı bir tat, lezzet almamı sağladı.”

Katılımcılar için baba olmanın anlamı yaşamına yeni bir anlam yani, yeni bir değer katmaktı ve bununla temel nedenin “mutluluğı çoğaltmak” yani baba olmanın bir erkeğı mutlu edeceğine olan inançla baba olduklarını dile getirdiler. Cemal’in ifadeleri bu duruma örnek olmaktadır.

Hüseyin: “Herhalde mutluluğı çoğaltmak adına, hayata bir amaç, bir hedef koymak, hayatımıza bazı şeylerin değiştiğini hissetmek adına, hayatımızı biraz daha anlamlaştırmak adına çocuk yapıyoruz.”

Baba rolüyle hayatlarına yeni bir anlam katmak, aslında katılımcıların erkeklik rolünün bir sonucu olarak belirtilebilir. Sırasıyla oğlan, delikanlı ve baba olmak erkek olmanın gerektirdiğı hayat aşamalarından biri olarak ifade edilmektedir. Baba olmak, katılımcıların yaşamında önemli bir dönüm noktası olarak belirtilmiştir. Bu nedenle baba olmanın hayatlarına anlam kattığını dile getirdiler.

Hayallerini gerçekleştirme. Katılımcıların baba olma nedenlerinden bir diğeri ise baba olmanın onların hayalini kurdukları bir deneyim olmasıdır. Katılımcıların tamamı baba olma hayali kurduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar erkeklerin baba olması gerektiğine inandıklarını belirttiler. Ayrıca, günümüz

babaları çocuk konusunda tek karar merciinin kendilerinin olmadığını bu kararın ortak bir çerçevede verilmesi gerektiği vurgulamışlardır. Örneğin;

Serkan: “Yani nasıl desem bilmiyorum ama hep baba olmanın hayalini kuruyordum. Düşünsenize sizden bir parça var ve size baba diyor. Bu çok ayrıcalıklı bir durum bence.”

Ali: “Baba olmak, evlenen her çiftin hayalinde anne-baba olmak var. Yani kadınların anne olmak gibi bir hayali ve erkeklerin baba olmak gibi bir hayali var. Ben hiçbir zaman babalığı mesleğime engel olur, yaşantımı değiştirir, şöyle olur böyle olur diye görmedim. Tam tersine babalığı herkesin bu duyguyu tatmasını istediğim için, erkek olan herkesin baba olması gerektiğine inandığım için baba olmak istedim.

Başka bir ifade ile katılımcılar babalığın çok erken yaşlardan itibaren hayallerinde olduğunu ve bu hayalin gerçekleşmesinin önemli olduğunu, kendilerini ayrıcalıklı hissettiklerini belirtmişlerdir.

Yenilik ve üretim. Katılımcılar belirli bir aşamadan (evlilik) sonra hayatlarına yenilik katmak ve farklılık ortaya koymak için baba olmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Onlara göre evlilik aslında baba olma düşüncesinin ön koşulu niteliğindedir. Yenilik anlayışı, özellikle babaların hayatlarına yeni bir anlam katma yargısıyla da yakından ilgili olarak belirtilebilir. Ayrıca, yaşamda bazı değişiklikler yapmak ve bir ürün koymak adına baba olmak istediklerini belirttiler. Örneğin Kenan bu durumu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir;

Kenan: “Yaşamda şöyle bir şey evreler var gelişimsel evreler işte bir farklı aşamaya da geçebiliriz artık ağaç nasıl yeşerip büyüyorsa herhalde bir süre sonra meyve vermesini bekliyorsun. Güzel giden de bir şeyler var bir farklı aşamaya neden geçmesin dedik. Eşime benzeyen ya da bana benzeyen ikimizin karışımı bir şey dünya ya gelse nasıl olur diye düşündük. Ayrıca sevgiyle oluyor herhalde çocuk yapma kararı.”

Katılımcılara göre baba olmak hayatlarında değişiklik yapmanın yanı sıra üretmek ve yetiştirmek ile de ilgiliydi. Katılımcılar bir fidanın büyüdüğünü izlemek gibi çocuklarının büyüdüğünü izlemek, insan yetiştirmek ve ürün ortaya koymak için baba olmak istediklerini belirttiler. Örneğin Hüseyin

üretmekle ilgili düşüncesini “Bir ürün ortaya koymak adına çocuk yapıyoruz” diyerek ifade etmiştir. Bu düşüncesini de aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

Hüseyin: “Üretmekle ilgili bir şey herhalde bu kimisi bilmiyorum işte kitap yazıp üretiyor. Kimisi şiir yazıp üretiyor. Bu da canlıların dünyaya üretebileceği şey en iyi yollardan birisi insan üretmek tabi ki üretmek sadece üretmek doğurmak anlamında değil insan yetiştirmek. Yani bir ağacın fidanın büyüdüğünü izlemek gibi bir şey herhalde biraz bence bunla ilgili bir ürün ortaya koymak için olduğunu düşünüyorum.”

Evliliğin devamı. Katılımcılar evlilik aşamasından sonraki aşamayı baba olmak olarak gördükleri için baba olmak istediklerini belirttiler. Onlara göre baba olmaya karar vermek aynı zamanda evliliği sürdürmek için önemli bir unsurdu. Belirli bir aşamadan sonra evde neşe ve şenlik olması için baba olmak gerekmekteydi ve bu neşe eve yeni gelen çocukla sağlanabilirdi. Bu doğrultuda babalar çocuğun olmazsa olmaz olduğunu ve farklı bir nefese ihtiyaç duyulduğunu vurguladılar. Ali ve Cemal bu durumu aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir:

Ali: “Çocuk isterken de tabi ki eşimle beraber ortak bir karar verdik. Evlenmek nasıl ortak bir kararsa ebeveyn olmak da ortak bir karar olmalı, çocuk yapmaya birlikte karar vermek aynı zamanda evliliğin devamlılığı içinde önemli diye düşünüyorum.”

Cemal: “Evliliğin devamı için çocuk şart oluyor. Evlendikten bir süre sonra artık meyve istiyorsun yani artık bir çocuk istiyorsun, çocuğumuz olsun evimize bir şenlik bir neşe gelsin istiyorsun. Bunu da çocuk sağlıyor. Zaten çoğu insan çocuk yapmayacağım dese bile çocuk olmazsa olmaz oluyor yani olmasını gerektiğini hissediyorsun, evinde bir başka nefesin daha olması gerektiğini hissediyorsun.”

Araştırmadaki babaların yukarıdaki ifadeleri evliliklerinin rutinleşmesine, sıradanlaşmasına karşı doğan çocuklarının yenileme gücü olacağını düşündüklerini göstermektedir.

3.2. Baba Olmak Ne Hissettiriyor?

Katılımcılar baba olacaklarını anladıkları anda ve çocukları dünyaya geldiğinde tarifi zor birçok duygu yaşadıklarını ifade ettiler. Onlara göre, baba

olmak mutluluk, heyecan, kaygı, aidiyet ve sorumluluk gibi birçok duyguyu da beraberinde getirmiştir.

Üçü bir arada: mutluluk, heyecan, kaygı. Katılımcılar çocuklarının olacağını duyduklarında ve çocukları dünyaya geldiğinde çok farklı duygular yaşadıklarını belirttiler. Katılımcılara göre baba olmak mutluluk vericiydi. Çocuğuyla yapacağı aktiviteleri düşünme babalar için heyecan vericiydi. Baba olmak katılımcılara mutluluk ve heyecan verse de aynı zamanda çocuğun bakımı, eğitimi ve geleceği içinde kaygı duyduklarını ifade ettiler. Söz konusu karmaşık duygular katılımcıların ilk kez baba olmalarının sonucu olarak belirtilebilir. Örneğin Ali bebeğinin doğacağı için duyduğu heyecanı aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Ali: “İlk kez baba olacağım için içimde derinlerde bir heyecan vardı. Çok derinlerde bir heyecan duyuyorsun ama bir yönde de endişelerin var nasıl olacak, nasıl yapacağız, şu şöyle mi olacak böyle mi olacak. Çünkü çok deneyimiz yok bu yüzden çok şey bilmediğiniz için çok daha farklı hissediyorsunuz. Bir taraftan da kaygılanıyorsunuz.”

Benzer şekilde Kenan’da hissettikleri heyecan, kaygı ve sorumluluğu aşağıdaki şekilde ifade etmişlerdir.

Kenan: “Heyecan ve kaygı karışıktı hem bir mutluluk, heyecan hem de bir belirsizlik vardı, yani ne olacak? Ne yapmalıyım? İşte yetebilecek miyiz? Çevirebilecek miyiz? Gibi farklı duyguları bir arada yaşadım diyebilirim.”

Cemal: “Şimdi bu anlatılmaz yaşanır derler ya hocam, bu anlatılmaz yaşanır ancak. Tabi ki bir şey söylemek gerekirse heyecan duydum diyebilirim. Aranıza yeni bir birey katılıyor dolayısıyla insanda bir heyecan, gurur ve tabi ki bir de mutluluk oluyor.”

Serkan: “Bir hem sorumluluğu var ve hem ayrıcalığı var. Hem çok saygın hem çok yorucu hem çok zevkli ama büyük oranda nasıl desem mutluluk verici.”

Araştırmaya katılan babaların ifadeleri incelendiğinde babaların dünyaya gelecek çocukları için heyecanlandıklarını ancak süreç içerisinde sadece heyecanın bulunmadığını doğacak bebeklerin aynı zamanda onlara sorumluluk ve bu sorumluluktan dolayı kaygı hissettirdikleri sonucuna ulaşılabılır.

Aidiyet ve şaşkınlık. Katılımcılar çocukları olunca aidiyet hissettiklerini belirttiler. Katılımcılar birlikte oyun oynayabilecekleri, zaman geçirebilecekleri kendilerinden bir parça çocuklarının olması için istekliydiiler. Aynı zamanda katılımcılar çocukları olduğunda şaşkın olduklarını ifade etmişlerdir. Diğer yetişkinlerin çocuk ile babaları benzetmesi katılımcılardaki aidiyet duygusunu güçlendirmiştir. Örneğin Ali ve Cemal bu duyguları aşağıdaki şekilde açıklamışlardır:

Ali: “Benim hayalimdi yani böyle elinden tutup gezebileceğimiz, birlikte oyun oynayabileceğimiz çocuk hayali baba olunca bu olmuş oldu yani. Artık benim de elinden tutup birlikte oyun oynayabileceğim birlikte vakit geçirebileceğim benden bir parça yani böyle bir his”

Cemal: “Bir şaşkınlık oluyor yani şekilsiz kimi kırmızı kimi mor bir şey yani ama zamanla şeye doğru geliyor bu benim bir aidiyet duygusu oluyor bu benim. Belki söylemek lazım önemli olarak babalıkta bir aidiyet duygusu var yani diyorsunuz ki bu çocuk benim çocuğum benden oldu. Pek dile getirilmez bu konuda bir çalışma var mı? Bilmiyorum ama babaların çocukları sahiplenme duygusu annelerden daha fazla olabilir. Ayrıca çocuğa bakınca hoşlandığımız sevdiğiniz bir şey görüyorsunuz. Bunun güzel tarafı da çevrenizin ailenizin bunun size benzediğini söylemesi. Mutlu oluyorsunuz evet bana benziyor. Bunu size başkaları söylüyor”

Sorumluluk. Babalar çocukları dünyaya geldiğinde yaşamlarında çocukları için daha çok sorumluluk hissettiklerini belirtmişlerdir. Hissettikleri sorumluluğu ise daha çok çocuklarına sunacakları yaşam kalitesi ile ilgili olduğunu söylemişlerdir. Örneğin; çocuklarının daha iyi bir eğitim alması konusunda kendilerini sorumlu görmekteydiler. Serkan bu durumu “Çocuğum oldu tamam da ona nasıl bir gelecek sağlayacağım. Ciddi bir sorumluluk. Gideceği okulları bile düşünmeye başladım. Özel mi devlet mi daha iyi olur hep aklımda.” diyerek belirtmiştir. Ayrıca babalar çocuklarının daha iyi sağlık hizmeti alması ve beslenmesi konusunda da sorumluluk hissettiklerini ifade etmişlerdir. Örneğin Kenan ve Hüseyin bu sorumluluk hissini aşağıdaki biçimde belirtmişlerdir:

Kenan: “Çocuğumun sağlıklı doğması önemliydi. Allaha şükür sağlıklı kucağımıza aldık. Şimdi onun sağlığını korumam gerektiğini düşünüyorum.

En ufak bir şeyde endişeleniyoruz hemen hastaneye koşuyoruz. Ek gıdaya geçerken en kaliteleri şeyleri almaya özen gösterdik. Bunu bir sorumluluk olarak görüyorum.”

Hüseyin: “Artık günümüzde kadında çalışıyor ve bir erkek olarak bende çocuğumun sorumluluğunu annesi kadar üstlenmeliyim. Bu sorumluluk sadece bakımı değil, sağlığı beslenmesi, ilerde alacağı eğitim yani her konuda.”

3.3. Nasıl Bir Baba Olacağım? Kültürel Babalık

Katılımcılara göre kültürel normlar, ebeveyn olma konusunda bireylere baskı unsur haline gelebilmekteydi. İçinde bulunduğumuz kültürde baba olmak yetişkin bir erkek rolü için önemli olarak görülmekteydi. Onlara göre babalık, kültürün baskısı altındaydı. Baba olmakla ilgili kültürel beklenti çok açık bir şekilde katılımcı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Katılımcılara göre erkeklerin baba olmasını destekleyen kültür, aynı zamanda nasıl bir baba olacaklarını da belirlemekteydi. Örneğin;

Kenan: “Bizim kültürümüz evlenmeye anne baba olmaya fazlasıyla destekleyici bence hatta fazla destekleyici mesela baba olamaması gereken insanlarda baba olmaları isteniyor ya da evlenmemesi gereken insanlarda evlendiriliyor... Ama çok şey değil yani evleniyorsun ne zaman çocuk yapacaksınız çocuğunuz oluyor, ikinciye ne zaman yapacaksınız. Sürekli böyle bir baskı var aslında ama çok gerçekçi olduğunu düşünmüyorum. Baba olmamak bir açıdan cezalandırma. Cezalandırılıyorsunuz. Kültür bu konuda ciddi. Neden çocuk yapmadınız bence ciddi bir soru. Çocuğu olmayan çiftlere bence gerçekten rahatsız edebilecek bir soru. Hani kolay değil. Evlisiniz ama baba değilsiniz. Bence bu kültürde bu çok ciddi bir konu.”

Serkan: “Bizim kültürümüzde şöyle bir şey var baba olmak isteniyor, bekleniyor ama bu sosyal bir baskı unsuru da aynı zamanda. Hem evlenmek hem baba olmak isteniyor, bekleniyor ama olmazsa bazı durumlardan dolayı da olmayabiliyor tabi olarak, böyle olunca da şöyle bir şeyde oluyor toplumda dışlanma çok doğru bir tabir olmayabilir ama bir eksiklenme doğru bir ifadeye oluyor. Maalesef bu aile huzursuzluklarına da neden olabiliyor. Toplumda bunların çocuğu olmuyor falan gibi bir kusur atfediliyor.”

Katılımcılar babalarının babalık tutumlarından etkilenmekte ve kendi tutumlarını oluşturmaktadırlar. Katılımcı babalar bu konuda iki farklı kültürel etkiden bahsettiler. Bunlar; olumlu yansıtma ve olumsuz yansıtma olarak kavramsallaştırıldı.

Olumlu yansıtma. Katılımcılar babalarından görmüş oldukları ve olumsuz olduğuna inandıkları bazı davranışları çocuklarına yansıtmayacaklarını belirttiler. Onlara göre çocuğuna sarılmak ve annesi ile olduğu gibi babasıyla da olmasını sağlamak önemliydi. Ayrıca bazı katılımcılar kendi babalarında olduğu gibi çocuklarına zaman ayırma ve onlarla çeşitli aktiviteler yapma konusunda istekliydiler. Örneğin;

Serkan: “Kültür gereği babam bana sarılmazdı, annemle olduğu gibi çok samimi değildik anlayacağımız, severdi ama belli etmezdi ben öyle olmayacağım çocuğuma sarılacağım annesi ile olduğu gibi benle de olmasını sağlayacağım.”

Kenan: “Tabi ki benim babam çocuklarına çok düşkün bir babaydı bende herhalde en az onun kadar düşkünüm. Mesela hiç kıraathane huyu yoktu. Sadece şimdi devlet memuruydu akşam 5 olunca işten çıkar evine gelirdi. Sosyal etkinliği bizleydi işte ne bileyim bizle pikniğe gitmek. Bizle oturmak bizle televizyon izlemek. Bende öyleyim akşam 5 olunca hemen evimdeyim çocuğumla birlikte akşam yemeği yemek beraber televizyon izlemek mısır keyfi yapmak sinema keyfi yapmak pikniğe gitmek kendi babamdan aldığım pek şey mutlaka ilişkimize yansıyor.”

Kenan'ın babasıyla olan deneyimleri, kendi babalık anlayışını şekillendirdiği söylenebilir. Ayrıca Kenan babasında deneyimlediği, ilgiyi, zaman ayırmayı, eğlenceli etkinlikleri kendi çocuğu ile olan ilişkisine bire bir yansıtmaya çalışmaktadır.

Olumsuz yansıtma. Bazı katılımcılar babalarından görmüş oldukları olumsuz kültürel davranışları, benimsediler. Söz konusu babalar demokratik tutum yerine kendi babalarından görmüş oldukları otoriter tutumu çocuğuna karşı uygulayacağını belirttiler. Onlara göre bu durum çocuğun istenilenin dışında davranış sergilememesi ve büyüklerine karşı saygılı olması için gerekliydi. Örneğin;

Cemal: “Daha çok kültür aktarımı olduğu için babamızdan gördüğümü zü bir nebze değiştirerek uygulayacağız. Babam otoriterdi bende öyle olacağımı tahmin ediyorum. Bu çocuğun şımarık yetişmemesini sağlıyor diye düşünüyorum.”

Ali: “Özgürlük tamam ama başkasının özgürlüğü kısıtlanmamalı ve büyüklerine saygılı olmalı. Çocuk yaramazdır ama saygısız olmamalı. Ata-erkil bir toplum olduğumuz için baba söz sahibidir ve çocuk buna uyar baba ne kadar kendini geliştirirse çocuk için önemlidir.”

3.4. Nasıl Bir Babayım? Babalık Deneyimi

Babalar, babalık deneyimlerini üç temel gerekçe ile ifade etmişlerdir. Bunlar; (1) bakım veren, (2) destek veren ve (3) oyun oynayan baba olarak tanımlanmıştır. Belirlenen bu temalar katılımcıların nasıl bir baba olduklarını, babalık deneyimlerini ortaya koymaktadır. Söz konusu durum aynı zamanda değişen babalık rollerine de işaret etmektedir. İlk olarak erkekler babalık deneyimlerini bebeğin bakımına katılmak ile açıklamışlardır.

Bakım veren baba. Katılımcılara göre günümüzde babalık değişim içindeydi. Öyle ki katılımcılar çocuklarının bakımına katılmaktan zevk duydıklarını belirttiler. Babalar çocuklarının bezini değiştirdiklerini, mamasını hazırladıklarını, banyosunu yaptırdıklarını ve çocuğuyla vakit geçirmekten keyif aldıklarını ifade ettiler. Örneğin Cemal ve Serkan bu durumu aşağıdaki gibi belirtmişlerdir:

Cemal: “Valla ben bu konuda biraz standartların üzerindeyim. Onu söyleyebilirim. Hele babamdan da öyle gördüm. Ben mesela çocuğumun altını değiştiririm. Hatta eşim öğretmen rapor durumları falan el vermediğinden iki ay falan kadar çocuğuma ben baktım. Sekiz aylık falan olana kadar ben baktım. Mamasını hazırlamaktan tutunda altını değiştirmeye, işte şarkılar oyunlar, neyse artık uyku saati ayarlama yapılan bu konuda baya tecrübe edindim. Gayet mutluyum yani.”

Serkan: “Çocuğun bakımına katılmak ve bu konuda eşime yardım etmek güzel bir davranış bence. Ben kendi adıma öyle yapıyorum. Yani ben çocuğumun altını da değiştiriyorum, üstünü başını da giydiriyorum,

banyosunu da yaptırıyorum. Bu çocuk ile benim aramdaki bağı da güçlendiriyor. Annenin yükünü de hafifletmiş oluyorsun.”

Günümüz babaları çocuğun bakım ve sorumluluğunu anneye paylaştıklarını da belirtmişlerdir. Babalar çocuğun bakım sorumluluklarını zevkle yerine getirirken bunun çocukları ve eşleri ile bağlarını güçlendirdiğinin de farkına vardıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumu Serkan: “*annenin ev yükü var, çocuk yükü var, sizin yükünüz var, bir de çalışıyorsa iş yükü var. Bütün bunların yanında sizin anneye yapacağınız yardım anneyi mutlu ediyor ve aile bağlarını güçlendiriyor. Bunları tamamen anneye terk etmek anneyi psikolojik sıkıntılara sokuyor. Bu açıdan bebeğin bakımına anne kadar katılmak lazım*” şeklinde vurgulamıştır.

Destek veren baba. Babalar aynı zamanda çocukla ilgilenmek dışında diğer ev işlerinde de eşlerine yardımcı olduklarını ifade etmişlerdir. Bu bazı babalar için yeni bir deneyim olarak görülmüştür. Başka bir ifade ile çocuk sahibi olmak babaların söz konusu davranışları sergilemelerini sağlamıştır. Babalar evi sürdürdüklerini, çamaşırları yıkadıklarını, yemek yaptıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin;

Kenan: “Annesi çocuğumuzla ilgilenirken bende en azından ev işlerini halledip işte süpürge, çamaşır, bulaşık, balkonların yıkanması falan gibi, yani şey değil azıcık ucundan tutuyum değil mi yani.”

Cemal: “Çocuğum doğduktan sonra ev işlerine daha çok yardım etmeye başladım. Annesi zaten onunla (.....çocuğun ismini söyledi) ilgilenmekten zaman bulamıyor. Bende bu yönde bir katkı olsun istiyorum. İşte çamaşır, bulaşık, yemek gibi bilirsiniz bu işlerde zaman alıyor.”

Hüseyin: “..... (çocuğun ismini söyledi) doğmadan önce ev işi hiç yapmazdım. Eşim her şeyi hallederdi. Ancak çocuğum doğduktan sonra işin rengi değişti. Annesinin iş yükü çok arttı. Bende ona yardımcı olmak için ev işlerine yardımcı olmaya başladım.”

Oyun oynayan baba. Babaları çocuklarıyla çeşitli oyunlar oynadıklarını ifade etmişlerdir. Babalar işten gelmelerine ve yorgun olmalarına rağmen çocuklarının oyununa katılmışlar ve bazen kendileri çocuklarına oyun oynamayı teklif ettiklerini belirtmişlerdir. Bu sürecin kendilerinin de hoşuna gittiğini ifade etmişlerdir. Serkan ve Kenan bu durumu aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir:

Serkan: “İşten geldikten sonra çocuğumla oyun oynuyorum. Beni görünce zaten baba oyun oynayalım diyor. Ne kadar yorgunda olsam oyunumuzu oynuyoruz. Kuleler yapıyoruz arabalarla oynuyoruz. Neler neler.....”

Kenan: “Annesiyle çok oynamıyor bizimki. Oyun oynayacağı zaman beni arıyor. Bazen yoruyor ama çok eğlenceli oyunlar oynuyoruz. Bazen oyun oynayalım diye ben çabalıyorum. Onunla bir şeyler yapmak hoşuma gidiyor.”

TARTIŞMA VE SONUÇ

İlk kez baba olan erkeklerin babalık kavramına yönelik algılarını inceleyen bu çalışma önemli sonuçlar ortaya koymuştur. İlk olarak çalışmanın sonuçları katılımcı erkeklerin baba olma nedenleri hayatına anlam katmak, hayallerini gerçekleştirmek, yaşamını yenileme ve üretme ve evliliğinin beklenen şekilde devamını destekleme olduğunu göstermiştir. Benzer bir nitel araştırmada babalık “dünyanın en iyi işi”, “şimdiye kadar en büyük iş” olarak tanımlanmıştır (Benzies ve Evans, 2015). Erikson’un psikososyal gelişim teorisinde (30-60 yaş) dile getirilen insan yaşamında üretkenliğe karşı durgunluk yetişkinlerin içinde bulunduğu bir dönemdir. Bu dönemde diğer insanlara bağlılık, aile ile ilişkiler geliştirmek ve gelecek nesillere rehberlik etmek önemlidir. Bu dönemde üretkenlik duygusunu geliştiremeyen yetişkinler bir durgunluğa girebilirler (Burger, 2006). Dolayısıyla katılımcıların baba olma nedenleri üretkenlik kavramını ile bağlantılı ve insan gelişiminde doğal bir süreçtir. Yine alan yazında evliliği pekiştirmek ve çocuğu aileyi bağlayıcı sebep olarak görmek tartışılmıştır (Cüceloğlu, 2007). Ancak çocuk sahibi olmak her ne kadar evliliğin devamı gibi görülse de tek başına yeterli olmamaktadır. Evlilik doyumunun çocuğun doğumundan sonraki süreçte düştüğünü gösteren araştırma bulguları da alan yazında mevcuttur (Keizer, Dykstra ve Poortman, 2010; Lawrance, Rothman, Cobb, Rothman ve Bradbury, 2008).

İkinci olarak araştırmanın bulguları katılımcıların baba olma ile ilgili başta sorumluluk, mutluluk, heyecan, gibi duyguların yanında kaygı, aidiyet ve şaşkınlık gibi duyguları da hissettiklerini ortaya çıkarmıştır. Katılımcı babalar tarihi imkânsız bir mutluluk ve içinden bir yerlerden yani derinlerden gelen bir heyecan duyduklarını ifade ederken aynı zamanda da kaygılandıklarını dile getirmişlerdir. Özellikle çocuğun maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayamamak

orkusu çocuk sahibi olmak konusunda kaygı düzeyini artırmaktadır (Şimal ve Gürsoy, 2020). Benzer araştırma sonuçları da erkeklerin baba olacağını anladığında veya baba olduğunda, sevinç, mutluluk, heyecan, endişe, korku, kaygı gibi olumlu ve olumsuz karmaşık duygular yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Goldman, 2003; Nar, 2009; Çıldır, Karakoç ve Karaca, 2014). İlk kez baba olan erkeklerin babalık deneyimlerinin incelendiği bir araştırmada babaların deneyimleri çaresizlik, deneme yanılma ebeveynliği, o yönetiyor ben takip ediyorum, birlikte çalışma, güven ve kontrolü yeniden kazanma şeklinde temalarla ifade edilmiştir (Kowlessar, Fox ve Wittkowsk, 2015). Çeşitli araştırmalar, tıpkı kadınlar gibi erkeklerin de ebeveyn olmak üzereyken karmaşık bir duygusal çalkantıdan geçtiğini ve erkeklerin ebeveynlikle en iyi şekilde başa çıkabilmek için desteğe ihtiyacı olduğuna işaret etmektedir (Kakaliçoğlu, 2019; Reinicke, 2020; Özyeşer Cinel ve Tezel Şahin, 2021).

Üçüncü olarak sonuçlar katılımcıların kültürel babalığı hem olumlu hem de olumsuz olarak yansıttıklarını ortaya koymuştur. Kültür, babalık algısının belirleyicisi aynı zamanda babaların çocuklarına olan davranışlarını etkileyen bir unsurdur (Kağıtçıbaşı, 2012). Bu çalışma kültürün babalar üzerinde olumlu ve olumsuz olarak tanımlanan iki farklı yansıması olduğunu ortaya konmuştur. Katılımcılarında dile getirdiği gibi kültür erkekleri baba olmaya teşvik etmekte ve nasıl baba olacaklarına dair erkeklere davranış kalıpları sunmaktadır. Kültürel ya da geleneksel baba algısı otoriter ve çocuklara mesafeli bir babalığı temsil ederken (Özyeşer Cinel ve Tezel Şahin, 2021), günümüzde babalık çocuğun sorumluluğunun anneye paylaşıldığı, katılımcı ve çocuğa karşı demokratik tutumu içeren ilgili babaya doğru değişmektedir (Aksoy ve Tatlı, 2019; Kağıtçıbaşı, 1996; Tutkun ve Tezel Şahin, 2016; Yuvacı, 2019). Bu çalışmadaki babalar kendi babalarından gördükleri baba rolünün olumlu ve olumsuz yanlarını çocuklarıyla olan ilişkilerine yansıttıklarını ifade etmişlerdir. Olumlu olarak algılanan bu roller kültürel babalığın değişimini desteklemektedir. Bu bağlamda araştırmanın sonuçları babalık algısının olumlu anlamda değiştiğine işaret etmektedir.

Son olarak araştırmada babalık deneyimi olarak bakım veren, anneye destek veren ve çocuğuyla oyun oynayan rolleri babaların deneyimledikleri ortaya çıkmıştır. Doğumla birlikte bebek sahibi olmak baba olmanın başlangıcı

ve ilk kez deneyimlenen bu durum erkeklerin günlük rutinlerinde değişimler oluşturmuştur. Bu noktada erkeklerin bebek bakımı ve ev işleri gibi konularda yeni beceriler geliştirmeleri beklenmekte ve baba olmanın önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir (Eskandari, Simbar, Vedadhir, Baghestani ve Momenyan, 2019; Küğcömen, Dönmez-Güney, Özcanan ve Erdoğan, 2021). Artık babalar çocuk bakım işlerine ve ev işlerine daha fazla katılmaktadırlar. Bu yönüyle babalık bir dönüşüm içerisinde (Tol ve Taşkan, 2018). Örneğin; Küğcömen ve diğ., (2021) çalışmalarında babaların %60.5'i eşleri hamileyken eşine ev işleri gibi konularda yardımcı olduğunu ifade etmişlerdir. Aynı zamanda günümüzde annelerin babalardan beklentileri de değişmektedir. Bir çalışmada annelerin eşlerinden beklentileri, çocuklarıyla zaman geçiren, oyun oynayan, çocukların dersleri ile ilgilenen ve ev işlerinde gerektiğinde yardımcı olmaları şeklinde ifade edilmiştir (Kocatepe ve Bilgi, 2018). Babaların çocukları ile oynamaları önemli görölmekte (İvrendi ve İşikoğlu, 2010) ve baba-çocuk bağlanmasının oyun kalitesi ile ilişkili olduğu da saptanmıştır (Teufl ve Ahnert, 2022). Bu araştırmanın sonuçları da çocukla oyun oynamanın babalık algısında önemli bir yer aldığını desteklemektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada ilk kez baba olan, yüksek eğitimli ve orta gelirli erkeklerin babalık algısıyla ilgili deneyimleri yansıtılmıştır. Eğitimli ve bilinçli olarak kabul edilen bu çalışma grubundan elde edilen bulgular babalık algısındaki kültürel değişimlerle birlikte katılımcıların ifade ettiği babalığın nedenleri, hissettirdikleri ve baba olarak deneyimledikleri roller olumlu ve alan yazında uygun olarak tanımlanan özellikleri taşımaktadır. Bu bağlamda araştırmanın sonuçları eğitimli babaların ilk kez babalığı deneyimlemelerine rağmen babalık algılarının ideale yakın olduğu söylenebilir. Katılımcı babaların geleneksel babalık anlayışı olan otoriter ve cinsiyete dayalı rol paylaşımını benimseyen babalık algılarını taşımadıkları hatta bu algıların tam tersine çocuğuyla daha yakın ilişki kuran, oynayan ve gerektiğinde bakım veren babalık algısına sahip oldukları görölmektedir. Çalışma ortaya koyduğu bu sonuçlarla farklı sosyo kültürel kesimlerden gelen günümüz babalarına ilham verebilir.

4.1. Sınırlık ve Öneriler

Bu çalışma ortaya koyduğu önemli bulgularının yanı sıra bazı sınırlıklarda içermektedir. Öncelikle araştırma nitel araştırmanın doğasına uygun olarak amaçlı olarak seçilen birbirine benzeyen küçük bir baba grubunu temsil etmektedir. Fenomenolojik araştırmalarda, uygun yaşam deneyimine ve inceleme altındaki fenomene ilişkin bilgiye sahip doğru kişilere ulaşmak önemlidir (Thomas, 2005). Bu çalışmaya katılan tüm erkekler, orta sınıftan, istikrarlı ilişkiler içindeydiler, eşleriyle birlikteydiler, öğrenim durumları doktora seviyesindeydi ve kendilerini kararlı ve ilgili babalar olarak görüyorlardı. Bu nedenle çalışma farklı özellikteki babaların babalık algılarını temsil etmemektedir. Ancak katılımcı babaların algılarını okumak ve öğrenmek diğer babalar için ilham verici olabilir. Gelecekte yapılacak benzer araştırmalar farklı sosyo-ekonomik geçmişlerden gelen babaların algılarını inceleyebilir. Ayrıca bu çalışma ilk kez baba olan erkeklerle sınırlıdır, daha önce babalık deneyimi olan babaların algılarında değişim olup olmadığı da incelenebilir. Ayrıca bu araştırma fenomenoloji desenini ile yürütülmüş, kuram oluşturma desenini benimseyen farklı çalışmalar ilk kez babalık algısını kültürel olarak aydınlatılabilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, A. B. ve Tatlı, S. (2019). Okul öncesi dönem çocuğu olan babaların çocuklarıyla olan ilişkileri ile babalık rolü algıları arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 1-22.
- Albukrek, İ. (2002). *Anne, baba ve çocuk tarafından algılanan babanın çocuğuna karşı tutumu ile çocuğun benlik kavramı arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi: İstanbul.
- Altun, Y. (2023). *Anne çocuk ilişkisi: Erken dönem yeme reddinin yordayıcıları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: İstanbul.
- Amato, P. R., and Rivera, F. (1999). Paternal involvement and children's behavior problems. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 375-384.
- Benzies, K. M., and Evans, J. M., (2015). Through the eyes of a new dad: experiences of first-time fathers of late-preterm infants. *Infant mental health journal*, 36(1), 78-87.
- Bronfenbrenner, U., and Morris, P. A. (2006). The bioecological model of human development. In W. Damon, and R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of Child Psychology* (1) (6. Basım, ss 793-828). Hoboken, NJ: John Wiley and Sons.
- Burger, J.M. (2006). *Kişilik* (Çev. Ed. Erguvan Sarioğlu, İ.E.). İstanbul: Kaknüs yayınları.
- Cinel, N. Ö. ve Şahin, F. T. (2021). Babaların kendilerinin ve babalarının babalık rollerine bakış açılarının incelenmesi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 7(15), 107-129.
- Creswell, J. W. (2013). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. (Çev. Ed. Demir, S. B.). Eğiten kitap: Ankara.
- Cüceloğlu, D. (2007). Niçin Çocuk Sahibi Olmak İstiyoruz? Ulaşılan adres: <http://www.dogancuceloglu.net/yazilar/288/nicin-cocuk-sahibi-olmak-istiyoruz/>
- Çağdaş, A. (2002). *Anne - baba - çocuk iletişimi*. Ankara: Nobel yayın akademi.
- Çağdaş, A., Arslan, E., Erbay, F. ve Orçan, M. (2010). Etkili annelik eğitim programının annelerin benlik saygısına ve anne çocuk ilişkisine etkisinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(20), 7-21.
- Çıldır, G., Karakoç, A. ve Karaca, S., (2014). Babaların bebek bakımına katılımının değerlendirilmesi. *Uluslararası hakemli akademik spor sağlık ve tıp bilimleri dergisi*, 10(4), 1-16.
- Degol, J. L., and Bachman, H. J. (2015). Preschool teachers' classroom behavioral socialization practices and low-income children's self-regulation skills. *Early childhood research quarterly*, 31, 89-100.
- Deleş, B. ve Kaytez, N. (2020). Okul öncesi dönemde çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ile baba katılım durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, (84), 101-116.
- Dodson, F. (2000). *Baba gibi yar olamaz*. (4. basım). (S. Selvi, Cev.) İstanbul: Özgür yayın dağıtım.
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society*. New York: Norton.

- Eskandari, N., Simbar, M., Vedadhir, A.A., and Baghestani, A.R. (2017). Paternal adaptation in first-time fathers: a phenomenological study. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 35(1), 53–64.
- Evans, C. (1997). *Turkish fathers attitudes to and involvement their fathering role* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Boğaziçi üniversitesi: İstanbul.
- Fleming, J. S. (2004). Erikson's psychosocial developmental stages. *Childhood Development*, 1(1), 9-24.
- Gander, H. W., and Gandiner, M. J. (2001). *Çocuk ve ergen gelişimi*. (4. Baskı) (A. Dönmez, N. Çelen, B. Onur, Çev.). Ankara: İmge kitabevi.
- Goldman, M. J. (2003). *Babalık coşkusunu*. (M. Ersin, Cev.) İstanbul: Hayat yayıncılık.
- Gözübüyük, A. ve Özbey, S. (2020). Okul öncesi dönem çocuklarının motivasyon düzeyleri ile baba-çocuk ilişkisi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 23-37.
- Gülây-Ogelman, H., ve Erol, A. (2014). *Examination of the predicting effect of the resiliency levels of parents on the resiliency levels of preschool children*. 5th World Conference on Learning, Teaching and Educational Leadership. Prague-Czech Republic (29-30 October 2014).
- Güler, T. (Ed.) (2012). *Anne baba eğitimi*. Ankara: Pegem akademi yayıncılık.
- Gültekin Akduman, G. ve Türkoğlu, D., (2013). Okul öncesi dönem çocuğu olan babaların babalık rollerini algılamaları ile çocuklarının davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası Hakemli Aile Çocuk ve Eğitim Dergisi (ACED)*, 1(1), 1-17.
- Güngörmüş-Özkardeş, O. (2015). *Baba olmak*. (3. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hamachek, D. H. (1988). Evaluating self-concept and ego development within Erikson's psychosocial framework: A formulation. *Journal of Counseling and Development*, 66, 354-360.
- Kağıtçıbaşı, C. (1996). *Family and human development across cultures: A view from the other side*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers, 10 Industrial Avenue, Mahwah, NJ 07430-2262.
- Kakaliçoğlu, C. (2019). *Modern dönemde değişen Toplumsal Roller bağlamında babalık ve babalık Deneyimleri: İstanbul örneği*. Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi Turkey.
- Karaköse, Ş., ve Karaköse, R. (2013). *Çocuk eğitiminde babanın etkisi*. İstanbul: Yediveren yayınları.
- Keizer R. Dykstra P.A., and Poortman A.R. (2010). The transition to parenthood and well-being: The impact of partner status and work hour transitions. *J. Fam Psychol.* 24, 429–438. 10.1037/a0020414
- Kocatepe, B. ve Bilgi, S. (2018). Toplumsal bir inşa olarak babalık: Annelerin yaşam öykülerinde baba imgesi. *Fe Dergi*, 10(2), 42-59.

- Kowlessar, O., Fox, J. R., and Wittkowski, A. (2015). First-time fathers' experiences of parenting during the first year. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 33(1), 4-14.
- Kuruçırak, Ş. ve Kulakaç, Ö., (2014). The experiences and involvements of fathers during 4-12 months of their children's lives: a mixed method study. *Turk J Public Health*, 12(2), 112-126.
- Kuruçırak, Ş., (2010). *4-12 aylık bebeği olan babaların, babalık rolü algısı ile bebek bakımına katılımı arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz üniversitesi: Antalya.
- Kuzucu, Y. (2011). Değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 79-91.
- Küğcüm, G., Güney, G. Z. D., Özcanan, Ç. ve Erdoğan, N. (2021). Babaların paternal adaptasyon düzeyi ve ilişkili faktörlerin belirlenmesi. *Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hemşirelik Dergisi*, 3(2), 61-66.
- Lamb, M. E. (2010). *The role of the father in child development*. New York: Wiley and Sons.
- Lawhon, G. (1997). Providing developmentally supportive care in the newborn intensive care unit: an evolving challenge. *Journal of Perinatal and Neonatal Nursing*, 10(4), 296-311.
- Lawrence, E., Rothman, A. D., Cobb, R. J., Rothman, M. T., and Bradbury, T. N. (2008). Marital satisfaction across the transition to parenthood. *Journal of Family Psychology*, 22(1), 41-50. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.22.1.41>
- Lieberman, M., Doyle, A. B., and Markiewicz, D. (1999). Developmental patterns in security of attachment to mother and father in late childhood and early adolescence: Associations with peer relations. *Child Development*, 70, 202-213.
- Maree, J. G. (2021). The psychosocial development theory of Erik Erikson: critical overview. *Early Child Development and Care*, 191(7-8), 1107-1121.
- Maridaki Kassotaki, K., (2000). Understanding Fatherhood in Greece: Father's Involvement in Child Care. *Psicologia: Teoria e Pesquisa*, 16(3), 213-219.
- Marissa, A., and Ishaq, F., (2012). The correlation of perception on the role of father with academic achievement in senior high school student. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 69, 1369 - 1373.
- Merriam, S. B. (2014). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev. Ed. Turan, S.). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Nar, E. (2009). *Baba beni sevmekten niye korkuyorsun?* İstanbul: Babalı kültür yayıncılığı.
- Onyeze-Joe, C., O'Neill, S., and Godin, I. (2022). Redefining Fatherhood in a Migratory Context: A Narrative Inquiry into the Experiences of African First-time Fathers in Belgium. *American Journal of Men's Health*, 16(5). doi:10.1177/15579883221110355
- Özcebe, H., Küçük Biçer, B., Çetin, E., Yılmaz, F. ve Zakirov, F., (2011). 0-10 yaş aralığında çocuğu olan babaların çocuk sağlığı ve bakımındaki rolleri. *Çocuk sağlığı ve hastalıkları dergisi*, 54, 70-78.

- Özdal, F. ve Aral, N., (2006). Baba yoksunu olan ve anne-babası ile yaşayan çocukların kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Gazi üniversitesi Kırşehir eğitim fakültesi dergisi*, 6(2), 255-267.
- Özkardeş, O. G. ve Arkonaç, D., (1998). İki farklı eğitim düzeyinde baba olma algısı. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10, 253-263.
- Özyürek, A. ve Tezel Şahin, F., (2012). Anne – baba olmak ve anne – babaların çocuk yetiştirme duyguları. T. Güler, (Ed.). *Anne baba eğitimi*. (35-52). Ankara: Pegem akademi yayıncılık.
- Paquette, D., de Medeiros, J. M., Bigras, M., Bacro, F., Couture, S., Lemelin, J. P., ... and Dubois-Comtois, K. (2023). Father-Child and Mother-Child Relationships as Predictors of Injury-Risk Behaviors in Toddlers. *Adversity and Resilience Science*, 4(1), 47-56.
- Patton, M.Q. (2015). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (Çev. Ed. Bütün, M. ve Demir, S. B.). Pegem akademi yayıncılık: Ankara.
- Poyraz, M. (2007). *Babaların babalık rolünü algılamalarıyla kendi ebeveynlerinin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi üniversitesi: Ankara.
- Reinicke, K. (2020). First-time fathers' attitudes towards, and experiences with, parenting courses in Denmark. *American Journal of Men's Health*, 14(5), 1557988320957546.
- Russell, G., and Radojevic, M. (1992). The changing roles of fathers? Current understandings and future directions for research and practice. *Infant Mental Health Journal*, 13(4),
- Saygılı, S. ve Çankırılı, A. (2014). *Baba olma sanatı- Çocuk eğitiminde babanın rolü*. (3. Baskı). İstanbul: Zafer yayınları.
- Seçer, Z., Çeliköz, N. ve Yaşa, S. (2007). Bazı kişisel özelliklerine göre okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların babalarının babalığa yönelik tutumları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 425-438.
- Seidman, I. (2006). *Interviewing as qualitative research: A guide for researchers in education and the social sciences*. New York, NY: Teachers College Press.
- Stover, C. S., Farren, A., Campbell, R., Day, M. J., and Sernyak, Z. (2023). Self-reported reflective functioning and father-child interactions in a sample of fathers who have used intimate partner violence. *Infant mental health journal*, 44(2), 255-267.
- Şahin, H. ve Demiriz, S., (2014). Beş altı yaşında çocuğu olan babaların, babalık rolünü algılamaları ile aile katılım çalışmalarını gerçekleştirmeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(1), 173-294.
- Şimal, N. ve Gürsoy, E. (2020). Üniversite öğrencilerinin gelecekte çocuk sahibi olmaya ilişkin düşünceleri ve etkileyen faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 13(3), 148-159.
- TDK, (2023). Türk dil kurumu. *Güncel Türkçe sözlük* (<http://www.tdk.gov.tr>).

- Telli, A. A. (2014). *3-6 yaş grubu çocuğu olan babaların babalık rolü algısı ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk üniversitesi: Erzurum.
- Teufl, L., and Ahnert, L. (2022). Parent-child play and parent-child relationship: Are fathers special? *Journal of Family Psychology*, 36(3), 416-426. <https://doi.org/10.1037/fam0000933>.
- Thomas, D. (2005). 'The best moment of my life: A literature review of fathers' experience of childbirth. *Australian Midwifery Journal of the Australian College of Midwives*, 17(3), 20-26. DOI: 10.1080/08872579608400256.
- Tol, U. U., ve Taşkan, D. (2018). *Erkeklik ve babalık halleri*. İstanbul: AÇEV Yayınları.
- Yıldırım, H., ve Şimşek, A. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, V. (2004). *Annelerin çocuk yetiştirme tutumlarına anneannelerin etkilerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi üniversitesi: Ankara.
- Yuvacı, M. (2019). *Baba katılımı ve okul öncesi dönem çocuklarının sosyal yetkinlik ve davranış problemleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Karabük: Karabük Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Zeybekoğlu, Ö. (2013). Günümüzde erkeklerin gözünden babalık ve aile. *Mediterranean Journal of Humanities*, 3(2), 297-328.

ÇOCUK EVLERİNDE ÇALIŞAN BAKIM ELEMANLARININ PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Esmâ İNCE KESER¹

Haktan DEMİRCİOĞLU²

Öz

Bu çalışmada çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarının psikolojik yönden iyi oluş düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış olup Türkiye’yi temsilen NUTS 2 (26 alt bölge) illerinde bulunan ve çocuk evlerinde çalışan 505 bakım elemanı (442 kadın, 63 erkek) çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Çalışma verileri “Gönüllü Katılım Formu”, “Bilgi Formu” ile “Psikolojik İyi Oluş Ölçeği” ile toplanmıştır. Verilerin analizinde Bağımsız Gruplar t testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, bakım elemanlarının psikolojik iyi oluş düzeylerinin, bakım elemanlarının yaşlarına, kendi çocuklarının duygusal ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığına, çocuklarıyla sorun yaşama sıklığına, geçmişte psikolojik destek alıp almadığına, sportif faaliyetlerine katılım sıklığına, çocuk gelişimi ve eğitimi konusundaki bilgi düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Bununla birlikte bakım elemanlarının psikolojik iyi oluş düzeylerinin, bakım elemanlarının çocuk evlerinde çalışma süresine, çocuk evindeki çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeylerine, çocuk evinde sorumlu oldukları çocuklarla sorun yaşama sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği ancak bakım elemanlarının psikolojik iyi oluş düzeylerinin, bakım elemanlarının cinsiyetine, eğitim düzeyine, kronik hastalığı olması durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bulgular alan yazın doğrultusunda tartışılarak öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik iyi oluş, mental sağlık, korunmaya ihtiyacı olan çocuklar, bakım elemanı, çocuk evleri

¹ Bu çalışma Doç. Dr. Haktan Demircioğlu danışmanlığında Esmâ İnce Keser tarafından 2022 yılında tamamlanan “2-12 Yaşındaki Çocukların Uyum Düzeyleri ile Çocuk Evlerinde Bakım Elemanı Olarak Çalışan Ebeveynlerinin Yeterlik, Psikolojik İyi Oluş ve Algılanan Sosyal Destek Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Dr., Aile ve Sosyal Hizmetler Uzmanı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, E-posta: esma.ince@aile.gov.tr, ORCID: 0000-0002-1282-8353

² Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, E-posta: hdemircioglu@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5092-1698

İNCE KESER, E., DEMİRCİOĞLU, H. (2023). Çocuk Evlerinde Çalışan Bakım Elemanlarının Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin İncelenmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 23(59), 389-426. DOI:10.21560/spcd.vi.1203556

INVESTIGATION OF THE PSYCHOLOGICAL WELL-BEING LEVELS OF CARE STAFF WORKING IN CHILD HOMES

Abstract

This study aimed to examine the psychological well-being levels of the care staff working in child homes. Purposeful sampling method was used in the study and 505 care staff (442 women, 63 men) working in child homes in NUTS 2 (26 sub-regions) provinces representing Turkey constituted the sample of the study. The research data were collected with the “Voluntary Participation Form”, “Information Form” and “Psychological Well-Being Scale”. Independent Groups t-test and One-Way Analysis of Variance (ANOVA) were used in the analysis of the data. As a result of the study, it was found that the psychological well-being levels of the care staff differed significantly according to the age of the care staff, whether they met the emotional needs of their children, the frequency of having problems with their children, whether they received psychological support in the past, the frequency of participation in sports activities, and their level of knowledge about child development and education. In addition, the psychological well-being levels of the care staff differed significantly according to the working time in the child homes, the level of meeting the emotional needs of the children in the child homes, the frequency of having problems with the children which are responsible for in the child homes, but it was concluded that the psychological well-being levels of the care staff working in the child homes did not differ significantly according to the gender, education level, and chronic illness of the care staff. Findings were discussed in line with the literature and suggestions were presented.

Keywords: *Psychological well-being, mental health, children in need of protection, care staff, child homes*

GİRİŞ

Sosyal hizmetler, “kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünüdür”dür (SHK, m.3/a) (Sosyal hizmetler kanunu, 5 Nisan 2022). Yetim ve öksüzlere yardım süreciyle başlayan ve sonra devlet eliyle yürütülen sosyal hizmet çalışmaları, 20. yy.’ın ikinci yarısına gelindiğinde profesyonel bir hale gelerek nitelikli elemanlar eşliğinde devam etmiştir (Selcik ve Güzel, 2016). Günümüzde çocuk, yaşlı, engelli, şehit veya gazi gibi toplumsal yönden çeşitli dezavantajları taşıyan kesime, sosyal ve refah yönden ciddi düzeyde yetersizlik yaşayan bireylere yönelik Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) tarafından hizmet verilmektedir. Koruma, önleme, eğitime ve geliştirme temele alınarak ihtiyaç duyulan alanlarda topluma rehberlik etme ve rehabilitasyona yönelik faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda çeşitli düzeylerde ihmal, istismar, terk edilme, suça sürüklenme gibi durumları yaşayan ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanun’u (ÇKK, m.3/1) (Çocuk koruma kanunu, 5 Nisan 2022) ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanun’a (SHK, m.3/b) (Sosyal hizmetler kanunu, 5 Nisan 2022) göre “korunmaya ihtiyacı olan çocuk” olarak adlandırılan çocuklara yönelik oluşturulmuş mevcut kuruluşlarda ve modellerde, bakım, gelişim, hayata hazırlanma süreçleri meslek elemanları tarafından planlanmakta ve uygulanmaktadır. Kurum ortamlarının fiziki yönden birtakım eksikliklere sahip olması ve çocuklar açısından ihtiyaç duyulan düzeyde sosyal ilişkileri sağlayamaması nedeniyle kurum bakımının yanı sıra alternatif modeller ortaya atılmıştır (Yıldırım ve Işıkkhan, 2018). Son yıllarda değişen paradigma ile birlikte bu modeller daha çok Ev Tipi Kuruluşlar (Çocuk Evleri, Çocuk Evleri Sitesi) olarak ifade edilmekte olup daha küçük ev birimlerinde, daha az çocuğun bakımının ve gelişiminin desteklendiği yerlerdir. 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 69’uncu maddesi, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanun’una göre ailesi yanında kalma imkânı olmayan çocukların öncelikli olarak ev tipi bakım kuruluşu olan çocuk evlerinde değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. ASHB’nin Faaliyet Raporuna göre 2021 yılı sonu itibariyle

1.193 çocuk evi bulunmakta olup 0-18 yaş arası çocuk evlerinde 5.649 çocuğa hizmet verilmektedir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB), 2022).

Çocuk evlerine yönelik iş ve işlemler, ASHB'ye bağlı İl Müdürlükleri bünyesinde bulunan Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi (ÇEKOM) aracılığıyla yürütülmektedir. Bu merkezlerde görevlendirilmiş olan çocuk evi sorumluları, kendilerine bağlı olarak çalışan bakım elemanları ile birlikte sorumlu oldukları çocuklara yönelik hizmet vermektedir (Acar vd., 2021). Bakım elemanları, tıpkı bir ebeveyn gibi sorumluluğunda bulunan çocukların günlük bakım, duygusal ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılamakta, öz bakımlarına destek olmakta, günlük rutinlerini düzenlemektedir. Araştırmalara göre bakım elemanları vakitlerinin çoğunu temizlik, yemek ve alışverişe ayırmakta, kalan vakitlerinde çocuklarla ilgilenmektedir. Daha küçük yaşlarda olan çocukların günlük ihtiyaçlarının yemek ve temizlikle birlikte ders çalışma, etkinlik (oyun oynama, kitap okuma) veya aktiviteyle ilgili planlama, hafta sonu için dış aktivite planlaması gibi benzer alanlarda olduğu, özellikle birebir ilgi ve zamanın yoğunluklu olarak okulöncesi dönem için gösterildiği bildirilmiştir. Büyük yaş gruplarında ise ders takibi, birlikte yemek yapma, gezi, yürüyüş aktivitelerine katılma gibi alanlarda olduğu belirtilmiştir (Keten, 2017; Acar vd., 2021). Bu bağlamda bakım elemanları, çocuklarla daha fazla vakit geçiren ve gereksinimlerini karşılayan, yaşam serüveninde rehberlik eden grup özelliğini taşımaktadır. Hatta yapılan bazı çalışmalara göre bazı bakım elemanlarının küçük yaş grubu çocuklarda ebeveynlik rolünü üstlendikleri, evdeki çocuklarına davranış şekilleriyle benzer tutum sergiledikleri, çocuklarla kendileri arasında duygusal bağ geliştirdikleri ifade edilmiştir (Şavlı, 2018; Acar vd., 2021).

Bu kapsamda çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarının korunmaya ihtiyacı olan çocuklarla ilgilenen, onların bakımından birincil derecede sorumlu olan personel olması nedeniyle ruhsal ve bedensel yönden sağlıklı bireylerden oluşması gereklidir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre sağlık, sadece hastalık veya sakatlığın olmaması değil, tam bir fiziksel, zihinsel ve sosyal iyi oluş durumunu ifade etmektedir. Bu nedenle sağlığın temelindeki psikolojik iyi oluş kavramının vazgeçilmez olduğu, fiziksel iyi oluş dâhil olmak üzere ruhsal iyi oluşun da kıymetli olduğu vurgulanmaktadır (World Health Organization (WHO), 5 Mart 2021). Psikolojik iyi oluş kişisel olarak bireyin kendi özelliklerini önemli

görmesi, yaşam rutinlerini yerine getirmede beklenen düzeyde performans göstermesi, başkaları ile olumlu sosyal ilişkilere sahip olması ve yaşam serüveninde kendi yaşantısından memnuniyet duymasını içerir (Keyes, 2006). Dupuy (1984)'a göre, psikolojik genel iyi oluş anksiyete, depresyon, kişisel iyi oluş, öz denetim, genel sağlık ve zindelik alt boyutlarından oluşurken Ryff ve Singer (2008)'a göre psikolojik iyi oluş öz kabul, başkalarıyla olumlu ilişkiler, özerklik, çevresel hâkimiyet, yaşam amacı ve kişisel gelişimden oluşmaktadır. Psikolojik iyi oluş biyopsikososyal faktörler diye adlandırılan bireysel faktörlerden, toplumsal yapıdan, sosyal etkileşimlerden ve kültürel değerlerden etkilenebilen bir olgudur. Dolayısıyla günlük yaşamın içinde, ev, okul, sokak veya iş gibi yerlerde yaşananlar ruh sağlığını etkiler (Lehtinen vd., 16 Nisan 2022). 31 Avrupa ülkesinde 15.362 erkek ve 20.272 kadın arasında WHO-5 Endeksi kullanılarak ölçülen psikolojik iyi oluş ölçümlerine göre her iki cinsiyet açısından psikolojik iyi oluşun en yüksek yaygınlığı Danimarka, Almanya, Hollanda, Norveç ve İsveç iken en düşük yaygınlığın %50'nin üzerinde Türkiye'de görüldüğü bildirilmiştir (Schütte vd., 2014). Avusturya ve Türkiye'deki 3665 katılımcı ile gerçekleştirilen bir çalışmada, "Psikolojik Genel İyi Oluş" indeksi kullanılmış olup Avusturyalı kadın göçmenlerin kişisel refah, öz denetim ve genel sağlık alt ölçeklerinde daha düşük iyi oluş değerleri gösterirken Türkiye'de yaşayan kadınların (hem yerliler hem de göçmenler) iyi oluşun tüm alt ölçeklerinde daha düşük değerler bildirdikleri saptanmıştır (Özlu-Erkilic vd., 2021). Sekiz bölgeye ayrılmış 60 ülkeden (*Güney Avrupa* ($n = 2.820$), *Doğu Avrupa* ($n = 2.269$), *Batı Avrupa* ($n = 2.107$), *Kuzey Avrupa* ($n = 172$), *Batı Asya* ($n = 720$) ve *Doğu Asya* ($n = 520$), *Latin Amerika* ($n = 560$) ve *Kuzey Amerika* ($n = 328$)) 9.496 katılımcı ile yapılan başka bir çalışmada ise psikolojik esnekliğin en düşük olarak Doğu Asya'dan sonra Türkiye'nin de içinde bulunduğu Batı Asya'da olduğu bulunmuştur. İyi oluşun, psikolojik esneklik ve olumlu duygulanım ile güçlü bir pozitif korelasyon ve algılanan stres ile orta ila güçlü bir negatif ilişki gösterilmiştir (Haller vd., 2022). Bu kapsamda korunmaya ihtiyacı olan çocukları yetiştirmede temel terapötik ajanlar olarak görev yapan bakım elemanlarının psikolojik iyi oluş düzeylerinin ne düzeyde olduğu merak konusudur. Bakım elemanlarının güçlü yönlerinin tespiti ile güçlendirilmesi gereken konularda veri elde edilmesinin bakım verdikleri çocukların ruhsal gelişimi için koruyucu ve önleyici olduğu değerlendirilmektedir.

Bu nedenle araştırmada, çocuk evlerinde çalışan ve 2-12 yaş arasında en az bir çocuğu bulunan bakım elemanlarının psikolojik yönden iyi oluş düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu amaç doğrultusunda “Çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarının psikolojik iyi oluş düzeyleri ne düzeydedir?” şeklinde temel problem belirlenmiştir. Araştırmanın alt problemleri bakım elemanlarının demografik özelliklerine ve çalışma hayatına göre aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

- 1- Çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarının psikolojik iyi oluş düzeyleri bakım elemanlarının yaşlarına, cinsiyetlerine, eğitim düzeylerine, kendi çocuklarının duygusal ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığına, kendi çocuklarıyla sorun yaşama sıklığına, kronik hastalığı olup olmadığına, geçmişte psikolojik destek alıp almadığına, sportif faaliyetlerine katılım sıklığına, çocuk gelişimi ve eğitimi konusundaki bilgi düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?
- 2- Çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarının psikolojik iyi oluş düzeyleri bakım elemanlarının ÇEKOM’a bağlı çocuk evlerinde çalışma süresine, çocuk evindeki çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeylerine, çocuk evinde sorumlu oldukları çocuklarla sorun yaşama sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

İncelendiği kadarıyla bu araştırma, birer ebeveyn olarak çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarının psikolojik iyi oluşunu inceleyen ilk kapsamlı çalışmadır. Çalışmanın, doğrudan personel/ebeveyn ve dolaylı olarak çocukların ruh sağlığını daha iyi bir seviyeye getirmek için politika yapıcılara ışık tutacağına inanılmaktadır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden olan tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen varolan bir durumu şeffaf halde ifade etmeyi hedefleyen araştırma yaklaşımlarıdır (Büyüköztürk vd., 2018). Bu çalışmada, belirlenmiş olan bağımsız değişkenler ile bağımlı değişken olan psikolojik iyi oluş arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir.

Araştırma Grubu

Mülga Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2020 yılı Faaliyet Raporu (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB), 2021), Bakanlığın Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Bakım Hizmetleri Daire Başkanlığı ve Personel Genel Müdürlüğü ile yapılan görüşmelere (15-19.02.2021) göre Türkiye’de toplam 1193 çocuk evi bulunduğu ve 3579 bakım elemanı çalıştığı bilgisi edinilmiştir. İlgili çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarından kaç tanesinin 2-12 yaş arası çocuğu olup olmadığına ilişkin bir kayıt tutulmadığından dolayı mevcut bakım elemanı sayısı, en az çocuk sayısı olarak esas alınmıştır. Bu bağlamda ASHB taşra teşkilatı 81 İl Müdürlüğü bünyesinde ÇEKOM’a bağlı çocuk evlerinde çalışan 3579 bakım elemanı araştırmanın evrenini oluşturmuştur.

Örneklem seçimi için Avrupa Birliği (AB) İstatistik Bürosu (*Eurostat*) tarafından yapılan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) –Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS) dikkate alınmıştır. Bu sınıflamada Türkiye’nin nüfus sayısı, coğrafik özellikleri, her bölgeye özgü kalkınma stratejileri, gelişmişlik durumları göz önünde bulundurulmuştur. Sınıflamadaki bölgeler “NUTS 1”(12 bölge), “NUTS 2” (26 alt bölge) ve “NUTS 3” (81 il) şeklinde tanımlanmaktadır (Taş, 2006). Buna göre Türkiye’yi temsilen örneklem NUTS 2 (26 alt bölge)’ de bulunan ÇEKOM’da yürütülmesine karar verilmiştir. NUTS 1 (12 bölge)’ye bağlı NUT 2 (26 alt bölge) şu şekildedir:

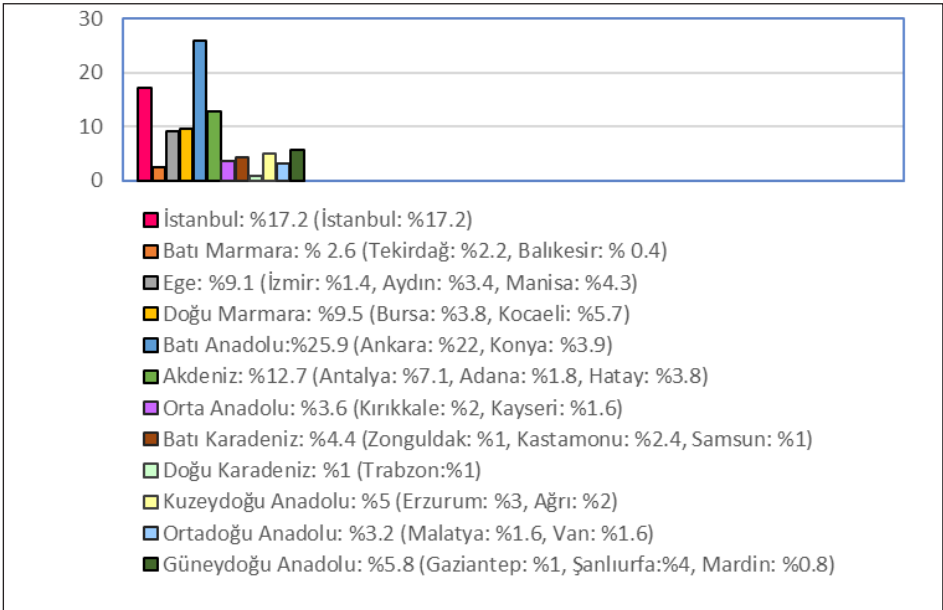
“İstanbul bölgesi (İstanbul)”; “Batı Marmara bölgesi (Tekirdağ, Balıkesir)”; “Ege bölgesi (İzmir, Aydın, Manisa)”; “Doğu Marmara bölgesi (Bursa, Kocaeli)”; “Batı Anadolu bölgesi (Ankara, Konya)”; “Akdeniz bölgesi (Antalya, Adana, Hatay)”; “Orta Anadolu bölgesi (Kırıkkale, Kayseri)”; “Batı Karadeniz bölgesi (Zonguldak, Kastamonu, Samsun)”; “Doğu Karadeniz bölgesi (Trabzon)”; “Kuzeydoğu Anadolu bölgesi (Erzurum, Ağrı)”; “Ortadoğu Anadolu bölgesi (Malatya, Van)” ve “Güneydoğu Anadolu bölgesi (Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin)” (Taş, 2006).

Araştırmanın örneklem büyüklüğünü belirlemede Israel (1992)’in örneklem büyüklüğü tablosu kullanılmış olup %5 hata ve %95 güven aralığında 3579 kişilik evrenden çekilmesi gereken minimum örneklem hacmi 364 bakım elemanı olarak tespit edilmiştir. Araştırmanın amacına bağlı olarak

kapsamlı durumların araştırılmasına imkân veren, belirli ölçütlere ve özelliklere sahip olan bir ya da daha fazla özel durumu araştırmaya fırsat veren amaçlı örnekleme (Büyüköztürk vd., 2018) yöntemi kullanılmış olup örneklemin evren temsil gücünü arttırmak için, örneklemdaki yani 26 alt bölgedeki (İstanbul'da 5 ÇEKOM, diğer bölgelerde 1'er adet olmak üzere toplam 30 ÇEKOM) tüm koordinasyon merkezlerine bağlı çocuk evlerinden elde edilen verilerin toplanması hedeflenmiştir. Bu kapsamda 2-12 yaş arası çocuğu olan 512 bakım elemanına ulaşılmıştır. Ancak araştırmaya dâhil edilme kriterlerini taşıyan toplam 505 bakım elemanı (442 kadın, 63 erkek) çalışmanın örneklemini oluşturmuştur.

Araştırmaya katılan bakım elemanlarının NUTS 1 (NUTS 2)'ye göre dağılımları

Araştırma Türkiye'nin 81 ilini temsilen 26 alt bölgede (ilde) gerçekleştiği için Türkiye'ye genellenebilir sonuçların elde edildiği değerlendirilmektedir. Çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarının katılım oranlarına göre NUTS 1 (NUTS 2) kapsamındaki dağılımları aşağıdaki Şekil 1 'de verilmiştir.

Şekil 1. Bakım Elemanlarının NUTS 1 (NUTS 2)'ye Göre Dağılımları

NUTS 1 (NUTS2)'e göre dağılım incelendiğinde en yüksek katılım (%25.9) ile Batı Anadolu bölgesinden (Ankara: %22, Konya: %3.9) ve en düşük katılım (%1) ile Doğu Karadeniz (Trabzon: %1) bölgesinden olmuştur. NUTS 2 öze- linde bakıldığında ise en yüksek katılım Ankara (%22), en düşük katılım ise Balıkesir (%0.4) ilinden yapılmıştır.

Araştırmaya katılan bakım elemanlarının demografik özelliklerine ve çalışma hayatına ilişkin dağılımları

Araştırmada yer alan bakım elemanlarının demografik özelliklerine ve çalışma hayatına ilişkin dağılımları aşağıdaki Tablo 1 ve Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Bakım Elemanlarının Demografik Özelliklerine İlişkin Dağılımlar

Değişkenler	Gruplar	n	%
Yaşı	35 ve altı yaş	222	44.0
	36-40 yaş	166	32.9
	41 ve üstü yaş	117	23.1
Cinsiyeti	Kadın	442	87.5
	Erkek	63	12.5
Eğitim düzeyi	Lise	191	37.8
	Ön Lisans	177	35.0
	Lisans	137	27.2
Kendi çocuğunun duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyi	Yeterli değil	144	28.5
	Kararsızım	50	9.9
	Yeterli	311	61.6
Kendi çocuğu ile sorun yaşama sıklığı	Hiçbir zaman	52	10.3
	Nadiren	371	73.5
	Kararsızım	35	6.9
	Çoğu zaman	47	9.3
Kronik hastalık durumu	Var	70	13.9
	Yok	435	86.1
Geçmişte psikolojik desteğe ihtiyaç duyup destek alma durumu	Hayır, sorun yaşamadım	415	82.2
	Sorun yaşadım ama destek almadım	60	11.9
	Psikolojik destek aldım/alıyorum.	30	5.9

Sportif faaliyetlere katılım sıklığı	Hiçbir zaman	43	8.5
	Nadiren	286	56.6
	Çoğu zaman	137	27.1
	Her zaman	39	7.8
Çocuk gelişimi ve eğitimi konusundaki bilgi düzeyi	Kararsızım	30	5.9
	Yeterli	360	71.3
	Çok yeterli	115	22.8
Toplam		505	100

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan bakım elemanlarının % 44'ünün 35 yaş ve altında, % 87.5'inin kadın, % 37.8'inin lise düzeyinde eğitimi olduğu, % 61.6'sının kendi çocuğunun sevilme, ilgi gösterilme, vakit geçirme gibi duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyinin yeterli olduğu, % 73.5'inin nadiren kendi çocuğuyla sorun yaşadığı, % 86.1'inin herhangi bir kronik rahatsızlığı bulunmadığı, %82.2'sinin geçmişte psikolojik bir sorun yaşamadığı, % 56.6'sının sportif faaliyetlere nadiren katılım sağladığı, % 71.3'ünün çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Bakım Elemanlarının Çalışma Hayatına İlişkin Dağılımlar

Değişkenler	Gruplar	n	%
ÇEKOM'a bağlı çocuk evlerinde çalışma süresi	3 yıl ve altı	47	9.3
	4-6 yıl	162	32.1
	7 yıl ve üstü	296	58.6
Çocuk evinde sorumlu olduğu çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyi	Yeterli değil	34	6.7
	Yeterli	335	66.3
	Çok yeterli	136	27
Çocuk evinde sorumlu olduğu çocuklarla sorun yaşama sıklığı	Hiçbir zaman	64	12.7
	Nadiren	401	79.4
	Çoğu zaman	40	7.9
Toplam		505	100

Tablo 2 incelendiğinde, bakım elemanlarının % 58.6'sının ÇEKOM'a bağlı çocuk evlerinde 7 yıl ve üstünde çalıştığı, % 66.3'ünün çocuk evinde sorumlu olduğu çocukların sevilme, ilgi gösterilme, vakit geçirme gibi duygusal ihtiyaçlarını yeterince karşıladığı, % 79.4'ünün çocuk evinde sorumlu olduğu çocuklarla nadiren sorun yaşadığını belirttiği görülmüştür.

Verilerin toplanması

Çalışma kapsamında araştırmaya dâhil etme/dışlama ölçütleri, veri toplama araçları, araştırmmanın yürütülme sürecine ilişkin bilgi verilmektedir.

Araştırmaya dâhil etme /dışlama ölçütleri

Bakım elemanlarının araştırmaya dâhil edilme kriterleri, ASHB taşra teşkilatı NUTS 2 (26 alt bölge)'de yer alan illerdeki ÇEKOM'lara bağlı çocuk evlerinde bakım elemanı olarak çalışma ve 2-12 yaş aralığında çocuğu olmasıdır.

Bakım elemanının çocuğunun fiziksel, zihinsel, duygusal ruhsal bozukluk tanısına sahip olması ve psikiyatrik tedavi görmesi dışlama ölçütlerindedir.

Veri toplama araçları

Araştırmının verileri, araştırmacı ve danışmanı tarafından oluşturulan "Gönüllü Katılım Formu", "Bilgi Formu" ile "Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (PİOÖ)" ile toplanmıştır.

Gönüllü katılım formu

Araştırmının konusu, amacı, katılım koşullarının belirtilerek gönüllü olarak çalışmaya dâhil olduklarına ilişkin hazırlanan onam formudur. Bu formda, bakım elemanlarının araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine dair işaretleme yapmaları istenmiş olup sadece gönüllü olanların araştırmaya dâhil edilmesi sağlanmıştır.

Bilgi Formu

Araştırmada bakım elemanları hakkında bilgi toplamak amacıyla danışman eşliğinde hazırlanan bilgi formudur. Bakım elemanlarının yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, çocuklarının duygusal ihtiyaçlarını karşılama ve sorun yaşama sıklığı, kronik hastalık durumu, çocuk evinde çalışma süresi gibi sosyo-demografik ve çalışma hayatına ilişkin sorular mevcuttur.

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (PİOÖ)

Diener vd. (2009, 2010) tarafından geliştirilen Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, mevcut sosyopsikolojik iyi oluşu ölçen ve bireyin kendisi hakkında bilgi vermesine dayanan bir ölçme aracıdır. Ölçek kısa bir format kullanılarak yapılmış olsa da psikolojik iyi oluşun bir dizi yönüne ilişkin genel bakış sunar (Diener

vd., 2009). Tek boyuttan oluşan ve 8 maddeyi içeren Psikolojik İyi Oluş Ölçeği, kesinlikle katılmıyorum (1) ile kesinlikle katılıyorum (7) arasında puanlama yapılarak yanıtlanmaktadır. Her madde olumluluk içermektedir ve 8 ile 56 puan arasında değişen bir puanlamaya sahiptir (Telef, 2013). Ölçekten alınan yüksek puanlar, bireyin kendisini farklı alanlarda fonksiyonel ya da pozitif olarak algıladığı, fazla sayıda psikolojik kaynaklara ve güce sahip olduğu, sonuç olarak kişinin psikolojik iyi oluş düzeyinin yüksek bulunduğunu göstermektedir (Diener vd., 2010). Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Telef (2013) tarafından yürütülmüş olup Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .80 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada ise ölçeğin Cronbach's Alpha değeri 0.88 tespit edilmiş olup $.80 \leq \text{Cronbach's Alpha} < 1.00$ olduğundan (Nunnally, 1967) ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir.

Veri toplama süreci

Araştırmada kullanılan Psikolojik iyi oluş ölçeği için gerekli izin alınarak ilgili formlar oluşturulmuştur. Ayrıca Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonunun ve ASHB'nin izni alınmıştır. Türkiye'de NUTS 2'de bulunan 26 İl Müdürlüğü ve bağlı 30 ÇEKOM ile iletişime geçilerek ilgili ölçek ve formlar çevrim içi olarak yetkili kişilere yönlendirilmiştir. Yetkili kişiler tarafından en az iki kez çevrim içi paylaşım yapılarak ve personel ile iletişim kurularak ilgili ÇEKOM'lara bağlı çocuk evlerinde çalışan tüm bakım elemanlarına söz konusu dokümanın iletildiği bildirilmiştir. Gönüllü katılmak isteyip çevrim içi onam formunu işaretleyen ve 2-12 yaş arasında en az bir çocuğu olan bakım elemanları ilgili ölçek ve formları doldurarak araştırmaya katılmıştır. Toplamda 512 bakım elemanından yaklaşık üç ay (26/07/2021 ile 15/10/2021) içinde verilerin toplanması sağlanmıştır. Dışlama ölçütleri çerçevesinde 7 veri silinerek 505 veri değerlendirmeye alınmıştır.

Veri analizi

Araştırmada NUTS 2 olarak adlandırılan 26 ilde ASHB taşra teşkilatı İl Müdürlüğü ÇEKOM'a bağlı çocuk evleri bünyesinde çalışan bakım elemanları ile çalışma yürütülmüştür. Bu araştırmadan elde edilen verilere ilişkin uygulanan analiz aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

İlgili ölçek ve formlar aracılığıyla toplanan araştırma verilerinin analizi SPSS 24.0 paket programına aktarılarak yapılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçme araçları ile toplanacak verilerin analizinde, niteliksel veriler için frekans-yüzde tabloları, nicel veriler için ortalama standart sapma tabloları kullanılmıştır. Çalışmada ölçek puanı hesaplanmış ve puanların normal dağılıma uygunluğunun belirlenmesi için basıklık ve çarpıklık katsayıları incelenmiştir. Ölçekten elde edilen basıklık ve çarpıklık değerlerinin +3 ile -3 arasında olması normal dağılım için yeterli görülmektedir (Groeneveld ve Meeden, 1984; Moors, 1986; Hopkins ve Weeks, 1990; DeCarlo, 1997). Buna göre ölçeğin çarpıklık değerinin -1.442 ve basıklık değerinin ise 2.625 olduğu tespit edilmiş olup basıklık ve çarpıklık katsayısının -3 ile +3 arasında olması nedeniyle puanların normal dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada parametrik test teknikleri kullanılmış olup ölçek puanının demografik özelliklere göre farklılık gösterme durumunun analiz edilmesi için Bağımsız Gruplar t testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır. ANOVA’da anlamlı bir farklılık görülmesi üzerine farklılığın hangi gruptan veya gruplardan olduğunu belirlemek için “Post Hoc” testlerinden Tukey testi analizi gerçekleştirilmiştir. Verilere ilişkin analiz sonuçları değerlendirilirken 0.05 anlamlılık düzeyi olarak kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırma kapsamında toplanan verilerin betimleyici analizi ile araştırmanın amacına yönelik yapılan ileri analizleri aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Psikolojik İyi Oluş ölçeğine ilişkin betimsel istatistik bulguları

Çalışma grubunun Psikolojik İyi Oluş Ölçeği (PİÖÖ)’nden aldıkları puanlara yönelik “*minimum ve maksimum değerler, ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri*” hesaplanarak Tablo 3’ de gösterilmiştir. Bu tabloya göre psikolojik iyi oluş puan ortalaması 48.60 ± 6.805 olarak elde edilmiştir.

Tablo 3. Ölçekler, Alt Ölçekler/Boyutlar ve Faktör Yapılarına İlişkin Betimsel İstatistik Bulguları

	n	Min	Max	$\bar{x}$	ss	Çarpıklık	Basıklık
Psikolojik İyi Oluş	505	15	56	48.60	6.805	-1.442	2.625

Demografik değişkenler açısından Psikolojik İyi Oluş Ölçeği'ne yönelik bulgular

Çalışma grubunun PİÖÖ'nden almış oldukları puanların bakım elemanlarının belirlenen değişkenlere göre anlamlı düzeyde bir farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir.

Tablo 4. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Puanının Bakım Elemanının Yaşına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Yaş	n	$\bar{x}$	ss	F	p	Fark
Psikolojik İyi Oluş	35 ve altı yaş ¹	222	47.3	7.4	8.106	0.000*	1-3
	36-40 yaş ²	166	49.2	6.4			
	41 ve üstü yaş ³	117	50.2	5.7			

*p<0.05

Tablo 4 incelendiğinde psikolojik iyi oluş puanı bakım elemanının yaşına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir (p<0.05). Farkın hangi grup lehine olduğunu ortaya koymak için Tukey testi yapılmış olup farkın 35 ve altı yaş ile 36-40 yaş arasında 36-40 yaş lehine; 35 ve altı yaş ile 41 ve üstü yaş bakım elemanları arasında 41 ve üstü yaş bakım elemanları lehine olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Puanının Bakım Elemanının Cinsiyetine Göre T Testi Sonuçları

	Cinsiyet	n	$\bar{x}$	ss	t	p
Psikolojik İyi Oluş	Kadın	442	48.6	6.9	-0.266	0.790
	Erkek	63	48.8	5.9		

p<0.05

Tablo 5 incelendiğinde psikolojik iyi oluş puanının bakım elemanının cinsiyetine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir (p>0.05).

Tablo 6. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Puanının Bakım Elemanının Eğitim Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Eğitim Düzeyi	n	$\bar{x}$	ss	F	p	
Psikolojik İyi Oluş	Lise	191	48.5	7.0	1.376	0.253
	Ön Lisans	177	49.2	6.3		
	Lisans	137	48.0	7.1		

p<0.05

Tablo 6 incelendiğinde psikolojik iyi oluş puanının bakım elemanının eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir (p>0.05).

Tablo 7. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Puanının Kendi Çocuğunun Duygusal İhtiyaçlarını Karşılama Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Kendi Çocuğunun Duygusal İhtiyaçlarını Karşılama	n	$\bar{x}$	ss	F	p	Fark
Yeterli değil ¹	144	46.3	7.6	16.538	0.000*	1-3
Psikolojik İyi Oluş Kararsızım ²	50	47.0	6.4			2-3
Yeterli ³	311	49.9	6.1			

*p<0.05

Tablo 7 incelendiğinde psikolojik iyi oluş puanı kendi çocuğunun duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir (p<0.05). Farkın hangi grup lehine olduğunu ortaya koymak için Tukey testi yapılmış olup farkın çocuğunun duygusal ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşıladığını belirten bakım elemanları ile yeterli düzeyde karşılamadığını belirten ve bu konuda kararsızlık yaşan bakım elemanları arasında kendi çocuğunun duygusal ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşıladığını belirten bakım elemanları lehine olduğu ortaya konmuştur.

Tablo 8. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Puanının Kendi Çocuğu ile Sorun Yaşama Sıklığına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Kendi Çocuğu ile Sorun Yaşama Sıklığı		n	$\bar{x}$	ss	F	p	Fark
Psikolojik İyi Oluş	Hiçbir zaman ¹	52	52.4	3.9	10.087	0.000*	1-2
	Nadiren ²	371	48.6	6.9			1-3
	Kararsızım ³	35	45.8	6.4			1-4
	Çoğu zaman ⁴	47	46.0	7.3			

*p<0.05

Tablo 8 incelendiğinde psikolojik iyi oluş puanı kendi çocuğu ile sorun yaşama sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir (p<0.05). Farkın hangi grup lehine olduğunu ortaya koymak için Tukey testi yapılmış olup farkın çocuğu ile hiçbir zaman sorun yaşamadığını belirten bakım elemanları ile nadiren ve çoğu zaman sorun yaşadığını ifade eden ve bu konuda kararsızlık yaşayan bakım elemanları arasında çocuğu ile hiçbir zaman sorun yaşamadığını belirten bakım elemanları lehine olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 9. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Puanının Bakım Elemanının Kronik Hastalığı Olması Durumuna Göre T Testi Sonuçları

Kronik Hastalık		n	$\bar{x}$	ss	t	p
Psikolojik İyi Oluş	Var	70	48.3	5.6	-0.449	0.654
	Yok	435	48.7	7.0		

p<0.05

Tablo 9 incelendiğinde psikolojik iyi oluş puanının bakım elemanının kronik hastalığı olması durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir (p>0.05).

Tablo 10. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Puanının Bakım Elemanının Geçmişte Psikolojik Desteğe İhtiyaç Duymasına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Psikolojik Desteğe İhtiyaç	n	$\bar{x}$	ss	F	p	Fark
Psikolojik İyi Oluş	Hayır, psikolojik bir sorun yaşamadım ¹	415	49.0	6.8	7.800	0.000*	1-2
	Psikolojik bir sorun yaşadım ama destek almadım ²	60	45.4	7.3			2-3
	Psikolojik destek aldım/ alıyorum. (İlaç, psikoterapi vb.) ³	30	49.2	4.4			

*p<0.05

Tablo 10 incelendiğinde psikolojik iyi oluş puanı bakım elemanının geçmişte psikolojik desteğe ihtiyaç duymasına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir (p<0.05). Farkın hangi grup lehine olduğunu ortaya koymak için Tukey testi yapılmış olup farkın psikolojik bir sorun yaşamamasına rağmen destek almadığını belirten bakım elemanları ile psikolojik bir sorun yaşamadığını ve psikolojik destek alan/almaya devam ettiğini belirten bakım elemanları arasında psikolojik bir sorun yaşamadığını ve psikolojik destek alan/almaya devam ettiğini belirten bakım elemanları lehine olduğu ortaya konmuştur.

Tablo 11. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Puanının Bakım Elemanının Sportif Faaliyetlere Katılım Sıklığına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Sportif Faaliyetlere Katılım Sıklığı	n	$\bar{x}$	ss	F	p	Fark
Psikolojik İyi Oluş	Hiçbir zaman ¹	43	45.8	8.4	17.864	0.000*	1-3
	Nadiren ²	286	47.4	6.9			1-4
	Çoğu zaman ³	137	50.7	5.4			2-3
	Her zaman ⁴	39	53.3	3.1			2-4

*p<0.05

Tablo 11 incelendiğinde psikolojik iyi oluş puanı bakım elemanının sportif faaliyetlere katılım sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir (p<0.05). Farkın hangi grup lehine olduğunu ortaya koymak için Tukey testi yapılmış olup farkın hiçbir zaman sportif faaliyetlere katılmadığını belirten bakım elemanları ile çoğu zaman ve her zaman sportif faaliyetlere katıldığını

ifade eden bakım elemanları arasında çoğu zaman ve her zaman sportif faaliyetlere katıldığını ifade eden bakım elemanları lehine olduğu sonucu tespit edilmiştir. Ayrıca nadiren sportif faaliyetlere katıldığını belirten bakım elemanları ile çoğu zaman ve her zaman sportif faaliyetlere katıldığını ifade eden bakım elemanları arasında çoğu zaman ve her zaman sportif faaliyetlere katıldığını ifade eden bakım elemanları lehine olduğu saptanmıştır.

Tablo 12. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Puanının Bakım Elemanının Çocuk Gelişimi ve Eğitimi (ÇGE) Konusunda Bilgi Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

ÇGE Bilgi Düzeyi	n	$\bar{x}$	ss	F	p	Fark
Kararsızım ¹	30	42.7	6.9			1-2
Psikolojik İyi Oluş Yeterli ²	360	48.1	6.8	26.802	0.000*	1-3
Çok yeterli ³	115	51.7	5.1			2-3

*p<0.05

Tablo 12 incelendiğinde psikolojik iyi oluş puanı bakım elemanının çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir (p<0.05). Farkın hangi grup lehine olduğunu ortaya koymak için Tukey testi yapılmış olup farkın çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyinin ne olduğu yönünde kararsızlık yaşayan bakım elemanları ile çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyinin yeterli ve çok yeterli düzeyde olduğunu belirten bakım elemanları arasında bilgi düzeyinin yeterli ve çok yeterli düzeyde olduğunu belirten bakım elemanları lehine olduğu saptanmıştır. Ayrıca çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyinin yeterli ve çok yeterli düzeyde olduğunu ifade eden bakım elemanları arasında çok yeterli düzeyde olduğunu belirten bakım elemanları lehine bir farkın olduğu saptanmıştır.

Tablo 13. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Puanının Bakım Elemanının Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi (ÇEKOM)'ne Bağlı Çocuk Evlerinde Çalışma Süresine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	ÇEKOM Çalışma Süresi	n	$\bar{x}$	ss	F	p	Fark
Psikolojik İyi Oluş	3 yıl ve altı ¹	47	46.2	8.9	3.813	0.023*	1-2
	4-6 yıl ²	162	49.3	5.8			
	7 yıl ve üstü ³	296	48.6	6.9			

*p<0.05

Tablo 13 incelendiğinde psikolojik iyi oluş puanı bakım elemanının ÇEKOM'a bağlı çocuk evlerinde çalışma süresine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir (p<0.05). Farkın hangi grup lehine olduğunu ortaya koymak için Tukey testi yapılmış olup farkın ÇEKOM'a bağlı çocuk evlerinde 3 yıl ve daha az süredir çalışan bakım elemanları ve 4-6 yıl çalışan bakım elemanları arasında 4-6 yıl çalışan bakım elemanları lehine olduğu sonucu bulunmuştur.

Tablo 14. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Puanının Bakım Elemanının Çocuk Evlerinde Sorumlu Olduğu Çocukların Duygusal İhtiyaçlarını Karşılama Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Çocukların Duyg. İhtiyaçlarını Karşılama	n	$\bar{x}$	ss	F	p	Fark
Psikolojik İyi Oluş	Yeterli değil ¹	34	43.1	6.7	41.075	0.000*	1-2
	Yeterli ²	335	47.6	6.9			
	Çok yeterli ³	136	52.4	4.4			

*p<0.05

Tablo 14 incelendiğinde psikolojik iyi oluş puanı bakım elemanının çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir (p<0.05). Farkın hangi grup lehine olduğunu ortaya koymak için Tukey testi yapılmış olup farkın çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocukların duygusal ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşılamadığını belirten bakım elemanları ile yeterli ve çok yeterli düzeyde karşıladığını belirten bakım elemanları arasında çocukların duygusal ihtiyaçlarını yeterli ve çok yeterli düzeyde karşıladığını belirten bakım elemanları

lehine olduğu sonucu saptanmıştır. Ayrıca sorumlu olduğu çocukların duygusal ihtiyaçlarını yeterli ve çok yeterli düzeyde karşıladığını ifade eden bakım elemanları arasında çok yeterli düzeyde karşıladığını belirten bakım elemanları lehine bir farkın olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 15. Psikolojik İyi Oluş Ölçeği Puanının Bakım Elemanının Çocuk Evlerinde Sorumlu Olduğu Çocuklarla Sorun Yaşama Sıklığına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Çocuklarla Sorun Yaşama Sıklığı		n	$\bar{x}$	ss	F	p	Fark
Psikolojik İyi Oluş	Hiçbir zaman ¹	64	51.1	5.4	11.814	0.000*	1-2
	Nadiren ²	401	48.6	6.8			1-3
	Çoğu zaman ³	40	44.6	7.1			2-3

*p<0.05

Tablo 15 incelendiğinde psikolojik iyi oluş puanı bakım elemanının çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocuklarla sorun yaşama sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir (p<0.05). Farkın hangi grup lehine olduğunu ortaya koymak için Tukey testi yapılmış olup farkın çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocuklarla hiçbir zaman sorun yaşamadığını belirten bakım elemanları ile nadiren ve çoğu zaman sorun yaşadığını belirten bakım elemanları arasında hiçbir zaman sorun yaşamadığını belirten bakım elemanları lehine olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocuklarla nadiren ve çoğu zaman sorun yaşadığını belirten bakım elemanları arasında nadiren sorun yaşadığını belirten bakım elemanları lehine bir farkın olduğu bulunmuştur.

TARTIŞMA

Bu araştırma kapsamında yapılan analizler sonucunda çeşitli bulgular elde edilmiş olup alan yazın çerçevesinde tartışılmıştır.

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği'ne ilişkin betimsel istatistik bulguların tartışılması

Bakım elemanlarının "Psikolojik İyi Oluş Ölçeği" nin toplam puan ortalaması ve standart sapma değerlerinin 48.60 ± 6.805 olduğu tespit edilmiştir

(Bkz. Tablo 3). Çalışmadan elde edilen bulgu ile ilgili alan yazın tutarlılık göstermektedir. Yapılan çalışmalarda Özgönül (2019)'ün 45.695 ± 8.309 ; Kopaç (2020)'in 42.68 ± 8.67 ; Ekinci (2021)'nin 43.02 ; Sülü (2021)'nün $33,46 \pm 5,69$; Ateş (2021)'in $39,324 \pm 15,673$; Tut (2022)'un $41,53 \pm 4,56$ puan elde ettikleri görülmüştür. Psikolojik iyi oluş puanlarındaki artma, bireyin farklı sahalarda fonksiyonel veya olumlu bir görüşe sahip olduğu, fazla sayıda psikolojik yönden desteklere ve güce sahip olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda yapılan araştırmada yer alan bakım elemanlarının psikolojik iyi oluş düzeylerinin ortalamasının üzerinde olduğu söylenebilir.

Demografik değişkenler açısından Psikolojik İyi Oluş Ölçeği'ne yönelik bulguların tartışılması

36-40 yaş ve 41 ve üstü yaş bakım elemanlarının 35 ve altı yaş bakım elemanlarına göre psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir (Bkz. Tablo 4). Alan yazında bulgulara hem benzer olarak Özgönül (2019) 31-45 yaş aralığındaki ruh sağlığı çalışanlarında, Kılıç vd. (2020) 36-45 yaş aralığı sağlık çalışanlarında, Sülü (2021) 40 ve üstü yaş katılımcılarda, Ateş (2021) 25-44 yaş aralığında; hem de farklı olarak Ekinci (2021) 31-35 yaş aralığında, Yalçın (2021) 25 ve altı yaş ile 26-30 yaş arasında olan katılımcılarda psikolojik iyi oluşlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Gökçe (2013), genel anlamdaki psikolojik yönden sağlığı yordayan ilk değişkenin yaş olduğunu ortaya koymuştur. Yaş almak, çoğu zaman bireyler tarafından yaşlanmaya eş değer olarak görülse de edinilen eşsiz deneyimlerle birlikte hayata bakış açılarının sentezlendiği, yordandığı, olayların birçok farklı yönünün görülebildiği ve değerlendirme yetilerine sahip olunduğu, sabır ve sebatın gösterildiği bir süreci ifade etmesi açısından oldukça etkili bir değişkendir. Ebeveynlerin yaşları arttıkça çok küçük sorunların bir sorun olarak algılanmaması ve baş edebilme noktasında farklı kaynakların ve güçlerin kullanılıyor olmasının psikolojik iyi oluşta olumlu etkiler bıraktığı düşünülmektedir. Bulguları destekleyen başka bir çalışma örneği de küçük yaşta olmanın psikolojik sağlık açısından bir risk oluşturduğu yönindedir (Gökçe, 2013). Araştırma bulgularının aksine Ekşioğlu (2022) küçük yaşlarda bulunmanın (22-29 yaş arası) psikolojik açıdan daha iyi olduğunu belirtmiştir. Bazı çalışmalarda grubun dinamiği ve özellikleri çerçevesinde farklılık olmadığı görülmüştür (Kaya, 2016; Kopaç, 2020; Aksu, 2020; İnce Keser, 2020; Tut, 2022; Öztürk, 2022).

Psikolojik iyi oluş puanının bakım elemanının cinsiyetine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir (Bkz. Tablo 5). Bakım elemanlarının çoğu zamanını iş yerinde geçirerek benzer deneyimlere ve psikolojiye sahip olması, ayrıca başka faktörlerin cinsiyetten daha fazla etkisi olmasından kaynaklanabilir. Alan yazında hem araştırma sonucuna benzer çalışmalara (Kaya, 2016; Özgönül, 2019; İnce Keser, 2020; Kılıç vd., 2020; Aksu, 2020; Ko-paç, 2020; Ekinci, 2021; Sülü, 2021; Yalçın, 2021) hem de erkeklerin kadınlara göre daha yüksek düzeyde iyi oluşa sahip oldukları çalışmalara rastlanmıştır (Yalçın Dinç, 2020; Yavuz, 2021). Depresyon gibi duygusal bozuklukların kadınlarda erkeklere göre daha fazla olduğu açıklanmıştır (Korkut, 2017; WHO, 3 Nisan 2022). Büyük Britanya'daki bireysel psikolojik iyi oluşu etkileyen faktörlerin yapıldığı araştırmada erkek cinsiyetinin koruyucu ve psikolojik iyi oluşu destekleyen faktörler arasında yer aldığı bildirilmiştir (Oskrochi vd., 2018). Ancak alan yazında çalışmaların aksine kadınların psikolojik iyi oluş düzeylerinin erkeklerden daha fazla olduğunu belirten bulgulara da rastlanmıştır (Eroğlu, 2017; Eroğlu ve Parlar, 2018; Kharपुरi ve Priya, 2019; Elmas vd., 2021; Ekşioğlu, 2022). Ekşioğlu (2022), günümüzde kadınların daha fazla aktif olmalarının ve sosyal yaşamda söz hakkı bulmalarının bu sonuçta etkisi olduğunu dile getirmiştir. Açıklandığı üzere alan yazında cinsiyet değişkeni ile ilgili tutarlı bir sonuç bulunamamış olup cinsiyetin başlıca yordayıcı değişkenlerden biri olmadığı, psikolojik iyi oluşun farklı sosyal, fiziksel, duygusal etkilerden etkilenmesi sebebiyle farklı sonuçların çıkmasının doğal olduğu vurgulanmıştır (İnce Keser, 2020).

Psikolojik iyi oluş puanının bakım elemanının eğitim düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir (Bkz. Tablo 6). Bakım elemanlarının çoğunun benzer düzeyde lise eğitimine sahip olmasının ve eğitimden başka faktörlerin iyi oluş üzerinde daha fazla etkisinin olmasından kaynaklanabilir. Alan yazında araştırma sonuçlarını destekleyen çalışmalar (Eroğlu, 2017; Eroğlu ve Parlar, 2018; Özgönül, 2019; Aksu, 2020; İnce Keser, 2020; Sülü, 2021; Emirci, 2021; Aydoğan, 2021) ve eğitim düzeyinin psikolojik iyi oluşu yordamadığına ilişkin bulgular (Şengül Kılıç, 2021) olduğu kadar genel olarak daha yüksek eğitim niteliklerine sahip olmanın psikolojik iyi oluşu olumlu etkileyen faktörlerden olduğu da ifade edilmiştir (Telef, 2013; Oskrochi vd., 2018; Ekinci, 2021; Yalçın, 2021). Eğitim seviyelerindeki artışla birlikte

kişilerin daha fazla kaynağa ulaşma, karşılaştıkları problemleri daha kolay çözebilmeleri ve bu nedenle daha yüksek iyi oluş olabileceği rapor edilmiştir (Telef, 2013). Yılmaz (2002), eğitim düzeyinin artmasının psikolojik sıkıntıının azalmasını yordadığını bulmuştur. Farklı bir sonuç olarak Ayapbek (2021), ortaokul mezunlarının, Tut (2022) ise lise mezunlarının lisans ve üstüne göre daha fazla iyi oluşa sahip olduklarını ortaya koymuştur. Sonuç olarak eğitim düzeyiyle ilgili alan yazında bir tutarlık olmadığı, araştırmanın konusu ve katılımcılarına göre farklı sonuçlar gösterdiği düşünülmektedir.

Kendi çocuğunun duygusal ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşıladığını belirten bakım elemanlarının diğerlerine göre psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir (Bkz. Tablo 7). Bunun nedeninin ise bakım elemanının kendi çocuğunun ihtiyaçlarını karşılamaktan duyduğu memnuniyetle ve duygusal rahatlamayla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Çocuklarına yeteri kadar ilgi, sevgi, şefkat gösteren, güvende ve korunduğunu hissettiren, duygularına yanıt veren, duygularının anlaşıldığını hissettiren ebeveynler, çocuklarının duygusal ihtiyaçlarını karşılayarak onların sosyal duygusal gelişimini destekleyebilir. Böylece çocukların yaşamda uyumlu bir profil çizmeye daha yatkın olabildiği, ebeveyni ile daha az sorun yaşayabildiği, ebeveynlerin kendilerini daha iyi bir seviyede ve ruh halinde hissedebildikleri değerlendirilmektedir. Nitekim iyi düzeyde duygusal gelişime sahip olan çocukların okula uyum, akademik açıdan yeterlilik duygularının geliştiği (Ray ve Smith, 2010; Nix vd., 2013), duyguların farkında olma ve anlama, pozitif sosyal davranış gösterme, akranlarla ve öğretmenle iyi iletişim kurmayı kolaylaştırdığına ilişkin kanıtlar bulunmuştur (Garner ve Waajid, 2008; Downer vd., 2010). Tam aksine duygusal ihtiyaçları karşılanmayan çocukların sosyal ve duygusal yönden gelişimlerinin yetersiz olduğu, çatışma, direnç, öfke ve çeşitli yıkıcı davranış problemleriyle birlikte uyum sorunları yaşadıkları, okula uyumda da benzer sorunların görüldüğü belirtilmiştir (Domitrovich vd., 2007). Çocuğun uyum sorunlarıyla ebeveynlerin psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkiler alan yazında net bir şekilde ifade edilmiş olup uyum sorunlarının artmasının ebeveynlerde psikolojik iyilik halinin azalmasıyla sonuçlandırıldığı bildirilmiştir (Henderson vd., 2003; Kındıroğlu ve Yaşar Ekici, 2019; Atan, 2020). Semerci vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada, evli ve çocuklu olmanın bakım elemanları tarafından zor ve dezavantajlı olduğunun belirtildiği,

bunun nedeninin ise kendi ailelerine ve çocuklarına ilgi ve zaman ayıramamalarından kaynaklandığı belirtilmiştir. Bu durumun özellikle küçük çocukları olan bakım elemanlarında hem çocuk hem de kendileri açısından psikolojik anlamda sıkıntı oluşturdu ifade edilmiştir. Bu kapsamda alan yazının bu bulgularla örtüştüğü ifade edilebilir.

Kendi çocuğu ile hiçbir zaman sorun yaşamadığını belirten bakım elemanlarının diğerlerine göre psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir (Bkz. Tablo 8). Çocuğu ile sorun yaşamayan ve bunun stresi ile baş etmek durumunda kalmayan bakım elemanlarının daha olumlu ve iyi bir ruh hali içinde oldukları düşünülebilir. Alan yazındaki benzer bulgular ile çalışmanın sonuçları uyum göstermektedir. Psikolojik iyi oluşun ebeveynlerin tutumuna etkisinin incelediği bir araştırmada, iyi oluşu yüksek olan ebeveynlerin demokratik ve izin verici tutumları daha fazla sergilerken otoriter tutumdan kaçındıkları bildirilmiştir (Eroğlu ve Parlar, 2018). Bu durum da çocukların daha olumlu olmasına ve ebeveynleriyle problem yaşama sıklığının azalmasına neden olabilir. Psikolojik iyi oluşu yüksek olan ebeveynler çocuklarına karşı sınırlar koyabilen, bununla birlikte sevgisini gösterebilen, çocuklarının duygu ve düşüncelerini önemseyen, seçimlerine saygı duyan, onlarla olumlu iletişim kurabilen bireylerdir. Bu ortamda yetişen çocuklarının tüm gelişim alanlarının sağlıklı geliştiği, kendine güvenen ve bağımsız bireyler haline gelebildikleri, aileleriyle daha az sorun yaşadıkları söylenebilir. Çocuğun iyi oluşu ebeveynlere de yansyarak olumlu bir aile ortamı oluşturulabilir. Tam aksi bir durumda ise çocuklar daha baskıcı bir ortamda yetiştiği için inatlaşan, hırçın, sinirli ve öfkeli, bağımlı bireyler olabilmekte ve bu ebeveyniyle daha fazla sorun yaşamasına neden olduğu için ebeveyn psikolojik iyi oluşunu da düşürebilmektedir (Eroğlu ve Parlar, 2018). Çocukların yaşının artması ile aile ortamının etkisinden ayrılarak akran etkisinde kalmasının ebeveyn-çocuk arasındaki olumlu ilişkiyi sekteye uğratabildiği, çocukların okula başlamasıyla birlikte ise çeşitli davranış sorunlarının, akademik yetersizliklerin veya diğer çocuklarla sorun yaşamalarının ebeveyn-çocuk arasındaki memnuniyet veren ilişkiyi bozabildiği ifade edilmiştir (Nomaguchi, 2012). An ve Cooney (2006), çocuklukta ebeveynleriyle olumlu ve güvene dayalı ilişki deneyimlerine sahip yetişkinlerin ebeveyn olması durumunda da çocukları ile olumlu ilişki ve daha iyi psikolojik iyilik hali bildirdikleri görülmüştür. Çalışmalardan

da çıkarım yapılabileceği üzere aslında daha olumlu ilişkiler ve deneyimlerin hem ebeveyn olarak bakım elemanlarının hem de kendi çocuklarının ilerleyen süreçteki iyilik halini olumlu etkileyebilmesi muhtemeldir.

Psikolojik iyi oluş puanının bakım elemanının kronik hastalığı olması durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir (Bkz. Tablo 9). Araştırma bulguları destekleyen çalışmalar olduğu kadar (Kırdıroğlu, 2018) hastalığın iyi oluşu veya iyi oluşun hastalığı etkilediği de belirtilmiştir (Gökçe, 2013; Larsson vd., 2019). Pozitif psikolojinin koruyucu etkisinin olduğu; hem sağlıklı hem de hastalıklı popülasyonlarda psikolojik iyi oluşun mortaliteyi düşürdüğü, sağlıklı popülasyonlarda kalp, böbrek, bağışıklık sorunlarındaki mortalitenin azalmasıyla ilişkili olduğu (Chida ve Steptoe, 2008), ABD’de dokuz-on yıllık süren izlem çalışması sonucunda sürekli olarak psikolojik iyilik halinin üst seviyelerde seyretmesinin yüksek HDL kolesterol ve düşük trigliseritleri öngördüğü vurgulanmıştır (Radler vd., 2018). Yapılan bu çalışmada kronik hastalığı olan bakım elemanı sayısının az olması nedeniyle iyi oluş üzerinde bir farklılık ortaya çıkmadığı söylenebilir.

Psikolojik bir sorun yaşamadığını ve psikolojik destek alan/ almaya devam ettiğini belirten bakım elemanlarının psikolojik bir sorun yaşadığını ancak destek almadığını belirten bakım elemanlarına göre psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir (Bkz. Tablo 10). Her bireyin yaşamı boyunca farklı stres ve travmatik durumlarla karşılaşabildiği, bu durumlarla baş edebilmenin bazen kolay olup ciddi düzeyde bir psikolojik sorun oluşturmadığı, bazen ise zorlu yaşam olayları karşısında baş edebilmenin güç olabildiği bilinmektedir. Bu nedenle ihtiyaç duyulduğu noktalarda uzmanlardan alınan desteklerin baş etmede ve psikolojik durumu toparlamada etkili olduğu söylenebilir. Çalışmadan elde edilen bulgu ile ilgili alan yazın tutarlılık göstermektedir. Araştırma bulgularında da sorunlarının çözümüne ilişkin psikolojik destek alanların veya almaya devam edenlerin psikolojik durumlarının daha iyi düzeyde olduğu saptanmıştır. Kaya (2016), geçmişte psikolojik problem yaşadığını belirtenlerin ruhsal belirti düzeylerinin hiç problem yaşamayanlara göre daha yüksek düzeyde olduğunu rapor etmiştir. Bu nedenle stres ve ruhsal belirti durumlarında, psikolojik iyi oluşun tekrar kazanılması için uzman desteğine başvurulması ve zor durumla baş edilebilmesi gerektiği sonucu bir kez

daha vurgulanmıştır. Kopaç (2020) ise bulgulardan farklı olarak psikiyatrik ilaç kullanımı veya tedavisinin katılımcıların psikolojik iyi oluş durumlarında bir fark oluşturmadığı sonucunu iletmiştir.

Çoğu zaman ve her zaman sportif faaliyetlere katıldığını ifade eden bakım elemanlarının diğerlerine göre psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir (Bkz. Tablo 11). Sosyal bir varlık olan insanın doğası gereği hareketli olma ve çevresiyle iletişim kurma ihtiyaçlarının olduğu bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Bu nedenle araştırmada ihtiyaçlarını karşılama yönünde adım atan bakım elemanlarının psikolojik iyi oluşlarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Alan yazındaki bilgiler bu sonuçlar ile örtüşmektedir. Spor veya fiziksel aktiviteye devam edenlerin daha yüksek psikolojik iyi oluşa sahip olduklarına (Önalgil, 2012; Hogan vd., 2013; Yavuz, 2021; Ekinci, 2021; Elmas vd., 2021) psikolojik rahatsızlıkların tedavisinde (örneğin depresyon gibi) (Cooney vd., 2013), olumsuz durumlarla baş etmede (Öztürk, 2019) sporun psikolojik yönden iyi oluşa destek sunduğu dile getirilmiştir.

Yeterli ve çok yeterli düzeyde çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgiye sahip olan bakım elemanlarının kararsız olduğunu belirten bakım elemanlarına göre psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir (Bkz. Tablo 12). Çocuğun gelişimi ve eğitimi alanında bilgiye sahip olan bakım elemanlarının hem kendi çocuklarının hem de sorumlu olduğu çocukların problemlerini çözmeye noktasında daha pratik ve etkili olabilecekleri, çıkmaza girme durumlarının az olabileceği için de psikolojik iyi oluşlarının daha iyi seviyelerde seyredebileceği düşünülmektedir. Bulgularla uyumlu olarak çocuklara ilişkin ebeveynlere eğitim verilerek bilginin artmasının sağlandığı, neticede, hem çocuklarda olumlu gelişmelerin kaydedildiği hem de ebeveynlerin iyilik hallerinde pozitif gelişmeler olduğu rapor edilmiştir (Scott ve Stradling, 1987; Ahlqvist- Björkroth vd., 2017).

ÇEKOM'a bağlı çocuk evlerinde 4-6 yıl çalışan bakım elemanlarının diğerlerine göre psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir (Bkz. Tablo 13). 4 yıldan az çalışanların işe yeni başlama ve iş döngüsüne alışma süreci gerçekleşirken zorluk yaşayabilecekleri; 6 yıldan fazla çalışanlarda ise yıpranma ve tükenmişlikle birlikte psikolojik anlamda iyilik hallerinde zayıflama olabileceği düşünüldüğünden bu sonuçların ortaya çıktığı yorumu

yapılabilir. Çocuk evlerinde 4-6 yıl çalışan bakım elemanlarının lehine ortaya çıkan durumun ise, büyük oranda az sayıda aynı çocuklarla yeterince çalışma fırsatına sahip olunmasının etkisi olabileceği düşünülmektedir. Çocukların yapısına ve özelliklerine alışkın olmanın, çocuklarla bir uyum yakalanmasına yardım etmesi sebebiyle bakım elemanlarının psikolojik seviyelerindeki iyilik halinin olumlu etkilendiği belirtilebilir. Alan yazında psikolojik iyi oluş ile çalışma süresini çocuk evlerinde çalışan ve benzer özellikteki katılımcılar üzerinden inceleyen bir araştırmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla, araştırma bu yönüyle özgün bir nitelik taşımaktadır. Yine de çalışma sonuçlarıyla ilgili olabilecek çalışmalara bakıldığında, çocuk evlerinde çalışma süreleri arttıkça işten alınan doyumlarının azaldığı (Erbay ve Aslan, 2017), iş doyumunun da psikolojik iyilik hali ile ilişkili olduğu rapor edilmiştir (Oymak, 2017). Farklı bölümlerde, işyerlerinde veya kurumlarda çalışan katılımcılarla yapılan çalışmalarda ise çalışma süreleri ile psikolojik iyi oluş düzeylerinde bir farklılık elde edilmediği bildirilmiştir (Oymak, 2017; Karcıoğlu, 2020; Kopaç, 2020). Bulguların aksine bazı çalışmalarda tükenmişlik ve duygusal yıpranma olmadığı için 1 yıldan az çalışanlarda iyi oluşun yüksek olduğu ortaya konmuştur (İnce Keser, 2020; Yalçın, 2021). Tam tersine Kılıç vd. (2020) 6-10 yıl arasında çalışanların; Özgönül (2019) ise 11 yıl ve üzeri süredir çalışanların 1-5 yıl çalışanlara göre psikolojik iyilik hallerinin yüksek olduğunu belirtmiştir. Görüldüğü gibi alan yazında çalışma süresi ile psikolojik iyi oluş temelinde bir tutarlılık gözlenmemiştir.

Sorumlu olduğu çocukların duygusal ihtiyaçlarını yeterli ve çok yeterli düzeyde karşıladığını belirten bakım elemanlarının yeterli düzeyde karşılamadığını belirten bakım elemanlarına göre psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir (Bkz. Tablo 14). Bakım elemanları sorumlu olduğu çocuklarla ilgili ihtiyaçları karşıladıklarında görev yaptığı yerdeki çocuklar tarafından bu ihtiyaçların eksikliğine yönelik sorun çıkarılması ihtimali ortadan kalkabilir ve böylece bakım elemanları da mutlu bir atmosfer içerisinde görevlerini tamamen yerine getirmelerinden dolayı iyi oluş seviyelerinde artış görülebilir. Bakım elemanlarının çocuk evlerindeki çocukların psikolojik, duygusal, fiziksel ihtiyaçları gibi bir takım ihtiyaçları karşılamaları gerektiği kilit rolleri bulunmaktadır (Frøyland, 2019). Kurumsal ortamlarda bakıcıları tarafından ihmal edilen çocuklarda bilişsel, sosyal, duygusal uyarımların eksikliği sonucu

psikososyal yoksunluk (Zeanah vd., 2006; Humphreys ve Zeanah, 2015) reaktif bağlanma bozukluğu oluşabilmektedir (Zeanah ve Gleason, 2015). Rather ve Margoob (2006)'un belirttiğine göre Freud ve Danns, Rutter ve Maughan ile Tizard ve Hodges çocuklarla ilgili ortaya çıkan uzun dönemli olumsuz etkilerin, sıcak ve kişisel ilişkilerle düşürülebileceğini bildirmiştir. Bunun için istek ve motivasyonu kaybetmeden bakım elemanlarının psikolojik ve duygusal yönden iyilik halinin korunması gerektiği belirtilmektedir (Tambulut ve Engin, 2019). Doğrudan konuyla ve benzer katılımcılarla ilgili yapılan çalışma sayısı az olup çocuk evleri hizmet modelinin fiziksel ihtiyaçlar dâhil duygusal ihtiyaçları karşılaması konusunda daha yeterli olduğu ancak aile ortamına yine de tam benzerlik göstermediği belirtilmiştir (Keten, 2017). Semerci vd. (2020)'nin bakım elemanlarının günlük ilgilenmeleri gereken rutin iş yükünden, 24/48 saatlik çalışma sistemlerinden ve izin dönemlerinde üç kişi yerine iki kişi şeklinde sık sık çalışmaktan dolayı bedensel ve duygusal açıdan olumsuz etkilendiklerini, çocuklara yeterince vakit ayıramadıklarını, bir ara personel veya gündüz çalışan personelin olmasının çocukların diğer ihtiyaçlarını karşılaması için gerekli olduğunu belirttikleri görülmüştür. Anlaşıldığı üzere çalışma koşullarının yeterli olmadığını düşünen bakım elemanlarının iyilik halinin de olumsuz etkilendiği ve korunmaya ihtiyacı olan çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersizliklerin olduğu söylenebilir. Bakım elemanlarına uygun çalışma koşulları ve ek personel sağlanarak iyi oluşlarının yükseltilmesi ve böylece çocuklara daha fazla zaman ve ilgi gösterilerek duygusal ihtiyaçlarının desteklenmesi önerilebilir. Bu kapsamda bulgular ile alan yazının uyumlu olduğu söylenebilir.

Çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocuklarla hiçbir zaman sorun yaşamayan ve nadiren sorun yaşayan bakım elemanlarının çoğu zaman sorun yaşayan bakım elemanlarına göre psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğu öngörülebilir (Bkz. Tablo 15). Alan yazındaki bilgiler bu sonuçlar ile örtüşmektedir. İstekler ve karşılığında yaşanan çekişmeler, tartışmalar, sorunlar gibi olumsuz sosyal ilişkilerin sağlık üzerindeki etkisinin, olumlu yaşanan ilişkilerin etkisinden daha fazla olabileceği belirtilmektedir (Rook, 1984). Bakım elemanları birincil bakım verenler olduğu için tıpkı bir ebeveyn ya da abla/abi rolü üstlenerek sosyal ebeveyn- çocuk ilişkisini yürütür. Kimi zaman ev içinde belirli kurallarla disipline edilmeye ve yetiştirilmeye çalışılan

çocuklarla sorunlar yaşanabilir ve uyum içinde oluşturulan atmosfer bozulabilir. Bu bazen korunmaya ihtiyacı olan çocukların geçmişten getirdikleri psikolojik ve davranışsal sorunlarla ilgili olabilirken bazen akademik hayatlarıyla, gelişimsel krizlerle, arkadaş çevresinin ve internetin olumsuz etkisiyle ya da değişen ve dönüşen toplumsal özelliklerle ilgili olabilir. Rygaard (2020)'a göre, zor çalışma koşullarının, fazla sayıda çocukla ilgilenmenin ve travma yaşamış çocuklar hakkındaki bilgi eksikliğinin sorun yaşanmasında ve bakım verenlerin güçlük çekmesinde etkili olabildiği belirtilmiştir. Bu durum çalışanlar için ebeveyn-çocuk arasında yaşanan sorunlar gibi yıpratıcı olabilir (Umberson, 1989). Bakım elemanları için yaşanan sorunların psikolojik iyi oluşlarını ve fiziksel sağlıklarını etkilemesinin (Raina vd., 2005) olası bir nedeninin zamanla görev yaptıkları yerdeki çocukları kendi çocuklarından ayırmamaları, aralarında ebeveyn-çocuk ilişkisinin ya da benzer bir bağın olması gösterilebilir (Colin, 1996). Zira bakım elemanlarının çocuklarla bir arada oldukları ve bakım verdikleri düşünülürse (Erbay ve Aslan, 2017) bu sonuç şaşırtıcı değildir. Bu kapsamda nadiren sorun yaşayan ya da hiçbir zaman sorun yaşamayan bakım elemanlarının daha iyi düzeyde bir psikolojik iyi oluşa sahip oldukları düşünülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın amacı kapsamında Psikolojik İyi Oluş Ölçeği'nden elde edilen sonuçlara göre bakım elemanlarının ortalamanın üzerinde psikolojik iyi oluşa sahip oldukları bulunmuştur. Ayrıca bakım elemanlarının psikolojik iyi oluş düzeylerinin bakım elemanlarının yaşlarına, kendi çocuklarının duygusal ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığına, çocuklarıyla sorun yaşama sıklığına, geçmişte psikolojik destek alıp almadığına, sportif faaliyetlerine katılım sıklığına, çocuk gelişimi ve eğitimi konusundaki bilgi düzeylerine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği bulunmuştur. Bakım elemanlarının psikolojik iyi oluş düzeylerinin çocuk evlerinde çalışma süresine, çocuk evindeki çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeylerine ve onlarla sorun yaşama sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği bulunmuştur. Ancak psikolojik iyi oluş düzeylerinin bakım elemanlarının cinsiyetine, eğitim düzeyine, kronik hastalığı olması durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği saptanmıştır.

Genel Öneriler

- Çocukların duygusal ihtiyaçlarının karşılanmasının önemli olduğu dikkate alınarak bakım elemanı ve çocuklar arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi, çocukların duygusal ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağına yönelik eğitimler verilmesi,
- Bakım elemanı ile çocuklar arasında yaşanması muhtemel sorunların azaltılmasına yönelik ihtiyaç analizinin yaptırılması, bu doğrultuda teorikten ziyade vaka temelli ve uygulamalı eğitimler verilerek öfke, inatlaşma, saldırganlık gibi duygusal ve davranışsal sorunlarda bakım elemanlarının çocuklara nasıl sağlıklı şekilde yaklaşabileceği yönünde pratiklik kazandırılması, böylece daha etkin bakım elemanlığı uygulamaları için destek olunması,
- Bakım elemanlarının hassas ve kırılğan bir grupla çalıştığı göz önünde bulundurularak rutin şekilde psikolojik kontrolden geçirilmeleri, erken dönemde fark edilen psikolojik sorunlarda gerekli psiko-sosyal desteğin verilerek bakım elemanlarının psikolojik olarak daha iyi seviyede olmalarının sağlanması,
- Bakım elemanlarının sportif faaliyetlere katılımı için iş birlikleri ve anlaşmaların sağlanarak uygun ücretlerde devamın sağlanması, böylece yaşamın stresinden uzaklaşarak psikolojik iyi oluşa ve sağlıklı bedene sahip olan bakım elemanlarının hem kendi çocuklarına hem de sorumlu olduğu çocuklara daha fazla olumlu yaklaşım sergileyebileceği, ortaya çıkabilen uyum ve davranış sorunlarıyla daha iyi başa çıkabileceği,
- 4-6 yıl çocuk evinde çalışan bakım elemanlarının diğerlerine göre psikolojik iyi oluşlarının daha iyi düzeyde olduğu tespit edildiğinden sık yer değiştirilmemesi, 7 yıl ve üstü çalışanlar için psikolojik iyi oluşu artıracak önlemlerin alınması,

Bakım elemanlarına yönelik öneriler;

- Bakım elemanlarının günlük ve iş yaşamın yoğunluğunda dahi hem kendi çocuklarına hem de korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yeteri kadar zaman ayırmaları; sevgi, ilgi gösterme, temas etme (dokunma), kaliteli vakit geçirme gibi duygusal ihtiyaçlarının karşılanarak hem

çocukların duygusal gelişimlerine destek olunması, hem de bakım elemanlarının daha yüksek bir psikolojik iyilik halinin sağlanması,

- Çocuklar ile sorun yaşama sıklığının azaltılması için gerekli önlemlerin alınması (çocuklar ile inatlaşmama, kuralların net olması, tutarlı ebeveynlik yaklaşımı vb.), böylece bakım elemanlarının psikolojik olarak iyiliğinin sağlanması,
- Bakım elemanlarının doğru ve sağlıklı çeşitli kaynaklardan yararlanarak çocukların gelişimi ve eğitimi konularına hâkim olmaları, gelişim döneminde yaşanabilecek ciddi krizlerde erken müdahale için ilgili uzmanlarla iletişim kurabilme ve uyumlu çalışabilmeyi kapsayan yeterli bakım elemanlığı sorumluluğunun gösterilmesi, önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, B., Semerci, M., Yaman, ÖM. (2021). Çocuk Evlerinde Çalışan Bakım Elemanlarının Mesleki Yeterliliklerinin Çocuk Eğitimi ve Bakımı Açısından İncelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(51), 502-38.
- Ahlqvist-Björkroth, S., Boukydis, Z., Axelin, AM., Lehtonen, L. (2017). Close Collaboration With Parents™ Intervention to Improve Parents' Psychological Well-Being And Child Development: Description of The Intervention and Study Protocol. *Behavioural Brain Research*, 325, 303-10.
- Aksu, E. (2020). *Yetişkin Bireylerde Problemlerle Başa Çıkma Tutumları ve Öz Yeterliliklerinin Psikolojik İyi Oluş Düzeyleri ile Aralarındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- An, JS., Cooney, TM. (2006). Psychological Well-Being in Mid to Late Life: The Role of Generativity Development and Parent-Child Relationships Across the Lifespan. *Int J Behav Dev.*, 30(5), 410-21.
- Atan, A. (2020). *5-6 Yaş Çocuklarda Psikolojik İyi Oluş: Bir Model Önerisi ve Ebeveynler İle Öğretmenlerin Kişilik Tipleri, Ego Durumları ve Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin Yordayıcı Rolü* (Doktora tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Ateş, MF. (2021). *Covid-19 Salgını Sürecinde Bireylerin Kaygı ve Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin Sosyodemografik Özellikler, Algılanan Sosyal Destek, Duygusal Düzenleme ve Empati Açısından İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Ayapbek, R. (2021). Evli Bireylerde Partnere Saygı ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi (OKAD)*, 1(1), 1-12.
- Aydoğan G. (2021). *Evli Bireylerin Evlilik Doyumlarının Psikolojik İyi Oluş, Eş Desteği, Bilinçli Farkındalık Düzeyleri ve Bazı Kişisel Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Ufuk Üniversitesi, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, ÖE., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2018). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (23. Baskı). Ankara: Pegem.
- Chida, Y., Steptoe, A. (2008). Positive Psychological Well-Being and Mortality: A Quantitative Review of Prospective Observational Studies. *Psychosom Med*, 70(7), 741-56.
- Cooney, GM., Dwan, K., Greig, CA., Lawlor, DA., Rimer, J., Waugh, FR., et al (2013). Exercise For Depression. *Cochrane Db Syst Rev.*, 9.
- Colin VL. (1996). *Human Attachment*. US: Temple University Press.
- Çocuk koruma kanunu. (2005), *Çocuk Koruma Kanunu*, Erişim Tarihi: 5 Nisan 2022, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5395.pdf>
- DeCarlo, LT. (1997). On The Meaning And Use Of Kurtosis. *Psychol Methods*, 2(3), 292-307.

- Diener, E., Scollon, CN., Lucas, RE. (2009). The Evolving Concept Of Subjective Well-Being: The Multifaceted Nature Of Happiness. Diener, E. (Ed.), *Assessing Well-Being: The Collected Works of Ed Diener*. USA: Springer Science + Business Media.
- Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, DW., Oishi, S., et al.(2010). New Well-Being Measures: Short Scales to Assess Flourishing and Positive and Negative Feelings. *Soc Indic Res*, 97(2), 143-56.
- Domitrovich, CE., Cortes, RC., Greenberg, MT. (2007). Improving Young Children's Social And Emotional Competence: A Randomized Trial Of The Preschool "PATHS" Curriculum. *The Journal of Primary Prevention*, 28(2), 67-91.
- Downer, J., Sabol, TJ., Hamre, B. (2010). Teacher-Child Interactions in the Classroom: Toward a Theory of within-and Cross-Domain Links to Children's Developmental Outcomes. *Early Education and Development*, 21(5), 699-723.
- Dupuy H. J. (1984). The Psychological General Well-Being (PGWB) Index. Wenger N. K., Mattson M. E., Furberg C. D., Elinson J. (Eds.), *Assessment of quality of life in clinical trials of cardiovascular therapies* (pp. 170-183). New York, NY: Le Jacq.
- Ekinci, Ş. (2021). *Examination of the Relationship of Digital Addiction and the Psychological Well-Being in Regular Sports Participants* (Master Thesis). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Ekşioğlu, Z. (2022). *Üniversite Mezunu İşsiz Bireylerde Psikolojik İyi Oluş, Umutsuzluk Seviyesi ve Algılanan Sosyal Destek Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Okan Üniversitesi, İstanbul.
- Elmas, L., Yüceant, M., Ünlü, H., Bahadır, Z. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Fiziksel Aktivite Düzeyleri İle Psikolojik İyi Oluş Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sportive*, 4(1), 1-17.
- Emirci, E. (2021). *Covid-19 Pandemi Sürecinde Evli Bireylerin Psikolojik İyi Oluş ve Stresle Başa Çıkma Tarzlarının Evlilik Doyumlarına Etkisi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Okan Üniversitesi, İstanbul.
- Erbay, E., Aslan, E. (2017). Ankara Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne Bağlı Çocuk Evlerinde Çalışan Bakım Elemanları ve Çocuk Evi Sorumlularının İş Doyumu ve Tükenmişlik Düzeyleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(2), 535-56.
- Eroğlu, F. (2017). *Evli Bireylerde Psikolojik İyi Oluş İle Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Eroğlu, F., Parlar, H. (2018). Evli Kadın ve Erkeklerde Psikolojik İyi Oluşun Ebeveyn Tutumuna Etkisinin İncelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(33), 89-101.
- Froyland, K. (2019). Vital Tasks And Roles of Frontline Workers Facilitating Job Inclusion of Vulnerable Youth. *European Journal of Social Work*, 22(4), 563-74.

- Garner, PW., Waajid, B. (2008). The Associations of Emotion Knowledge and Teacher-Child Relationships to Preschool Children's School-Related Developmental Competence. *J Appl Dev Psychol*, 29(2), 89-100.
- Gökçe, G. (2013). *Ebeveynin Duygusal Erişilebilirliği ve Genel Psikolojik Sağlık: Duygu Düzenleme, Kişilerarası İlişki Tarzı ve Sosyal Desteğin Rolü* (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Groeneveld, RA., Meeden, G. (1984). Measuring Skewness And Kurtosis. *Journal of the Royal Statistical Society: Series D (The Statistician)*, 33(4), 391-9.
- Haller, E., Lubenko, J., Presti, G., Squatrito, V., Constantinou M., Nicolaou, C., et al. (2022). To Help or Not to Help? Prosocial Behavior, Its Association With Well-Being, and Predictors of Prosocial Behavior During the Coronavirus Disease Pandemic. *Front Psychol*, 12, 775032.
- Henderson, AD., Sayger, TV., Horne, AM. (2003). Mothers And Sons: A Look at the Relationship Between Child Behavior Problems, Marital Satisfaction, Maternal Depression, And Family Cohesion. *The Family Journal*, 11(1), 33-41.
- Hogan, CL., Mata, J., Carstensen, LL. (2013). Exercise Holds Immediate Benefits For Affect And Cognition In Younger And Older Adults. *Psychology and Aging*, 28(2), 587.
- Hopkins, KD., Weeks, DL. (1990). Tests for Normality and Measures of Skewness and Kurtosis: Their Place in Research Reporting. *Educational and Psychological Measurement*, 50(4), 717-29.
- Humphreys, KL., Zeanah, CH. (2015). Deviations From The Expectable Environment In Early Childhood And Emerging Psychopathology. *Neuropsychopharmacol*, 40(1), 154-70.
- Israel, GD. (1992). *Determining Sample Size*. University of Florida Cooperative Extension Service Institute of Food and Agriculture Sciences.
- İnce Keser, E. (2020). *Sosyal Hizmet Merkezlerinde Görev Yapan Meslek Elemanlarının Duyguları Yönetme Becerileri ile Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinin İncelenmesi* (Uzmanlık tezi). Aile ve Çalışma Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara.
- Karcioğlu, MS. (2020). *Ahlaki Liderliğin İşe Bağlanma, Yaşam Tatmini ve Psikolojik İyi Oluş Üzerine Etkisinde Psikolojik Sermayenin Rolü: Erzurum Organize Sanayi Bölgesi Örneği* (Doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Kaya, H. (2016). *Bakım ve Rehabilitasyon Merkezinde Çalışan Bakım Elemanlarının Ruhsal Durumlarının İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Keten, D. (2017). *Korunmaya Muhtaç Çocuklar: Ankara Çocuk Evleri Üzerine Niteliksel Bir Araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Keyes, CLM. (2006). Mental Health In Adolescence: Is America's Youth Flourishing? *Am J Orthopsychiat*. 76(3), 395-402.

- Kharpuri, FL., Priya, M. (2019). Role of Gender and Length of Marriage in Marital Satisfaction and Psychological Well-Being. *Oxidation Communications*, 42(3), 415-32.
- Kılıç, B., Karaman, M., Yoldaş, A. (2020). Örgütsel Bağlılığın Psikolojik İyi Oluş Üzerindeki Etkisi: Sağlık Çalışanlarında Bir Araştırma. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 8(1), 83-100.
- Kındıroğlu, Z. (2018). *Ebeveynlerin Psikolojik İyi Oluş ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri İle Çocukların Sosyal Yetkinlik ve Davranışları Arasındaki İlişki* (Yüksek Lisans Tezi). T.C. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Kındıroğlu, Z., Yaşar Ekici F. (2019). Ebeveynlerin Psikolojik İyi Oluş ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri ile Çocukların Sosyal Yetkinlik ve Davranışları Arasındaki İlişki. *Adyaman University Journal of Educational Sciences*, 9(1), 138-57.
- Kopaç, Aİ. (2020). *Çalışanların İş Yaşam Dengeleri İle Psikolojik İyi Oluş Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Korkut, A. (2017). *Engelli Bakım ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Çalışan Bakım Elemanlarının Bağlanma Yönelimleri, Stresle Başa Çıkma Tarzları, Sosyal Destek Alguları, Psikolojik Belirtiler ve Bazı Demografik Özelliklerin Tükenmişlik İle İlişkisi* (Yüksek lisans tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Larsson, B., Dragioti, E., Gerdle, B., Björk, J. (2019). Positive Psychological Well-Being Predicts Lower Severe Pain In The General Population: A 2-Year Follow-Up Study Of The Swepain Cohort. *Annals of General Psychiatry*, 18(1), 1-11.
- Lehtinen, V., Riikonen, E., Lahtinen, E. (1997), *Promotion of Mental Health on The European Agenda*, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2022, <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75859/Promotion.pdf?sequence=1>.
- Moors, JJA. (1986). The Meaning of Kurtosis: Darlington Reexamined. *The American Statistician*, 40(4), 283-4.
- Nix, RL., Bierman, KL., Domitrovich, CE., Gill, S. (2013). Promoting Children's Social-Emotional Skills in Preschool Can Enhance Academic and Behavioral Functioning in Kindergarten: Findings From Head Start REDI. *Early Education and Development*, 24(7), 1000-19.
- Nomaguchi, KM. (2012). Parenthood and Psychological Well-Being: Clarifying the Role of Child Age and Parent-Child Relationship Quality. *Social Science Research*, 41(2), 489-98.
- Nunnally, JC. (1967). *Psychometric Theory*. New York: McGraw-Hill.
- Oymak, YC. (2017). *Psikolojik İyi Oluş İle İş Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Oskrochi, G., Bani-Mustafa, A., Oskrochi, Y. (2018). Factors Affecting Psychological Well-Being: Evidence from Two Nationally Representative Surveys. *Plos One*, 13(6), 1-14.

- Önalgil, S. (2012). *55 Yaş ve Üzeri Bireylerde Fiziksel Aktivitenin, Algılanan Sosyal Destek ve İyi Olma Durumuna Etkisi* (Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Özgönül, Ö. (2019). *Aktif Olarak Danışan Gören Ruh Sağlığı Çalışanlarının Psikolojik İyi Oluşlarının Yordayıcıları Olarak Duyguları İfade Etme ve Psikolojik Danışma Öz Yeterliği* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Özlü-Erkilic Z, Kothgassner OD, Wenzel T, Goreis A, Chen A, Ceri V, Fakhr Mousawi A, Akkaya-Kalayci T. (2021). Does the Progression of the COVID-19 Pandemic Have an Influence on the Mental Health and Well-Being of Young People? A Cross-Sectional Multicenter Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(23), 12795.
- Öztürk, F. (2019). *Pilates Method As a Kind of Mind Body Practice: Women Practitioners' Opinions on Their Physical and Psychological Wellbeing* (PhD thesis). Middle East Technical University, Ankara.
- Öztürk, F. (2022). *Üniversite Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı İle Psikolojik İyi Oluş Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Radler, BT., Rigotti, A., Ryff, CD. (2018). Persistently High Psychological Well-Being Predicts Better HDL Cholesterol And Triglyceride Levels: Findings From The Midlife In The US (MIDUS) Longitudinal Study. *Lipids in Health and Disease*, 17(1), 1-9.
- Raina, P, O'Donnell, M., Rosenbaum, P., Brehaut, J., Walter, SD., Russell, D., et al. (2005). The Health And Well-Being of Caregivers of Children with Cerebral Palsy. *Pediatrics*, 115(6), E626-E36.
- Rather, YH., Margoob, MA. (2006). The Children Living In Orphanages In Kashmir: An Exploration Of Their Nurture, Nature And Needs. *JK-Practitioner*, 13(Suppl 1), 49-52.
- Rook, KS. (1984). The Negative Side of Social Interaction: Impact on Psychological Well-Being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(5), 1097-108.
- Ray, K., Smith, MC. (2010). The Kindergarten Child: What Teachers and Administrators Need to Know to Promote Academic Success in All Children. *Early Childhood Education Journal*, 38(1), 5-18.
- Rygaard, NP. (2020). Improving the Mental Health of Abandoned Children: Experiences From A Global Online Intervention. *American Psychologist*, 75(9), 1376-88.
- Ryff, CD., Singer, BH. (2008). Know Thyself and Become What You Are: A Eudaimonic Approach to Psychological Well-Being. *J Happiness Stud*, 9(1), 13-39.
- Schütte, S., Chastang, J-F., Parent-Thirion, A., Vermeulen, G., Niedhammer, I. (2014). Social inequalities in psychological well-being: A European comparison. *Community Ment Health J.*, 50(8), 987-90.
- Scott, MJ., Stradling, SG. (1987). Evaluation of A Group Programme for Parents of Problem Children. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 15(3), 224-39.

- Selcik, O., Güzel, B. (2016). Sosyal Hizmet Mesleğinin Çalışma Alanı Ve Sosyal Hizmet Uygulamasının Türkiye Ölçeğinde Değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(46), 461-9.
- Semerci, M., Tatal, K., Acar, B., Yaman ÖM. (2020). Çocuk Evlerinde Çalışan Çocuk Bakım Elemanlarının Yaşadıkları Sorunlara Yönelik Niteliksel Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 49, 171-88.
- Sosyal hizmetler kanunu. (1983). *Sosyal hizmetler kanunu*, Erişim Tarihi: 5 Nisan 2022, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2828&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.
- Sülü, S. (2021). *Erişkinlerde Duygu Düzenlemenin Psikolojik İyi Oluş ve İlişki Doyumuyla İlişkisinin İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Şavlı, H. (2018). *Çocuk Evlerinde Kalan Korunmaya Muhtaç Çocukların Sosyalleşmesi: Küçükçekmece Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Şengül Kılıç, FM. (2021). *Evlü Kadınların Psikolojik İyi Oluş Düzeylerinde Toplumsal Cinsiyet Rollerini, Algılanan Sosyal Destek ve Eş Desteği Etkisinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Tambulut, A., Engin, E. (2019). Bakıcı Annelerin Ebeveyn Rolüne İlişkin Kendilik Algısı, Psikolojik Dayanıklılıkları ve Depresyon Düzeylerinin Demografik Değişkenler ile İlişkisinin İncelenmesi. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 3(2), 147-76.
- Taş, B. (2006). AB Uyum Sürecinde Türkiye İçin Yeni Bir Bölge Kavramı: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 185-97.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). *2020 Yılı Faaliyet Raporu*. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022). *2021 Yılı Faaliyet Raporu*. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara.
- Telef, BB. (2013). Psikolojik İyi Oluş Ölçeği: Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 374-84.
- Tut, G. (2022). *Öz Duyarlılığın Psikolojik Dayanıklılık, Psikolojik İyi Oluş ve Öz Yeterlilik Üzerindeki Etkisi* (Yüksek lisans tezi). Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Osmaniye.
- Umberson, D. (1989). Relationships with Children: Explaining Parents' Psychological Well-Being. *Journal of Marriage and the Family*, 51(4), 999-1012.
- World Health Organization. (2019). *Gender and Mental Health*, Erişim Tarihi: 3 Nisan 2022, <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/gender/activities/gender-and-non-communicable-diseases/gender-and-mental-health>.
- World Health Organization. (2013). *Mental Health Action Plan 2013–2020*, Erişim Tarihi: 5 Mart 2021, <https://apps.who.int/iris/handle/10665/89966>.

- Yalçın, T. (2021). *Psikolojik İyi Oluşun Örgütsel Sapma Davranışları ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Sağlık Kurumlarında Bir Araştırma* (Yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Yalçın Dinç, HM. (2020). *Hemodiyaliz Tedavisi Gören Hastaların Psikolojik İyi Oluş ve Algılanan Sosyal Destek Düzeylerinin İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Yavuz, Ü. (2021). *Spor Yapan ve Yapmayan Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluş Profillerinin İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yıldırım, Ş., Işıkhani, V. (2018). Çocuk Evinde Kalan Çocukların Sosyalleşme Sürecindeki İlişkilerin Değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 29(1), 46-70.
- Yılmaz, AE. (2002). *Boşanmış Ebeveynlerin Duygusal/Sosyal Uyumu ve Psikolojik Sıkıntıların Çocukla İlgili Konularda Algılanan Güç/Kontrol, Algılanan Sosyal Destek ve Demografik Özelliklerden Yordanması* (Yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Zeanah, CH., Gleason, MM. (2015). Annual Research Review: Attachment Disorders in Early Childhood—Clinical Presentation, Causes, Correlates, and Treatment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 56(3), 207-22.
- Zeanah, CH., Smyke, AT., Settles, LD. (2006). Orphanages As A Developmental Context For Early Childhood. McCartney, K., Phillips, D. (Ed.), *Blackwell handbook of early childhood development* (p. 424-54). Hoboken, NJ, US: Blackwell Publishing.

YAYIN İLKELERİ

- Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yılda dört kez yayımlanan hakemli ve bilimsel bir dergidir.
- Dergiye Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayın kabul edilmektedir.
- Gönderilen eserler öncelikle konunun dergiye uyumu, yazıların objektiflik kriterine ve yayın etiği ilkelerine uygunluğu, şekil şartlarını sağlaması ve intihal içermemesi bakımından Yayın Kurulunca ön incelemeye tabi tutulmakta ve uygun bulunanlar hakemlere gönderilmektedir.
- Dergiye gönderilen makaleler, “kör hakem sistemi” çerçevesinde iki hakeme iletilmekte; gerekli görülmesi durumunda ise üçüncü bir hakeme yönlendirilmektedir. Yayına kabul açısından çoğunluk kararı aranmaktadır.
- Dergiye gönderilen yazıların başka bir dergide yayınlanmamış ya da değerlendirilmek üzere farklı bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.
- Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluklar çalışmanın yazar(lar)ına aittir.
- Gönderilen eserlerin telif hakkı Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi’ne aittir. Yazarlar, makalelerini gönderdikleri zaman bu durumu kabul etmiş sayılırlar. Dergide yayınlanan yazılardan kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
- Makale yazımında Microsoft Office Word programı kullanılması ve eserlerin Dergipark sistemi üzerinden <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd> adresine gönderilmesi gerekmektedir.

PUBLICATION PRINCIPLES

- Journal of Social Policy Studies is a **peer-reviewed** and **scientific** journal published four times a year by the Ministry of Family and Social Services
- Publications are accepted in two languages, Turkish and English.
- The submitted publications are subject to preliminary review by the Editorial Board in terms of compliance with the journal's content, objectivity criteria, ethical principles, and format. Publications providing conditions are sent to the reviewer. The editorial process gives the editors the authority to reject any manuscript, if it does not meet the scientific publishing standards or is out of scope of the journal.
- The articles submitted to the journal are sent to two reviewers within the "blind refereeing"; In case of conflicting feedback, the editor may choose to send the paper to a third reviewer. The majority decision is required for acceptance.
- The article sent to Journal of Social Policy Studies must not have been published in another journal, or has not been submitted to a different journal for evaluation.
- Responsibilities arising from comments in the publications belong to the author (s).
- The copyright of the submitted publications belongs to the Journal of Social Policy Studies. Authors accept this when they submit their articles. Quotations must give reference to the articles published in the journal.
- Articles must be written in Microsoft Word program and sent to <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd> via Dergipark system.
- For more information about publication principles and to access reference guidelines: <http://dergipark.gov.tr/spcd/page/4807>

